FRIDA KAHLO RAUDA JAMIS AFA

RAUDA JAMIS

FRIDA KAHLO

Soyadı
KAHLO
Adı
FRIDA
Ressam
1907-1954
Meksika Vatandaşı
DIEGO RIVERA'nın Eşi
Hayranları
Troçki, Breton
Berggruen, Duchamp
Kandinsky, Muray
Picasso...

AFA
kadın

Kendisi de Meksika kökenli olan Rauda Jamis gazetecilik ve serbest yazarlık yapmaktadır.

AFA - Kadın: 15
AFA - Yayınları: 150

ISBN 975-414-089-3

Şubat, 1991

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Gülen Ofset
Kapak: Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş., Sıhhiye Apt. 19/8 Cağaloğlu - İSTANBUL
☎526 39 80

RAUDA JAMIS

Frida Kahlo

Bir Kadının Otoportresi

Çeviren:
Hülya Tufan

"Ben bir devrimle doğdum, durduk duymadık demeyin... Büyüyünce tepeden tırnağa alev kesildim. Ben bir devrimin kızıyım, bundan hiç şüphe yok, birde atalarımın taptığı ihtiyar ateş tanrısının..."

F. Kahlo

AFA
YAYINLARI

Jean-Paul Chambas'a

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçenlere en içten teşekkürler. Özellikle de:
Elena Poniatowska,
André Dautzenberg, Gisèle Freund, Carmen Gimenez, Alejandro Gomez Arias, Jean van Heijnoort, Maurice Nadeau, Dolores Olmedo, Emmanuel Pernoud, Juan Soriano, Georgette Soustelle, Jean-François Vilar.

Bedenim bitkin. Ve bundan kaçmam mümkün değil. Tıpkı hayvanlar gibi kendi ölümümün gelip de yaşamımın ta içine yerleşmeye başladığını duyumsuyorum, bu öylesine güçlü bir duygu ki, tüm mücadele olanağımı yokediyor. Herkes benim mücadele etmeme öyle alıştı ki, kimse inanmıyor bana. Yanılmış olabileceğimi düşünmeye cesaretim yok artık, bu tür parlak fikirler gitgide daha az geliyor aklıma.

Bedenim beni bırakacak. Oysa ben, hep o bedenin kurbanı olmuşumdur; biraz asi de olsa bir kurban işte. Biliyorum, aslında birbirimizi yokedeceğiz, böylece mücadele sonunda ortaya hiçbir galip çıkmayacak. Düşüncenin, sırf hasar görmemiş olmasından ötürü, tenden oluşan öteki maddeden kopabileceğini düşünmek ne hoş ve sürekli bir yanılsama.

Kaderin cilvesine bakın ki, hâlâ bu eter kokusuna, bendeki bu alkol kokusuna, kutularında istiflenen ölü parçacıklardan ibret olan ilaçlara, odaya getirmeye çalıştıkları düzene, kül tablalarına, yıldızlara tekmeler savuracak gücümün olmasını isterdim.

Geceler uzun. Her dakika beni ayrı bir dehşete düşürüyor, her yanım, her yanım sancıyor. İnsanlar benim için kaygılanıyorlar. Bense bunu engellemek istiyorum. Ama insan kendi kaderini değiştiremezken, başkalarının kaygılanmasını nasıl engelleyebilir ki? Şafak hep çok uzaklarda. Şafağın atmasını mı arzuluyorum yoksa asıl istediğim gecenin daha da de-

rinine mi dalmak, bilmiyorum. Evet, belki de aslında her şeyi bitirmek istiyorum.

Yaşam, böylesine benim üstüme varmakla gaddarlık ediyor. Bu oyunda, kağıtları daha iyi dağıtmalıydı. Payıma çok kötü bir el düştü. Bedenimde kara bir tarot var.

Yaşam, belleği icadetmekle gaddarlık etmiş. En eski anılarını ayrıntılarıyla içlerinde taşıyan ihtiyarlar gibi, ölümün kıyısına gelmişken belleğim, güneşin çevresinde dönüyor ve neleri aydınlatmıyor ki o güneş! Her şey mevcut, hiçbir şey yitmemiş. Tıpkı, size daha da canlılık verecek, içinizi acıyla zonklatan gizli bir güç gibi: Hiçbir gelecek olmadığının kesinliği karşısında geçmiş büyüyor, kökleri genişliyor, bendeki her şey bir köktabaka halinde, renkler her tabakada saydamlaşıyor, en ufak görüntü mutlaklaşma eğiliminde, yürek kreşendo atıyor.

Ama resmetmek, tüm bunları resmetmek artık olanaksız.

Ah, Dona Magdalena Carmen Frida Kahlo de Rivera, topal Majesteleri, kırkyedi yılın geçtiği bu kavurucu Meksika sıcağında, iliğine kadar yıpranmış, sancı her zamankinden bin beter kasıp kavururken, onarılması olanaksız bir durumdasınız işte!

İhtiyar Mictantecuhtli*, Tanrım kurtar beni!

* Azteklerde Ölüm Tanrısı.

Nereden?
Wilhelm Kahlo

Amerika şimdiden kocaman. Anonim bir büyüklük, yıldızlara ulaşan bir ululuktu bu.

Paul MORAND

"Babam Guillermo Kahlo çok ilginçti, davranışları, yürüyüşü oldukça zarifti. Sakin, çalışkan, yılmak bilmez bir adamdı (...)."

Frida Kahlo

Adı Wilhelm'di. 1872'de, Baden Baden'de Jakob Heinrich Kahlo ve Henriette Kaufmann Kahlo'nun oğlu olarak dünyaya gelmişti. Annesi ve babası Macar yahudisiydi.

Bu öykü başladığında onsekiz yaşındaydı. Pek uzun boylu olmayan, sıska, daha çok çekingen karakterli ama zekası ve duyarlılığı kuşku götürmeyen gencecik bir delikanlıydı. Müzikten ve kitap okumaktan hoşlanması bu duyarlılığının göstergesiydi. Geniş bir alnı ve kocaman açık renk gözleri vardı, hani yüzüne baktığınızda orda mı değil mi ya da başka yerde mi, düşe mi dalmış yoksa melankoliye mi kapılmış, bir türlü kestiremediğiniz insanlar vardır ya, işte onlarınki gibiydi gözleri.

Ergenlik çağının sonuna geldiğinde, hangi yöne gideceğini kestiremediği bir yol ayrımının kararsızlığı içindeyken kararı kendisi yerine bir olay verdi: Annesi öldü. Aradan bir yıl geçti, Jakob Heinrich Kahlo yeniden evlendi. Ama Wilhelm üvey annesine tahammül edemedi. Sıradan bir öykü.

Bir ip o anda, orada kopmaya başladı: Onu ailesine bağlayan bağ, bu ölümün acısı içinde yavaş yavaş çözülmekteydi. Ufuk çizgisinin sisleri arasında, başka renkte küçücük bir nokta vardı, kaçış noktası. İşte o noktayı yakalamak gerekiyordu.

Wilhelm babasının oturduğu salona girdiğinde duvar saati akşamın yedisini vuruyordu. Burası, sıcak, samimi bir salondu, tahta döşemeler, kadifeler, dantel örtülerle bezenmişti. Wilhelm babasına selam verdi ve pencerenin yanındaki piyanoya doğru ilerledi. Babasına bakmadan konuşmaya başladı:

– Buradan gitmek istiyorum.

– Gitmek mi..?

– Evet. Nürnberg'deki öğrenimimin hiçbir işe yaramadığını çok iyi biliyorsun. Hem umutlarını yitirdin hem de boşuna para harcamış oldun...

Jakob Kahlo susuyordu. Wilhelm parmağıyla piyanonun üzerine hayali şekiller çizmekteydi.

– Sara illeti gibi, diye yeniden söze başladı Wilhelm, hiçbir şey yoluna girmedi... Bir de bu kaybımız... Yani, annem...

– Peki nereye gideceksin?

– Almanya'dan uzaklara.

– A a, yani ülkeyi de mi terketmek istiyorsun? Kendine başka bir ülke mi seçeceksin?

– Amerika.

– Oğlum, orası yeterince kalabalık. Umutsuz düşler insanı öldürür.

Wilhelm Kahlo'nun gözleri, birdenbire, sanki Avrupa'yla Atlantik ötesini ayıran tüm uzaklık içlerinde yansırmışçasına daha da büyüdü; Okyanusun çalkantısı irislerini lacivert ötesine boyamış gibi koyuldu.

– Amerika büyük, dedi Wilhelm. Kuzeye gitmek zorunda değilim. Haritaya baktım. Güneye doğru gidebilirim, Meksika'ya.

Jakob Kahlo pür dikkat dinliyordu.

– Düşüneceğim, dedi sonunda. Bizim kuyumcu dükkanının altın madeni olduğu söylenemez. Hesaplarıma göz atıp ne yapabileceğime bakacağım.

Oturduğu koltuktan kalktı, kapıya doğru ilerledi. Sonra oğluna doğru geri geldi.

– Wilhelm, bak bakayım bana.

Alacakaranlıkta genç siluet yavaşça babasına döndü.

– Çok uzağa giden, bir daha asla geri dönmeme riskini göze alır, bunu unutma. Ne istediğinden emin olmaya çalış. İyice emin ol.

– Peki.

Baden Baden'de, ondokuz yaşında...

Wilhelm Kahlo, kendini bir kez daha Baden Baden'in bundan ibaret olduğuna ikna etmek üzere sokaklarda şöyle bir dolaşmaya çıktı: Sakin ve uslu bir kaplıca kenti, yalnızca geziler, tatil zevkleri, salt dinlenme, sağlık ve basit gevezeliklerle ilgilenen ziyaretçiler dışında herkesin gözünde durgun bir kent. Nitekim okuduğu hiçbir kitapta Baden Baden'e en ufak bir göndermeye rastlamamıştı. Dinlediği bir şarkıda bir atıf duymuş olabilirdi ama pek iyi anımsamıyordu.

Amerika üzerine öyle şeyler anlatılıyordu ki. New York'ta, Hester Street'te balık istifi gibi üstüste oturan Yahudi kolonisi, Arjantin'de göz alabildiğince toprağı ne yapacağını bilemeyen İtalyan kolonisi... Hangisi doğruydu, hangisi yanlış, insan bunu nasıl bilebilirdi?

Sonuçta, bütün bunlar Wilhelm için pek önemli değildi. Baden Baden sokakları, nasıl nereden giderseniz gidin kapalı bir kapıya varma duygusu veriyorsa, o uzak ülke de ruhunda ışığa çağıran pencereler açmaktaydı. Her ne kadar bu ışık, o sırada, onu aydınlatmaktan çok kör ediyorduysa da, kendini onun kıskacında hissediyordu.

Bu gözkamaştırıcı hayal içinde "Meksika" ismi, bir parola gibi büyülü ve kurtarıcı sıfatlarla diğerlerinden ayrılıyordu. Canlı renkler algılıyor, bakır renkli tenler, kaktüs dolu alanlar, gerçekdışı giysi ve müzikler, balta girmemiş ormanlar düşlüyordu. Ama hepsi bundan ibaretti. Gitme heyecanı, düşüncelerini ve edindiği birkaç bilgiyi düzene sokmasına olanak vermiyordu, ayrıca kendisini öbür kıyıda bekleyen bu parlak kargaşalığın içine düzgün şekilde girebilmek için Alman kültürünün fazlasıyla etkisinde olduğunun bilincindeydi.

Aradan birkaç gün geçti. Jakob Kahlo oğlunu, kuşku ve hayranlıkla karışık bir duyguyla izliyordu. Aralarında anlamlı bir sessizlik hüküm sürüyordu. Bir gece geç saatte oğlunu çağırdı ve kendisine yola çıkması için gereken parayı vereceğini bildirdi.

Hazırlıklarla dolu birkaç hafta geçti. Bu zaman zarfında, Wilhelm kendini bazen yapılması gereken en ufak girişim karşısında endişeli, bazen de kahramanı olduğu serüvenin büyüsünde hissetti. Aldığı karardan hiç kuşku duymadı ama birden el yordamıyla yürüdüğü duygusuna kapıldı; bu duygu hareket gününe değin sürdü.

Hamburg. Kentin hareketi. Limanın kokusu. Sandıklar. Cebinde isimlerin, adreslerin karalandığı küçük kağıt parçaları: Komşulardan birinin bir arkadaşının, müzik öğretmeni bir hanımın yeğeninin adresleri... Rıhtım ana baba günüydü. Bir heyecandır gidiyordu. İpler, zincirler, kasalar ve çuvallar arasına yığılan bagajların sesleri. Liman işçileri. Çığlıklar.

Engine açılmak.

Ayağını geminin merdivenine koyduğunda Wilhelm başının döndüğünü hissetti.

Çığlıklar, gözyaşları, sallanan el ve mendillerin arasında, gemi nihayet limandan ayrıldı. Güvertede, onca gürültü arasında, Wilhelm'in tüm düşünceleri birden silindi, yolculuk öncesindeki tüm gerilim bir çırpıda yok oldu. Boşalan kafasının sisleri arasında yalnızca babasının söylediği son sözler bir sancak gibi dalgalanıyordu:

"*Ich bin bei dir.*"*

* "*Yanındayım.*"

Nereden?
Matilde Calderon

Fakat ben, ben Tanrıyı arardım. Ve işimi Tanrıya bırakırdım. O Tanrı ki, büyük keşfedilmez şeyler, sayısız şaşılacak şeyler yapar.

Kitabı Mukaddes, Eyub'un kitabı, V.

Aztekler oraya Huaxyacac, "asmakabağının yetiştiği yer" adını vermişlerdi. İspanyollar adını Oaxaca olarak değiştirdiler. Meksika'nın güneybatısında, dağların denize doğru indiği, yeşilin pembeye, pembenin mora, morun ise Pasifik mavisine kavuştuğu bir bölgedir. Kurak tepeler, hoş bir bitki örtüsüyle yanyana yeralır. Güneş, bazen öyle güçlü olur ki, yüreğinizi yakacak sanırsınız.

Oaxaca'mn kadınlarının güzel olduğu söylenir.

Aynı adı taşıyan eyalet merkezinde 1876'da, İspanyol asıllı Isabe Gonzalez y Gonzalez'le yerli asıllı Antonio Calderon'un bir kızları oldu: Matilde Calderon y Gonzalez.

Oaxaca kiliselerle doludur. Bu kiliseler çoğunlukla yeşil, bazen de beyaz, toprak rengi ya da altın sarısıdır, süslü püslü kabartmaları vardır. Kiliselerin içi, Meryem Ana heykelleri, taçlar, küçük bölmeler, heykelcikler, biblolar, mumlar ve dualarla dolup taşar. Barok stilinin sarhoşluğu. Tapınma araçları. İmanın saflığı.

Soledad* Meryemi kenti korur. Halbuki Oaxaca ıssız değil, tersine oldukça hareketli bir şehir. Calderonların evi de asla bir yalnızlık anıtı olmadı: Matilde oniki çocuğun en büyüğüydü. Ailedeki yeri ona belli bir güçlülük ve tüm evişlerinin altından kalkabilme yeteneği kazandırdı. Kıvrak zekalıydı ama hiçbir zaman eğitim görecek zamanı olmadı. Yalnızca Meksikalı bir genç kızın zamanı geldiğinde evlenebilmesi için gerekli olan eğitimi gördü.

Belki kültür eksikliğini gidermek için, belki de manastırda yetişmiş annesinin etkisiyle, Matilde yaşamı boyunca ateşli bir dindar olarak yaşadı. Döneminde geçerli olan ahlaksal kurallara gelince, bunları uygulamak için de uygun bir kaynağa sahipti: Annesinin babası bir İspanyol generaliydi.

Matilde dürüsttü, düşünceleri de başı gibi dimdikti.

"Küçük, esmer bir kadındı, çok güzel gözleri ve ince bir ağzı vardı. Doğduğu Oaxaca'nın küçük zillerine benzerdi. Çarşıya çıktığında kemerini güzelce sıkar ve sepetini büyük bir zerafetle taşırdı. Çok sevimli, faal, akıllıydı. Ne okuma ne yazma bilirdi; tek bildiği para hesabıydı."

Frida Kahlo

Fotoğrafçı olan babası Antonio Calderon, mesleği gereği, başkente yerleşmek zorunda kaldı. Aile de oraya taşındı.

Böyle bir taşınma kolay değildi, neredeyse başlıbaşına bir keşif gezisi gibiydi. Ama kalabalık ailelerin, işlerini yürütebilmek için sahip oldukları altın bir ilke vardır: Organizasyon. İşte bu organizasyon her şeyi mümkün kılar. Calderonlarda bu kural her zamankinden de sıkı uygulandı. Böylece her şey gerektiği gibi ve zamanında yapıldı. Bir ay boyunca,

* Yalnızlık.

uğraşıp didinildi ama şaşkınlığa ve sinir bozukluğuna yer verilmedi. Bu da birtakım terslikleri engellemiş oldu.

Yola çıkmadan bir gün önce, annesiyle birlikte, Matilde bir kez daha Soledad Meryemi'ne dua etmeye gitti.

Kiliseye girdiler. Sağda solda diz çökmüş insanlar dertlerini ve umutlarını Meryem Ana'ya anlatıyorlardı. Matilde annesinden ayrıldı ve altarın üzerindeki camekanın içinde yeralan büyük heykele yaklaştı. Bu kederli yüzlü kadın, oğlunun ölümünden sonraki yalnız ve yaslı Meryem'di. Tepeden tırnağa karalara bürünmüştü, üzerindeki kadife zambaklar altınla işlenmişti, başında taç vardı, çok etkileyiciydi.

Meryem Ana'nın yüzü Matilde'ye her zamankinden daha da temiz göründü ve yere eğilmiş gözleriyle onun acı karşısında böyle hüzünle boyun eğişi Matilde'nin hayranlığını arttırdı.

Matilde ailesi ve kendisi için dua etti. Siyahlı kadından, Oaxaca'yı terketmenin yarattığı acı karşısında kendisine onunki gibi onurlu bir yüz bahşetmesini istedi; ağlamasına engel olmasını diledi.

Gözlerini sımsıkı kapadı, yeniden açtığında Meryem Ana'nın hafifçe hareket etmiş olduğu izlenimine kapıldı, alnının ortasındaki inci, belli belirsiz sallanıyor ve yeni yaşamının yabancı yollarında kendisine rehber olması için yüreğinde taşıyacağı küçücük bir ışık gibi yalnızca Matilde'nin görebileceği bir parıltı saçıyordu.

Matilde gözleriyle annesini aradı; ellerini göğsünün önünde birleştirip yanına diz çöktü. Ve ikisi, yan yana ortak bir sessizlik içinde birlikte dua ettiler.

Eteklerinin hışırtısı arasında kalkarken annesi, omzuna vurdu.

– E, haydi gidelim.

İstavroz çıkardılar ve avluda her zamanki gibi bekleşen

dilenciler, satıcılar ve çocuklar arasından kendilerine bir yol bulup dışarı çıktılar. Havada tütsü ve baharat kokusu vardı.

Yürürlerken annesi:

– Umarım Soledad Meryemi'ni hiç unutmazsın, dedi.

– Hayır unutmam.

– Büyüyünce, insanın kendini nasıl yalnız hissettiğini göreceksin. İşte o zaman, onu düşünecek ve ta içinden onunla konuşacaksın, o da sana yardım edecektir.

– Evet.

– Üstelik söylendiğine göre kentler ne denli büyük ve kalabalık olursa, kaybolma tehlikesinin yanı sıra insan, sanılabileceğinin tersine, yalnız kalma tehlikesiyle de daha çok karşılaşırmış.

Matilde böyle şeyler işitmek istemiyordu. Karşısında çaresiz kaldığı bir tür korku duyuyordu.

– Ve günün birinde, ben yanında olmazsam, bil ki o, senin annen olmaya devam edecektir. İnsanın, her zaman danışabileceği birisinin olması çok güzeldir.

Matilde'nin yüzünde kocaman bir gülümseme belirdi. Yüreği ferahlamıştı.

Bir Birleşme

Yüreğindeki kaygı insanı çöktürür; Fakat iyi söz yüreğini sevindirir.

Kitabı Mukaddes, Süleyman'ın Meselleri, 12

Wilhelm Kahlo, yeni yüzyılın arefesinde Meksika'ya vardı ve Mexico'ya yerleşti. Başlangıcından beri, şiddetin hep etkin olduğu bir dünyaya girdiğinden habersizdi.

Ülke onyıllar süren ulusal kurtuluş mücadeleleri yaşamıştı.

Düşmanlarımızla savaş, durmadan, dinlenmeden,
Nefret edilesi ırklarına,
öfkeli dünyada bir mezar
dahi bulunmayacağı güne kadar
savaş.

Ignacio RAMIREZ

Bu ulusal kurtuluş mücadelelerini sonra, mantıksal bir biçimde, iktidar mücadeleleri izledi, bunlardan da nihayet Porfirio Diaz galip çıktı. "Az politika, güçlü yönetim"i şiar edinen diktatör, Meksika'yı bir barış ve bolluk dönemine soktu.

Göçmenler için son derece uygun olan ortamda, Wilhelm hemen iş buldu. Önce Loeb *cristaleria*'sında* kasiyerlik, sonra bir kitapçıda tezgahtarlık yaptı.

* Züccaciye dükkanı.

Yavaş yavaş toplumla bütünleşiyordu. Gelenekleri, dili öğrendi. Yaşam tümüyle düzene giriyor ve zaman geçiyordu.

Adı Guillermo'ya dönüşen Wilhelm, birlikte çalıştıkları La Perla kuyumcusunda Matilde Calderon'a rastladığında, Amerika kıtasının bu bölümüne ayak basalı yedi yıl geçmişti.

1894'te bir Meksikalıyla evlenmiş olan Guillermo, aniden dul kalmış, karısı, ikinci kızlarını dünyaya getirirken ölmüştü.

"Karısının öldüğü gece, babam büyükannem Isabel'i çağırmış, o da annemle birlikte gitmiş (...) Babam anneme çok âşıkmış ve kısa zaman sonra evlenmişler."

Frida Kahlo

Guillermo henüz taze olan acısının yasını tutarken, Matilde de benzer bir yas içindeydi: Alman nişanlısı gözlerinin önünde intihar ederek genç kızda, dövme gibi kızgın bir iz bırakmıştı.

Bir başka Almanla, Guillermo Kahlo'yla karşılaşması, yitirdiği kişinin yerini doldurmasa da en azından acısını hafifletmiş olabilirdi. Üstelik Guillermo Kahlo iyi bir kısmetti: Uygun bir işi vardı ve Avrupa'nın Avrupa doğumlu olanlara sağladığı avantajlara sahipti; ki bu Meksika'daki değer yargıları açısından tartışılmaz bir üstünlüktü. Ama Matilde onu hiç sevdi mi? Sevebilir miydi? İlk tanıdığı erkek onun gönlünde ölmemişti ve yitiminin şiddeti, anısının daha da güçlü biçimde ta içine kazılmasına neden oldu. Yitirilmiş sevgilinin kendisine yazdığı mektupları tüm yaşamı boyunca ince deriden bir çanta içinde titizlikle sakladı.

Ama bunlar konuşulması doğru olmayan şeylerdir. Tatsız bir anıydı işte.

Guillermo ise Matilde'yi içtenlikle seviyordu. Duruşunu, zerafetini, parlak kara gözlerini ve Meksika toprağıyla güneşi-

nin renklendirdiği tenini seviyordu. Öte yandan Matilde dürüst, sağlam karakterli bir kadındı, bu her halinden belli oluyordu. Guillermo ondan yayılan bu şehvetle karışık ciddiyet havasından hoşlanıyordu... Onun taşıdığı yaradan haberdardı ama bu kadını istiyordu.

Chapultepec ormanlarında bir yürüyüşe çıkarmak için kendisini almaya gittiği bir akşam, Matilde:

– Artık memleketinize hiç dönmeyecek misiniz? diye sordu.

– Hayır. Artık hayatım burada kurulu. Kelimenin tam anlamıyla memleket değiştirdim ben.

– Peki Almanya'yı hiç mi özlemiyorsunuz?

– Hiç düşünmüyorum. Oranın en güzel şeyleri, yani müziği ve kitapları, bende yaşıyor.

– Ya diliniz? Dilinizi hiç konuşmamak garibinize gitmiyor mu?

– Dilimi daha çok okuyorum. Ama arada bir Alman dostlarımla konuştuğum da oluyor.

– Diliniz kulağa ne kadar sert geliyor.

– Belki, bazen... Ama güzel ve anlamlı şeyleri söylemesini de bilir benim dilim:

Weh spricht vergeh
Doch alle Lust will Ewigkeit
Will tiefe, tiefe Ewigkeit. *

Guillermo durdu, gözlerini kapadı, başka dizeler de söyleyecekmiş ya da en azından konuşacakmış gibi eliyle bir hareket yaptı ama ağzından başka sözcük çıkmadı.

– Tabii, hiçbir şey anlamıyorum, dedi Matilde, üzgün bir ifadeyle ve başını salladı, etrafa bir menekşe kokusu yayıldı.

* Frederic Nietzsche.

Topuzundan sarkan bir tutam saçı yerine koyarken Guillermo devam etti:

– İyi dinleyin, bunlar sizin ve benim için yazılmış dizelerdir:

Acılar geçicidir
Ama her sevinç, sonsuzluğa
Derin, en derin sonsuzluğa uzanır.

"Sizin ve benim için." Matilde'nin gözleri daldı. Mutlaka, ölen karısına ve kendi nişanlısına değinmek istemişti. Dizeleri kendisi de tekrar etmek istedi: "Acılar geçicidir..." Gerisini çıkaramadı.

– Özür dilerim, Tanrıya inanır mısınız? diye sordu aniden.

– Biliyorsunuz, ben aslen yahudiyim ama kendi inançlarım doğrultusunda ateistim. Zaman zaman romantikleştiğim olur...

Neşeli bir havaya büründü, kendi kendine gülümsedi.

– Bu yüzden, endişelenmeyin, dedi, dininize saygı duyarım.

– Umarım,

Ve Mathilde Calderon, Guillermo Kahlo'yla evlendi. Yıl 1898'di.

Bir Ev

Bizi bir evle, bir bahçeyle bütünleştiren bağlar, aşk bağlarıyla aynı niteliktedirler.

François MAURIAC

İkinci kez evlendiğinde Guillermo Kahlo, ilk evliliğinden olma iki kızını, yedi yaşındaki Maria Luisa ile üç yaşındaki Margarita'yı bir manastıra yerleştirdi.

İkinci Kahlo çiftinin de bir, sonra iki, üç, hatta dört kızı oldu. Tanrının onlara bağışladığı tek oğlan doğumunda öldü.

İkinci evliliğinin başında Guillermo Kahlo, yaşamıyla birlikte işini de değiştirdi. Karısı ve kayınpederi Antonio Calderon'un etkisiyle fotoğrafçılığı öğrenmeye başladı ve bir süre sonra profesyonel fotoğrafçı oldu.

Fotoğrafçılık tekniğini zorlanmadan öğrendi. Guillermo öğrenmesini ve uyum sağlamasını biliyordu, üstelik birkaç kez iş değiştirmişti. Bunlardan başka, Meksika'nın üzerinde yarattığı hayranlığın arttırdığı, yabancılara özgü bir gözlem yetisine de sahipti. Bu yeni meşguliyet, başlangıçta, yurdundan bunca uzağa gelerek aradığı yenilik arzusunu tatmin etme olanağı verecekti. Yavaş yavaş pek bilinmeyen mekanları, hep başını döndürmüş olan bu kültürün farklı çehrelerini keşfedecekti.

İşte bunun için, doğal olarak, Guillermo her başkentte bulunan ve geleneksel fotoğrafçılarla mutlu ailelerin gurur kaynağı olan stüdyolardan birine kapanamadı. Bunlar manza-

ra ve kostümleriyle insanı kimi zaman Uzak Doğu'nun gizemlerine sürükleyen, hareket eden bulutçukları, ipek kağıdından şemsiyeleri, yalancı dekorları, tahtıravan ve alçıdan tahtları, yapay hayvanları, kumaştan çiçekleri ve tiyatro aksesuarlarıyla dolu Ali Baba'nın mağarasını andıran yerlerdi. Guillermo'da imgelem gücünün eksik olduğu söylenemezdi ama o bu gücü başka şeylerin, örneğin ışık ve gölge oyunlarının, bir kadrajın doğru ya da yanlış algılanmasının, yani farklı ayrıntılardan oluşan güzelliklerin hizmetine sunmayı tercih etti.

Böylece fotoğrafçı Kahlo Meksika'ya, neredeyse yalnız Meksika'ya yöneldi.

"Kayınpederi ona bir fotoğraf makinesi vermişti ve ilk yaptıkları şey ülkeyi dolaşmak oldu. Kızılderili mimarisi ve sömürgecilerin mimarisi üzerine bir fotoğraf koleksiyonu gerçekleştirdiler ve döndüklerinde ilk yazıhanelerini 16 Eylül caddesinde açtılar. Bu da azımsanacak bir şey değildi!"

Frida Kahlo

Talih Guillermo'ya gülümsüyordu. 1904'de, Meksika'nın bağımsızlığının yüzüncü yıl çalışmaları başlatılıyordu. Porfirio Diaz hükümeti, o zaman otuziki yaşında olan fotoğrafçı Guillermo Kahlo'ya, bu olayı kutlama ve anma amacıyla hazırlanacak farklı dökümanlarda yayınlanmak üzere bir dizi belgeyi toparlama görevini verdi.

Bu amaçla kendisiyle karşılaşan bir gazetecinin aktardığı gibi Gullermo iyi bir ün yapmıştı:" (...) Sade, ılımlı bir insandı, ender rastlanan bir meziyete, kendisinden ne beklendiğini anlama ve dinleme, böylece büyük bir ustalıkla gerçekleştirilen fotoğraflar çekerek istenene etkin biçimde karşılık verme niteliğine sahipti."

Aynı dönemde aile genişlemekte olduğundan yeni bir ev aramak gerekiyordu.

Guillermo yolculukta değilse ya güneşin alnındaydı ya da karanlık odada; Matilde evişlerine boğulmuştu. Çiftin baş-

başa kalacak pek az zamanı vardı. İkisinin de pek geveze olduğu söylenemezdi ama birbirlerine iletmek istedikleri her şeyi kendi tarzlarında iletirlerdi.

– Matilde, biliyor musun, Meksika kültür mirasının resmi fotoğrafçısı olmaya başlıyorum. Sonunda bu ülkeyi bir Meksikalıdan daha iyi tanıyacağım.

– Yabancılar çoğunlukla böyle yapar, seyahat eder. Nitekim, ülkelerini bunun için terketmişlerdir, değil mi ya?

Guillermo karısının ses tonunda ince bir alay sezdi ama üzerinde durmadı; polemiklere girişmek ya da tartışma yaratmak karakterine uygun değildi.

– Belki de haklısın, dedi. Tıpkı bana fotoğrafçı olmamı öğütlemekte haklı olduğun gibi...

Kocasının sözlerinde alaycı bir ton mu vardı acaba? Matilde emin olmak istedi ve kocasını göz ucuyla süzdü. Ama hayır, yüzü her zamanki gibi ciddiydi.

– Taşınmaya ne zaman vakit bulacağız?

– Vakit ve mekan bulmamız gerekiyor. Gerçekten de şart oldu bu.

– Sana bir şey söyleyebilir miyim Guillermo?

– Bana dilediğin her şeyi söyleyebilirsin Matilde. Ne zamandan beri konuşma yasağı konuldu ki?

– Tlalpan'da oturmak istemiyorum.

– Gerçekten mi? Halbuki kent dışında oturmak zevklidir.

– Merkeze daha yakın bir yerde oturmak istiyorum.

– Ama orası çok sakin değildir.

– İyi ya işte.

Bu sözcükler, kesin bir ifade taşıyordu.

Guillermo, sırtı kendisine dönük, fırının başında eğilmiş, sol elinde bir bez tutan, sağ eliyle ateşi yelpazeleyen Matilde'ye baktı.

Onun, özellikle de kendisi yolculuğa çıktığında, kendini

yalnız hissedebileceğini ve daha canlı bir semtte oturmayı tercih edebileceğini düşündü. Çok açık biçimde olmasa da, aslında evin erkeklerden çok kadınlara ait bir mekan olduğunu görüyordu. En basitinden kendisinin hiçbir zaman yapamayacağı biçimde fiilen evle ilgilenen Matilde olduğu için burası onun mekanıydı. Nedeni, tartışmasız biçimde apaçıktı.

Hacienda'ın adı El Carmen'di. Karmelitlere aitti ve Coyoacan'da, şimdiki Londra ve Allende sokaklarının birleştiği köşede yeralıyordu.

Malikane yıkılmış ve arsası elden çıkarılmıştı. Satış sırasında Guillermo Kahlo, sekizyüz metrekarelik bir parsel edinmeyi başardı. Buraya, içinde birkaç küçük avlunun da yeraldığı dikdörtgen şeklinde bir ev yaptırdı. Burası "Mavi Ev"di. Bu salt bir isimden çok bir gerçeği dile getiriyordu: Evin içi de dışı da tümüyle maviye boyalıydı. Bir düş gibiydi. Neredeyse yirmi yıl sonra, evde oturan kadınlardan biri, hem kendisi hem de konuklarıyla burayı ünlendirecekti. Hatta yapımından yarım yüzyıl sonra –ve birkaç mimari değişiklikle– bu ev bir müzeye dönüşecekti.

Ama henüz henüz oraya gelmedik.

Hacienda; Meksika'da malikane büyüklüğünde çiftlik evi.

Ah, ne çok gülmüşümdür bu olaya! İnsanlar, doğum tarihim konusunda ne yapacaklarını asla bilememişlerdir. Ne zaman doğdu bu kız? 6 Temmuz 1907'de mi? Yoksa 7 Temmuz 1910'da mı? Onların işin içinden çıkmak için gösterdikleri çaba beni pek eğlendirmiştir.

Biyografi yazarı olduklarını iddia edenler, üniversite görevlileri, gazeteciler, öğrenciler, dostlar, hepsinin kafası karışırdı, hepsi bir kanıt bulma ihtiyacı hissederdi. Kimi zaman, ister benim ağzımdan aktarılmış olsun, ister başkasının, benim yaşamımın bir fabl ya da bir söylence olduğunu düşünmek hoşlarına giderdi. Her an, edimlerimden her birinin, her olayın "Frida Kahlo adlı kahraman"ın kişiliğiyle bağıntılı olduğuna inanmaya gereksinirlerdi. Kimileri ise endişe duyar, dürüstlük anlayışlarına sığmadığından "gerçek"e ulaşamadıkları için hayıflanırlardı. Bunlar için *kesin tarih* şarttı, yoksa vicdanları rahat etmezdi, ne tuhaf! Ya da bazen, sorunu çözümlemek için benim biraz çılgın olduğuma kanaat getirirlerdi, bunun avantajı ise kimseye zararı dokunmaksızın herkesi rahatlatmasıydı.

Bense cin gibiydim, yaramaz, afacan.

Onların hepsi, bu ülke nüfusunun yarısından fazlasının doğum tarihini ya gerçekten bilmediğini ya da idari sorunlar karşısında gerektiği gibi kıvırtabilmek amacıyla bilmezlikten geldiğini nasıl da unutuyorlar... Ve tabii benim de bu ülkeden olduğumu, icabında anarşist, esrarengiz insanların, büyücü-

lerin, meczupların, müthiş dolandırıcıların ülkesinden... Ben de bu insanlar gibi Mexica'ların, *tonalpouhque'**ların, doğum günüyle saatini yıldızlara, kurnazlıklara, kurbanlara ve törenlere bağlayanların torunuyum.

Ayrıca, tuhaf biçimde, insanların çoğunun ismini, kafasını, hatta bedenini, yaşamını değiştirmek istediğini nasıl da görmezlikten geliyorlar. Ben de, evet ben de, doğum tarihimi trampa ettim. Ama adımla, bedenimle, yaşamımla asla oynamadım; yani zaman zaman bedenimi önüme gelen her şeyle, hatta bir mısır koçanıyla bile trampa etmeyi istediğim anlar olduysa bile bunların hiçbiri konusunda hile yapmadım demek istiyorum.

Ben bir devrimle birlikte doğdum. Duyduk duymadık demeyin. Gün ışığını görünceye dek isyanın coşkusuyla dolup böyle bir ateşin ortasında doğdum ben. Gün kavurucuydu. Tüm yaşamım boyunca beni sarmaladı. Çocukken bir kıvılcım gibi çıtırdadım. Büyüyünce tepeden tırnağa alev kesildim. Ben bir devrimin kızıyım, bunda hiç şüphe yok, bir de atalarımın taptığı ihtiyar ateş tanrısının.

1910'da doğdum. Yazdı. Kısa zaman sonra *El Gran Insurrecto*** Emiliano Zapata Güneyi ayaklandıracaktı.

Evet, ben bu şansa sahip oldum işte: Benim tarihim 1910'dur.

* Eski Meksikalılarda her günün getirdiği kısmetler konusunda uzmanlaşmış kişiler.

** Büyük İsyancı.

Frida Kahlo'nun Çocukluğu

Frida'daki harf sayısı F. (Franz)'dakiyle aynıdır ve aynı başharfi taşırlar.

Franz Kafka

1907'nin bir Temmuz (6'sı) sabahında, Magdalena Carmen Frida Kahlo y Calderon, Coyoacon'daki mavi evde doğduğunda, babaannesi ve dedesiyle anneannesi hayatta değillerdi.

Anne için doğum, son derece normal oldu, bebek güzel ve sağlıklıydı, Matilde junior ile Adriana'dan sonra Matilde ve Guillermo'nun bu üçüncü kızlarının hiçbir şeyi eksik değildi.

Yani o sırada hiçbir şey Frida'nın ilerde olağandışı bir yaşamı olacağını düşündürmüyordu. Onu başkalarından farklı kılan, bir tek adıydı.

Guillermo, bu çocuğunun Almanca bir adı olmasında ısrarlıydı. Ama vaftiz sırasında papaz bundan rahatsızlık duydu.

– Adını ne koymak istiyorsunuz? Fri... anlamadım, ne diyordunuz?

– Frieda.

Papaz kaşlarını çattı ve düşünceli bir havaya girdi. Verebileceği en uygun yanıtı düşünüyordu. Sonunda konuştu:

– Bu isim, azizler takviminde yer almıyor, üzgünüm.

Kızının vaftiz olmaması fikri Matilde'nin tüylerini ürpertiyordu. Böyle bir şeyi düşünmek bile olanaksızdı: Şeytanlar

çocuğun yaşamına yayılırlardı ve kızı cehennemden kurtulamazdı. Hayır, böyle bir şey mümkün olamazdı.

Tartışıldı, uzlaşmaya gidildi, ödünler verildi.

Guillermo üstelemişti:

– İsminin Frieda olmasını istiyorum. İsterseniz İspanyol imlasına göre yazın, ille de gerekiyorsa önüne beş tane aziz ismi ekleyin, papaz efendi... *Friede*, Almancada barış demektir. Çok güzel bir isimdir, biliyor musunuz? Telaffuzu güçlüdür ve kim olsa isminin böyle bir içeriğe sahip olmasını ister. Anlamlı bir isme sahip olmak iyidir. Bazı ülkeler vardır ki, nitekim kimi kitaplar da bunu yazar, isim insanın kişiliğini belirler. Bu tür inançların doğruluğunu kanıtlama olanağına şu anda sahip olmasak da hiçbir şey doğru olabileceklerini düşünmemizi engelleyemez, öyle değil mi?

– O zaman, çocuğun adını, örneğin Maria Paz koymanızı da hiçbir şey engellemez, der papaz. Bu da kötü bir isim değil.

Vaftiz töreni sırasında kilisede bulunan ve bebeği kucağında tutan anneanne Isabel, sonunda heyecanları yatıştırmayı başaracaktı.

Çocuğun ismi Magdalena Carmen Frida olacaktı. İlk iki isim vaftiz gereğince, üçüncüsü ise yaşamı boyunca kullanılacaktı.

Frida, iki aylık ya vardı ya yoktu ki, annesi yeniden hamile kaldı. Doğumundan onbir ay sonra Cristina dünyaya geliyordu.

Zavallı Frida! Ailenin en küçüğü statüsünden yararlanmaya zaman bulamadı. Aşırıya kaçan okşamalar, sevilmeler, şımartılmalar, anababanın en küçük çocuklarının yaptıkları karşısında duyduğu hayranlıkla heyecan, en küçük çocuğun yapacağı çocukların hiçbiri Frida'ya nasip olmadı.

Yine de Frida bunlardan ötürü mutsuz değildi. Onu, mısır ekmeği ve sabun kokan, pek konuşmayıp memleketinin,

Yutacan'ın türkülerini söyleyen yerli bir sütnineye emanet ettiler. Frida'nın teni ne denli beyazsa, sütnineninki de o denli esmerdi. Çocuk ne denli hareketliyse, kadın da o denli sakindi.

Sonra, malumdur ya, az şımartılanın gözü çabuk açılır. Çocuğun canlı, dikkatli, muzip, oldukça özerk olmasına ve daha sonraları da –dört çocuklu bir ailede ne denli mümkünse– neredeyse yalnızlıktan hoşlanmasına bakılırsa, gayet uyanık olduğu anlaşılmaktaydı.

Cristina, Frida'ya göre daha donuk bir çocuktu. Ama Frida'nın uyanıklığı ikisine de yetiyordu. Küçük kardeşine yardım ediyor, onu koruyor, eğitiyor, biraz hırpalıyor, bazen de onunla alay ediyor, ona takılıyor, ona tapıyordu.

Cristina kopuk kopuk heceler halinde konuşuyordu. Bu Frida'nın hem canını sıkıyor hem de onun Cristi'yle ailesi arasındaki iletişimde vazgeçilmez olmasına neden oluyordu. Küçük mırıltıları dikkatle dinliyor ve önemli bir çevirmenlik görevi yapıyordu.

Avluda, banyoda, akşam yemeğinde, iki çocuk neredeyse hep biraradaydı. Frida her tür şeyi Cristina'ya aşılıyordu. Cristina neşeyle Frida'ya öykünüyordu. Frida evin içinde koştuğunda, Cristina çığlıklar atarak peşinden koşuyordu. Frida saklandığında Cristina da saklanıyor ve oyun yeniden başlıyordu.

– Frida'nın davranışları adına pek uymuyor, dedi Matilde Guillermo'ya.

Mutfakta bir sandalyede oturan Guillermo gözlerini karısına doğru kaldırdı.

– Bu ismin, bana göre, güçlülük içerdiğini söylemiştim. Barış, bitkisel bir sakinlik anlamına gelmez. Belki de yoğunlaşma yeteneğidir. Sonuçta, aşırı bir canlılığın barınağıdır.

Matilde kaşlarını kaldırdı. Bu, biraz söyleneni anlamadığının, biraz da meydan okuduğunun ifadesiydi.

– Frida çok akıllı olacak, göreceksin. Şimdiden çok akıllı.

– Ayrım yapmaktan kaçınmak gerekir, Guillermo. Tanrı önünde hepimiz eşitiz.

– Kızlarımın hepsine aynı sevgiyi besliyorum. Umarım Tanrı da aynı şeyi yapıyordur. Ama doğruyu da söylemek gerekir ve bunu söylerken son derece nesnel olduğumu düşünüyorum: Frida diğerlerinden daha akıllı, gün geçtikçe de daha akıllı olacak.

– Bir çocuğun daha hareketli olması...

– Evet, gerçekten de... Bu, hareketlerini hangi amaçla kullanacağına, enerjisini neye yönlendireceğine bağlı.

– Görüyorsun ya.

– Frida gizilgücünü çok iyi kullanıyor.

Matilde omuz silkti. Kötülükten değil, bu adamın, gerçekten de kendisine göre aşırı derecede iyi konuşmasından dolayı omuz silkiyordu. Onun sözleri hep çok etkileyici olurdu, Matilde'nin cümleleri ise hep bitmemiş izlenimi verirdi. Ama evdeki özerkliği tartışılmadıkça ve zedelenmedikçe... Bu pek de önemli değildi.

Kocasına servis yaptı. O, sıcak tavuklu *tamale*'leri* saran kağıtları açarken, Matilde musluğun kenarına yaslanmış onu seyrediyordu. Guillermo'nun jestleri, yemek yerken bile inanılmaz derecede ağırbaşlıydı. Evde yerleşmiş bir alışkanlık vardı: Guillermo hep yalnız yemek yer, karısı ise sessizce onu seyrederdi. Matilde ya daha önce çocuklarla birlikte yemek yemiş olurdu ya da daha sonra yerdi. Adam, yemeği biter bitmez, salona kapanır ve eski Alman yapısı bir alet üzerinde uzunca bir süre piyano çalardı. Kimi zaman, eline bir kitap alarak bir kanapeye gömülür ve saatlerce okurdu. Bazen de bir iki arkadaşını ağırlar ve onlarla bitmek bilmeyen domino partileri düzenlerdi. Gecenin geç saatinde, fildişinden dominoların çarparken çıkardığı ses duyulurdu.

* Mısır yaprağına sarılı, etli baharatlı mısır ezmesi.

Bu, bitmek bilmez bir cançekişmeden ibaret olan yaşamımla ilgili olarak şunu söyleyebilirim: Uçmak isteyip de uçamayan bir kuş gibiydim.

Hem de çaresizliğini kabullenemeyen bir kuş gibi. Hele bir de, bu kuşun içgüdüsel olarak kas ve sinir sistemine yayılan denetlenmesi olanaksız bir refleksle kanadının ucunu kaldırmaya, tüylerinin yelpazesini açmaya çalıştığı; yaşamsal atılımın orada olmasına rağmen bedenin buna tepki göstermediği, titreyen kanatlar açılamadan ağır bir biçimde yere indiği düşünülürse...

Kanatları uçmasına değil, yalnızca yürümesi için biraz destek almasına yarayan yere düşmüş bir kuştan (ki bu durumda kanatlar minicik ayaklarla büsbütün orantısız görünür) daha hüzünlü bir görüntü olamaz. Kısa bir süre önce alçak bulutlara karışacak kadar hafif olan kanatlar birden öylesine ağırlaşmıştır ki, kurşuni gri bir sokağın ya da bir avlunun çakıllı zemininin mıknatısınkini andıran çekim alanına girivermiştir.

Çocukken, günün birinde, bir küçük uçak maketi istemiştim. Bunun yerine, kimbilir hangi azizlikle bir melek giysisine sahip oldum (bu fikir mutlaka annemin aklından çıkmıştı çünkü uçakları meleklere dönüştürmek daha çok katoliklere yaraşır bir davranıştır). Basit bir şekilde dikilmiş (belki de annem dikmişti, pek anımsamıyorum), altın sarısı yıldızlarla süslü bu beyaz uzun elbiseyi giydim. Sırtımda, Meksika'nın

her yerinde, hatta tüm yoksul ülkelerde oyuncak ve çeşitli eşya yapımında kullanılan hasırdan büyük kanatlar vardı.

Ne mutluluktu o. Uçacaktım.

Ama bu mümkün olmadı. Umutsuzca yere çakılı kalıyor, anlamıyordum. Kanatlarım beni havaya yükseltmiyor, korkunç bir ağırlık veriyorlardı. Çocuk kalbime dolup taşan tüm umuda karşın uçmam için yapılabilecek hiçbir şey yoktu.

Soran gözlerle çevreme bakıyordum. Soruma, endişeme, yarım ağızla yanıt veriliyor, biraz da gülünüyordu. Az sonra ne söylendiğini anlamaz oldum. Yetişkinler, olduklarından daha da büyük görünmeye başladılar (bense, kanatlarımla, uçarak, bir an için de olsa onları altımda görmeyi ne çok istemiştim). Hepsi bana mantıksız göründü, birer karabasan kahramanı gibiydiler. Suratları, mimikleri, sözlerinden kulağıma çalınan parçacıklar kafamda birbirine karışıyordu. Ne olduğumu, orada ne yaptığımı kendim de bilemez hale gelmiştim. Çevremdeki her şey bulanıklaştı. Her neyse, iki göz iki çeşme ağlamaya başladım ve gözyaşlarımın buğusunun ardından küçük bir kızın, aynanın öbür tarafında kendi gerçeklikleri içinde yeralan ve hiçbir şeyi anlamamış olan insanlara yöneltebileceği tüm beddualarını sıraladım.

(Yaşamımın bu anını, 1938'de yaptığım, *Onlardan uçak istersiniz, size hasır kanat verirler* adını taşıyan tabloda görüntüledim; yüzümde düşkırıklığı, elimde düşlediğim uçak, sırtımda iplerle göğe bağlı kanatlar ve yere çakılmış bağlarla bağlı, tutuklu bedenim.)

Ikarus'un eriyen kanatları gibi benim kanatlarım da birer saman ateşiydi. Her ikisi de birer yanılsamaydı.

Bu, herhalde yazgının bir işaretiydi. Geleceğin, ilerdeki dizi dizi özürlerimin bana hazırladığı oyunların bir provasıydı.

Çocukluklar

(...) beni atılımlara iten, sakinleştirilemez olmamdı. Bilirsiniz, kimi çocukların sakin olduğu gözle görülür, ellerine birer şeker verilir ve mutlu olurlar. Kimimiz ise, tersine, çocukluğumuzda bile hep başka şey istemişizdir: Yaşamın gerçekten bize sunduğu şeyleri.

Louise NEVELSON

Frida ile Cristina yuvaya birlikte gittiler. Çok küçük sayılmazlardı, ilkokula hazırlık yılındaydılar.

Kahlo kardeşler ilk öğretmenlerini uzun zaman anımsadılar. Giyinişi, saç modeli, davranışları öylesine eski tarzdı ki, çocuklar işkillenir, sürekli onu süzerlerdi. Kadını "tuhaf" bulurlardı.

– Saçları takma, derdi Frida Cristina'ya.

– Neden takma?

– Takma olduğu belli de ondan.

– Emin misin?

– Görmüyor musun?

– ...

– Takma diyorum. Renginin tuhaflığına baksana.

– Sarı mı yoksa kahverengi mi?

– Kahverengi ve beyaz. Örgüleri hakiki gibi durmuyor.

– Garip bir kostümü var.

– Kostüm değil, Cristi. Bir elbise ve bir ceket.

– Sence ne renk?

– Hımm.. Çok açık bir siyah.

– Anneme sormamız gerekir, derdi Cristina. Belki de gerçek bir öğretmen değildir.

"Başlangıçta, Tanrı gökleri ve yeri yarattı: Ve yer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı; ve Tanrının Ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu. Ve Tanrı dedi: Işık olsun; ve ışık oldu. Ve Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü; ve Tanrı ışığı karanlıktan ayırdı. Ve Tanrı ışığa Gündüz ve karanlığa Gece, dedi. Ve akşam oldu ve sabah oldu..."

Bu saatlerce sürüyordu. Öğretmen, iplik yumağı gibi bitmek bilmeyen öyküler anlatıyordu. Sesinin tonunu ciddileştiriyordu, böylece çocuklar hepsini anlamasalar bile söyleneceklerin önemli şeyler olduğunu seziyorlardı. Sınıfta, sorulmamış soruların ağırlaştırdığı bir sessizlik hüküm sürüyordu, gözler irileşiyor, küçük ağızlar şaşkınlıkla açılıyordu.

– Tanrı dünyayı yarattı. Dünya bir gezegendir. Biz dünyada yaşıyoruz. Dünya bir top gibi, bir portakal gibi yuvarlaktır...

Öğretmen, sınıfın loş olması için pencereleri yarıya kadar gazete kağıdıyla örtmüştü.

– Şimdi anlayacaksınız, dedi.

Gazete kağıdını buruşturarak bir top yaptı ve bu topu tutuşturdu. Sol elinde bir portakal tutuyor ve portakalı alevin çevresinde döndürüyordu. Açıklamasını böyle sürdürüyordu. Ama sesi iyice kısılmış ve gizemli bir hal almıştı. Mutlaka, unutulmaması gereken şeyler anlatıyordu.

Gündüz, gece, karanlık, dünya, gök ve ay. Ve bir sürü yıldız. Birden Frida sarardı, korkuya kapıldı. Külotu ıslandı ve aynı anda iskemlesinin altında gizlenmesi olanaksız bir göl oluştu.

Büyük zorluklarla külotunu çıkarıp Allende sokağında oturan bir kızın getirdiği temiz külotu giydirdiler. Frida dire-

niyordu, yumruklarını sıkmış, dudakları kenetlenmişti. Öylesine utanmıştı ki, öfkesi mahcubiyetini örtmek için bedenini kaskatı yapıyordu. Azar işitmemişti, ama arkadaşlarının önünde böylesine göze batmak dayanılası bir şey değildi.

O günden sonra Frida, Allende sokağında oturan küçük kıza karşı müthiş bir kin besledi. Bir öğleden sonra, kaldırımda o kızın önünde yürüdüğünü farketti. Kendini tutamadı: Koştu, kızın üstüne çullandı ve boğazını sıkmaya başladı. Kızcağız haykırdı, debelendi, kıpkırmızı oldu ve kusacakmış gibi dilini kocaman dışarı çıkardı. Neyse ki, mahallenin fırıncısı oradan geçiyordu da saldırganla kurbanını ayırdı.

Matilde komşularına özür dilemeye gitti ve her şey yoluna girdi.

– Ne yaptığının farkında mısın, Frida? dedi kızına.

– O–nu sev–mi–yo–rum.

– İyi de bu bir mazeret değil.

– Bu bir ma–ze–ret.

– Arkadaşın ölebilirdi ve sen cehenneme giderdin. Annen, baban, kızkardeşlerin üzüntüden ölürdü. Ne büyük acı, değil mi?

Frida gözleri kapalı, yüzünü tavana doğru kaldırdı. Dinlemezmiş gibi yapıyordu.

– Frida, bilmem farkında mısın? Cezalandırılmak istemiyorsan çok nazik olman ve kendini affettirmek için çok çok dua etmen gerekecek...

– O–nu sev–mi–yo–rum...

– İnsan annesiyle böyle konuşmaz. Ne kadar tahammül edilmez bir kızsın. Böyle devam edersen, seni birisine vereceğim.

Frida yavaşça gözlerini açtı ve annesinin ta gözlerinin içine bakarken en ciddi havasını takındı.

Başka yaramazlıkları da oldu:

"Bir gün, üvey kardeşim Maria–Luisa oturağına oturmuştu. Onu ittim, oturak falan devrildi. Öyle kızmıştı ki, "Sen annenin ve babamın kızı değilsin. Seni bir çöp kutusunda bulmuşlar," dedi. Bu söz beni öylesine etkiledi ki, tümüyle içine kapalı bir yaratık oldum."

Frida Kahlo

"İçine kapalı" demek biraz abartılı olabilir. Tıpkı neden sonuç ilişkisini belirlemenin güç olacağı gibi. Kesin olan bir şey varsa, o da Frida'nın o döneme doğru, uzun süre yalnız kalmaktan hoşlanmaya başlamasıdır. Fiziksel olarak yalnız olmadığında bile kendi kendine uydurduğu öykülere, kendi kendine her gün yarattığı düşsel dünyalara dalmak için çevresinden sıyrılabiliyordu.

Bu doğrultuda, kendisine bir kız arkadaş yaratmıştı. Ona ulaşmak için katedilmesi gereken yol ise uzundu.

Uzun, heyecanlı bir düştü bu. Önce, tıpkı Alice gibi, "aynanın öteki yanına" geçmek gerekiyordu. Bunun için yatak odasının camına üflemek ve oluşan buğunun üzerine, kimi zaman dikdörtgen, kimi zaman yarı oval bir çıkış kapısı çizmek yeterliydi. İşte, Frida –ya da ruhu– bu kapıdan süzülüyordu. Üzerinde kocaman haflerle PINZON yazılı bakkala varana değin sokaklarda koşarken Frida'nın ayakları kanatlanıyordu. Elleriyle PINZON'un O'sunu biraz aralıyor ve kendisini arzın merkezine götürecek uzun kuyunun başından içeri süzülüyordu. Yüreğini kopartırcasına attıran korku ve başdönmesine kendini kaptırıp içeri kayması yeterliydi.

Ta en dipte, nesnelerin kenarlarını silikleştiren karanlığın ve sıcağın içine, ağır çekimdeki gibi düşüp onu bekleyen arkadaşının evine varıyordu. Arkadaşı dilsiz ama dışadönüktü, sessiz bir neşesi vardı. Frida her gün ona, yaşamını ve küçük dertlerini kısa kısa anlatıyordu: Sınıfta olanları, kızkar-

deşlerini, annesiyle babasını, kızamık ya da suçiçeğini, afacanlıklarını, hülyalarını, kafasını kurcalayan soruları. Arkadaşı onu dikkatle dinliyordu, gözleri karanlıkta yıldızlar gibi parlıyor, hareketleri Frida'nın içini rahatlatıyordu... Sonra ikisi birlikte, bu zamandışı yerde, sarhoş oluncaya değin dansediyorlardu. Arkadaşı, maddedışı olduğu kadar hafifti de. Yeniden canlanarak coşan Frida, kendinden başka hiç kimsenin bilmediği bir gize sahip olmanın verdiği güç ve yüreğini boşaltmanın ve fantezilerini azat etmenin rahatlığıyla daha da hafiflemiş olarak yeryüzüne geri dönmek istediğinde, arkadaşı hemen buharlaşırdı.

Frida, yine PINZON'un O'sundan geçiyor, buğunun içindeki kapının eşiğinden içeri atlıyor ve hemen elinin tersiyle buğuyu siliyordu.

"Sırrımla birlikte neşeyle evimin avlusunun en dibine kadar koşar ve orada h aynı köşede, sedir ağacının altında mutluluğum ve küçük kız arkadaşımın anısıyla başbaşa kalmanın şaşkınlığı içinde çığlıklar atar, gülerdim."

Frida Kahlo

Ve yaşam, sanki hiçbir şey olmamış gibi yeniden başlardı. Yaşamla birlikte Matilde'nin yemek öncesi, çocuklarını etmeye zorladığı dualar, Frida ve Cristina'nın dua eder gibi yapıp da bambaşka şeyler mırıldandıklarında sofrada önüne geçemedikleri kikirdemeleri, kilisedeki din dersi saatlerinde Coyoacan'ın bağlarının birinden çalınacak meyveleri tercih eden iki kızın kaçışları, böceklerin gizemli dünyası, çimenler içinde atılan taklalar da yeniden devreye girerdi.

Bütün tahminlerin tersine Kahlo ailesindeki ilk dramın müsebbibi iki en küçük kızdan biri değil, en büyük abla, hem de annesinin en çok sevdiği Matilde oldu.

Henüz onbeş yaşında olmasına karşın aşık olan Matilde Frida'ya açıldı:

– Dilini tutmasını bilir misin, Friduchita?

– Ben aptal mıyım?

– Öyle demek istemedim. Benim bir nişanlım var ve onunla kaçmak istiyorum. Ama annemle babamın bunu duymaması gerek.

– Nasıl olabilir? Nasıl yapacaksın?

– Geceyarısı kaçacağım. Balkondan geçeceğim. Yalnız senin, arkamdan gürültü yapmadan camı kapaman gerekiyor.

– Öykülerde anlatılan kötü kızların yaptığı gibi mi yapacaksın?

– Evet. O kızların ve tüm masallardaki kız kahramanların yaptığı gibi... Frida, iyi anladın mı ne dediğimi?

– Anlaması zor değildi ki.

– Sana bir şey sorarlarsa, ne olursa olsun bir şey söylemeyeceksin. Yemin eder misin?

Frida birkaç saniye dalgınlaştı, sonunda başını salladı ve elini uzattı.

– Burada mutlu değil misin Matita? Nerede oturacaksın?

– Bu farklı bir şey. Aşığım ve başka türlü davranamam. Veracruz'a gideceğim.

– Çıldırdın mı, orası çok uzak!

– Büyüdüğünde sana daha iyi anlatırım.

Söylenen yapıldı. Kızlarının kaçtığına kesinlikle kanaat getirdiklerinde Guillermo tek kelime söylemeden salona kapandı, Matilde ise öfke ve umutsuzluğun doruğunu yaşadı.

Matita dört yıl boyunca ortaya çıkmadı.

Yeniden düşündüğümde, o öğleden sonranın ne kadar korkunç olduğunu daha iyi anlıyorum.

Babam, beni Chapultepec korusunda yürüyüşe götürmüştü. Orayı, yaşlı sedir ağaçlarından ötürü özel olarak severdi. Pek çok kez olduğu gibi kolkola yürüyorduk, bana, kimi yerleri, insanları, olağandışı durumları, renkleri gösteriyordu. Gözünden pek az şey kaçardı. Onun gözlem biçiminden çok şey öğrenmişimdir. Görünüşte böylesine sakin bir adam olan babam, dışarıya çıkar çıkmaz tepeden tırnağa dikkat kesilir, neredeyse pusudaki avcıları andırırdı.

Birdenbire, boyluboyunca yere devrildi, bedeni sarsılıyor, yüzü kızarıyor ve morarmaya başlıyordu, gözleri sabitleşmişti, dudaklarının kenarından salyalar akıyordu. Bu, benim gördüğüm ilk sara krizi değildi. Aslında alışıktım (eğer, her seferinde endişe veren bir şeyin üstüste görülmesine alışkanlık denebilirse tabii). İyi ki de alışıktım, çünkü bir saniye bile yitirmeden tüm hareketleri koordine etmek gerekiyordu. Hemen, her zaman yanında taşıdığı küçük eter şişesini açıp koklatmak; boynundaki fotoğraf makinesini çıkarıp, serbest kalan elimle sıkıca tutup çalınmasını önlemek; kaçınılmaz biçimde etrafımızda toplanan insanlara bir iki laf etmek; sonra da, kriz geçtiğinde, yavaşça kalkmasına yardım etmek, onu tutmak ve bu krizlerden her defasında çok etkilenmiş ve tükenmiş olarak çıktığından ötürü olabildiğince avutmak gibi bir sürü şey yapmalıydım. Dirilen bir ölü gibi bembeyazdı.

Evet, sanırım bu gözlemim en yerinde olanı. Kendini dirilen bir ölü gibi hissediyor olmalıydı.

Aynı yürüyüş sırasında, kısa bir süre sonra, bir ağacın toprak üstünde kalan köklerine takıldım ve düşerken çok canım yandı.

Ertesi sabah, ayağa kalkmak istediğimde, sağ baldırımla bacağıma oklar batıyormuş hissine kapıldım. Korkunç bir acıydı, ayağımın üzerine basamıyordum. Bir daha hiç yürüyememe korkusu o anda tüm benliğimi kapladı, çoğu zaman heyecanlarım mantığımdan daha haklı çıkmıştır. Bağırdım, annem hemen yanıma koştu.

Doktorlardan biri "beyaz bir ur" olduğunu söyledi. Bir diğeri ise kendinden çok emin olarak çocuk felci dedi. Aylar boyunca yatak istirahati, ceviz suyu banyoları, sıcak kompresler, biraz zayıf bir ayak, artık diğerinden daha ince ve daha kısa kalacak bir bacak ve ortopedik botlar, yani bir sürü zevkli şey beni bekliyordu.

Bir süre sonra (bir yıl mı, iki yıl mı?), tam bir tarih söylemek istemiyorum, çoğu zaman tarihleri karıştırmakta pek becerikli olduğumu söylerler, yine de bunun Trajik On Gün (bazıları o dönemi Sihirli On Gün olarak adlandırırlar) sırasında olduğunu sanıyorum, Allende sokağına bakan pencereden, bir isyancının bacağından kurşun yiyip yolun ortasında dizlerinin üzerine düştüğünü gördüm. Çok etkileyiciydi. Gün batıyordu ve adam beyazlar giymişti, alacakaranlıkta gayet belirgindi. Çevresine bakındı ama kaçacak yeri yoktu. İnsanlar sağa sola koşuşturuyorlardı. Beyaz kumaştan çıkıyormuş izlenimi veren kan fışkıra fışkıra yere akıyordu. Sandaletleri kana bulanmıştı. Yoksul bir adamdı. Annem, ortalık biraz sakinleşince ona yardım etmeyi başardı. Bu, annemin o dönemde yardım ettiği tek adam da değildi üstelik.

Önemli olan, sırf adamın yarasına bakmakla hastalığım sırasında bacağımda hissettiğim acıyı yeniden duymamdı. Ba-

cağı benim bacağımdı sanki ya da benim bacağım onundu. Ne hissedebileceğini en ince ayrıntısına değin biliyordum. Bana o acı şiddetle birlikte gelmişti, ona da.

Chapultepec'teki düşüşümle, daha sonraları yaşadıklarım arasında ne tür bir bağlantı kurulabilir bilmiyorum. Ama kesin olan bir şey varsa, o da acının bedenime ilk kez o gün girmiş olmasıdır.

On Yıllık İsyan ve Devrimle İlgili Birkaç Haber

El Diario, 18 Kasım 1910, Cuma

Francisco I. Madero'nun Amerikan halkına
MANİFESTO'sundan alıntı.

Önceki gün, özgür toprağınıza ayak bastım. Kendi kaprisi dışında hiçbir yasa tanımayan bir despotun yönettiği ülkemden kaçmaktayım. Cumhuriyetçi kurumları ve demokratik idealleri itibariyle sizin kardeşiniz olan, ancak şu anda zorba bir hükümete karşı ayaklanarak bedelini pek pahalı ödediği özgürlüklerine yeniden kavuşmak için mücadele eden bir ülkeden geliyorum. Ülkemden kaçtıysam, bunun nedeni, kurtuluş hareketinin önderi ve halkın cumhurbaşkanı adayı olarak rakibim, Meksikalı despot, General Porfirio Diaz'ın nefretine ve zulmüne hedef olmamdır (...)"

El Diario, 19 Kasım 1910, Cumartesi

PUEBLA, DON FRANCISCO I. MADERO'YA
BAĞLI BİR GRUP PARTİZAN
TARAFINDAN ÇIKARILAN KANLI OLAYLARA
SAHNE OLDU

El Diario, 25 Kasım 1910, Cuma

KARIŞIKLIKLAR VE AYAKLANMALAR

El Imparcial, 11 Mayıs 1911, Perşembe

CIUDAD JUAREZ KAHRAMANCA BİR DİRENİŞİN ARDINDAN İSYANCILARIN ELİNE GEÇTİ.

El Diario, 16 Mayıs 1911, Salı

PACHUCA DÜN AKŞAM DEVRİMCİLERİN ELİNE GEÇTİ.

El Imparcial, 18 Mayıs 1911, Perşembe

BUGÜN BEŞ GÜNLÜK BİR GENEL ATEŞKES İMZALANIYOR

Cumhurbaşkanı ve yardımcısının istifaları, mayıs sonuna kadar Meclis'e sunulacak.

El Diario, 22 Mayıs 1911, Pazartesi

İSYANCI GRUPLAR CUERNAVACA ŞEHRİNE GİRDİLER VE HALK TARAFINDAN HEYECANLA KARŞILANDILAR

"Federal birlikler sabah beşte kenti boşalttılar."

"Halk oniki saatten fazla kolluk kuvvetlerinden yoksundu ve her yerde sükunet ve düzen hakimdi."

"Tüm tutuklular kaçtı."

El Tiempo, 26 Mayıs 1911, Cuma

GENERAL DIAZ İSTİFA ETTİ

El Imparcial, 8 Haziran 1911, Perşembe

BAŞKENT DÜN YURTSEVERLİĞİN MUTLULUĞUYLA DOLU BİR GÜN YAŞADI

Francisco I. Madero'nun gelişi onuruna her yer bayraklar ve pankartlarla donatılmıştı.

16 Ekim 1912. General Felix Diaz Veracruz'da ayaklandı. Ayın 23'ünde tutuklandı.

9 Şubat 1913'te La Decena Trágica (On Trajik Gün)*başladı.*

Nuove Era, 10 Şubat 1913, Pazartesi

MEŞRUTİYETÇİ TARAFTARLARIN ALKIŞLARI
ARASINDA VE HAİN KURŞUNLARIN
YAĞMURU ALTINDA
BAŞKAN MADERO
ULUSAL SARAYA GİTMEK ÜZERE
ELİNDE BAYRAKLA
KENTİN İÇİNDEN GEÇTİ

El Pais, 20 Şubat 1913, Perşembe

SABIK CUMHURBAŞKANI F. MADERO
PEK YAKINDA BAŞKENTİ TERKEDECEK

"Meclisin, Cumhurbaşkanı Francisco Madero'nun istifasını kabul etmesinden sonra sabık başkanın ülkeyi terketmesi kararlaştırıldı."

El Diario, 23 Şubat 1913

MODERO VE PINO SUAREZ, DÜN GECE ASKERİ
OKULUN YAKINLARINDA ÖLDÜRÜLDÜ

Victoriano Huerta iktidara geçti... ve ülkeyi olabildiğince kötü yönettikten sonra 1914 yılının Haziran ayında kaçtı. Yerine Venustiano Carranza geçti.

Pek çok iç çatışmadan sonra bu başkan da kaçmaya hazırlandığı bir sırada 1920'de öldürüldü.

1920'de, Alvaro Obregon cumhurbaşkanı seçildi.

Pancho Villa
Emiliano Zapata

"En önemli önderler, Kuzeyde Carranza, Villa ve Obregon, Güneyde ise Zapata'ydı. Carranza hepsine kumanda etmek istiyordu. Ama Villa da Zapata da onun emrine girmek istemedi. Daha sonra, bu dört önder, öncelikle Huerta'yı tasfiye ettikten sonra kendi aralarında kapıştılar... En son Obregon korkunç çatışmalardan sonra Villa'nın işini bitirdi. Zapata, dağlara çekilmiş olsa da yenilmezliğini koruyordu.

Jose Clemente OROZCO

"Yeni cumhuriyet kurulduğunda Meksika'da ordu olmayacak. Ordu zorbalığın en büyük destekçisidir. Ordu olmazsa diktatör de olmaz. Orduya işbaşı çağrısı yapacağız. Ülkenin her yanında devrimin kahramanlarından oluşan askeri koloniler kuracağız. Haftada üç gün, üstelik zor işlerde çalışacaklar çünkü namuslu bir çalışma savaştan daha önemlidir ve ancak böyle bir çalışma iyi yurttaşların oluşmasına olanak sağlar. Diğer günler, bir askeri eğitime tabi tutulacak ve öğrendiklerini halka aktararak halkın da mücadeleyi öğrenmesini sağlayacaklar. Öyle ki, bir istila anında, Mexico'daki Ulusal Saraya bir telefon, tarlalarda ve fabrikalardaki, iyi silahlanmış, iyi donatılmış, iyi örgütlenmiş halkı, karılarını ve çocuklarını savunmak için savaşmaya yarım günde hazır etmek için yeterli olacaktır. Benim en büyük emelim son günlerimi bu askeri kolonilerden birinde, benim gibi onca acı çekmiş

can dostlarım arasında geçirmektir. Hükümetin deri tabaklama amacıyla bir fabrika kurmasını çok isterdim; orada güzel semerler yapardık, bu benim iyi bildiğim bir iştir. Geri kalan zamanımda küçük çiftliğimde çalışmayı, hayvan yetiştirmeyi, mısır ekmeyi arzulardım. Evet, Meksika'nın mutlu bir ülke olması için çaba göstermek harika olacaktır." (Pancho Villa, aktaran John Reed.)

Emiliano Zapata, döneminin en çok karşı çıkılan adamlarından biriydi.

Kimi zaman "hayvan insan", kimi zaman "çakal", "Güneyin Attilası", "kurtarıcı" ya da "Yeni Spartaküs" diye adlandırılan Zapata, 1909'dan itibaren, köyü olan Anenecuilco'yu savunma grubunun temsilcisi oldu.

Bu dava, onu önce Morelos eyaletindeki, sonraları da daha başka eyaletlerdeki köylülerin haklarını savunmaya yöneltti.

Ellerinden alınan toprakları geri almaya çalışan köylülerin mücadeleleri aslında sömürge dönemine kadar uzanır.

Zapatacılık, tarım alanında vaatlerini tutmayan tüm hükümetlere karşı çıktı.

Böylece Zapata ve adamları ile onlara katılan bazı entelektüeller, sırasıyla Porfirio Diaz, Francisco Leon de la Barra, Madero, Victoriano Huerta, Francisco Carbajal ve Venustiano Carranza hükümetlerine karşı ayaklandılar.

İhanete uğrayan Emiliano Zapata, 10 Nisan 1919'da, Albay Jesus Guajardo tarafından öldürüldü.

El Universal, 11 Nisan 1919, Cuma

EMILIANO ZAPATA,
GENERAL PABLO GONZALEZ'İN
BİRLİKLERİ TARAFINDAN
BOZGUNA UĞRATILDI VE ÖLDÜRÜLDÜ

"General Pablo Gonzalez'in birlikleri Zapata'ya karşı giriştikleri harekatta büyük bir başarı elde ettiler. Albay Jesus Guajardo'nun askerleri, düşmanı, hükümete karşı ayaklandıklarına inandırarak Emiliano Zapata'nın karargahına kadar ilerlediler ve orada gafil avlandıkları Zapata'yı bozguna uğratıp öldürdüler."

El Democrata, 11 Nisan 1919, Cuma

EMILIANO ZAPATA
MÜCADELE SIRASINDA ÖLDÜ

"Emiliano Zapata, cinayetleriyle Roma'yı yağmalayan Hun kralına benzeyen "Güneyin Attilası", 1910'dan beri, onca yuvayı yasa boğarak Morelos dağlarında cumhuriyete zarar veren hırsız serseri; suikastlarıyla efsanevi Attila'yı aşan Emiliano Zapata; Morelos'u yıkan, tren hırsızı, altın kupalarda kan içen canavar (...)"

El Pueblo, 12 Nisan 1919, Cumartesi

ÖNDER E. ZAPATA NASIL ÖLDÜ?

"Zapata'nın göğsünde, anında ölümüne yol açan yedi kurşunun oluşturduğu yedi delik vardı.

Yüzünde de, bedeninin başka bir yerinde de hiçbir ize rastlanmaması, kurşunların, resmi güçler tarafından şaşırtıcı bir serinkanlılıkla yağdırıldığına işaret etmektedir."

Excelsior, 13 Nisan 1919, Pazar

BİR KADIN, ZAPATA'YI ÖLDÜRMEK İÇİN YAPILAN
PLANLARI AZ KALSIN BOZACAKTI

Kadının, Güneyin Attilasına, kendisine bir tuzak kurulacağını ve onu öldürmek isteyen Albay Guarjardo'dan sakınmasını söylediği bildiriliyor.

"Miliano"nun ölmediği, "Zapata'nın beyaz atının üzerinde kaçtığı ve Arabistan'da yaşamaya gittiği" söylentisi dolaşmakta.

Bir çılgınlık dönemiydi o dönem.

Her köşede, güpegündüz ya da gece yarılarında cinayetler işleniyor... Her yer yağmalanıyor... Silahlı ya da silahsız soygunlar... Yollarda, kırlarda katliamlar yapılıyordu... Tren istasyonları, herhangi bir askeri ya da yarı askeri sevkiyattan kaçanların can çekiştiği birer açık yara gibiydi.

İnsanlar kilise içlerinde bile kurşuna diziliyordu, ahlak kurşun yaralarıyla delik deşik olmuştu, komşular bile birbirini tanımaz hale gelmişti. İnsan insanın kurdudur derler. Meksika'da bu, her zamankinden çok geçerliydi.

Entrikalar, kanlı hesaplaşmalar kol geziyordu, hiçbir şey affedilmiyordu, kimse güvence altında değildi. "Huerta'nın nasıl traş olduğunu bilip bilmediğimi sordunuz," diye yazıyordu Jack London. "Çok basit: Ayakta durur ve berberi boğazını kesmeye yeltendiği takdirde hemen ateş edebilmek için bir eliyle cebindeki tabancasını tutar." Siyaset dünyası, insanların, hiç çekinmeden birbirini çiğnediği, gözünü kırpmadan vahşice birbirlerini öldürdüğü koskoca bir muharebe alanıydı. Ne iman kalmıştı ne de yasa.

"(...) *Gece, karanlık sokaklarda silah sesleri ve bu sesleri izleyen çığlıklar, yakarmalar, yakası açılmadık küfürler... Kırılan camlar, kuru sıkı sesleri, acı haykırmalar ve yeniden ateş sesleri (duyuluyordu)*

Jose Clemente OROZCO

Liebe Frida

Freud'un temel ilkesi, insanın yaşamına ancak, ezici bulduğu haksızlıklara karşı cesaretle savaştığı takdirde bir anlam verebileceğidir.

Bruno BETTELHEIM

"Liebe Frida, liebe Frida. Gel buraya, bunun için kaygılanmamalısın," diyordu Guillermo, kızını sakinleştirmeye çalışarak. "Sen öyle başka şeylere sahipsin ki, biliyorsun. Yattığın sürece, seni oyalamak için öyküler anlatırdım, anımsasana. Şimdi de sana fotoğraf çekmeyi öğreteceğim, ne dersin? Yoksa benimle kırlara gezmeye çıkıp suluboya resimler yapmayı mı tercih edersin?"

Guillermo, Frida'ya çok ilgi gösteriyor, çok yumuşak davranıyordu. Diğer kızlarından hiçbirine yapmadığını yapıyordu.

Frida'nın o sıralar kaba saba bir hali vardı:

Annesi "Oğlan çocuğu gibi!" diye hayıflanıyor, mahallenin kocakarıları ise "Pek de çirkin bir kızcağız," diyor ve bu hislerini Frida'nın yanında bile açığa vuruyorlardı.

Hastalığından sonra Frida, mahalle çocuklarının alay konusu olmuştu. "*Frida, pata de palo**!" diye bağırıyor, birbirlerine muzipçe bakıp başlarını omuzlarına gömerek kikirdiyorlardı.

* Tahta bacaklı Frida.

Frida, her seferinde yumruğunu sıkarak "Görürsünüz siz, zavallı mahluklar, iğrençsiniz hepiniz... Hayvansınız..." diye tehditler savuruyordu. Öfkesi yüzüne yayılıyor, suratlarına haykırmak istediği küfürleri gemlemek için alt dudağını kanatana kadar ısırıyordu. "Bir gün hakkınızdan geleceğim. Göreceksiniz, elimden kurtulamayacaksınız, sizi gidi..." Elleri, ayakları kasılıyordu. Alnındaki asi perçemin altında, gözlerinde şimşekler çakıyordu. Öfkesi çocukları kaçırmasa bile, en azından susturuyordu.

Doktor, "Bol bol spor yapsın, sporun her türünü yapsın," tavsiyesinde bulunmuştu.

Bedenini zorlamak, diğer çocuklarla rekabete girmek cüret işiydi. Frida, her dalda en iyi olmak için iki katı çaba harcamaya kararlıydı... Ne olursa olsun, en hızlı o koşacak, yüzmede şampiyon olacak, tükenene kadar bisiklete binecekti.

Her gün o bitmek bilmez uzun mu uzun ayakkabı bağcıklarını bağlamak ve çözmek büyük sabır işiydi. "Ayağın sıkı tutulması şart," demişti doktor. Bu pabuçların sıkıcılığına bir de ayak bileğinin aşırı zayıflığını gizlemek için giydiği kat kat çorapların verdiği sıcaklık ekleniyordu.

Oysa Frida, işin en başında, hiçbir felaketin kendisini etkilemeyeceğini düşünmüştü. Ama zamanla farkına vardı ki, acılar insanı çoğu zaman gafil avlıyorlardı; kendini çok zaman umutsuzluğun eşiğinde buluveriyordu. Nasıl unutmalı, densiz, kötücül imaların, değindirmelerin sürekli anımsattığı bir sakatlığa nasıl alışmalıydı? İnsan, zaten kendi kendisinin celladıyken, başkalarının cezalarına nasıl aldırmazlık edebilirdi ki?

Frida, omuz silkiyordu.

Üstelik, her şey paraydı, hele Frida'ya uygulanan yoğun fizik tedavi... Oysa, ülkedeki ilk başkaldırıların çığlıklarıyla birlikte maddi sıkıntılar Mavi Ev'in kapısını çalmaya başla-

mıştı. Guillermo, artık Meksika kültür hazinesinin resmi fotoğrafçısı değildi. Başka meslektaşlarına bırakmayı yeğlediği stüdyo fotoğrafçılığından kaçamaz olmuştu. Üstelik teknolojinin gelişmesiyle bu konuda da rekabet kaçınılmaz biçimde güçleşmişti. Stüdyo dekorunun tüm inceliği, servet yapmak için yeterli olmuyordu.

Guillermo daha kaygılı, Matilde daha sinirli bir hal almışlardı. Frida, annesinin, yaptığı aşırılıklarla, yaşamındaki genel doyumsuzluktan intikam aldığını düşünüyordu. Ortaya çıkan güçlüklerle birlikte Matilde evdeki her olayı, yaşanan her şeyi en ince ayrıntısına kadar organize etmeyi kafasına takmıştı. Oynadığı bu oyun, neredeyse bir saplantıya dönüşüyordu. O andan itibaren, Frida annesini "şef" diye çağırmaya karar verdi. Eski haline göre daha bitkin olan ama her zamanki dinginliğinden bir şey yitirmeyen Guillermo ise günlük piyano seanslarından vazgeçmemişti.

Strauss'un valslerinin ritmi havada yükseliyor, sanki tüm dünyaya meydan okuyan ezgilere dönüşüyordu. Sonra duruluyor, derken yavaşça Beethoven herkesin ve her şeyin içine işlemeye başlıyordu.

Frida duvara yaslanmış, gözleri kapalı, kapının ardında çalan babasını dinliyordu. Sesler, tıpkı renkler gibi alaca bulaca ulaşıyordu kulağına: Siyah, mavi, sarı... Ya da gelişigüzel nesneleri andırıyorlardı: Ağaç, yol, ateş, salıncak. Bir de saydamlıklar vardı, nehir suyundan şelalelere, dalgalara, yağmura. Diğerlerinden ayrışan tek bir nota, bazen bir gözyaşı yapısını taşıyor ya da bir kahkaha gibi boşanıyordu. Kimi zaman da akorlar birer okşamaya dönüşüyor, gelip salonun önünde, üzerlerinde bol yapraklı ya da tomurcuklu bir sürü saksı çiçeğinin, büyük bir margarit veya İspanyol karanfilinin bulunduğu sehpaların ortasında Frida'yı sarmalıyordu. Frida uzaklara, çok uzaklara doğru sürükleniyordu.

"Bir gün, tramvaydaydık, babam 'Onu asla bulamayacağız,' dedi. Babamı avuturken umutlarım gerçekten de samimiydi. Bir okul arkadaşım, 'Doktorlar sokağının orada bir kadın oturuyor, sana çok benziyor. Adı Matilde Kahlo,' dediğinde oniki yaşındaydım. Onu, bir patio'nun dibinde, uzun bir koridora açılan odaların dördüncüsünde buldum."

Frida Kahlo

Frida eve döndüğünde içi içine sığmıyordu.

– Anne! Anne, Matita'yı buldum! Babam döndü mü?

– Hayır. Ne bu pabuçlarının hali Frida? Yine nerelerde sürttün?

Frida, inanmayan gözlerle annesini süzdü. Kadın, uzun eteğinin kırmalarını düzeltiyor, hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu.

– Anne, ne dediğimi duymadın mı? Matita'yı buldum diyorum sana. Bizi görmeye gelecek. Paco Hernandez diye bir adamla oturuyor, evi nerede biliyor musun...

– Beni hiç ilgilendirmiyor Frida. Onu görmek istemiyorum. Bunu kendisine iletirsin. Şimdi otur, derslerini yap, duşunu yemekten önce almak istiyorsan, elini çabuk tut.

– Ama, anne... diye üsteledi Frida.

– Şşştt... Sana bu konuda bir şey duymak istemiyorum dedim.

Frida mutfaktaki taburelerden birine yığıldı. Annesi ise bahçeye çiçekleri sulamaya çıktı.

Ertesi gün Frida, duruma anlatmak üzere Matita'ya gitti. Matita, kardeşinin umutsuz halinden her şeyi anlamıştı.

– Haydi, aldırma, boş ver Friduchita! dedi, kardeşinin saçlarıyla oynayarak. Göreceksin, annem bir gün fikrini değiştirecek ve her şey yoluna girecek... Peki babam ne dedi?

– "Yaşadığını duyduğumuz için sevinmeliyiz. Tek önemli

olan bu," dedi. Sevinçten çıldırmadı ama memnun olduğunu sanıyorum. Aslında annemin de sevindiğini sanıyorum.

– Haydi güzelim, biraz goyav ezmesi ye. Sizin için de bir kutu şekerleme yaptım. Giderken götürürsün.

O günden sonra annesi ve babasıyla görüşmediği birkaç yıl boyunca Matilde Mavi Ev'in taşlığına düzenli biçimde meyve sepetleri, peçeteye sarılı kurabiyeler, ailesi için küçük hediyeler bırakmayı adet edindi.

Ulusal Hazırlık Okuluna Giriş

Frida son derece meraklıydı. O dönemin ortamında pek ender rastlanan, özel bir zekaya sahipti.

Alejandro GOMEZ ARIAS

Tıpkı fizik tedavisi için en iyi spor merkezlerini seçtiği gibi Guillermo, Frida'nın lise sonrası gideceği üniversiteye hazırlık okulunun seçimi konusunda da cimrilik yapmaya niyetli değildi. Onun gözünde, Frida kızlarının en akıllısıydı ve başka bir ailede erkek çocuğa yapılacağı gibi ona, yaşamda başarılı olmasını sağlayacak tüm olanakların verilmesi gerekirdi.

Fazla Avrupalı olarak nitelediği düşüncelere alışık olmayan Matilde bu konuda muhalif değilse bile, en azından tereddütlüydü.

– Evden bu denli uzak bir okula gitmesi gerçekten de şart mı Guillermo?

– Bu kalitedeki tek okul orası, ne yapalım?

– Ama okul kız erkek karışık.

– Bunun hiç önemi yok. Hatta daha bile iyi. Frida ilerde, toplumda kendini daha iyi savunmasını öğrenir.

– Dediklerine göre beş kıza üçyüz oğlan düşüyormuş.

– İyi de, bu Frida'nın başarılı olmasını engellemez ki. Neden çekiniyorsun?

– Ne bileyim, onca oğlanın arasına gitmesi pek uygun değilmiş gibi geliyor bana.

– Frida aklı başında bir kız. Herhalde oğlanlarla konuşmasını yasaklayacak değilsin.

– O okula giden kızların anneleri tam da bu dediğini yapıyorlarmış.

– Saçma. İlerleme, diyalogun engellenmesiyle sağlanamaz.

– Guillermo, okula gitmek için bir saat yol katetmenin ne demek olduğunu biliyor musun?

– Böylesine kaliteli bir okul, insanın arabayla, at sırtında, hatta yürüyerek saatlerce süren yollar katetmesine değer.

Matilde içini çekti.

– Bak Matilde, kısa zaman sonra Frida okula giriş sınavına girecek. Kazanamazsa, bütün bunları tekrar konuşuruz. Ama eğer kazanırsa, gurur duymamız gerekir.

Matilde ellerini kavuşturdu ve dışarı çıkmak için şalına sarınırken yakındı:

– Kızımız o okula giderse tamamen dinsiz olacak.

Guillermo gülümsedi.

1922'de, Frida ciddi bir yüksek eğitimin zorunlu öncülü olan Ulusal Hazırlık Okulunun sınavına girdi. Ve kazandı.

Eski ve pek saygın bir Cizvit okulu olan, kuşaklar boyu bilim adamlarının, üniversite hocalarının, entelektüellerin ve devlet büyüklerinin beşiği ünvanını taşıyan Ulusal Hazırlık Okulu, 1910 sonrası bazı değişikliklere sahne olmuştu.

Porfirio Diaz'ın egemenliği döneminde kendini gösteren Avrupa etkisiyle, o zamandan beri, devrimlerin getirdiği milliyetçi akımlara kucak açmıştı.

Okul, Meksika'da yurtseverlik duygusunun yeniden doğduğu yuvalardan biri haline gelmişti. Kökenlere dönüş özendiriliyor, yerli kökene ait ne varsa değer kazanıyordu. Buna koşut olarak herkesin her tür klasik yapıttan yararlanmasını

sağlamayı amaçlayan siyaset sayesinde Batı mirasının da deşilmesi teşvik ediliyordu. Sağda solda kütüphaneler açılıyor, büyük yazarların yapıtları, halkın yararı için geniş çapta yayınlanıyor, ücretsiz ya da çok ucuz konserler düzenleniyor, spor tesisleri halka açılıyordu. Bu dönem, aynı zamanda da, ilk Meksikalı duvar ressamlarının da atılımına sahne oluyor, Jose Clemente Orozco, Diego Rivera, David Alfaro Siqueiros, ideallerin aktarım biçimi ve tarihin tanığı olarak gördükleri sanatı kitlelerin hizmetine sunmak için katkıda bulunuyorlardı. Fotoğrafçılar bile stüdyolarına tipik Meksika giysileri, aksesuarları ve görüntülerinden oluşan dekorlar koymak zorunda kalıyorlardı.

Meksika'da bir canlanma dönemi olarak yaşanan 20'li yıllarda, tıpkı bilim gibi sanat da ilerlemenin temel dinamiği olarak ele alınıyordu.

"Onlar [sanatçılar] eyleme geçme durumunda kaldıkları bu tarihsel anın, sanatlarıyla bu sanatı çevreleyen dünya ve toplum arasındaki ilişkilerin tümüyle bilincindeydiler. Hoş bir rastlantıyla, deneyimli bir grup sanatçı ile kendi paylarının ne olacağını kavrayan devrimci yöneticiler aynı eylem alanında biraraya gelmişti."

Jose Clemente OROZCO

Genç kızlık çağındaki Frida Kahlo, Ulusal Hazırlık Okuluna işte bu hareketli ortamda başlayacaktı.

O dönemde Frida, boylu boslu, incecik bir kızdı, zerafeti herkesin dikkatini çekerdi. Çocukluktaki kahkülü artık yoktu, saçları düz bir kesimle yüzünün iki yanında salınıyor ve ona daha da ciddi bir ifade veriyordu. Güzeldi. Yaşıtı kızların çoğunun meraklı olduğu rüküşlükten, süsten uzak, hem yabanıl hem de sade bir güzelliği vardı.

Gideceği okulda forma zorunluğu yoktu. Frida'nın liseli Alman kızları gibi giyinmesine karar verildi: Pilili lacivert

etek, beyaz gömlek ve kravat, konçlu çoraplar, botlar ve küçük kurdeleli bir şapka giyecekti.

Matilde, sonuç olarak kızının öncülüğüyle ün salmış bu okulda okuması fikrini benimsemiş ve son hazırlıklara canı gönülden katılmıştı.

Frida'yı üstüne çıkarttığı taburenin dibine diz çökmüş, lacivert eteğin boyunu alıyordu.

– Yavaş yavaş dön de bakayım, pililer aynı boyda mı... Çok yavaş.

– Söylesene neye benzedim?

– İyi bir öğrenciye. Düzgün bir genç kıza.

– Eyvah! Desene yaramazlık yapmam pek kolay olmayacak.

– Frida! Muzırlıktan ne zaman vazgeçeceksin?

– Hımm... Belki de hiçbir zaman. Ne feci değil mi anne?

Frida annesine eğlenerek, şefkatle karışık bir bakış fırlattı.

– Oğlanların da olduğu bir okulda çok dikkat etmelisin.

– Neye dikkat etmeliyim?

– Senin yaşındaki bir genç kızın yapmaması gereken şeyler vardır. Saygı duyulan bir genç kız olmalı... Ve asla Tanrının kelamını unutmamalısın.

– Söz veriyorum. Yemin ederim, İncilimi hep çamtamda taşıyacağım... "Ve Efraim dağlığından Ramataimtsofim'den bir adam vardı; ve onun adı Elkana idi, Yeroham oğlu, Elihu oğlu, Tohu oğlu, Tsuf oğlu olup Efraimli idi..."

Matilde, Frida'nın İncilden bir parçayı ezbere okuyuşunu izledi, kocasının haklı olduğunu düşündü: Bu kız akıllı ve tuhaftı. Sonra kendini toparladı:

– Annenle alay etme...

– Bu benim en sevdiğim bölüm. Ne çok isim var değil mi, bir Aztek soykütüğü kadar güzel!.. Anne, anne, bana öyle bakma, seni çılgınca sevdiğimi biliyorsun.

– Haydi in aşağı da çıkar şu eteği... İğnelere dikkat et.

Frida'nın yeni okuluna başlamasıyla birlikte dünyası tamamen değişecekti. Sıcak ve koruyucu aile ortamından kaçınılmaz olarak kopuyordu.

Bu, bir yandan, bir bilincin, bir kültürün tahmin edilemeyen yönlerinin uyanmasını sağlayan bir kopma, öte yandan da oluşumsal bir kopuştu: Çocukluk dönemi geride kalmıştı artık.

Ergenlik çağının anahtar sözcüğü erinçti.

En büyük şansımız, içinde bulunduğumuz tarihsel ortamın bizi yakından ilgilendirmesi, gençliğimizin enerjisine bir anlam kazandırmasıydı. Uğurlarında mücadele etmemiz gereken ve karakterimizi güçlendiren haklı davalar vardı.

Her şeye karşı korkunç bir merak duyuyor, anlamaya, bilmeye can atıyorduk. Sürekli öğrenmek istiyorduk, açlığımız tükenmiyordu. Bütün bunlar çok güzeldi.

Hepimiz, toplumun ne denli ayrılmaz birer parçası olduğumuzu en uç derecede duyumsuyorduk. Kişisel olarak serpilip gelişiyor, ama bunun yanısıra tüm olanaklarımızı tüm insanlığın değilse bile en azından ülkemizin hizmetinde daha parlak bir gelecek adına birleştiriyorduk.

Biz bir devrimin çocuklarıydık ve bu devrimin bir yanı bizim omuzlarımızı destek alarak ayakta duruyordu. Devrim bizim süt annemiz, bizleri karnında taşımış olan gerçek annemizdi. Karşı çıkılması olanaksız bir tarihsel anlam beynimizin dünü, bugünü ve yarınında titreşiyordu ve biz bunun tümüyle bilincindeydik, bununla gurur duyuyorduk.

Gençliğin kimi zaman saflığa varan –anında kapma yeteneği– doğallığına sahiptik, belli ölçüde olgunlukla birleşmişti bu doğallık. (Çünkü dünya üzerine düşüncelerimiz, bizi hiç kuşkusuz her an olgunlaştırıyordu.)

Bizden önce varolan kültürel öğeler bütününü ölçüyor ve olabildiğince daha uzak geçmişleri deşiyorduk. Kişilerin ve

olayların ürünü olduğumuzu bildiğimizden, onların ağırlığı bizi kendine çeken bir güç oluşturuyordu. Bunu görmezlikten gelmemiz zordu.

Gerçekten güzel bir dönemdi. Arkadaşlarım da güzeldi (hâlâ da güzeldirler, yaşadıklarımızın hiçbirimizi rastlantılara terketmemiş olması da bundandır). Herbirimiz sürekli hareketlilik durumunda olduğumuzdan, dokunduğumuz her şeyin bundan etkilendiğini düşünürdük.

Kimi yeniyetmelere egemen olan "Ben kimim?" sorusunun sıkıntısını yaşamak zorunda kalmadım. Attığım her adım bir *olgu*ydu; ben de onunla birlikte *vardım*.

Yaşamım öylesine kesin biçimde evrenselliğe dönüktü ki, bacağımı bile unutuyordum. Anlamsız bir küçümsemeyle ortopedik botumun sert derisine fırlatılan bir taşın tok sesini artık hiç duymaz olmuştum. Yaşamlarına bir anlam vermeyi bilmeyen ve sizinkine zarar vermeye çalışarak daha da alçalan insanların, kendilerine öz güçlerini başkalarını küçük düşürme yoluyla elde edecekleri öğretilmiş düş gücü ve oyun fukarası çocukların bu türden kırıcı davranışları bana dokunmaz oldu... Oysa gerçek güçlülük güçsüzlük maskesi taşır; bir rahatlık, neredeyse bir lükstür bu.

Çevrem yüce emeller besleyen kişilerle doluydu. Bunun bana da yardımı dokunduğundan eminim. Bacağım hiç kimseyi ilgilendirmiyordu, ben de bundan hoşnutluk duyuyordum.

İnanç ve umut doluyduk. Yeryüzünde değişmesi gereken her şeyi değiştirecek güce sahip olduğumuzu düşünüyorduk. Haklıydık da... Gücümüz neredeyse kendimizi aşıyordu.

Asıl önemli olan da atılımımızın yaşamsal olmasıydı. Saftık, henüz kirlenmemiştik.

Zocalo, Okul, "Cachuchas"

Yaşa,
Ve senin yaşında,
yaşamına eşlik eden güneş,
günlerini saymasın
yalnızca aydınlatsın onları.

Sor Juana Ines de la CRUZ

Okul, Zocalo mahallesinde, kentin merkezindeydi.

Aynı zamanda burası uzun ince kara şeritlerinin göl sularına uzanarak sürüyle piramit ve tapınağı barındırdığı eski Aztek kenti Tenochtitlan'ın da merkeziydi. İspanyolların Plaza Mayor'una (Büyük Meydan) Zocalo adı, 1843'te buraya bir Bağımsızlık Anıtı dikilmesi düşünüldüğünde verilmişti.

Önce meydanın ortasına, sözkonusu anıtın üzerinde yükseleceği kaide (*zocalo*) dikilmişti. Bu kaide, çağrıştırdığı ululuğun tüm ışınlarıyla parıldıyordu... Kaide, çocuklar için bir oyun yeri, yürüyüşe çıkanların "dinlenme" köşesi oldu. Kaide, geçen zamandan sıkılmaya, hâlâ onurlandırılmamış bir kaide olmaktan bıkmaya başladı. Bekleyiş her zamanki yıpratma görevini yerine getiriyordu. Kaide parlaklığını yitirdi. Uzun süre devamını bekledi. Bir ölçüde kendisini çevreleyenlerle özdeşleşmeye başladı. Meksikalılara özgü mizah anlayışı, giderek alana, hatta tüm mahalleye Zocalo (kaide) adını vererek zavallı kaidenin hakkından geldi. Giderek küçük ya da büyük tüm Meksika şehirlerindeki meydanlara ya da merkezlere aynı ad verildi.

Zocalo meydanının çevresinde katedral, zamanında birkaç kral naibi barındırmış eski hükümet sarayı, tam anlamıyla kale gibi olmasalar da en azından sağlam apartmanlar, bir de hareketli ve gürültülü alışveriş merkezleri niteliğindeki sokaklar vardı.

Frida'nın hiç de alışık olmadığı mimari yapılar, hareketli bir trafik ve bir uğultu vardı. "Coyoacan" köyünden uzakta, Frida bir toplum üzerinde düşünmeyi, toplum içinde hareket etmeyi öğreniyordu.

Yalnızca katedralin ön avlusu bile bir yığın farklı insana kucak açardı: Çoğu zaman zoraki bir saygınlık havası ve gecikmişlik korkusu taşıyan koyu renk takım elbiseli işadamları, birkaç dakikalık boşluktan yararlanan her türden devlet memuru, bilgi derecelerini taşıdıkları kitap sayısıyla sergileyen üniversite öğrencileri, bıkkın ya da mutlu görünümlü ilkokul çocukları, çıplak ayakları, kirli suratları ve ufacık boylarıyla büyük adam görünümündeki ayakkabı boyacısı ya da gazete satıcısı çocuklar, ayağa kalkacak güçleri olmadığından güneşten korunmak için ellerini kaşlarına siper ederek gelen geçenden "Guadelupe Meryemi'nin rızası için birkaç kuruş" isteyen dilenciler; üç dört limon, bir biber, bir domates, bir avuç ayçiçeği ya da bir makara iplikle bezedikleri paçavra bezden sergilerinin ardına diz çökmüş, bir yandan şala sarılı göğüslerine yapışık bebeği sallayan, öte yandan mallarını övmek için müşteriye seslenen yerli kadınlar; her tür ıvır zıvır, saç maşası, kırılmaz tarak, vb. satan çerçilerle dolup taşardı bu meydan.

Sağda solda, derme çatma kurulmuş tezgahlarda, yoldan geçenlere, sepetlerin dibinde beze sarılı duran sıcacık mısır ekmekleri ya da daha kaliteli olan *taco** sunulurdu. Küçük parçalar halinde tavuk, domuz, bazen de sığır etlerinin ve so-

* İçli Mısır ekmeği.

ğan dilimlerinin kızartıldığı, kızgın yağın kokusu yükselen dumanlara karışırdı.

Brasero'lar, mahalleden geçenler için önemli birer bağlantı yeriydi. Tıpkı seyyar –ki gerçekte bunların her birinin belli bir yeri vardı– dondurmacılar ve laternacılar gibi.

Zocalo'nun yakınında, her tür satışın, kaçakçılığın yapıldığı Mexico'nun büyük çarşısı Merced yer almaktaydı; blok halindeki kalabalığın ve yollardaki hareketliliğin arasından yılan gibi kıvrılarak sıyrılan bir sürü küçük hırsızın üssüydü burası; talih peşinde koşanların, dikkatli gözlere rağmen bir dalgınlık anını yakalama peşinde olanların, kayıp cüzdanların, hünerli ellerin ve küçük tehlikelerin Merced'iydi burası.

Frida, o güne kadar aklına bile getirmediği bir dünyayı keşfediyordu. İçlerinde en beğendiği Alamedalı *mariachi*'* lerdi, fistolu, fırfırlı giysileri içinde çapkın kaşlı, büyüleyici müzisyenlerdi bunlar; seslerini, simsiyah kalın bıyıklarının altından aşırı titreterek çıkartırlardı. Ya gitarları! Ah o gitarları! Her boyda olanı vardı, gövdeleri genellikle kendisini tıngırdatanınkiyle ters orantılı olurdu.

Frida Ulusal Hazırlık Okuluna girdiğinde, en azından giyimiyle, süslü küçük birer kadın kılığındaki diğer öğrencilerden, doğal olarak, taban tabana zıt bir görünümdeydi. Onları ilk anda gülünç buldu Frida ve bu düşüncesi hiç değişmedi.

Öğrenciler arasındaki ilişki ağının nasıl kurulduğunu hemen kavradı. Okul, ideallerinin farklılığı, hatta karşıtlığına göre sayıları değişen gruplara ayrılmıştı.

Kimi gruplar, okuldaki olanaklardan yararlanarak tümüyle spor etkinliklerine yönelmişti. Bazıları dinsel sorunlarla ilgilenirken, kimileri de bunlara tamamen karşı çıkıyordu.

* Geleneksel Meksika müzisyenleri.

Bazıları gazetecilik alanında çalışarak küçük bir gazete çıkarıyor, bazıları düşüncelerini felsefede yoğunlaştırıyor, kimileri de sanat üzerine tartışmalar yapıp ceplerinde bir sürü taslak, kurşun kalem, silgi, fırça, dörde katlanmış mürekkep lekeli kağıt parçalarında yazılarla dolaşıyordu; sosyal ve siyasal eylemciliği savunup bu yönde örgütlenenler de vardı.

Frida, sonraları ünlü isimler yetiştirecek iki edebiyat grubu olan "Contemporaneos" ile "Maistros" arasında bir süre tereddüt etti. Ama sonuç olarak, hiç pişmanlık duymaksızın, kasketlerinden ötürü "Cachuchas" adını taşıyan, daha kuraldışı, hem daha yaratıcı ve açık, daha ilginç, kışkırtıcı, küstah, cüretkar, kafa bulandırıcı... anarşist ruhlu bir grubun üyesi oldu.

İkisi kız, dokuz kişiydiler: Alejandro Gomez Arias, Jose Gomez Robleda, Manuel Gonzalez Ramirez, Carmen Jaime, Frida Kahlo, Agustin Lira, Miguel N. Lira, Jesus Rios y Valles, Alfonso Villa. Bunların çoğu, yetişkinliklerinde, Meksika'daki entelektüel ve akademik yaşamın köşe başlarını tutacaklardı. O dönemdeyse zafer, birbirinden beter şakaların ve çılgınlıkların ucundaydı. Bu konuda Frida'nın üstüne yoktu. Çocukluğundan beri doğanın bir lütfuymuşçasına ardından sürüklediği afacanlığı (ya da annesinin deyimiyle "kötülüğü") burada tam yerini bulmaktaydı. Frida sevinçle, her dostlukta biraz da suçortaklığı bulunduğunu öğrendi.

Çılgınlıkları boylarını aşmış ve "komplo kurmak" en sevdikleri ekinlik olmuşsa da, "dar görüşlü" olarak nitelenen birtakım siyasi militanların kendilerini dışlaması pahasına dogmalara kapanmayı reddetmişlerse de, grup üyeleri kendilerine apolitik denmesini asla istemezlerdi. Cochucha'lar, kendini "kökenlere dönüş" yoluyla kanıtlayan bir sosyalizm anlayışını savunuyor ve hiç ayrım yapmaksızın, felsefe kitapları, yabancı ya da İspanyol Amerikan yazını ve şiirleri, gazeteler, güncel manifestolar dahil her tür yayını okuyarak kültürlerini geliştiriyorlardı.

Herkes birbirine okuduğunu anlatır, her öykü ayrıntılı abartılar, derinlikler ya da anlatımı pekiştiren mimiklerle bir önceki ya da bir sonrakiyle yarışırdı. Ve bir hafta önce kimin daha çok ve daha çabuk okuduğu konusunda ya da Bartolomé de Las Casas'ın ilerici mi hümanist mi, ikisi birden mi, yoksa antropoloji öncesi bir antropolog mu veya sadece "Batı Hint Adalarının yıkımını" tahlil ederken Hristiyanlığın mesajını tam olarak kavramış biri mi olduğu konusunda tartışma çıkardı... Cachucha'lar düşkırıklığına uğradıklarında çığlıklar atıyor, bir düşünceye katıldıklarında şapkalarını çıkartıyor, hepsi aynı anda konuşmamak için birbirlerini itekliyor ve heyecan doruğuna vardığı zaman da bazen birbirlerine kahkahalar arasında bir iki yumruk ya da tekme patlatıyorlardı. Hegel ve Engels'ten ellerine doğmuş gibi, Dumas, Hugo ya da Dostoyevski'den kırk yıllık ahbaplarıymış gibi sözediyor, yeryüzünde varolan her ülkeyle ilgili binlerce soru soruyor ve günün birinde görecekleri ya da belki asla gidemeyecekleri bu ülkeler üzerinde doğallıkla konuşuyorlardı. Bazen de kimi şeyleri süslüyor, abartıyor hatta uyduruyorlardı.

Bu arada Frida, her konuda kumar oynamayı ve (gerçi bu konuda kesin bir kanıt yok ama) hile yapmadan kazanmayı da öğrendi. Yine aynı dönemde, Zocalo ve çevredeki ender park ve meydanlarda yaptığı gezintilerde kulaklarını dört açarak duyduğu argoyu da kapma fırsatını buldu. Hatta insanın düşündüğünü ifade etmesini sağlayacak sözcükler asla yeterli ya da uygun olmadığından daha ileri giderek "Frida'ca" kullanıma yönelik bir kelime dağarcığı da üretti.

Bir Ressam

El Tiempo, 22 Kasım 1910 Salı

DIEGO RIVERA'NIN RESİM SERGİSİ

"Geçtiğimiz Pazar, San Carlos Akademisinde Meksikalı ressam Diego Rivera'nın sergisi açıldı. Devletten aldığı bursla yıllarca belli başlı Avrupa başkentlerinde yaşayıp kendini tümüyle araştırmaya veren Diego Rivera gelecekte umut vaadeden birisi değil, çoktan yetişmiş, olgunlaşmış ve özgün tarzını geliştirmiş bir sanatçıdır.

Tabloları görülmeye değer. Sanatseverlere Güzel Sanatlar Akademisindeki sergiyi kesinlikle kaçırmamalarını tavsiye ederiz. (...)"

1922'de Diego Rivera, uzun zamandır kendini kanıtlamış, ülkesinde ve dünyada tanınmış bir ressamdı. Kültür Bakanı tarafından Ulusal Hazırlık Okulunun anfisine bir duvar resmi yapmak üzere görevlendirilmişti.

Cachucha'lar onun ününe hiç aldırmıyorlardı. İskele kurulurken etrafa saçılan tahta parçalarını ateşe vererek hem freskin hem de ressamın yanmasına yol açmayı hayal ediyor ya da sanatçıyı, boya kutuları tepesinden aşağı inecek şekilde iskeleden düşürmek için planlar yapıyorlardı.

Yine de içlerinde en etkini, şamatacılığın ön saflarını kimseye bırakmayan Frida oldu. Bir sabah gayet masumane bir biçimde Diego Rivera'nın, içinde öğle yemeği bulunan sepetini çaldı.

Ressam, kolayca dostluk kuran birisiydi. Etkileyiciydi, konuşmayı seviyordu. İsteyen herkes çalışmasını izleyebilirdi: Zevkle gevezelik eder, şakalar yapar, ilk Meksikalılarla, İspanyol fetihçilerin serüvenleriyle, uzun zaman yaşamış olduğu Avrupa'yla ilgili nefes kesici öyküler anlatırdı. Pis bir savaşa sahne olan Fransa, Paris'teki gökyüzünün gri rengi, insanın yüreğini bile giderek kırmızıdan griye çevireceğini düşündüren o tuhaf renk, hepsi çılgın ve pırıl pırıl (pek çoğu da yabancı) olan ve Paris'e ışık kent adının verilmesini haklı kılan dehalarıyla Montparnasse'ın café'leri, dünyanın harikalarından biri olan Louvre, *sol y sombra** İspanyası, mutlak güzelliği simgeleyen İtalyan resmi... Hepsi de karşı konulmaz ve entrikacı olan kadınlardan, kendi yaşamından sözeder, masal anlatırcasına konuşur... konuşurdu.

Görünüşü bile başlı başına bir şiirdi. Dev gibi, şişman, patlak gözlü, gürültülü ve bulaşıcı kahkahalar atan kocaman ağızlı bir adamdı. Giysileri, gece ve gündüz hiç üstünü değişmezmişçesine buruş buruştu; yüksek ve geniş kenarlı şapkası boyunu daha da uzun gösterir ve hiç yanından eksik olmazdı.

"Seni o dev boyunla, hep bir karış önünden giden göbeğin, kirli pabuçların, eski ve yamru yumru şapkan ve buruşuk pantolonunla gözümün önünde canlandırıyor ve kimsenin böylesine çirkin şeyleri onca asaletle taşıyamayacağını düşünüyorum."

Elena PONIATOWSKA

Kazandığı parasını ne mi yapıyordu? Dostlarıyla birlikte büyük bir keyif ve afiyetle yiyordu tabii ki. Meksika güneşinin altında yalancı bir berduş gibiydi.

Onun yemeğini çalmış olmakla yetinmeyen Frida, daha da büyük bir oyuna girişti. Hiç belli etmeden ve kimseye gös-

* Güneş ve gölge.

termeden, yerin bir bölümünü ve merdivenleri sabunladı. Diego Rivera böyle bir paten pistinde yere serilmemezlik edemezdi.

Genç kız, bu dahiyane buluşunun yaratacağı sonucu kaçırmamak için Rivera'nın geldiği saatte bir sütunun ardına saklandı. Ama ressam, gerçekten de ağır olduğundan adımları da yavaş ve dikkatliydi. Tuzağı, gülümseyerek ve sendelemeden atlattı: Hiçbir şeyin farkına varmadı. Her zaman yaptığı gibi şapkasıyla ceketini kapalı boya kutularının üzerine koyduktan sonra çalışmaya başladı. Birkaç avanak, anında, yakın bir yerlere oturarak onun çalışmasını seyre koyuldu. Frida sessizce küfretti ve öfkeyle uzaklaştı.

Ertesi gün, daha zayıf bir profesör sabunlu merdivenlerden kaydı.

Bir akşam ders çıkışı, Frida da ressamın çalışmasını izleme merakına kapıldı.

Eğilmiş çalışan Diego Rivera ve ona eşlik eden bir kadının dışında amfiteatr tenha ve sessizdi. Frida ressama, bir süre kalıp kalamayacağını sordu. Onayını aldıktan sonra gösterişe gerek duymadan bir köşeye oturdu.

Yüzü eline dayalı, gayet ciddi, çizgilerin duvardaki gelişimini, renklerin bütünlük içine katılımını gözlüyordu. Öyle ki, zamanı unuttu. Diego Rivera'nın yanında oturan karısı Lupe Marin, bu yabancıdan sıkılıp da genç kıza artık gitmesini önerdiğinde Frida bir saati geçkin bir süredir ressamı seyrediyordu. Kız, değil yanıt vermek, muhatabının yüzüne bile bakmaksızın, kılını kıpırdatmadan oturdu kaldı. Lupe Marin öfkelendi. "Şuna bakın," diye düşündü, "denilene aldırmıyor bile. Bu yaşta, bu ne cüret!" Frida, dikkatle Diego Rivera'nın fırçasını izliyordu. Lupe Marin sinirleniyordu. Ressam, gözünün önünde olup biten dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyordu.

Lupe Marin üstelemeye devam etti. Frida, inatla susmayı ve oturmayı sürdürdü.

Nihayet gitmeye karar verdiğinde sessizce kalktı, eteğini düzeltti, gerindi ve ayaklarının dibinde duran ve bir bez bebek, küçük aziz biblolan, muskalar, kuru yapraklar, kabuklaşmış resim kağıtları, pastel kalem artıkları, not defterleri, kitaplar, yarım kalmış şiirler gibi çocukluğunun son kalıntılarıyla ergenliğinin bazı izlerini taşıyan çantasını aldı. Sırlarını sakladığı bir cep gibi olan, ağır mı ağır bu okul çantasını Frida yanından hiç ayırmazdı.

"Kız yaklaşık üç saat oturdu. Giderken yalnızca 'İyi geceler,' dedi."

Diego RIVERA

Coyoacan'ın güneşten kavrulmuş izlenimini veren sokaklarında Frida ve arkadaşları bir dondurmacının peşinden koşuyorlardı.

– Çıngırağını duyuyor musunuz? Uzakta olmaması gerek.

– İşte!

Kızlar, iki tekerlekli beyaz arabaya yaklaştılar. Arabanın üzerinde "Ananas", "Şeftali", "Manga", "Yeşil Limon", "Muz", "Hindistan Cevizi" yazıları okunuyordu.

Dondurmalarını seçip parasını verdiler ve bir yandan yiyip aheste aheste yollarına devam ettiler. Birdenbire Frida:

– Benim Diego Rivera'dan bir çocuğum olacak, dedi. (Bunu özel bir etki yaratma amacı gütmeksizin, dondurmasını yiyerek, arkadaşlarının yüzüne bile bakmadan, gayet sakin, aldırmaz bir tonda söyledi.)

– Çıldırdın mı kızım?

– Pek de beyaz atlı prense benzemiyor!

– Bir dahi, beyaz atlı prensten daha iyidir. Üstelik hem dahi hem de beyaz atlı prens olmadığını nereden biliyorsunuz?

– Sen, bir dev demek istiyorsun herhalde!

– Bir devle beyaz atlı prens arasında pek fark yoktur. Her şey sözcüklere vermek istediğin anlama göre değişir.

– Diego Rivera ha! Çılgının biridir. Üstelik kadınlara çok düşkün olduğu söyleniyor.

– Daha iyi ya, dedi Frida.

– Aptal aptal konuşma: Kadınlara aşırı derecede düşkün. Her an bir yenisini istermiş.

– Üstelik sen hep hekim olmak istediğini söylerdin Doktor Kahlo. Sanatçılar yalnızca sanatçılardan hoşlanır... Korkarım adamın işine yaramazsın.

– Hıh, bu hiçbir şey demek değil. Bebek için onu ikna etmem yeterli. Bunun dışında ne kalıyor? Aşk mı? O tür şeyler gelir ve gider, bunu herkes bilir... Bugün benimle ilgilenmiyor ama bir gün, görürsünüz...

– Aslında doğru konuşmuş olabilirsin, bu pek de şaşırtıcı olmaz. Senin her şeye kadir olduğunu gayet iyi biliriz. İlerde değişmen için bir neden de yok...

Kızlar gülüştüler. Frida, hiç etkilenmeden, dimdik durarak dondurmasını bitirdi.

Birkaç ay sonra, 30 Kasım 1922 tarihinde *El Universal ilustrado*'da yayınlanan şiirini Frida muhtemelen ne Diego Rivera ne de bir başkası için yazmıştı. Bir yeniyetmenin sezgisiyle "aşka duyulan aşk" adına bir düş olarak kaleme almış olsa gerek:

Yalnızca gülümsemiştim. Ama içim, suskunluğumun derinliği aydınlık doldu.
O, beni izliyordu. Gölgem gibi, dokunulmaz ve hafif.
Gecenin içinden, bir şarkı hıçkırarak ağladı...
Köyün dar sokaklarında, kıvrım kıvrım, yerliler uzanır gibiydiler.

Meskalin içip sarape*'lere* sarılmış, baloya gidiyorlardı.*
Tüm müzikleri, bir arp ve bir jarana*'dan,* tüm neşeleri güleryüzlü esmer kızlardan ibaretti.*
Uzakta, Zocalo'nun ardında nehir ışıl ışıldı. Ve ömrümün anları gibi akıyordu.
O, beni izliyordu.
Sonunda ağladım. Gözyaşlarımla ıslanmış bolita*'dan** rebozo*'ma* sarınmış, kilise kapısının bir köşesine kıvrılmıştım.*

Frida'nın çok iyi bir öğrenci olduğu söylenemezdi. Okuma ve öğrenmeye duyduğu açlık, pek fazla ders çalışmaksızın her derste başarılı olmasını sağlıyordu. Her şeyin, hatta kitapların bile ötesinde, Frida insanlarla ilgileniyordu, özellikle de arkadaşlarıyla.

Gözdesi, Alejandro Gomes Arias'dı. Kendinden biraz büyük olan bu zeki ve kültürlü burjuva delikanlı, özellikle iyi bir hatip olarak biliniyordu; hayranlık ve saygı uyandırıyordu. Yavaş yavaş Frida'nın en iyi dostu oldu. Sık sık birlikteydiler ve yaşlarından ötürü o pek gözde terimleriyle "birbirini dostça sevmek"ten çok "aşkla sevmek"le ilgilenen arkadaşlarını şaşkınlığa düşüren bu dostluklarıyla gurur duyuyorlardı.

"Saf" dostlukları dışında herhangi bir şeye değinildiğinde Frida, sahip olduğu en derin şeye zarar verilmişçesine öfkeye kapılıyordu.

Buna rağmen, bedeni kendini savunurken aşk ansızın, Alejandro ile karşısına çıktı.

* Bir tür panço; küçük gitar; pamuk ipliği; etol şal.

İlk aşk kedi gibi sessizce yanaştı.

Onun gelişini ne gördüm ne de duydum. Aşk yavaş yavaş içime yayıldı, Cupidon okunu bilincime saplamadan önce, aşkın varlığının farkına varmamdan, bu varlığı olduğu gibi çerçeveleyip kendime itiraf etmemden önce bir süre içimde öyle kaldı.

O, en iyi dostumdu.

Aşka doğru kayma, bilgim dışında gerçekleşti. Tıpkı iki fotoğraf negatifinin kazara üstüste gelmesi gibi.

Ondan başka hiçbir şey düşünemez oldum. Gündelik küçük kaygılarından her kurtuluşunda aklım hep ona gidiyordu.

Her şeyden önce, son derece güzeldi. Bir insanda en önemli şeyin dış görünüş olmadığını kabul ediyorum. Yine de, beni ilk etkileyenin, onun görüntüsü, yüzü, ifadesi, davranışları olduğunu reddedemem. Bugün bile düşündüğümde aynı şeyler aklıma geliyor. Kim ne derse desin, görüntü düşünceden önce yer alıyor.

Ortaçağda, tartışmasız, herkes "bir ateşin gözlerden çıkarak bakışlarla iletildiği ve yüreğe değin indiğini"ni kabul ediyordu. Bunu bir yerlerde okumuştum ve doğruluğuna inanıyorum. Gözleri simsiyahtı, çok güzeldi.

Varlığı belli bir romantizmin yanısıra, büyük bir duyarlılık ve şehveti de taşıyordu. Olağanüstü güzel konuşuyordu: Coşku dolu şeyler söylüyor ve bunları iletmesini biliyordu.

Doğal olarak geniş bir dinleyici kitlesi vardı; gerektiğinde bu kitleyi şiddetle incitmesini de biliyordu.

Bütün bunların yanısıra, son derece ince ve zarifti. Evet, biraz kasıntıydı ama bu hali ona öylesine yakışıyordu ki, hiç kimse, hele ben, bu konuda onu eleştiremiyorduk. Biraz İspanyol, *caballero** bir yanı vardı.

Ondan başka hiçbir şey düşünmez olmuştum.

Ona baktığımda, hele bir de o güzel bakışları bana çevrildiğinde yüreğimin göğsümden çıkacak gibi olduğunu hissediyordum. Gözbebeğinin en küçük kıvılcımında, kirpiklerinin en ufak hareketinde aşkın dilini çözmeye çalışıyordum.

Bu söylediklerim pek de doğru sayılmaz. Yüreğimin atışı, o yanımda olmadığı zaman da hızlanıyordu: Görüntüsü aklıma takıldığında, onu görme arzusu bir dalga gibi tüm bedenimi kapladığında, ona mektup yazdığım ya da ondan bir mektup beklediğimde, bana önerdiği bir kitabı okuduğum ya da sözünü ettiği bir tabloyu incelediğimde, birkaç saat önce ortaya attığı tema üzerinde yeni düşünceler geliştirmeye çalıştığımda ya da herhangi birisi onun adını andığında kalbim yerinden fırlıyordu.

Bana öyle geliyor ki aşkı, bu güçlü atışlarda, tensel anlamda gerçek olan bu yürek atışlarında tanıdım.

Önceleri kendimi korumaya çalıştım. Artık yalnızca kendim için varolmadığımdan dolayı aptal olduğumu düşünüyordum. Hem yalnız değildim hem de elim kolum bağlıydı. Bu, gururum açısından inanılmaz bir şeydi. Onu, binbir yolla ruhumdan savıyor, engeller, büyüler ve dualarla dolu bir sürü iç labirentten geçerek ondan kurtulmaya çalışıyordum. Yeniden çocukluğa dönüyor ya da aldırmaz biçimde kendimi yetişkinlik yaşamıma doğru salıveriyordum. O andan kaçmak için çabalıyor, başaramıyordum. Varlığını tüm kişiliğim, hareket-

* Süvari.

lerim ve sözcüklerimde sürdürüyordu. Kişisel bütünlüğüm çerçevesinde her şey yalnızca onun için mevcut ve yalnızca ona yönelik gibiydi: Görünürdeki amaçlarım, ne türden olurlarsa olsunlar, bana sırt çeviriyorlardı. Bir yandan kişiliksizleşiyor, öte yandan da her adımda doğaüstü bir güçle donanıyordum. Bu gerçekten de bir takıntı, rahatsız edici, kapsayıcı bir hazdı. Ama aynı zamanda da bir tür deri değiştirmeydi sanki. İşte, böyle bir şeydi.

Onbeş, Onaltı, Onyedi Yaşlar...

Ama bir an hazzın sonsuzluğunu bulmuş olan için, lanetlenmenin sonsuzluğunun ne önemi vardır ki!

Charles BEAUDELAIRE

Yazın, her şey farklı bir kokuya bürünür.

Mexico'da sıcak günü kurutur, havaya ısınmış katranla karışık bir toz kokusu saçar. Çeşitli yiyecekler satan seyyar satıcılardan baharatlı kızartma ve güneşte olgunlaşan meyve kokuları yayılır. Akşam, saat beşte yağmur yağar ve her şey, gürültüler, kokular, hatta bahardan beri uyarılmış duygular bile düzene girer.

1923 yazında, Frida onbeş yaşını bitirdi. Latin Amerika'da, kadınlar açısından hayati bir yaştır bu. Tıpkı bir vaftiz gibi dine ve yaşama girişi, "kadınlığa giriş"i kutsayan "onbeş yaş şenlikleri" oldukça yaygındır.

Frida açısından onbeş yaşını belirleyen, aşkın keşfiydi.

İlk heyecanlar ve bunu izleyen ilk mektuplarla birlikte yavaş yavaş oğlan çocuğu havasını yitirmeye başladı.

Bu ilk deneyiminden itibaren Frida aşk konusunda bir daha hiç vazgeçmeyeceği bir davranış edindi: Çekingenlikler ve kaprislerden uzak olacaktı. Her hareketlerinden akan aşklarını nasıl itiraf edeceklerini bilemeyip, kızarıp bozaran küçük hanımlara hiçbir biçimde benzemiyordu. Olayı tanımladığı anda Frida duygularını ve beklentilerini dile getirmek için hiçbir şeyden çekinmiyordu.

Kancasını, "Cachucha"ların en parlaklarından biri olan Alejandro Gomez Arias'a takmıştı ve yöneldiği aşk ilişkisinde kendisini engelleyecek hiçbir şey kabul etmiyordu.

İşte doğum tarihi konusunda dalavere yapmaya o dönemde başladı. Alejandro kendisiyle aşağı yukarı aynı yaşta ama daha ileri bir sınıftaydı, Frida kendini gençleştirme ihtiyacını duydu. Belki entelektüel bir önlem, belki de ek bir kozdu bu. Aynı zamanda adını da Frida biçiminde yazacağına, bir tikelliğin, bir kimliğin yeni yetmece kanıtı olarak Frieda biçiminde yazmaya başladı. Alejandro'yla ilişkisini olabildiğince az engellenerek yaşayabilmek için ailesine karşı uydurduğu binlerce küçük yalan dolan da aşkının bir sonucuydu. Bunun nedeni Kahlo ailesinin özellikle hoşgörüsüz olması değildi, ne var ki saklılık, olası ailevi fırtınalara karşı önleyici bir koruma olarak görülmekteydi. Üstelik bu, Frida'ya yaşadıklarını daha güçlü biçimde yaşıyormuş duygusu veriyordu.

Böylece Alejandro'yla karşılaşmaları hep gizlilik içinde gerçekleşiyordu; buna koşut olarak hep resimlerle süslenmiş, öpücüklere bulanmış ya da fotoğraflarla zenginleştirilmiş mektuplarını yazmak ve yanıtları okumak için de ya gecenin gölgesini ya da halka açık yerlerin anonimliğini seçiyordu. Kimi zaman da Cristina'yı özel ulak olarak kullanıyordu ama Frida'nın iddiasına göre, küçük kız her zaman güvenilir bir elçi değildi. Ama kardeşine karşı bu güvensizliği, aslında içinde bulunduğu durumun, aşık olmasının abarttığı bir duyguydu. Frida, yoğun bir mektup trafiği başlatmıştı, nitekim yaşamı boyunca ailesi ve dostlarıyla haberleşmek için bu yöntemi kullanacaktı.

Alejandro'ya gönderilen mektuplar, heveslendiği mutlak aşkın izlerini taşıyordu:

" (...) Peki Alex, bana sık sık ve uzun yaz. Ne kadar uzun yazarsan o kadar iyi olur. Bu arada, tüm sevgimi iletiyorum. Frieda."

(...) Beni sevmiyorsan, söyle Alex, ben seni, sen beni zerre kadar sevmesen bile seviyorum (...)"

" (...) Görüşmesek bile, bana yazmayı sürdürmeni istiyorum, eğer yazmazsan, ben de sana yazmam, bana söyleyecek hiçbir şeyin yoksa bile bomboş iki sayfa yolla ya da aynı şeyi 50 kere yaz, bu en azından beni düşündüğünü gösterecektir... Peki, pek çok öpücük ve tüm aşkımla.
Frieda"

" (...) Seni selamlar ve (izninle) 1000000000000 öpücük yollarım. (...)"

Bir gün, Kudas ayinine katıldıktan sonra Frida, Tanrıya gitgide daha az inanmakta olduğunu hissederek yakındı. Her halükârda çıkarması gereken günahların dev boyutlarda olduğunu itiraf etti.

Yaz, güz ve kış geçti. Üzerinden iki yıl geçti. Alejandro'yla aşkı sürüyordu

1 Ocak 1925

Bana cevap ver	Bana cevap ver	Bana cevap ver	Bana cevap ver

Alejandro bir başkasıyla ilişkisi olduğunu söylediği anda Frida hemen sözkonusu kişiyi sevdiğini söylerdi, çünkü Alejandro'yu öylesine seviyordu ki, onu sevecek kişiyi, kim olursa olsun, Frida da severdi... Alejandro'dan tek istediği kendisini unutmamasıydı.

Bu dönemde Frida topuz halinde toplanmış saçları, ince çorapları ve yüksek topuklu ayakkabılarıyla dişilik kanıtlarını sergiliyordu. Karakter sahibiydi, neşeli ve açık sözlüydü. Dikkati çekmemesi mümkün değildi.

Ailesi, kimi zaman çıkmasına izin vermiyor ama okuluna devam ederken, aynı zamanda para kazanması için onu yüreklendiriyordu. O da bütün iyiniyetiyle, hele bir de Alejandro'yla Kuzey Amerika'ya gitme projesi olduğundan, bu isteğe cevap veriyordu.

"Ailem zengin olmadığı için bir marangozhanede çalışmak zorunda kaldım. İşim, dükkandan her gün kaç putrel çıktığını, içeri kaç putrel girdiğini, bu putrellerin rengini ve kalitesini denetlemekti. Öğleden sonraları çalışıyor, sabahları okula gidiyordum. Elime ayda altmışbeş pezo geçiyordu, ben ise bunun kuruşuna bile dokunmuyordum."

Frida Kahlo

Kimi zaman, babasına stüdyoda yardım ediyordu, fotoğrafları banyo etmeyi ve retuşlamayı öğrenmişti. Ama o zamanki karakterine göre fazlaca incelik ve titizlik isteyen bu tür işler için yeterli sabra sahip değildi. Dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığının kütüphanesinde bir iş buldu.

– Harika bir şey, dedi arkadaşlarına soluk soluğa. İçersi mis gibi kitap kokuyor. Duvarlar dolusu kitap var, bir sürü şey öğreneceğim... Üstelik oraya gelenler kafalı insanlar. Bu da çok hoşuma gidiyor. Daktilo bilgimi biraz geliştirmeli ve şirin görünmesini öğrenmeliyim. Bu da pek zor olmasa gerek...

Hiç gecikmeden, bir süre önce ara verdiği daktilo kurslarına yeniden başladıysa da, şirin görünme konusu başına kötü bir iş açtı. Kütüphanede çalışan bir kadın onu baştan çıkarmaya kalktı ve olay ailesinin kulağına gidecek denli dile düştü. Ailesi bunu bir skandal olarak kabul etti. Frida durumdan çok etkilendi, kötü bir dönem geçirdi ve işini bıraktı. Yeni

bir iş aramaya koyuldu. Ama tüm bunlar Alejandro'ya olan aşkını etkilemedi.

Yeniden yaz gelmişti.

Cristina'ya:

– Bana öyle geliyor ki, sıcak hava pek çok şeyi yoğunlaştırıyor ama aynı zamanda da işler karışıyor, diyordu.

– Dur, gidip bir yelpaze alayım. Bir şey içmek ister misin?

– Hayır, teşekkür ederim.

Frida, salıncaklı iskemlesinde sallanadursun, Cristina kalktı. Frida, babasının stüdyosunda masanın üzerinde asılı duran Arthur Schopenhauer'in suratını düşünüyordu.

"O, her zaman benim bir numaralı düşünürüm olacaktır, demişti Guillermo. Schopenhauer, Nietzsche'nin dediği gibi 'Yüce' Schopenhauer... Kesinlikle Tanrıtanımaz olduğum söylenebilir ama bazı yapıtlar benim için Kutsal Kitap gibidir. Yol gösterir, yaşamı sürdürmeye ve ölümü kabullenmeye yardım eder, kimi edimleri yönlendirirler. İnsan, sürekli, hem kendi düşüncesini hem de başkalarının düşüncelerini derinleştirmenin yollarını aramalı. Bu, yaşamı anlamanın anahtarıdır. İnsan, anlamaya çalışmadan, kimi sorulara yanıt bulmak için çaba göstermeden yaşayamaz."

Guillermo çoktan eve dönmüştü, piyanoda üçüncü kez aynı parçayı çalıyordu. Yanlışlık yaptığından değil, müziği sevdiğinden tekrarlıyordu.

"Bir numaralı düşünür... Yanıt bulmak..." Akorlarla arpejler arasında bu sözcükler aklına geliyordu. Alejandro'nun yüzü de kafasının içinde dolaşıp duruyordu, gülümsemesi, kısa süre önce okuduğu Oscar Wilde'a ait bir cümle, doktor olmayı tasarladığı geleceği, yeniden Alejandro, onu görme isteği...

İskemlenin her sallanışında ve iki gıcırtı arasında, okumakta olduğu Ramon Lopez'in şiirinin dizeleri titriyor, gözlerinin önünde birbirine karışıyordu:

"İşte böyle geçiyorsun dünyadan,
kuş gibi hafif adımlarla ve
bir coşkunun saydamlığında
profilin beliriyor,
Ve: Gönül yüceliği içinde yürüyorum.
Manzaranın eldeğmemişliği
ve vicdanının sarhoşluğuyum, diyorsun."

Patio'ya açılan kapının eşiğindeki Cristina, ablasına:

– Aşkolsun Frida, çabuk içeri gir, yıkanmak mı istiyorsun?.. Frida, yağmur yağdığını hissetmiyor musun?

Frida nihayet tepki gösterdi, ama sırılsıklam olmuştu. Jüponuyla kitabı kuruladı.

Ilık bir sağanak indirmişti. Kurşuni gökyüzü de aşağı inmek ister gibiydi.

Elbette, kazayı anımsamaktan pek hoşlanmıyorum. Belki de, o zamandan beri sürekli varlığını sürdürdüğü için verdiği acının bir miktarı, sonsuza değin, her geçen güne biraz bulaşıyordu. Yaşamım, onun çiğ görüntüsü üzerine konmuş saydam bir kopya kağıdı gibiydi.

Anımsamak, yeniden anımsamak... Bazı sözcükler, gerçekten de anlamlarını yitiriyorlar. İnsan, neredeyse unuttuğu bir şeyi yeniden düşünme gereksinimi duyuyor. Yaşam boyu sizin içinizde olan bir şey, artık bellekte değil, gündelik gerçekliğin ta ortasında yaşar. Bu anı, benim aklıma, insanın zamanını düşünmeye ve belirlemeye çalıştığı, geçmişte kalmış bir görüntü biçiminde gelmiyor. Bütün zamanlar bedenimle kaynaşmış durumda. Yine de kuşkusuz, her şeyin bir başlangıcı oldu. Parçalayan bir dalgakıran, düşün önüne geçen ve tüm düşleri tasfiye eden bir karabasandı. İmgelem ve bilinçdışı, gerçekliğin neden olduğu bu hasarın yanında devede kulak kalır. Gerçeklik tüm düşlerimizin ve karabasanlarımızın ötesine gidebilir. Hatta sinemaskop anlağımızda körlemesine yüzen tüm yüceliklerimizin ve süslerimizin de ötesine geçebilir.

O zaman çevremizdeki dünya anlamsızlığın ta kendisi olur çıkar. İç dünyamız ise söylenemez hale gelir. Sessiz bir haykırış, her an bedenin duvarını yıkar. Yaşam, bu başyapıt, sürekli ölüm tehlikesindedir. Frida yaşamla ölüm arasında her yanından çekiştirilmektedir. Tasarlanmamış bir Çin iş-

kencesidir bu. Quetzalcoatl* adağını istemekte, kurbanı asla tam anlamıyla ölmeyip hep bir miktar yaşamaktadır. Paramparçadır. Yirminci yüzyılın, kendi gereçleriyle çevrelediği kurbanıdır. Ağıtını yakanlar ise ambülansların sirenleridir.

Kazanın kendisi mi? Veriler, rastlantılar, belki yanlışlıklar ve bir sürü sonuç. Tutanak, bir polis raporu kadar net; ardından çaldırmanın eşiğine varış. (Tıp ciddi görünmek için böyle "kullanma"nın şöyle bir riski vardır sonucuna varabildi. Ama hepsi bu. Uygulaması: Kurtarmak. Çığlık çığlığa iliğine kadar çamura batmış da olsa: Kurtarmak, öç alırcasına.)

O andan itibaren artık kafa bedene yanıt veremiyordu. Beden beni kapladı, her lifi kendisine verilmiş işlevin sınırlarını aşarak korkunçluğun doruğuna tırmanıyordu.

Ve o zamandan beri o duyumsama, bedenimin tüm yaraları bir mıknatıs gibi kendine çektiği duygusu, beni hiç terketmedi.

* En önemli Aztek tanrısı.

Kaza

> Belki de her şey, kireç badanalı bir duvara çivilenmiş kırmızı bir kumaş parçasıyla özetlenmektedir: Kemiklerin hapishanesi karşısında yakıcı bir kan parçası.
>
> Michel LEIRIS

Yaz sonuydu. Sokaklarda hoş bir aydınlık, havada tuhaf bir yumuşaklık vardı, hafif ve serin bir rüzgar esiyordu.

17 Eylül 1925'in öğleden sonrası, her zamanki gibi neşeli ve Alejandro'yla birlikte olmaktan mutlu olan Frida, "nişanlısıyla" birlikte, bir süre önce şehir trafiğinde çalışmaya başlayan otobüslerden birine bindi. Boylu boyunca, karşı karşıya iki uzun tahtadan bankı olan, yerleri, kapıları ve kumanda kutusu da tahta olan bir otobüstü bu. Dikiz aynasına asılı dini resimler, bir tesbih ve Meryem Ana'nın suretini çevreleyen bir sarmısak demeti, yolcuları kazadan koruyordu. İnsanların, güneşin batmasından az önce, tam evlerine döndükleri bir saatti, otobüs tıklım tıklım doluydu. Coyoacan caddesinden geçiyordu. Evlerine dönmezden önce birlikte geçirdikleri son anlardan yararlanan Frida ve Alejandro yanyana oturmuş, tatlı tatlı şakalaşıyorlardı. Küçük Xochimilco treni, otobüsün aşmak üzere olduğu raylardan yavaş yavaş yaklaşıyordu. Küçük tren pek de hızlı gitmiyordu, otobüs geçebilirdi.

Belki de geçemezdi.

Küçük tren hızlı gitmiyordu, ama fren yapamadı. Boğa gibiydi, cüssesi ve hareketi onu sürüklüyordu... Otobüse tam

ortasından çarptı ve yine yavaş yavaş onu sürüklemeye başladı. Otobüsün kaportası tamamen göçmeden yavaş yavaş bükülüyordu. Bir banktaki yolcuların dizleri karşı banktakilerin dizlerine değdi. Pek de zorlanmadan bir daire yayı biçimine giren otobüsün kırılan camlarından çığlıklar fışkırıyordu. Birdenbire otobüs parçalar halinde havaya uçtu ve yolcular dışarı fırladı. Küçük tren, biraz engellenmiş olmasına rağmen, ilerlemeye devam ediyordu.

"Benim zamanımın otobüsleri hiç de güvenilir değildi; henüz yeni kullanıma girmişlerdi ve pek rağbet görüyorlardı; tramvaylar boşalmıştı. Alejandro Gomez Arias'la otobüse bindim (...) Kısa zaman sonra otobüs ile Xochimilo hattının treni çarpıştı (...) Tuhaf bir çarpışmaydı bu; şiddetli değil, ağır ve yavaştı, herkesi sarstı. Beni daha da çok sarstı (...) Önce başka bir otobüse binmiştik. Ama küçük şemsiyemi unuttuğumu görünce, aramak için indik, beni harabeden o ikinci otobüse böylece bindik. Kaza bir kavşakta oldu, San Juan çarşısının karşısında, tam karşısında (...)
İnsanın çarpışmanın farkına vardığı, ağladığı doğru değil. Gözümden tek damla yaş akmadı ve demir çubuk, kılıcın boğayı delmesi gibi beni deldi geçti."

Frida Kahlo

Alejandro trenin altındaydı. El yordamıyla kalktı ve Frida'ya bakındı. Otobüsün sahanlığından kalan parçanın üzerinde yatıyordu. Çıplaktı, kan ve yaldızla kaplıydı. Bu sanrısal görüntü bazı kişilerin "Balerin, balerine bakın!" demesine neden oldu.

Lime lime olmuş ışıklı kostümünün yaldızıyla kana bulanmış yaralı boğa güreşçisi gibi Frida kalkmaya çalışıyor ama başaramıyordu: Hem kılıcın delip geçtiği boğa hem de boynuz darbesi yemiş boğa güreşçisi gibiydi.

Hiçbir şey hissetmiyor ve görmüyordu; yalnızca biraz ileriye saçılmış eşyalarını almak istiyordu. Alejandro topallaya-

rak koşuştururken, Frida'nın yığıldığını gören bir adam bağırdı:

– Bakın, bakın, sırtında bir şey var!

– Evet, korkunç bir şey, hissediyorum...

– Yatır onu şuraya, çabuk. Sırtındakini çıkaralım. Böyle bırakamayız. Çabuk... Yavaş, çocuğum, haydi... haydi.

Alejandro, kahvenin birinden alelacele çıkarılmış bir bilardo masasına kadar Frida'yı kucağında taşıdı. Yeşil, kan ve yaldız... Adam, bir an bile soğukkanlılığını yitirmeksizin, bedenini delip geçen koca demiri hızlı ve vahşi bir ameliyeyle Frida'nın sırtından çıkardı.

"Adam demiri çıkardığında, Frida öylesine haykırmaya başladı ki, kızılhaçın ambülansı geldiğinde, sesi imdat düdüğünü bastırıyordu."

Alejandro GOMES ARIAS

Alejandro bitikti ve her yanı titriyordu. Çığlıkların, demir parçalarının, gürültünün, yaralıları, belki de ölüleri taşıyan sedyelerin ortasında, olayın dehşetiyle felce uğramış biçimde yapayalnız, "Ölecek... ölecek" diye mırıldanıyordu.

Kızılhaç hastanesinde, Frida hemen ameliyathaneye alındı. Doktorlar harekete geçmekte tereddütlüydüler; hiç umutları yoktu: Ameliyat masasında öleceği kesindi. Durumu had safhada umutsuzdu. Gecikmeden ailesine haber vermek gerekiyordu.

"Matilde haberi gazetelerden öğrendi. İlk o geldi. Üç ay boyunca gece gündüz yanımdaydı, beni hiç bırakmadı. Olayın şoku bir ay boyunca annemin dilinin tutulmasına neden olmuştu, beni görmeye gelmedi. Haberi alınca kardeşim Adriana bayılmış. Babam öyle üzülmüş ki, hastalanmış, onu ancak yirmi gün sonra görebildim."

Frida Kahlo

Kardeşini ziyaret ettikten sonra, Matilde doktorlarla görüşmek istedi. Her bekleyenin endişeli olduğu gri ve gürültülü

bir bekleme odasında oturması söylendi. Bebekler ağlıyor, yaşlı kadınlar dua ediyor, adamlar, başları öne eğik, şapkaları dizlerinin üzerinde oturuyorlardı. Bir kadın çocuğunu emziriyor, diğerleri dertlerini tarif ederek birbirleriyle konuşuyor, hemşireler arada bir yerde oynayan ya da koşturan biraz yaramaz bir çocuğa çatarak gelip gidiyorlardı.

– Elimizden geleni yaptık küçük hanım, dedi doktor Matilde'ye masanın arkasına geçerek.

– Özür dilerim doktor, durumu hakkında bilgi edinmek istiyordum.

– Kendisi, aslında durumuna göre oldukça iyi. Daha fazlası elimizden gelmezdi.

– "Oldukça iyi"den ne kastediyorsunuz doktor? Kardeşim kurtulacak mı?

– Daha fazla bir şey söyleyemem, küçük hanım. Sizin gibi biz de beklemekteyiz.

– Bilgisizliğimi bağışlayın, doktor. Ama ben hekim değilim ve durumunu değerlendirme olanağım çok kısıtlı. Benimle açık konuşmanızı rica ediyorum.

– Bakın, mevcut yaralarının çokluğu düşünülecek olursa, yaşamını sürdürmesi bir mucize. Ben şahsen, oldukça karamsarım. Gerekeni yapıyoruz ama ileriye dönük hiçbir şey söyleyemem.

– Son sözünüz bu mu?

– Şu anda son sözüm bu, evet.

Matilde, kardeşinin başucuna geri dönmeden önce çıkıp biraz meyve aldı. Ailenin diğer fertleri Frida'nın yanına gelemeyecek durumda olduklarından Matilde, gerektiği sürece kardeşinin yanında kalmaya karar verdi; sabrı da, iyiniyeti de, canlılığı da yerindeydi. Bu zor anlarda varlığı, Frida için çok değerli bir destek olmaktan öte uyarıcıydı da. Sıcak, neşeli, güven veren haliyle Matilde bu olayı izleyen aylarda hiç kuşkusuz küçük kardeşinin acılarını hafifletti.

Bedeninin neredeyse tümü sarılı olan Frida sürekli:

– Matita ölüyorum, sanırım ölüyorum, diyordu.

– Frida, evet çok zor... Ama kurtulacaksın. Bundan eminim. Sol elinin sargısı açılır açılmaz hemen el falına bakarız. Eminim hayat çizgin burada kesilmiyordur.

Frida gülümsedi ve mırıldandı:

– Iıhhh... Gülümsemek bile canımı acıtıyor.

– Benim güzel kızım, birazcık uf olduğunu unutma.

– Alejandro'dan ne haber?

– Evinde. Şimdilik yürüyemiyor ama yakında düzelecek.

– Ona ceketini vermeliyiz. Beni getirdiklerinde hemşire bir yere kaldırmıştı. Biliyor musun, ambülans geldiğinde, ceketini üzerime örtmüştü...

– Şşştt, sus! Bütün bunları biliyorum.

– Suratım, herhalde bedenimde yara almayan tek yer...

– Neyse ki, dedi Matilde, yoksa çeneni tutman gerekseydi ne yapardın bilemiyorum. Gülümseyerek, öpmek üzere Frida'ya eğildi.

– Ya ruhum? Ruhum sağlam, diye sürdürdü Frida. Bunun pek fazla bir şey olmadığını itiraf etmek gerekir... "*Pata de palo*" derken sonunda tamamen tahtadan olacağım... O çılgınlar da "balerin" diye bağırıyorlardı... Gerçekten de pek uygunsuz bir durumdu...

– Üzerine bir paket altın tozu dökülmüş.

– Yaa... Bir paket felaket desek daha iyi olmaz mı? Matita, gerçekten de öleceğim galiba! Öleceğim... Suç bende değil... Asla dayanamayacağım...

Ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Matilda, hastane, Frida'dan haber götürüp Frida için gerekli eşyaları ve kitapları aldığı annesinin evi ve üstünü alelacele değiştirip bir sefertası hazırladığı ya da kardeşiyle yemek üzere bir pasta yaptığı kendi evi arasında mekik dokuyordu.

"Moralimi düzelten Matilde'ydi: Bana fıkralar, komik olaylar anlatıyordu. Şişman ve çirkinceydi ama espri yeteneği öyle güçlüydü ki, odadaki herkesi güldürüyordu. Örgü örüyor ve hastaların bakımı konusunda hemşirelere yardım ediyordu."

Frida Kahlo

"Cachucha"lar Frida'yı ziyarete geliyor, hediyeler, gazeteler, resimler, sevgilerini dile getiren binbir şey getiriyorlardı. Coyoacan'ın, birkaç yıl önce Frida'nın ardından demediklerini bırakmayan dedikoducu mahalle karıları bile başucundan ayrılmıyor, çiçekler, küçük armağanlar getiriyorlardı. Frida için hastanede, evde ve tabii ki kilisede dualar ediyor, mumlar yakıyor, bedeninin kazaya uğramış tüm bölümlerini tasvir eden resimler bırakıyorlardı.

Frida, hayatında bu denli şımartılmamış, sevilmemişti. Manevi açıdan bunun yararı büyüktü. Ama fiziksel olarak haftalar geçiyor ve pek bir düzelme gözlenmiyordu. Çok acı çekiyordu. Özellikle de sırtından yakınıyordu.

– Ne diyeyim, Frida bilmem ki, diyordu Matilde, doktorlar ısrarla sırtında bir şey olmadığını söylüyorlar. Bana sürekli, diğer yerlerdeki sancının sırtına vurduğunu tekrarlıyorlar. Omurganda bir şey olmadığı konusunda iddialılar.

– Yok canım, resmini mi çizeyim yani? Ben *neremin* ağrıdığını biliyorum. Sırtım ağrıyor işte. Öldüresiye ağrıyor. Doktor müsveddeleri ne olacak, zavallı adamlar... Hiçbir şeyden anladıkları yok... hiçbir şeyden...

İlk ciddi teşhisi, kazadan bir ay sonra, Frida Kızılhaç hastanesinden ayrılmak üzereyken, yeni gelen bir doktor yaptı: "Üçüncü ve dördüncü omurga kemikleri kırılmış, kalça kemiğinde üç, sağ ayakta onbir kırık, sol dirsekte çıkık, sol kalçadan giren ve cinsel organdan çıkan bir demir çubuğun yol açtığı derin yara, cinsel organda sol dudak yırtılması. Şiddetli peritonit, birkaç gün boyunca sonda konulmasını gerektirecek bir sistit."

Böylece hastanın dokuz ay boyunca alçıdan bir korse giymesi ve hastaneden çıkışını takiben en azından iki ay sürekli yatması kararlaştırıldı.

"Bir de benim timsah gözyaşları döktüğümü söyleme cüretini gösteriyorlar," diye hıçkırıyordu Frida. "Asıl kendileri timsah! Duygusuz hayvanlar, iğrenç cahiller!"

Bu günleri, karabasanlarla dolu bir dönem izledi. Kırık dökük sözcükler uykumu bölüyordu.

Geriye gidin... Balerin!.. Yaklaşmayın... Kıza dikkat edin... Çabuk, çabuk... çekilin... çabuk... balerin! Balerin!..

Gözkapaklarımın gerisinde belli belirsiz görüntüler, bulanık suda hareket eder gibiydiler. Ağır, kirli, derime yapışan görüntülerdi bunlar.

Bense çarpışmanın hemen ardından uyurgezer gibi ayağa kalkıp yere doğru yıkılıyor, çırpınıyor, düşüyor, tekrar fırlıyor, yine düşüyordum... Tekrar ayağa kalkmak için tüm kaslarımı geriyor, yaralılardan birine tutunmaya çalışırken geri itiliyordum... Düşerken, plastik bir oyuncak gibi sıçrıyor ve yusyuvarlak olmuş bedenim her seferinde yere değdiğinde, tüm hücrelerime yayılan yoğun bir acı duyuyordum... Defalarca, defalarca sıçrıyor ve yeniden yere düşüyordum.

Sesim Alejandro'yu çağırıyordu. Tuhaf bir manzara içinde sesim yankılanıyordu. Sonra birden, o karşımda beliriyordu. Hareketsiz, dilsiz. "Alejandro!" Havada asılı kalan bir hareket yapıyordum: Sonsuz önlemlere rağmen yerinden oynamayan bedenim, San Jeranimo'daki Kızılhaç hastanesinin madeni karyolasına acıyla yapışmıştı.

Düşümde, kollarım, bacaklarım felç olmuştu; bu durumdan, bu soğukluktan kurtulmak isterken bir duvara çarpıyordum, duvarda bedenimin kan ve yaldıza bulanmış izi kalıyordu.

Bir karabasandan öbürüne gidiyordum. Çoğu zaman takip ediliyordum. Topallayarak koşuyor ve uzaklara kaçıyordum... Neden kaçıyordum ki? Acıdan, sedol ya da kokain iğnelerinden, adsız bir mide bulantısından herhalde. İnsanı kusturacak bir gözyaşı fırtınasına yakalanıyordum. Beyaz bir gezegendeydim, kloroform, hastane karyolasının beyaz demirleri, ucunda hep kazayı bulduğum koridorlar midemi kaldırıyordu...

Doğrulan, düşen, sıçrayan, yeniden düşen, boşluğa tutunan ben... Otobüsün dağılmış sahanlığından kayan... Bir sinir topu halinde, plastik bir top gibi acıdan yuvarlanan... Koşan, zavallı topal ayağımla sürekli koşan, bedenimi yaran kılıçtan kurtulmak, açık yaradan, demir ve et yığınından kurtulmak için, kısacası ölümden kurtulmak için koşan ben.

Balerin! Evet, o feci uyku saatlerinde dönüp duruyordum. Ama dönen Nijinski, uçan "Ateş Kuşu" değil, 1919'da Granat tiyatrosunda bir nisan günü, sanatını arabeskler ve olağanüstü fantezilerle ortaya koyup Mexico'ya bir tanrıça gibi veda eden o harika Anna Pavlova da değil. Karşınızda, yerçekiminden habersiz bir başdönmesiyle kendini yitirmiş balerin Frida Kahlo. Kloroformla kokain, kanla kan, gözyaşıyla gözyaşı arasında. Danseden kim mi? Danseden, yatağımın çevresinde danseden, ölüm.

Sık sık "Uçmak için kanatlarım varken niye yürümek için ayaklar isteyeyim ki?" demiş, hatta yazmışımdır. İşte umutsuzluğun kardeşi bir yanılgı. Artık ne kanadım ne de ayaklarım var.

Balerin ha? Şimdi buna gülebilirim. Çevremi susturan ya da rahatsız bir biçimde gülümsemelerine yol açan o kapkara çığlıksı kahkahalarımdan birini atabilirim.

Ama artık bu karabasanlardan sözetmek istemiyorum. Bıktım.

"13 Ekim 1925, Salı

Biricik Alex'im, bu korkunç hastanede kendimi ne denli hüzünlü hissetmiş olduğumu sen herkesten iyi bilirsin, üstelik arkadaşlar da bunu aktarmışlardır sana. Gerçi herkes bana umutsuz olmamamı öğütlüyor; ama ömrü boyunca bir numaralı bir sokak kuşu olan benim için üç ay yatalaklığın –bu süre zarfında yatmam gerek– ne anlama geldiğinden habersizler. Ama ne yapalım, ölüm beni alıp götürmedi. Ne dersin? (...)

Friducha
SANA TAPIYORUM"

"9 Kasım 1925
(...)... Gelmemenin nedeni, beni artık hiç sevmemen, değil mi? Bu arada yaz bana ve sana tapan kardeşinin sevgisini kabul et.

Frieda"

"5 Aralık 1925"
(...) Başıma gelen en iyi şey, acı çekmeye alışmaya başlamam."

17 Ekim 1925'te Frida evine çıkarıldı. İstese de istemese de yalnızca yatmaya değil, kıpırdamadan sırtüstü yatmaya mahkumdu. Zaman zaman, büyük bir titizlikle sırtına bir iki yastık koyuyorlardı, böylece biraz doğrulmuş gibi oluyordu. Her halükarda oturma pozisyonu kesinlikle yasaktı. İçgüdüsel ola-

rak doğrulmaya çalışıyor ama sancı bu hareketini hemen engelliyor ve hıçkırıklara boğulmasına neden oluyordu. Onun pek kolay ağladığı, sulu göz olduğu söylenirdi, bu durum o dönemde her zamankinden daha doğruydu.

1925 güzünde, hâlâ Alejandro'ya yazmaya devam ediyordu:

"Ne denli acı çektiğimi düşünemezsin. Her sancıyla birlikte gözlerimden yaşlar boşanıyor (...)"

Doktorlar, aynı belirti karşısında "farklı yorumlar yapma"ya devam ediyorlardı; önerilen tedaviler de genelde oldukça ilkeldi: Banyolar, kompresler, masaj ve pek şiddetli sancıları yatıştırmak için birkaç iğne. Pek kesin olmayan teşhisler. O dönemde zaruret içindeki bir ailenin olanakları karşısında zaten tedavinin daha karmaşık olması olasılık dışıydı. Herkes, Frida'nın gitgide iyileşmekte olduğu konusunda ağız birliği yapıyordu.

Kızılhaç hastanesinden eve çıkışı, Ulusal Hazırlık Okulundan arkadaşlarının onu ziyarete gelmemelerine neden oldu. Coyoacan, okulun ve gençlerin çoğunun evlerinin pek uzağındaydı. Üstelik, Frida öyle acınacak bir durumdaydı ki...

Bir gün bir "cachucha" ziyaretine geldi ama ailesi, Frida'nın çok kötü olduğu kanısıyla onu içeri bırakmadı. Bir gün, aynı terslik, iyileşmiş olan Alejandro'nun da başına geldi, ev sahipleri "Frida'nın evde olmadığı" gibi saçma bir nedenle delikanlıyı geri çevirdiler. O zaman, Frida sinirinden ağladı.

Doktorlardan biri, ailesine "Havaya ve güneşe ihtiyacı var," demişti. Yatağa mahkum birisine en zor götürülebilecek şeylerdi bunlar. Üstelik o dönemde, biraz da ailesine dile gelmesi zor kaygılar yaşatan (Anne Matilde endişenin doruğundaydı ve akıl almaz derecede sinirliydi, Guillermo asla bozmadığı bir suskunluğa dalıp gitmişti, kızkardeşler sürekli geri-

lim halindeydi) Frida'dan ötürü, Mavi Ev insanı çıldırtacak derecede sıkıcıydı. Yazar Henry James'in kendi eviyle ilgili olarak dediği gibi "bir mezar kadar neşeliydi" ev.

Frida, yatağında, acılar içinde, kafasını toparlamaya çalışıyordu. Kesin olan bir şey varsa, o da ilk üzerine sünger çekmesi gereken şeyin tıp eğitimi, hatta kısacası eğitimi olduğuydu. Pek kısıtlı da olsa, tümüyle tedaviye harcanan maddi olanakların Ulusal Hazırlık Okuluna yeni bir kayıt ve bunun getireceği okul masraflarını karşılaması sözkonusu değildi. Üstelik, bu aylar süren hareketsizlik sonrası, ne ölçüde sağlam kalacağı belli değildi. Kası koptuğu için kollarından birini açamayacağı varsayımından sözediliyordu. En çok yara alan bacak, kasık, sırt konusunda ise hiçbir kehanette bulunulamıyordu. Frida, yazgısının önemli bölümünün çizildiği bu kararsızlık ve acı saatlerini, bitmek tükenmek bilmez ayları sayıp duruyordu. Hâlâ, zaman zaman, yakında yokolabileceği düşüncesine kapılıyordu. Özellikle de, kendini ya da ailesini avutmak, dış dünyaya ilişkin haberlerle ilgilenmek, kitap okumak ya da şakalaşmak kendisini tutsak alan acı karşısında olanaksızlaştığında, bu düşünce geliyordu aklına. Alejandro'nun, Fernandez adlı bir çocukla birkaç ay önce ilişkisi olduğunu –ona böyle söylemişlerdi– bahane ederek kendinden uzaklaştığını hissettiğinde de aynı düşünceye kapılıyordu. Böyle uzaktan uzağa derdini ona nasıl anlatabilirdi, kendisi hakkındaki dedikoduları ciddiye almamasını ondan nasıl isteyebilir, ona olan aşkını nasıl anlatabilir, onu nasıl elinde tutabilirdi ki?

Umutsuzca, Alejandro'ya yazmaya devam ediyor, ona olan bağlılığının her şeye rağmen, o kendisini istese de, hiç önemsemeyip reddetse de, sonsuza değin süreceğini temin ediyordu. Hatta arzu ederse, kendisini yeniden sevebilmesi için değişmeye, karekterini farklılaştırmaya hazır olduğunu söylüyordu.

Alejandro bir süre daha yanıt vermedi. Frida hüzünlüydü.

Tüm umutsuzluğa karşın iyileşti. Aslında ölümden döndü, yaşamını sürdürdü demek belki daha doğru olur. Aralık ayının ortasında, Matilde gazetelerin birinde Kahlo ailesi adına kızlarını kurtardıkları için Kızılhaç hastanesi çalışanlarına teşekkür eden bir ilan yayınlattı.

"Tanrıya şükür, mutlu bir Noel geçireceğiz," diyordu Matilde Cristina'ya. "Onu kurtardığı için ne kadar şükretsek azdır. Bir ömür yetmez, şükretmeye." Ve kızlarını bol bol, uzun uzun dua etmeye özendiriyordu.

Tam olarak ayın 18'inde, Frida ilk gezintisini yaptı. Bedeninin sağı solu hâlâ sarılı bir halde, atletik yapısına rağmen oldukça güçsüz, şehir merkezine giden bir otobüsün geçtiği durağa gitti. Öne oturdu ve insanları biraz sarsan her frende, yüreği hızla çarpmaya, kendini kaybetmekten korkmaya başladı. Bayılmaktan korkuyordu ama bu aşırı heyecana da dayanmak için çaba gösteriyordu, çünkü en dayanılmaz olanı atlattığını, artık gündelik yaşama yeniden alışmanın bir formaliteden başka bir şey olmadığını düşünüyordu.

Zocalo meydanında ve çevredeki sokaklarda biraz yürüdü. Düşmekten korkuyormuş gibi ağır ağır yürüyordu. Birkaç gün önce, evde ve bahçede birkaç adım atmıştı ama kollarını, bacaklarını tam olarak ancak orda, Mexico'nun merkezinde duyumsadı. Gerilen her kasını, oynayan her eklemini hissediyor, bu hareketlerin her birini, bedeninin oluşturduğu makinenin çalışmasının bir sonucu olarak görüyordu. Bedenini sihirli bir makine olarak algılıyordu. Mucizeler yaşamış olanların da kıyametten sonra yeniden doğuş, tufanın öldürücü selinden kurtuluş olarak aynen böyle bir hafiflik duyacaklarını düşünerek uçuyordu sanki.

Frida mutluydu. Zocalo'nun bildik kokularını içine çeki-

yor, seyyar satıcıların yerlerini ya da çeşitlerini değiştirip değiştirmediklerine bakıyordu. Yeşil satenden yırtık eteğiyle dindarlık tepesinde dilenen kör kadın, aletinin manivelasını yuvarlak kafasını sallayarak, kapalı gözlerle çeviren laternacı ve yelekli takım elbisesi, ufak ufak kesilip üzerlerine *chile** konmuş meyveler satan ve Frida'yı hep "*bonita***" diye çağırarak kaç para vereceğini asla sözle değil, eliyle göstererek belirten satıcı kadın, hiç değişmemişlerdi.

Gökyüzü gri ve parıltısızdı ama Frida, o gün hiçbir zaman olmadığı kadar yaşama sevinci doluydu. Katedralin kapısından, mercimek tanesi büyüklüğünde metal bir kalp aldı. İçeriye girince bu kalbi Guadelup Meryemi'nin heykelinin yanındaki yassı kadife yastığa tutuşturarak kendisi ve Alejandro için dilekte bulundu. Sonra altı tane mum yaktı: Kendisi, kızkardeşleri, annesi ve babası için. Dışarı çıkınca bir küçük kalp daha aldı.

"Bunu bir mektup içinde ona yollarım," diye düşündü. "Ama önce San Rafael'e kadar bir uzanarak evde olup olmadığını göreyim... Her halükârda, Şef öğle yemeğine dönmeyeceğimi, yemeği Agustina Reyna ile yiyeceğimi biliyor..."

19 Aralık 1925

"Alex, dün biraz yürümek için tek başıma Mexico'ya gittim; ilk yaptığım şey sana uğramak oldu (bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu bilmiyorum), bunu gerçekten de seni görmek istediğim için yaptım, saat ondu, evde yoktun, saat biri çeyrek geçeye değin kütüphanede bekledim, öğleden sonra saat dört civarı yeniden uğradım, hâlâ dönmemiştin, nerede olabileceğini bilemiyordum, amcan hâlâ hasta mı?(...)"

Aynı gün öğleden sonra, arkadaşı Agustina, Frida'ya beş para etmediğini ve onunla görüşmemeyi tercih ettiğini ima etti.

* Biber.

** Güzel.

O da, kendisinin beş paradan çok daha fazla değerli olduğu ve eski dostları, karanlık ve anlamsız nedenlerden ötürü kendisiyle görüşmek istemiyorlarsa, kendi düzeyinde yeni dostlar bulacağı karşılığını verdi.

Ama, gerçekte kırılmıştı. Ve onu üzen, muhtemelen Alejandro'nun başının altından çıkan dedikodulardan ziyade onun aşkını yitirme korkusuydu.

Böylece mektup üzerine mektup yazıyor, ona, kendisini nedeni ne olursa olsun asla terketmemesi için yalvarıyor, ona karşı zamanın yıpratamayacağı bir sevgi beslediğini tekrarlayarak buna inanmasını istiyor ve hiçbirine gelmemesine rağmen, her gün ona randevular veriyordu. 27 Aralık'ta şöyle yazdı:

" (...) Her ne pahasına olursa olsun seninle görüşmekten vazgeçemem. Nişanlın olmasam da, sen beni yanıtlamasan da, ben seninle konuşmaya devam edeceğim (...) Çünkü beni terkettiğin şu anda, seni her zamankinden çok seviyorum (...)"

Yeni yıl geldi ama kaçan sevgiliyi geri getirmedi. Bahar adım adım yaklaştı ama hiçbir rüzgar Alejandro'yu döndürmedi. Her gece, karabasanlarında yeniden yaşadığı bir kazanın nekahat devresinde olan Frida, "aşk hastalığı"nın acısını taşıyordu. Ama boyun eğemezdi. Aşkını savunuyor, süslüyor, ona bağlanıyor, bitmez tükenmez uzunlukta mektuplarda dile getiriyor, umut besliyor, hiçbir şeyin peşini bırakmaksızın her şeyini ona sunuyordu.

Acıya, zedelenmiş bedenine rağmen, tepeden tırnağa gözyaşı değil, tepeden tırnağa güçtü, kuvvetti. Bir yandan, formda olmak için tüm enerji hazinelerini, öte yandan da sevilmek için tüm şefkat hazinelerini tüketiyordu.

Guillermo kendi kendine sürekli, kızının olağandışı bir canlılığa sahip olduğunu tekrarlıyordu. Bunu ta doğumunda, adını

seçerken söylemiş; ailesi, öğretmenleri, hatta komşuları çocuğu aşırı hareketli bulduklarında hep tekrarlamıştı. Onu gözlüyor ve güven duyuyordu: Birarada varolan bu güç ve bu zeka, onun her taşın altından kalkmasını sağlayacaktı. Yine de, kızının hem sağlık hem de eğitim masraflarını karşılayacak parayı bulamayacağı gerçeğini kabullenmek zorundaydı. Hiç tartışmasız, sağlık diğer şeylerin önüne geçecekti. Frida'nın, işin içinden nasıl sıyrılacağını bilmese de, babasının gurur duyacağı bir yaşam süreceğine inanıyordu. "O diğerleri gibi değil, en büyük kozu bu. Bu kozdan yararlanmasını bilecektir."

Bir sabah, gün doğarken Frida uyandı. Evde daha hiç kimse gözünü açmamıştı. O ise uyuyamıyordu, belki de sürekli unutmaya çalıştığı ama uyandığında insanın bedeninde inanılmaz bir yorgunluk duygusu uyandıran o düşlerden birini görmüştü yine.

Pikesini kaldırdı ve sessizce kalktı. Basma geceliği buruşmuş, çıplak ayaklarıyla yumrukları sıkılı uyuyan Cristina'nın yanından geçti, patio'ya açılan kapıyı itti ve henüz serin olan sabah havasını derin derin soludu. Sonra basamakları indi ve çocukluğunun dostu sedir ağacının dibine oturdu.

Toprak nemliydi, alaca aydınlıkta, şafağın sessizliğinde birkaç kuş şakıyordu. Frida, sırtını ağacın kabuklu gövdesine yasladı. Ürperdi, biraz daha büzüldü. Ağlamak istiyordu. Alejandro ona *lagrimilla** derdi. "Belki sulugözüm," diye düşündü, "ama gözyaşlarımın hep haklı bir nedeni vardır! Eğer ağlamaya da gücüm olmasaydı, herhalde ölürdüm. İşte böyle, yine ağlamak istiyorum. Sevinçten mi, hüzünden mi, ben de bilmiyorum...

Yavaş yavaş engelleyemediği bir endişe içine yayılmaktaydı. Frida yere, kuru toprağın üzerine parmağıyla geomet-

* Küçük gözyaşı.

rik şekiller çiziyordu. Sonra birdenbire kafasında bir şimşek çaktı: "Çocuk!" Artık herhalde çocuk sahibi olamayacaktı. Kimse bu konuya değinmemişti ya da en azından onun yanındayken böyle bir şey konuşulmamıştı. Herkes bacağından, sırtından, kolundan, ayak parmaklarından, idrar yollarındaki bir sorundan, öğreniminin son bulduğundan sözediyordu. Ya yırtılan rahmi, paramparça olan kalça kemikleri. Sözü edilmeye değmeyecek önemsiz şeyler miydi bunlar, yoksa tam tersi mi? Gerçi kaza sonucu bekaretini yitirdiğini söylemişler, hemen ardından da kazanın vahimliğine değinerek teselli etmişlerdi.

Peki ya çocuk? Bir çocuk yapabilecek, onu karnında taşıyabilecek miydi? Karnının altı parçalanmışken bu mümkün olabilecek miydi? İşte bu tabu niteliğinde bir konuydu.

Frida'yı efkar bastı. Hayır, çocuk sahibi olamayacaktı. Lagrimilla terimi doğruydu. Sonra henüz hiçbir şeyin kanıtlanmamış olduğunu, doktorların asla anlattıkları şeyleri bilmediklerini ve böyle önceden üzülmenin anlamsız olduğunu ve en kötü ihtimalle, küçük yerli çocuklarını evlat edinebileceğini düşünerek kendini toparladı. Quintana Roo'da cangılın içinde yitik bir köye ya da Pasifik kıyısında Oaxaca bölgesine giderek, tuz ve açık deniz rüzgarı kokan, örneğin Escondido doğumlu çocuklar, melek gibi çocuklar bulurdu.

Hiçbir şey belli olmadığına göre kötü sürprizlerden sakınmak için en kötü ihtimali gözönünde bulundurmalıydı. "Hiçbir zaman çocuğun olmayacağını kafana sok, haydi, böylesi senin için daha iyi."

Güneş yavaş yavaş toprağın temasıyla ürpermiş bacaklarını ısıtıyordu. Kalktı, gerindi ve eve girdi. Salonda Guillermo'ya ait kemik rengi bir kart ile bir dolma kalem buldu. Mutfak masasına oturdu ve kaligrafik, pırıl pırıl, inci gibi bir yazıyla şu satırları yazdı:

LEONARDO
KIZILHAÇTA 1925 YILININ EYLÜLÜNDE DOĞDU
VE BİR SONRAKİ YIL COYOACAN ŞEHRİNDE
VAFTİZ EDİLDİ
ANNESİ
FRIDA KAHLO
VAFTİZ BABALARI
ISABEL CAMPOS
VE ALEJANDRO GOMEZ ARIAS

Neden yazdığını ve yollayıp yollamayacağını bilmeksizin kartı bir zarfa koydu. Kafasındaki görüntüler bulanıyordu: Kızılhaç hastanesi ve kaza, düş ürünü bir doğum, doğabilecek ya da doğamayacak bir çocuk, Matilde'nin dikeceği bir vaftiz elbisesi, tören sonrası kucaklaşmalar, dostların kutlamaları ve çocuğun babasını öğrenmek için duydukları merak. "Sır," diyordu kendi kendine Frida, "sır"

Matilde, kızını mutfak masasının başında, düşüncelere dalmış buldu.

– Ne yapıyorsun burda? diye sordu.

– Hiç, su içmeye geldim.

Matilde, kuşkuyla baktı kızına:

– Sabahlığını giyebilirdin.

– Hımm... Tamam, gidiyorum, giyineceğim.

– Kendini kötü hissetmiyorsun, değil mi? Bir yerin ağrımıyor ya?

– Aslını istersen, her yanım ağrıyor.

– Frida, yapma, böyle şeylerle şaka olmaz. Belli bir yerin ağrıyor mu?

– Belli bir yerim mi? Dur bakayım... Ağrıyan en belli yerim... Yüreğim olabilir. Yürek hüzün dolu... Belki beden de.

– Ne söylüyorsun sen?

– Fransız şiirinde böyle bir şey var.

– Ben sana ciddi bir şey söylüyorum, sen şiirden sözediyorsun.

– Gidip giyineyim... Biraz Almanca çalışacağım... Ve Proust'un kitaplarını okuyacağım. Yıllar önce Alejandro'dan almıştım.

Giyinirken Frida gerçekten de Proust okumaya başlamayı düşünüyordu. Alejandro'ya söyleyecekti. Artık ona aşktan değil, sevdiği şeylerden, İtalyan Rönesansından, o ünlü Fransızlardan, Rus yazarlarından sözedecekti...

Cristina'nın yanına gitti, yatağın üzerindeki uyuyan yüzünün yanına diz çöktü ve şarkı söylemeye başladı:

Una paloma cantando pasa
Upa mi negro que el sol abrasa
Una paloma cantando pasa
Upa mi negro que el sol abrasa...

Cristina gözlerini araladı, gülümseyerek ovuşturup yeniden kapadı. Frida devam etti:

Ya nadie duerme ni hasta en su casa
Ni el cocodrilo ni la yaguasa
Ni la culebra ni la torcaza
*Coco cacao...***

Sonunda tamamen uyanan Cristina, yatağında doğruldu. Frida pancurları açıp aynanın önüne geçti.

– Şu kravatı bağlamayı asla öğrenemeyeceğim galiba, dedi.

– Erkek gibi giyinmek de çok akıl kârı ya!

– Öyle romantik oluyor ki... Bu takımı harika bulmuyor musun? Şu duble paçalı pantolona, minik yeleğe bak... Dur, daha ceketi eksik. Saçlarımı müthiş bir topuz yapacağım ve iş bitecek... Cristina, doğru söyle güzel olmadı mı?

* Beyaz bir güvercin şakıyarak geçiyor/ Kalk Karam güneş yakıyor...
**Artık uyuyan kalmadı,/ Ne yuvasındaki timsah, ne yaban ördeği,/ Ne engerek yılanı ne de beyaz güvercin/ Koko, kakao...

– Tabii ki çok yakışıyor... Yine milleti arkandan konuşturacak ve annemi bas bas bağırtacaksın.

– Ne yapalım, kızı, birkaç nazına katlanılmasını affettirecek denli acı çekiyor.. Ne dersin, Alejandro'ya babamın çektiği resmimizi yollayayım, hani üzerimde bu kıyafet, elimde de baston?

– Sen de öyle sorular soruyorsun ki...

Ağzında firketeler, saçlarını topuz halinde toplarken Frida komodinin üzerindeki resmin yanına gitmişti.

– Ben bu resmi çok seviyorum. Adri, ideal kız, Cristi, perçemleri ve yürek yakan bakışıyla tam bir koket, hep biraz mahçup kuzinimiz Carmen ve bunca kızın arasında bu fotoğrafta ne işi olduğunu düşünen küçük Carlos...

– Bakayım, dedi Cristina. Sen, en güzel kızın kendin olduğun sonucuna varmadan bir göz atayım.

Frida gülmeye başladı.

– Olabilir, dedi Frida, ama yalnızca görünüşte en güzel.

Birkaç gün sonra, Frida yeniden kötüledi. 1926 yazının sonuydu. Kazadan neredeyse günü gününe bir yıl sonra yeniden kalıp gibi yatağa düştü. Üç omurgasının yerinden oynadığını, sağ bacağında bazı komplikasyonlar olduğunu saptadılar. Birkaç ay boyunca taşıması gereken alçıdan bir korse ve sağ bacağı için bir protez aleti verildi.

Ağlamalar, inlemeler yeniden başladı ve ilk haftalar yine genel bir telaş havası esti. Matilde sinirliydi. Guillermo susuyor, Frida tecrit edilmiş olmaktan yakınıyordu. Cristina çok etkilenmişti. Adriana ve Matilde ellerinden geleni yapıyorlardı. Ama acının dayattıkları, niyetlerin en iyisini bile aşacak düzeydeydi.

Giderek, Frida sakinleşti ve yatalak olmasına karşın yaşamdan tat almaya başladı. Kitap okuyor, arkadaşlarına mektup yazıyor, yaşamından sahneleri, isteklerini, heyecanlarını

temsil eden küçük resimler çizerek sayfalar dolduruyor ve bunları çoğu zaman yazdığı mektupların içine koyuyordu. Kızkardeşleriyle şakalaşıyor, hırsız olarak nitelediği doktorlara lanetler yağdırıyordu.

Başdöndürücü umutsuzluk anları da, bu anları engelleyen, tanımlanması zor yaşama sevinci atılımları kadar güçlü oluyordu.

Kendi kendine vaadettiği gibi Proust okuyordu Frida. Korseli sırtı, birkaç yastıkla olabildiğince desteklenmiş biçimde okumaya dalıyor, yaşadığı tüm rahatsızlıklara rağmen okuduğuna yoğunlaşmaya çalışıyordu:

Aynı yüze uyabilecek yüz maske hazırlama olanağına sahip olmasam da... Albertine ile ilişkim, bana dışarda değil, kendi içimizde temsilin gerekliliğini anlatmaya yetiyordu.

Ona, yalnızca gözlerin sözcüsü olmayan, sıkıntılı ve donakalmış tüm duyumların asılı olduğu bir bakışla baktığı bedene dokunmak, onu esir alıp ruhuyla birlikte götürmek isteyen gözlerle bakıyordum."

Cümlelerin, sayfaların, ciltlerin arasında Frida düşünüyordu; anlamaya, bu yazını bilebileceği bir şeylerle karşılaştırmaya çalışıyordu. Bu kitaplar ona her şeyden önce bitmek bilmeyen, kesin, kuşbakışı bir fotoğraf gibi görünüyordu. Bunu Alejandro'ya yazacak ya da çizecekti.

Tüm ailenin biraraya toplandığı o uzun Pazar günlerinden birinde Matilde, Guillermo, amcası ve Adriana ile birlikte Frida'nın odasına girdi. Yanlarında bir alet edevat kutusu ve kocaman tahtalar vardı. Fikir Matilde'den çıkmıştı, Frida'nın sıradan yatağı çok daha şık bir yatağa, krallarınki gibi sütunlu bir yatağa dönüşecekti. Hastayı yerinden kaldırdılar ve herkes hızla çalışmaya başladı. Aynı gün yeni yatak bitti. En büyük sürpriz de yatağın tavanına asılan bir aynaydı. "Böylece, en azından kendini seyredebilirsin," dedi girişiminden hoşnut olan Matilde.

Frida aynada yüzünü görür görmez gözlerini yumdu, yüzükoyun dönemeyeceği ve aynadaki aksinden kaçamayacağı için korkmuştu. Neyle karşılaşmak zorunda kalacaktı? Kuru görüntüsü, her sabah topuzunun yeniden yapılışı, defterlerin, kağıtların, kalemlerin, kitapların, çok sevdiği bez bebeğinin karmakarışık durduğu yatağının dağınıklığıyla mı? Yoksa korsenin kıskaca aldığı bedeni, acıyı saklayan, hıçkırıklara boğulmamak için taşlaşan yüzünün ciddiyetiyle mi? Sureti karşısında yalnızlığını daha mı az hissedecekti?

Birdenbire, büsbütün kendi kendine terkedildiği duygusuna kapıldı. Hiçbir kaçamak mümkün değildi. Gözlerini kaldırdığı anda Frida Frida'ya bakıyordu, sessiz mutsuzluğunu gözlüyor, üzerine kapanıyordu. Frida gülümsediğinde aynadaki Frida da gülümsüyordu. Frida, böyle özürlü olmaktan dolayı kendisinden nefret ediyor, aynadaki Frida'nın gözü hoşgörüsüz, sert bir ifadeye bürünüyordu. Frida Alejandro'yu düşünüyor, aynadaki Frida mutsuzlaşıyor ve sararıyordu. Frida omzunun üstünden her şeyi okuyordu. Kaçınılmaz ayna, röntgenci bir yoldaştı. Oradaydı, mevcuttu, reddedilemezdi. Onunla birlikte yaşamak için tek çözüm vardı: Bir şekilde onu benimsemek, sevmek ve ondan olabildiğince yararlanmak. Kafayı çatlatmak pahasına da olsa onunla birlikte yaşamanın çaresini bulmak gerekiyordu.

Ayna! Günlerimin, gecelerimin celladı ayna. Üzüntülerim kadar üzüntü verici görüntü. Her an, parmakla gösterilme duygusu. "Frida, gör kendini." "Frida, kendine baksana." Gizlenilecek gerçek bir gölgelik, saklanılacak kuytu bir yer yok artık, acıya teslim olup derim üzerinde iz bırakmadan sessizce ağlamak için. Her gözyaşının genç ve pürüzsüz de olsa yüzümde derin bir iz bıraktığını açıkça gördüm. Her gözyaşı yaşamın parçalanışı.

Yüzümü, en ufak hareketimi, çarşafın kıvrımını, yükseltisini, perspektiflerini, yatağımda beni çevreleyen dağınık eşyaları yokluyordum. Saatler boyu, gözlendiğimi hissediyordum. Kendimi görüyordum. İçerdeki Frida, dışardaki Frida, her yerde, sonsuza değin Frida vardı.

Bu, annemin kötü bir şakası değildi. Tersine: Ona göre incelikli, gerekli bir fikirdi. Onu suçlama cesaretini gösteremiyordum. Artık şiddetli mutsuzluğumu susturmak için yutkunarak, onunla birlikte yaşamam gerekiyordu.

Uzun zamandır, mektuplarımda gündelik yaşamımdan sahneleri, dileklerimi resmetme gibi bir alışkanlık edinmiştim. Arkadaşlarım, henüz okuldayken bile hep "Yine çiziktiriyorsun," derlerdi. Resim mi yapıyordum, hayır pek sayılmaz, bunlar gerçekten de karalamalardı.

Ama bu üzerime gelen aynanın altında, birden şiddetli bir resmetme arzusu uyandı bende. Artık sadece çizgiler çizmek için değil, bu çizgilere bir anlam, bir biçim ve bir içerik

vermek için de bol bol zamanım vardı, onlardan bir anlam çıkartmak, onları yaratmak, işlemek, sıkıştırmak, birbirlerinden ayırmak, birbirlerine bağlamak, içlerini doldurmak için bol bol zaman... Klasik biçimde, öğrenmek için bir modelden yararlandım. Bu model bendim. Kolay değildi, insan kendisinin en bariz modeli olsa bile aynı zamanda da en zor modelidir. Yüzünüzün her bölümünü, her çizgisini, her ifadesini bildiğinizi sanırsınız ama her şey sürekli oyununuzu bozar. İnsan hem kendisi hem de bir başkasıdır, kendimizi tepeden tırnağa bildiğimizi sanırız, sonra birden bakarız ki, kılıfımız sıyrılıyor, içini dolduran tamamen yabancı bir hale geliyor. Tam kendine bakmaktan bıktığını sandığı bir anda, insan karşısındaki görüntünün kendisi olmadığını görür.

Otoportre konusundaki ısrarım hakkında bana çok soru soruldu. Bir defa, seçme şansım yoktu ve zannedersem, yapıtımda bu özne–ben'i sürekliliğinin temel nedeni budur. Bir an kendinizi benim yerime koyun. Tam kafanızın üzerinde kendi görüntünüz, özellikle de bedeniniz çoğu zaman çarşafların, yorganların altında olduğundan, yüzünüz. Yani salt yüzünüz. Takılmamak elde değil, neredeyse çıldırtıcı bir şeydir bu. Ya bu takıntı sizi yutar ya da siz onun karşısına dikilirsiniz. Ondan daha güçlü olmak, sizi yutmasını engellemek gerekir. Bu iş kuvvet ister, cesaret ister.

En akademik biçimde, kendi kendimin modeli, eğitim nesnesi oldum. Titizlikle çalıştım.

Babam bana boya tüpleri getirdi ve yavaş yavaş renk denemelerine başladım. Renk benim için vazgeçilmez oldu. Yaşamımın, kendine bir yol bulmak için çabalayan küçük bir ateşböceğini andıran yaşamımın içinde bulunduğu karanlıkta, rengin bu vazgeçilmez niteliği belki de simgeseldi. Dünya aydınlanıyordu. Zamanım başka bir boyut kazanıyordu. Sanatın zamana ihtiyacı vardır: Kimse bunun tersini söyleyemez. Düşünmek, çalışmak, derinleştirmek için zaman gerekir. Dolayısıyla ben –kazanın bir armağanı olarak– vazgeçilmez ol-

masa da, en azından çok değerli olan tüm bu etkene sahiptim: Keyfime göre, ritmime göre çalışabiliyordum.

O ana kadar resim yapma arzusu duyduğumu anımsamıyorum. Doktor olmak istiyordum. Resimle, yalnızca tüm "Cachucha"lar gibi ilgileniyordum; özümseme arzusunda olduğumuz kültürel bir evrenin parçasıydı resim. Ama örneğin Diego'yu, Ulusal Hazırlık Okulunun duvarına resim yaparken seyrettiğimde büyük bir zevk almıştım. Göz kamaştırıcı, harika bir şeydi. Yine de bundan hareketle resme başlayacağımı düşünmezdim.

O dönemde Proust okumayı kafama koymuştum. Botticelli'nin Sistina Şapelinde resmettiği Jetro'nun kızı Zephora'dan sözetme biçimi beni çok etkilemişti. Bu freskin resmini kitaplarda arayıp bulmuş, hafifçe yana eğik ve etkileyici güzellikteki bu yüzü uzun uzun incelemiştim. Yazar, resimdeki yüz ile sevilen kadının yüzü arasındaki koşutluğa değiniyordu. Bir yüzün ne kadar önemli olabileceğini o zaman anladım, hem de nasıl... Daha önce hiç düşünmediğim kadar... Yüz bir anahtardır. Yüz her şeyi dile getirir. Bu benim için bir vahiy oldu, evet sanırım vahiy, bu durumu en iyi ifade eden terimdir. Fransız yazarın o satırlarına, Botticelli'nin resmettiği o yüze çok şey borçluyum. Onlar, aynadaki görüntümün içine kutsal öğeler kattılar. Bir şeyi doğruladılar. Karar verilmişti.

İlk tablom, doğal olarak, Alejandro için yapıldı.

Bu tabloda ince, kibar, sakin ve durgunum, yüzüm ve göğsüm görülüyor. Zarif ve dinginim; gürültücü, hareketli Frida'dan eser yok. Seyirciye, yeni Alejandro'ya bakıyorum. Onu bekliyorum. Tualin arkasına şunları yazdım:

"Frida Kahlo 17 yaşında,
Eylül 1926 Coyoacan.
Heute ist Immer Noch."*

* Bugün hâlâ.

Resme iliştirdiğim bir notta, ona "Boticelli"sini yolladığımı belirttim. Tuale özen göstermesini, onu uygun bir yere koyup seyretmesini söyledim. Onun gibi bir estete, kendimi anımsatmanın akıllıca bir yoluydu bu.

Sonuçta, ilk bakışta bana işkence çektiren aynayı kırmadım. Yoksa kendi bütünlüğüm de parçalanabilirdi. Hatta, analizi daha da ileri götürürsek, görüntümü resme dökerken onu yansıtmakla kalmadım; bedenimin gerçeği olan gerçekten parçalanmış öteki görüntünün parçalarını da biraraya getirdim.

Bana eziyet edip her an beni sorgulayarak az kalsın kimliğimi elimden olacak olan aynadan görüntüyü çaldım.

Avrupa, Uzak Bir Düş

"Ve, aslında pek de önem vermeksizin, resim yapmaya başladım."

Frida Kahlo

Frida, Alejandro'ya aşkının bir armağanı olarak sunduğu ilk tablosunu yaptığında ondokuz yaşındadır.

Dolayısıyla, resim onda "erken bir yönelim" olarak adlandırılan biçimde doğmaz. Çifte bir baskı sonucu tomurcuklanır. Başının üzerinde, onu sarsan aynanın ve su yüzüne çıkan acı dolu kendi derinliğinin baskısıdır bu. Aynı anda varolan temel iki öğe sonucu resim ortaya çıkar. Titizlikle, yavaş yavaş, düzlemlenir.

Matilde'nin girişimi mükemmelleştirilir. İplerle yatağın tavanına asılan bir tür resim tahtası, aynanın kullanımını tamamlayıcı olarak yerini alır. Hareketleri kısıtlı, doktorların emriyle neredeyse inmeli bir halde ve korseler içindeki Frida, işte bu cüretkâr fikir sayesinde tablosunu geliştirir.

Titizlikle yapılan bu ilk portre, onu mükemmel bir kadın biçiminde temsil etmektedir. Güzel, ulaşılmaz ama mevcut, üzerinde şarap rengi, şal modeli yakası işlemeli bir elbise; kendisini seyredeceklere doğrudan yöneltilmiş düzgün bir bakış vardır. Tablonun önünde, ileri doğru uzanmış, ince, uzun sağ eli, fildişi gibi pürüzsüzdür. Frida elini, tutmak isteyene uzatır gibidir. Alejandro'ya bir çağrı gibidir bu.

Tablonun, Alejandro'nun sanatçı duyarlılığını etkilememesi mümkün değildir. Beklenen gerçekleşir. Bir günde gölgelerin arasından çıkıveren yapıt, bir elmas parçası gibi kişisel, nadide, beklenmedik bir ışıkla parlamaktadır. Belki de

yalnızca yüzeysel olmakla birlikte uzun süredir mevcut olan aleni bir aldırmazlık döneminden sonra Frida'nın resmi, genç kızın yitip gitmesine dayanamadığı bir ilişkiyi yeniden harekete geçirecektir. Alejandro, bu olağandışı armağana, bu topyekûn sunağa bakar, tablodan etkilenir, onu benimser.

Uzatılan el, yöneldiği kişi tarafından kabul görmüştür.

Bununla birlikte Frida yatağından kıpırdayacak durumda değildir, Alajandro ise coğrafi olarak uzakta, işinde gücündedir. Ama bir dönem gevşeyen bu bağ, uzaktan uzağa da olsa, karşı durulmaz biçimde onları birbirine bağlar.

1926 yılının son üç ayı bu bağlamda geçer. Frida yatağına kıstırılmış durumdadır, Alejandro ise ona göre en azından simgesel olarak daha yoğun biçimde mevcuttur. Frida mektupları, bekleyiş saatleri, umutları, acıları ve sancıları dindirme çabasındaki aşırı neşe tezahürleri, dikkat, sevgi ve güçle yaratılan tablolarıyla yaşamaktadır... Geleceğe ilişkin hiçbir proje yapma cesareti göstermeksizin, yaşam günü gününe sürer gider.

Noelden az önce, öğle yemeği vaktinde, yatağında daha iyi yerleşmeye çalıştığı bir anda Frida telaşlandı:

– Anne! Anne! Hiçbir şey hissetmiyorum...

– Nasıl yani? Ne diyorsun?

– Kolum, bacağım, bedenim, hiçbir şey hissetmiyor...

– Karıncalanıyor mu?

– Hayır, hiç... Hiçbir şey hissetmiyorum, tüm duygularım ölüyor, eminim.

– Frida, haydi biraz mantıklı ol... Hemen geliyorum.

Matilde sırtına bir hırka geçirdi ve komşuya giderek doktoru çağırmasını istedi. Gözleri yaşla dolmuştu, konuşurken ellerini ovuşturuyordu, üzüntüden yıkılmıştı.

Doktor hemen geldi. Hastanın sağ tarafı tamamen uyuşmuştu. Hiçbir tepki göstermiyordu. Doktor masaj ve iğne yap-

tı. Bir saat, bir buçuk saat geçti, zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Birdenbire bir karıncalanma duygusu Frida'nın tüm bedenini kapladı. Doktor yeniden masaj yaptı, korsesi ve bacağında ortopedik bir alet olduğundan bu hiç de kolay olmuyordu.

– Tanrım, nasıl da iğneler batıyor, dedi Frida.

– Görüyor musunuz, her şeyde hayat vardır, hiçbir şey öyle hemen ölmez, dedi doktor.

– Peki ama neden böyle bir şey oldu?

– Aslında bedeniniz bunca zamandır hareketsiz kaldığından bu biraz da normal.

– Peki, sık sık olacak mı bu?

– Bilemiyorum... Böyle bir şeyi kestirmek zordur.

Aynı şey bir daha olmadı.

1927 yılı, Alejandro'nun Oaxaco'ya yaptığı bir yolculukla başladı. Frida ona şu satırları yazmıştı:

"8 Ocak 1927

"Zahmet olmazsa, bana Oaxaco'dan bir tarak getir, hani şu tahta taraklardan, olur mu? Hep bir şeyler istediğimi düşüneceksin, öyle değil mi?"

Bu yolculuk dönüşünde, Alejandro hiç beklemeden Avrupa'ya hareket etti. Bu uzun süreli gidiş, Alejandro'nun annesiyle babası tarafından kararlaştırılmıştı. Yolculuğun açık nedeni, Alejandro'nun orada öğrenimine devam etmesiyse gizli nedeni de, kendilerine göre fazla değişik, üstelik de sakat olan Frida'dan uzaklaşmasıydı.

Hareket edemeyen, tepki gösteremeyen Frida, yalnızca ağlayarak bu şoku da atlattı. Üstelik öylesine güçlü bir gururu vardı ki, ilk şiddetli umutsuzluk anlarını geçirir geçirmez, tamamen aklıbaşında bir ifadeye kavuşmasını sağlıyordu. Oysa hep Alejandro'yla Amerika'ya, hatta belki de başka yerlere

gitmenin hayalini kurmuştu. Alejandro'nun tek başına gidişiyle birlikte yeni yetmelik düşlerinin büyük bir bölümü yıkıldı.

Alejandro Veracruz'dan gemiye bindi.

Frida hemen ona kendi varlığını, yaşadığını anımsatan uzun mu uzun mektuplar yazmaya başladı:

"10 Ocak 1927

Her zamanki gibi kötüyüm. Görüyorsun ya, tüm bunlar ne denli can sıkıcı, ne yapacağımı bilemiyorum, bir yılı aşkın bir zamandır bu durumdayım ve canıma tak etti artık, ihtiyar bir kadın gibi bir sürü sakatlığı birarada yaşamaktan bıktım, kimbilir otuz yaşıma geldiğimde nasıl olacağım, bir gün sana söylemiştim ya, korkarım beni pamuklara sarılı bir durumda taşımak zorunda kalacaksın, çünkü ne yazık ki, bir çantanın içine, zorlayarak da olsa girecek durumda değilim. *Buten buten** sıkılıyorum!!!!!! (...) Yatak odası olarak kullandığım bu oda her gece düşüme giriyor ve ne denli uğraşırsam uğraşayım, hayalini kafamdan atamıyorum (üstelik bu hayal gitgide daha dağınık bir hal alıyor). Peki, ne yapalım, bekleyelim... (...) Ben ki hep bir gemici, bir gezgin olmak istemişimdir! Patino olsa, bunun kaderin *ona* cilvesi olduğunu söylerdi. Aahhh (gülme)! Neyse, sonuçta Çin'i, Hindistan'ı ve diğer ülkeleri görmek benim için ikinci derecede önemli, birinci derecede önemli olan ise... Ne zaman geliyorsun? Umarım bunun için sana can çekiştiğim haberini veren bir telgraf yollamam gerekmez, değil mi? (...)"

"10 Nisan 1927

Bana acı veren bunca şeyin yanısıra şimdi de annem hasta, babamın parası yok, ne yalan söyleyeyim, Cristina bile benimle ilgilenmiyor, acı çekiyorum (...)"

* Çok, son derece.

"25 Nisan 1927
Dün kendimi çok kötü ve çok mutsuz hissettim, bu hastalıkla insan nasıl umutsuzluğa kapılıyor bilemezsin, ifade edemeyeceğim kadar korkunç bir rahatsızlık hissediyorum, kimi zaman bunun yanısıra bir de hiçbir şeyin dindiremediği acılar çekiyorum. Bugün bana alçıdan korse takacaklardı ama iş salı ya da çarşambaya ertelendi çünkü bu alet 60 pesos ve babamın durumu uygun değildi, aslında bu pek de parasal bir sorun değil, para bulabilirlerdi; ama asıl sorun, evde hiç kimsenin benim gerçekten hasta olduğuma inanmaması ve benim bunun sözünü bile edememem, çünkü durumumdan biraz etkilenen tek kişi olan annem, yakındığım zaman hasta oluyor ve suçu bana atıyor (...) Dolayısıyla tek başıma acı çekiyor, tek başıma umutsuzluğa kapılıyor ve her şeye tek başıma katlanıyorum. Pek fazla yazamıyorum çünkü öne doğru çok zor eğilebiliyorum, bacağım feci canımı acıttığı için yürüyemiyorum, okumaktan yoruldum –okuyacak doğru dürüst bir şeylerim de yok– yani senin anlayacağın, ağlamaktan başka hiçbir şey yapamıyorum, hatta bazen ağlayamıyorum bile (...)"

Bir korse çıkıyor, yerine yenisi takılıyordu. En sonuncusu Dames françaises hastanesinde takıldı. Takılma işlemi dört saat sürdü. Sırtının gergin durması için başından askıya asıldı, öyle ki ancak ayak parmaklarının ucunda durabiliyordu, korsenin takılması Frida için gerçek bir işkenceydi. Nemli alçı doğrudan tenine sarıldı, gürültülü mekanik bir alet alçının kuruması için hava üflüyordu.

Acı dolu dört saat geçirdi, hiçbir yakınının yanında olmasına izin verilmemişti. Frida gözlerini kapıyor, alt dudağını kanatıncaya kadar ısırıyor, bedeninin bir eşya gibi kırılacağını, kendisinden kala kala döşemenin üzerinde alçıyla karışmış beden parçaları kalacağını düşünüyordu.

Öğleden sonra saat birde, Dames françaises hastanesinden çıktı. Kardeşi Adriana onu eve götürdü. Alçı hâlâ nemliydi.

Onca zaman beklediği bu yeni korse, başlangıçta Frida'ya öncekilerden daha da çok acı verdi. Yalnızca canı yanmakla kalmıyordu, ciğerleri öyle sıkışmıştı ki, soluk alamayacağı duygusuna da kapılıyordu. Sağ bacağına dokunamıyor, yürüyemiyor, uyuyamıyordu.

Umutsuzluğa kapılıyor, gözle görünür biçimde zayıflıyordu.

Hane halkı hiç de neşeli sayılmazdı. Guillermo sara krizleri geçiriyordu. Matilde de belirtileri kocasının hastalığınınkine benzeyen "krizler"e tutulmaya başladı. Parasal durum, her zamankinden bin beterdi. O cıvıl cıvıl Mavi Ev'den eser yoktu.

Frida öylesine bıkkınlık içindeydi ki, kendisine kulak veren herkese, eğer korsenin çıkarılması gerektiğinde de aynı derecede acı çekmesi sözkonusu olursa öleceğini tekrarlayıp duruyordu.

Yine de, bütün çektiklerine rağmen Alejandro'ya mektup yazmaktan vazgeçmedi. Bir anlamda Alejandro onu yaşama bağlıyor, varlığı umut, cesaret veriyordu. Ona her hafta, bazen her gün yazıyordu. Okuduğu şeylerden (Jules Renard, Henri Barbusse) biraz daha hareket edebilir, oturabilir, yatağından kalkabilir hale geldiğinde yeniden başlayacağı resim projelerinden sözediyor, yatağını "şu kasa", "şu tabut", üzerine çakılı kaldığı kapalı evren olarak ifade ediyordu. Guillermo bir akşam iş dönüşü, her zaman olduğu gibi yemeğini yiyip piyano çaldıktan sonra kızının odasına girdi.

Frida elindeki kitabı yanına bıraktı ve babasına baktı.

– Ee, işler nasıl, büyük adam?

Guillermo, eliyle boş ver dercesine bir hareket yaptı. Yatağa oturdu.

– Kızım, iyileşir iyileşmez seni bir yolculuğa çıkaracağıma söz veriyorum. Sonra da geleceğinle ilgileniriz.

Frida'nın gözleri parladı.

– Bunu hangi parayla yapacağız acaba?

– Sen iyileşince bazı masraflar tahtadan silinecek. Benim hesabım bunu gösteriyor.

– Ben bu hapishaneden kurtulmaktan başka ne isteyebilirim ki... Peki nereye gideceğiz?

– Meksika dahilinde, nereye istersen oraya.

Guillermo yerinden kalktı ve yatağın yanındaki bir iskemlede duran henüz boyaları kurumamış bir delikanlı portresine yaklaştı.

– Bu arkadaşım "Chon Lee"nin portresi, dedi Frida.

Guillermo dikkatle resme baktı.

– Ne diyorsun? diye sordu Frida.

– Sana fotoğrafçılığı öğrettiğim günleri düşünüyordum. Hiç sabrın yoktu, oysa şimdi resim yaparken sabırlısın.

Frida gülümsedi, bir yanıt aradı.

– Çünkü fotoğrafta renk eksikti. Halbuki resim yaparken, ne yalan söyleyeyim, büyük keyif alıyorum.

Guillermo yeniden yatağa oturdu.

– Evet, anlaşılır bir yanıt ama doğru mu bilmem.

– Doğru olduğunu varsayalım.

– Öyle olsun.

Bir an sessizlik oldu. Sonra Frida yeniden konuştu.

– Geleceğim konusunda pek endişelenmemelisin. Artık resimden başka ne yapabilirim bilmiyorum.

– Yaa, öyle mi? dedi Guillermo, alaylı.

– Sanatçı olurum...

– İyi de, ne yer ne içersin? Kobalt mavisi ve kanarya sarısı mı? Sağdan soldan edinilen renkler, bu *liebe* Frida'ya vitamin açısından yeterli olurlar mı?

– Başımın çaresine bakarım, baba, sana şeref sözü veriyorum.

Guillermo konuşmayı sürdürmedi. Frida'ya gece için bir

şey isteyip istemediğini sordu, istemediğini öğrenince onu öptü ve uzaklaştı.

Yolculuğa çıkmak, hasta odasından uzaklaşmak, ne hoş bir düştü bu! Frida'nın canı sevinçten zıplamak, koşarak bu haberi duyurmak istiyordu. Ama bunu istemek bile rahatsızlık veriyordu. Heyecan bile yasaktı. Frida konsantre oldu, heyecanlarını korsesinden taşırmamaya çalıştı. Derin derin ve düzenli soluk alarak bedenini gevşetti. İşte böylece kafası çalışmaya başladı.

Nereye gidecekti? Uzak bir ülkeye gitme duygusunu tadabilmek için deniz kenarına doğru gitmeliydi. Yani bir liman görmeliydi. Pasifik tarafına mı? Hayır, günün birinde Japonya'ya doğru yola çıkma olasılığı pek azdı. Veracruz'a gitmeliydi. Avrupa'yı, birbirinden farklı ülkelerin, farklı zenginliklerin o karmaşasını uzun uzun düşünmek; Almanya'dan geldiğinde babasının neler duyduğunu keşfetmeye çalışmak, birkaç ay önce Alejandro'nun duyduklarını ve kendisinin de günün birinde duyacaklarını yaşamak için oraya gitmeliydi.

Frida kitabını kapadı, ışığını söndürdü, gecenin ilerleyen saatlerine değin uyanık bir biçimde düş kurmaya devam etti.

Artık öleceğimi düşünmüyordum. Ya da daha doğrusu, ölümü birkaç ay öncesindeki gibi somut biçimde gözümde canlandırmıyordum. Ölüm artık günlerimin akışını belirlemiyordu; çektiğim acıda, hareketlerimde özgür olamamanın, istediğim gibi devinememe, sokağa çıkamama ve bir yakınımın yardımı olmaksızın neredeyse hiçbir şey yapamamamın bana verdiği sıkıntıda erimişti. Başkalarına bağımlılık dayanılmazdı ve beni sürekli tüketiyordu: Kendi kendime yük olmuştum. Ölümün paniğe dönüşen korkusu ikinci plana atılmıştı ama sürekli bir tükenme durumundaydım. İşte böyle anlarda gerçekten de ölmek istiyordum. Bir şeyden ürkmek, onu beklemekle arzulamak farklıdır, kafamızdaki görüntü tepetaklak olur. Birincisinde insan engeller oluşturur, diğerindeyse paravana kendiliğinden düşer... Ne bileyim, bu sorunlar üzerine ne denli yazsam sonu gelmez...

İnancımı yitirdiğimde gök yeniden aydınlanıyor, her şeyin mümkün olduğunu düşündüğümde, ufuk feci bir fırtına gelecekmiş gibi kararıyordu. Işıktan kurşun ağırlığına, kurşun ağırlığından ışığa gidip geliyordum. Tam bir dengesizlik içindeydim ya da belki de asıl denge buydu.

Tüm bu dönem boyunca, Alejandro gerçekte beni yaşama bağlayan tek öğe gibiydi. Ama uzaktaydı. Uzaklığını düşündükçe ona daha da güçlü biçimde bağlanıyordum. Uzaktaydı. Tıpkı bir hırsız gibi sessizce -ya da iç parçalayıcı, dayanılmaz bir ayrılık sahnesi yaşamamızı engellemek için (hay-

di, korkunç şeyleri kuşkuyla maskeleyelim)– hiçbir şey söylemeden çekip gitmişti. Gidişini, öylesine, bir sabah Cristina'nın gayet sakin masama bıraktığı mektubundan öğrenmiştim. Ahh! Tek tepki bu olabilirdi: Ahh! Her şey, sonsuza değin haykırmak istediğim bu ünlemde özetleniyordu: Ahhh! Aaaaaaaaaaaah! Sinirliydim, Oaxaca'ya yaptığı yolculuktan dönmesini bekliyordum ki, Avrupa'ya gittiğini öğrendim. Aaaaaaaah, sesimi duyana, nerede olursa olsun duyana kadar aaaaaaaahhh!

Birlikte yaptığımız yolculuk projelerinin günün birinde gerçekleşmesi konusunda kuşku duyduğum olmuştu ama Alejandro'nun gideceği aklıma bile gelmemişti. Ya da belki, ölümden döndüğüm için gözlerim kör olmuştu: Alejandro benim için öylesine yaşamsaldı ki, uzaklaşacağını düşünemezdim.

Mektubunda yalnızca dört aylığına gittiğini söylüyordu ama daha da fazla acı çekmemem için yalan söylediğinden korkuyordum. Sonuçta bana yalan söylemişti işte, onun için sözlerinden kuşkulanmam gayet normaldi.

Her neyse, insan yine de, biraz kendine rağmen bile olsa, düş kurmaya devam ediyor, bu cankurtaran simidini, düşsel kaçışı yakalıyor. Boğulmak üzeresiniz ama suyun yüzünde bir şey parıldıyor, sizi su üstünde tutuyor. Mektuplarımda bana Ren nehrinin nasıl olduğunu, rengini, genişliğini, kıyısında hayaletli şatolar olup olmadığını, Köln katedralinin nasıl olduğunu, Dürer'in ve Cranach'ın tablolarının yakından neye benzediğini anlatmasını istiyordum. Leonardo da Vinci ve Michelangelo'nun İtalyası'nı ziyaret etmeye niyeti olup olmadığını, Paris'e gidip Louvre müzesinde gözlerini tüketme, Notre Dame'ın önünde Esmeralda'yı düşleme, Versailles'da dansetme ve Côte d'Azur'de tembellik etme gibi eğilimler taşıyıp taşımadığını soruyordum. Bana, Mona Lisa'yı ayrıntılı biçimde betimlemesini, tualde gördüğü her şeyi yazmasını ta-

lep ediyordum. Bronzino diye adlandırılan Agnolo Allori'nin harikulade resmettiği Toledolu Eleanor ve oğlu Giovanni'den sözetmesini diliyordum.

Her projesini coşkuyla karşılıyordum. Bu belki de uzaklığı en aza indirgemenin, kendimi onun yanında sanmanın, yaşamını paylaşmanın bir yoluydu. Basit bir gemi yolculuğu yüzünden onun evreninden dışlanmayı engellemenin bir yolu. Kimi zaman, ona çok fazla, çok sık yazdığım, adeta onu esir aldığım duygusuna kapılsam da, onu *gerçek anlamda* esir almadığımı düşünerek kendi gözümde temize çıkıyordum.

Uzaklık her şeyi hayali kılıyor... Evet... Yo, hayır... Bir şey ne denli uzaklaşırsa, aynı zamanda artık yalnızca kendisine, kendi dünyasına ait olduğundan, o denli de yakınlaşıyor.

Attığı her adımında, yüreğim daha da hafifleyerek onunla birlikte oluyordu. Ve onunla benim aramda okyanus değil, kafamda gitgide biçimlenen tablolarım vardı. Ona küçük Botticelli'si olduğumu söylememiş miydim?

Zamanın Dışında, Yirminci Yaş

Ama, Bergstein'ın düzeyine geldiğimde, uzak geleceğimin düşüncesi yeniden ortaya çıktı. Bu hırdavatçı dükkanından alınmış bedenle, geleceğimi nasıl yüklenecektim?

Franz KAFKA

Aylar geçtikçe, Frida'nın ressam olacağı daha da kesinlik kazanıyordu.

Ve bu durum, Frida'nın böyle bir geleceğin sorunlarını ya da olası bir başarıyı düşünmesine fırsat bırakmadan oluşuyordu. Resim onun ta içinden geliyordu. Aklının sularından, belleğinden, içindeki imgelemden, tarihinin özümsediği dış görüntülerden akıyordu. Bedeninden, açık yaralarından, Frida'nın ta içinden resim fışkırıyordu.

Genç kadın en başından beri, zorunluluk sonucu ortaya çıkan sanatçı tanımına uyuyordu. Böylece güçlü ve kişisel bir çalışma yürütmek için elinde önemli bir koz vardı. İçinde bulunduğu durumdan ancak kendinde cevherler arayarak, resim dilini seçerek kurtulabilecekti.

İlk otoportresinden sonra çevresindekilerin, dostlarının portrelerini yapmaya başladı: Kendinde ne zaman biraz güç bulsa, Frida titizlikle tabloları üzerinde çalışıyordu. Kimi zaman, memnun olmadığı yapıtlarını yırtacak ya da yakacak denli kuşkucuydu. Yavaş yavaş ilerliyor, küçük dozlar ve küçük boyutlarda, sağlığının izin verdiği ölçüde ilerliyordu. Oturma konumuna geçebilmesi ya da yalnızca yatar durum-

da olabilmesi, bedeninin bir bölümûnü ya da tümünü kıpırdatabilmesi ölçüsünde yeni çalışmaları ilerliyor ya da frenleniyordu.

Buna koşut olarak kendi kaynaklarının dışında resim üzerine olabildiğince bilgi topluyor, okuyor, kültürünü geliştiriyor ve her şeyi merak etmeye devam ediyordu.

Her deneyimi, her ruh hali, düşünceleri, acıları ve az da olsa umutları konusunda mektuplarıyla Alejandro'yu bilgilendiriyordu. Ona sürekli zaaflarını ya da cesaretini aktarıyor ve kendisine yazmasını, kendisini sevmesini istiyordu. Alejandro'yu görme arzusuyla onun içinde bulunduğu durumda kendisine katlanamayacağı korkusu arasında gidip geliyordu.

"(...) Ama yine de şu anda, tam da sen uzaktayken hasta olmam daha iyi (...)"

(Mayıs 1927)

Herkes sağlığının iyiye gideceğini söylerken, o sağlığını, kendisinde bile acıma duygusu uyandıracak biçimde aktarıyordu:

(...) kendimi her gün daha kötü hissediyorum ve hiçbir iyileşme umudum yok çünkü iyileşmem için gereken en önemli şey, yani para eksik. Siyatik sinirim, ayrıca üreme organlarıyla bağıntılı adını anımsadığım başka bir sinir incinmiş, iki omur bilmem ne durumda ve hiçbir şey anlamadığım için sana anlatamayacağım daha pek çok şey de hasara uğramış (...)"

(Mayıs 1927)

Haziran ayında, Dames françaises hastanesinde takılan korsesi çıkarıldı. Onun yerine Frida'nın "kalın bir zarf gibi" diye tanımladığı başka bir korse takıldı. İkinci korse takılırken acı çekmiş olmasına karşın yeni korse takılana değin geçirdiği zaman Frida için daha da büyük bir işkence oldu.

Bir zürafa kadın gibi sırtı hep gergin bir durumda kaldıktan sonra birden destek çekilince, Frida tüm bedeninin dikey bırakılıp kıvrımları birbirinin üzerine gelerek kapanan bir akordeon gibi büküleceği duygusuna kapıldı.

Doğal olarak ağladı, düşeceğini sanarak yardım istedi. Başı dönüyor, zayıf bedeninde kendisini tutan ellerin temasını hissediyor, kulağına zorlukla duyduğu avuntu sözcükleri geliyordu.

Frida korkudan titriyordu. Çok zayıflamıştı, teninin beyazlığı, derisinin üzerindeki yara izlerini daha da belirginleştiriyordu. Bacaklarının da, yalnızca sakat olanın değil, her iki bacağının da ağrıdığını söylüyordu. Her şey çivisinden çıkmış gibiydi, gözleri bile sanki bakmıyor, çığlık atıyorlardı.

Bir daha hiç korse takmamayı düşlemişti, oysa şimdi her şey tersine dönmüştü ve tek istediği korsenin takılmasıydı.

Diğerlerinden daha kalın olan bu üçüncü korseyle doktorlar ameliyatı engellemek ya da en azından tarihini geciktirmek istiyorlardı. Her doktor ziyareti, Frida'nın artık hiç inanmadığı vaatlerle doluydu: Doktorların tümünün, kendi durumuyla hiç mi hiç ilgilenmeyen birer hırsız olduğu kanısındaydı.

Her tür bakım yeni bir masraf kapısıydı, oysa Kahlo'ların, kızları için şart olan bir röntgeni çektirmeye bile paraları yoktu. Guillermo'ya göre Frida'nın sağlığı için gözden çıkarılan her şey, mali durumlarının zaten çok kötü olduğu bir dönemde gitmişti: Coyoacan'daki ev bir süre önce ipotek edilmişti, salondaki Fransız mobilyaları, hatta sehpalar ve büfedeki porselen ve kristaller bile Bolivar sokağındaki bir antikacıya satılmıştı. Ama tüm bunlar işleri halletmek için yeterli olmuyordu.

Frida, doktorlara karşı beslediği kuşku, gerektiği biçimde tedavi görmesi için ellerinden geleni yapmamakla suçladığı anababasına karşı elinde olmadan duyduğu kızgınlık ve ailesi için bir yük olmanın doğurduğu suçluluk duygusu arasın-

da gidip geliyordu. Bundan dolayı babasıyla bitmez tükenmez tartışmalara giriyor, ona, mümkün olur olmaz iş aramak için harekete geçeceğini, büyük ölçüde kendisinden kaynaklanan mali zorlukların aşılması için gerekirse birkaç iş birden yapacağını söylüyordu.

Bu arada üçüncü korsesi Frida'yı yeniden hareketsiz biçimde yatağa mahkum etmişti; öyle ki, iki ay sonra, gerekli olan omurga röntgeninin, odasında, yatağından çıkmadan alınmasına karar verildi.

Frida, o yaz elinde olmayan nedenlerle resme haftalarca ara vererek, bol bol okuyarak, pek az mektup yazarak ve –pek inanmasa bile– doktorların habire tekrarladıkları iyileşme vaatlerine dört elle sarılarak yirmi yaşım doldurdu. Evin sorunları öyle ağır basıyordu ki, bu yaş gününün neredeyse ayırdına bile varılmadı.

Matilde, Tanrıya kızını kurtardığı için bir kez daha şükürederek onu sağlığına kavuşturması, düzgün bir gelecek ve iyi bir koca vermesi için dualar etti. Dualarında, evin bereketine yeniden kavuşmasına da yer verdi. Guillermo kızına tek bir söz söylemeden ve hediye paketi yapmadan Goethe'nin *Torquato Tasso*'sunun sayfaları biraz sararmış, gotik baskılı, Almanca, deri ciltli bir baskısını hediye etti. Sayfalardan biri bir parça kağıtla işaretlenmiş ve bir dizenin yanına kurşun kalemle bir çarpı işareti konmuştu. Frida okudu:

> *"Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,*
> *Gab mir ein Gott, zu sagen, wie ich leide."**

"Babam hep aynı. Hep Almanya, şairler, filozoflar. Ne kadar az konuşur; ama onu öyle çok seviyorum ki... Bunu bir gün

* "Ve insanın acısıyla sesini yitirdiği yerde/Bir Tanrı bana, çektiklerimi anlatmamı söyledi."

söyleyeceğim. Tıpkı, tanıştıklarında anneme söylediği Nietzsche'nin dizeleri gibi: İnsan bunların babama hitaben yazılıp yazılmadığını düşünüyor... Ama yoo, belki de bu dizeleri okurken yalnızca beni düşünmüştür..." diye düşündü gülümseyerek.

Işığı pırıl pırıl kendine çeken Fransız mobilyalarının yaldızları olmayınca Coyoacan'daki Mavi Ev'in salonu pek hüzünlü görünüyordu. Yalnızca piyano, notalar ve Guillermo'nun kütüphanesi, haraç mezat satılmaktan kurtulmuştu.

"Cachucha"lar, bir ağustos günü öğleden sonra, evde piyano olduğu için arkadaşlarından biri için parti düzenlemeyi düşündüler. Hüzünlü görüntüsüyle, salon bir an için yeniden sıcak ve neşeli bir atmosfere kavuştu. Piyano eşliğinde şarkılar söylendi, danslar edildi, şiirler okundu, tartışıldı. Bu eğlence aşkına Frida, istisnai biçimde tekerlekli iskemleyle taşındı. Şölene etkin biçimde katılamayacağından, gözlem yapmak ve dinlemekle yetindi. Ama yaşıtları arasında, yakasına yapışan sakatlığı her zamankinden daha güçlü biçimde hissedip yazgısına ağlamamazlık edemedi. Günün birinde yeniden normal yaşama katılabilecek miydi? O anda ve orada, bu soru yüreğini yakıyordu. Odasına, yatak niyetine kullandığı kasaya dönmek, çarşaflarının arasına gömülmek ve onların gölgesine, sıcaklığına sığınmak istiyordu. Hiçbir şey düşünmemek, ağlamak, yalnızca ağlamak, tükenene değin ağlamak, bir de Alejandro'nun umduğu gibi dört ayın sonunda dönmediğini unutmak istiyordu. Onun dönüşünü kafasında geciktirmek, yeniden adım adım bekleyişin tüm evrelerini yaşamak anlamına geliyordu, Frida ise buna katlanacak gücü olup olmadığını bilemiyordu.

Herkes gittiğinde, bir an boş salonda yalnız başına kaldı. Guillermo gelmişti. Frida odasına götürülmezden önce ondan piyanoda bir parça çalmasını, Mavi Tuna valsini çalması-

nı istedi. Guillermo piyanonun önüne dimdik oturdu ve gözleri kapalı çaldı. İlk notalardan sonra Frida melodiyi söylemeye başladı.

Bittiğinde:

– Bir kez daha çalar mısın? dedi.

Guillermo valsi yeniden çalmaya başladı. Sonra Frida'nın yanına gitti ve ellerini tuttu.

– Haydi, ağlama artık kızım.

– Peki, ne yapayım? dedi Frida burnunu çekerek.

– Dünyada yapacak öyle çok şey var ki Frida, biliyorsun. Ama iki günde bir umutsuzluğa kapılmaktan vazgeçmelisin. Bunun hiçbir işe yaramadığını biliyorsun.

– Evet, ama örneğin hiçbir zaman Viyana'ya gidemeyeceğim. Ben ki, hep yolculuğa çıkmak istemişimdir... Artık, yalnızca başkalarının yolculuklarını dinlemekle yetineceğim.

– Habire kehanette bulunmak da hiçbir işe yaramaz.

– Buldum, ben de manzara resmi yapacağım, bu bir çözüm olabilir... Uzak yerler bir anda elinin altında olacak, insan bundan iyisini düşleyebilir mi?

– Söylediklerin hiç de komik değil. Kendi kendine acı çektiriyorsun.

– Evet ama ben zaten acı çekiyorum. Kimse inanmıyor. Aslında benim deli olduğumu sanıyorsunuz. Kimsenin umurunda değil. Doktorlar on ayrı teşhis koyuyor... Bu da ciddiye alınmamı engelliyor: Herkes işine geldiği gibi düşünüyor.

– Karamsarsın, öyle karamsarsın ki... Karamsarlığın her şeyi daha da zorlaştırıyor.

– Başka türlü düşünmem mümkün değil ki... Bir an mutlu oluyorum. Bir dakika sonra ise...

– Yaşam, en beklenmedik anda şaşırtıcı, güzel sürprizler hazırlar insana. Sana her dakika kehanette bulunmamanı söylüyorum...

– Aklı selim mi bu?

– Ya da öznellik. Yanılabileceğine inanma alçakgönüllülüğünü göstersene.

– Henüz acılarımın bitmediğini sanıyorum.

– Kızım, senden rica ediyorum: Ağlama artık.

– Bilmem, becerebilir miyim?

Frida akşam yemek yemek istemedi. Odasına götürdüler ve ilk kez erkenden uyudu.

9 Eylül'de Alejandro'ya şöyle yazıyordu:

"Coyoacan'da her şey aynı: Özellikle de geceleri saydamlaşan gök. Venüs ve Arthur, Venüs ve Venüs. Ayın 17'sinde trajedimiz olalı iki yıl dolacak, özellikle de ben, aptalca da olsa bunu *hep* anımsayacağım. Yeni resim yapmadım... sen geri gelene değin... Artık eylüldeyiz, öğleden sonralar gri ve hüzünlü.

Ve 17 Eylül'de:

"Hâlâ hastayım ve neredeyse umutsuz bir durumdayım. Her zaman olduğu gibi kimse buna inanmıyor. Bugün 17 Eylül ve işin en acısı, yalnızım. Geri döndüğünde, sana arzuladığım hiçbir şeyi veremeyeceğim (...) Bunların tümü beni sürekli mutsuz kılıyor. Bütün yaşam seninle birlikte, bense ona sahip olamayacağım (...) Gayet sade bir insanım ve haketmediğim bir şey için acı çekiyorum. Çok gencim ve iyileşmem olası. Yalnız buna inanamıyorum; inanmam gerek, değil mi? Belki kasımda inanırım," diye sesleniyordu Alejandro'ya.

Yeni Bir Yaşamın Başlangıcı

(...) aramızda, Frida'yla benim aramda, hiçbir zaman sıradan biçimde ayrılık olarak adlandırılabilecek bir şey olmadı (...), dostluğumuzu hep koruduk."

Alejandro GOMEZ ARIAS

Alejandro 1927 Kasımında Avrupa'dan döndüğünde, aşağı yukarı iyileşmiş bir Frida'yla karşılaştı. Frida yatalaklıktan kurtulmuştu, iş arıyordu. Tüm bedeninde büyük bir yorgunluk hissetmesine karşın Frida ağrılarının azaldığını kabul ediyordu. Hareket ediyor, bir yerden bir yere gidip geliyor, bir büroda, bir kütüphanede ya da anatomik resimlerin çiziminde çalışabilmek için koşturup duruyordu. Tüm enerjisini iş aramaya harcıyor ve büyük bir canlılık sergiliyordu. Yeniden neşelenmişti.

Aylar geçtikçe Alejandro'yla ilişkisi eski derinliğine kavuştu: Yılların ve yaşamın yalancı çıkarmayacağı olağanüstü bir dostluk kurulmuştu. Avrupa dönüşü, Alejandro yüksek öğrenimine başladı ve Öğrenciler Konfederasyonunun ateşli bir militanı oldu. Frida ise 1928 yılı başında Meksika sanat çevreleri ile görüşmeye başladı; görüştüğü kişilerin çoğu, az ya da çok komünist mücadele içindeydi.

Yine de Alejandro ortak arkadaşlarından birine, Esperanza Ordonez'e aşık olduğunda, Frida ona inanmadığını, kendisini artık sevmemesinin mümkün olmadığını çünkü "ikisinin tek bir insan" olduğunu yazdı. Bu, Frida'mn çocukluk aşkının son sıçramasıydı.

Frida, gençlik hareketinin önde gelenlerinden biri olan sevgili dostu German del Campo aracılığıyla sürgündeki ünlü Kübalı komünist militan Julio Antonio Mella ile tanıştı. Yayıncı, gazeteci ve inançlı bir devrimci olan Mella, güzel Tina Modotti ile birlikte yaşıyordu.

İtalyan kökenli olan Tina Meksika'ya birkaç yıl önce, o zamanki arkadaşı Amerikalı fotoğrafçı Edward Weston ile birlikte gelmişti. Kendisi de fotoğrafçılığa başlayan Tina, sanatçıların, militanların oluşturduğu, bohem yaşama alışkanlıklarıyla, her konudaki liberal görüşleriyle, rastlantılarla birlikte kurulan ve bozulan beraberliklerle skandallar yaratan bir çevrede ilerleme kaydetmişti.

İki genç kadın –hangisinin daha güzel olduğu bilinmiyordu– kısa zamanda birbirlerine sempati duydular. Tina arkadaşını siyasal toplantılara, Meksika'nın başkentinde sanatçıların sağda solda düzenledikleri eğlentilere götürüyordu.

Ülke o dönemde tam cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası havasındaydı: 1928'in ilk aylarında cumhurbaşkanı Alvaro Obregon öldürülmüştü, iktidar için Jose Vasconcelos ile Pascual Ortiz Rubio arasında çekişme vardı. Rubio, bir zamanların Porfirio Diaz'ı gibi hem yolsuzluklara karışan hem de onun kadar diktatör olan Calles'ten daha iyi olmadığı gerekçesiyle liberallerce eleştiliriyordu. Öte yandan, öğrenciler de üniversite özerkliği için mücadele veriyorlardı –bu özerkliği 1929'da elde edeceklerdi.

Frida pek çok arkadaşının militanlığını yaptığı komünist partisine katıldı.

Akşamlar çoğu zaman hareketli geçiyordu. Ya bir gösteri ya da kaçırılmaması gereken tartışmalar oluyordu. Bazen de birinin evinde ülkenin durumu, militanlığın anlamı, yapılması gereken eylemler ya da genel olarak düşünceler ve sanat üzerine tartışmaların yapıldığı yemekler düzenleniyordu.

Frida yaşamının temel erkeği olacak kişiyle, Diego Rivera ile işte bu akşamların, kalabalık, gürültü, müzik ve duman dolu sıcak havasında tanıştı.

Yaz ortasının yapışkan sıcağında, gecenin ortasında, Tina Modotti'nin salon kapısından içeri girdiğinde tüm gözler ona çevrildi. Elinde bir tabanca vardı; tabancayı pikaba doğrulttu, tetiği çektiğinde dansedenlerden birkaçı durdu. Kurşun yavaşlayarak bir iki kez daha dönen alete saplandı, inilti ya da homurtuya benzer bir ses duyuldu. Sonra heyecan dolu çığlıklar, tezahürat ve alkışlar arasında pikap tamamen durdu. Diego aldırmaz bir tavırla hâlâ sıcak olan namluyu üfledi, tabancayı yerine, kemerinin içine soktu ve dev bedenini bir koltuğa yığıp çevresini insanlar almadan önce son bir kez, hoşnut olarak gülümsedi.

Salondaki insanlar bu olayın cazibesine hemen kapılırken, Frida hafif bir şaşkınlık geçirdi. Diego hiç kuşkusuz etkileyici fiziği, ölçüsüz hareket ve edimleriyle ünlü biriydi. Ondaki her şeyde, hatta bir süre sonra kendisini ağzı açık dinleyenlere anlattığı öykülerde bile bir aşırılık vardı. Bizzat gittiği ve bu tür gecelerin yaşanmayacağı hüzünlü bir kent olarak nitelediği Londra'dan sözediyordu. İngilizleri, sokakları, pudingleri ve aristokratları taklit ediyordu. Sonra gürültülü bir kahkahayla gülüyor ve herkes ona katılıyordu. Arada bir minnacık bir bardakla birkaç yudum tequila ya ra mezca içmek ve çevresindekilerin dikkatinden emin olmak için ara veriyor, sonra Brugge'nin melankolik havasından sözetmeye başlıyor ya da Paris'te duygularını açığa vurmamasına karşın keskin bakışıyla olup biten hiçbir şeyi kaçırmayan Picasso'nun önünde Modigliani ile nasıl kavga ettiğini anlatmaya koyuluyor, daldan dala atlıyordu. O ne unutulmaz bakış, diyordu, eşi olmayan; böylesini başka hiç kimsede görmemişti. Sonra tekrar, her şeye

karşın kendisinin harika bir portresini yapmış olan Modigliani'ye dönüyordu. Madrid'deki yaşamını, Velasquez ya da Zurbaran'ı, El Greco'yu, Goya'yı nasıl yakından incelemeye çalıştığını anlatıyordu. Sonra, bir şair ve olağanüstü bir kişi olduğundan dolayı ölmeyi haketmemiş olan dostu Guillaume Apollinaire'den sözederken sesi tekrar ciddileşiyordu; sözcükleri telaffuz edebilmek için dudaklarını ileri doğru çıkarmasına neden olan tuhaf bir aksanla, onun şiirlerini ezbere ve Fransızca okuyordu:

"J'étais au bord du Rhin quand tu partis pour le Mexique
Ta voix me parvient malgré l'énorme distance
*Gens de mauvaise mine sur le quai à la Vera Cruz (...)"**

Ya da:

"C'était un temps béni nous étions sur les plages
Va-t'en de bon matin pieds nus et sans chapeau
Et vite comme va la langue d'un crapaud
*L'amour blessait au coeur les fous comme les sages(...)"***

Kadının biri alkışlar arasında "Bir tane daha," diyordu, Diego düşünüyor ve devam ediyordu:

"(...)
Vous êtes un mec à la mie de pain
*Cette dame a le nez comme un ver solitaire (...)****

Bu arada hem kendi bozuk aksanıyla hem de Apollinaire'in dizeleriyle dalga geçerek attığı kahkahalar diğerlerinin gülüşünü bastırıyordu.

* Ren kıyısındaydım sen Meksika'ya gittiğinde/ Sesin bana ulaşıyor engin uzaklığa karşın/ Sağlıksız yüzlü insanlar Vera Cruz rıhtımında (...)
** Çok güzel bir havaydı, kumsaldaydık/ Al başını git, sabah erkenden çıplak ayak ve şapkasız/ Ve bir kurbağanın dili kadar hızlı/ Aşk yüreğinden vuruyordu delileri de bilgeler kadar (...)
*** Beş para etmez bir adamsınız/ Bir tenya gibi burna sahip bu bayan (...)

Frida, bu yeni çevrede gördüklerinden hiçbirini kaçırmamak için insanların davranışlarını, giyimlerini, ateşli söylevlerini, yani etrafında olup biten her şeyi gözlüyordu. O akşam erkek kostümünü giymiş ve yakasına pembe bir karanfil takmıştı. Pantolon felçli bacağını gizliyordu, pek de hareket etmediğinden sakatlığı kolayca anlaşılmıyordu. Çizgidışı olmakla ünlü bu insanlar arasında giyimi kimseyi şaşırtmıyordu. Hatta, iltifatlara bile maruz kalıyordu. İlgili gözüküyor, uyum sağlamaya çalışıyordu. Kendine güvenini artırmak ve belli bir hava edinmek için sigara içmeye başladı, hatta puroların tadına bakacak denli ileri gitti. Neşeli ve canlıydı, çekici olduğunun bilincindeydi. Bundan yararlanmasını biliyor, herkesin hoşuna gidiyordu.

Pek çok kadın Diego Rivera'nın etrafında dönüyordu. Halbuki adam çirkindi. Uzun boylu, şişmandı; oturduğunda fazlasıyla gösterişli göbeğini ne yapacağını bilmez görünüyordu. Yüz hatları da bedeninin geri kalanı gibiydi. Patlak gözleri, biraz yayvan bir burnu, kalın dudakları ve bozuk dişleri vardı. Her şeyi kabaydı ama bir sanatçı halesiyle ışıldıyordu. Göklere çıkarılıyor, tartışılıyor, ünüyle, düşünceleriyle, yarattığı polemiklerle her yerde ön plana çıkıyordu.

Durmadan konuşuyordu. Onunla ilgilenmemeye çalıştığınızda da kendini anımsatıyordu. Öyle ki, varlığını görmezlikten gelme olanağı yoktu. Frida, Diego'nun konuştuğu gruba yaklaştı.

Birkaç aylığına oturmak ve çalışmak üzere resmi bir davetle gittiği Sovyetler Birliği'nden yeni dönmüştü. Ancak yünden bir zırh ve kalkanla karşı konulabilen soğuk ve Rusçayı rahat konuşamaması dışında, sosyalist deneyimden çok iyi izlenimler edindiğini söylüyordu. Orada Ekim Devriminin onuncu yıl törenlerine katılmış, bu amaçla Moskova'da bir fresk yapmış ve grafikçi olarak birçok yayına katkıda bulunmuştu. Diego, Sovyet halkından heyecan ve hayranlıkla sözediyordu.

– Ne yazık ki biraz alelacale dönmek zorunda kaldım.

– Ne zaman döndün?

–Mayısta... Meksikalı yoldaşlardan, Vasconcelos'un cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası için dönme emrini aldım.

– Haydi canım, bırak alçakgönüllülüğü, durumun belli, cumhurbaşkanlığına aday olman önerildiği için geri döndüğünü söyleyebilirsin.

– Tabii, dedi sakin bir sesle Diego, doğru ama ben bunu reddettim. Gerekçesi de güvenlik sorunu. Ben bir ressamım, buna rağmen zaten silahlı dolaşıyorum... Düşünsenize, cumhurbaşkanı olsam, ancak bir ordu eşliğinde ortada dolaşabileceğim... Üstelik böyle yapsam bile geleneği bozmamak için yine de öldürülürüm. Bilmem anlıyor musunuz ama kendi kendime bütün bunlara değip değmeyeceğini sordum...

Tabii herkes güldü.

– Daha kırkındasın canım, önünde koca bir ömür var! Fikir değiştirmen için yeterince zaman var!

– Ressam bir cumhurbaşkanı, itiraf et ki böyle bir şey dünyada ilk kez olacaktır.

– Eğer olursa hak yerini bulmuş olur yoldaşlar, çünkü yalnızca sanat her tür toplumsal değişimin öncüsüdür...

– Yalnızca sanat öz olarak devrimcidir, dedi militan bir kız, büyük havalarla.

– İşte gelmiş geçmiş en sıradan ve en güzel edepsizlik örneği, diye yanıtladılar. Haklı davalarımıza dönmeden önce birisi bir *corrido** söylese ya!

– Bu lafının ardında, müziğin haklı bir dava olmadığı mı gizli acaba? Söylediğine dikkat et dostum.

– Sadede gelelim, dedi Diego teatral bir Fransızcayla. Şu *corrido*'yu kim söyleyecekse söylesin. Beethoven, müzik sev-

* Geleneksel Meksika şarkısı.

ven bir insanın asla tam anlamıyla kötü olamayacağını söylerdi. Madem öyle, biz de iyi birer insan olalım... *Musica, maestro!*

Corrido nağmeleri söylemek isteyen sesler birbirine karıştı. Diego hoşnutlukla gülümsüyordu. Kadehler neşeyle tokuşuyordu.

Tina gelip Frida'nın yanına oturdu.

– Diego'yu daha önce tanımıyordun, değil mi?

– Hem tanıyor, hem tanımıyordum... Aslında onu senden önce tanıdım herhalde. Liseye gittiğim dönemlerde okulun bir duvarına resim yapıyordu. Başına bela olmuştum.

– Öyle mi, anlatsana.

– Yürürken düşsün diye yerleri sabunluyor... sefertasını araklıyordum... En komiği de, bir modelle, yani potansiyel bir sevgiliyle çalıştığında, bir sütunun arkasından "Dikkat Diego, Lupe geliyor," diye bağırmamdı. Bir sürü çocukluk işte ama çılgınca eğleniyordum.

– Tahmin ediyorum, dedi Tina gözlerini kocaman açarak.

– İnsan herkesin gözünde alenen zampara olarak bilinirse, sürekli suçüstü tehlikesiyle karşı karşıyadır, tıpkı bulvar tiyatrosunda olduğu gibi. Bunlar küçük aksiliklerdir ama insan ne denli açık görüşlü olursa olsun, ölümcül engeller oluştururlar. Sen de onun sevgilisiydin değil mi?

– Tabii ki.

Bunun üzerine Tina, ağzından bu denli hızlı çıkan yanıtına kendisi gülmeye başladı.

Frida gayet sakin gülümsedi.

– Her sevgili bir model ve her model bir sevgilidir... Hep aynı şema.

– Ne demek istiyorsun?

– Yani işin pek karmaşık olmadığını söylüyorum. Ne olursa olsun, olan aynı şey.

– Yine de onun çok ilginç olduğunu reddetmezsin herhalde.

– İnsana çağrıştırdığı şeyleri düşündüğünde çok ilginç olduğu muhakkak.

Herkesin dikkati yeniden Sovyetler Birliği'nden dönerken uğradığı Berlin'i anlatan Diego'ya yönelmişti.

Frida da can kulağıyla dinliyordu. Berlin Almanya demekti, yani babası, kökeni, iyi bildiği bir dil, kendisinin sayılabilecek bir kültür. Diego, Berlin'de kültürel ve siyasal anlamda eşi görülmemiş bir hareketlilik olduğunu söylüyordu. Entelektüellerle işçiler arasında örnek alınması gereken dayanışmadan, eşsiz bir buluşma yeri ve fikir üretme beşiği oluşturan kahvelerden, çok sık ve inanılmaz bir kararlılıkla yapılan kentteki siyasal gösterilerden, Alman olsun ya da olmasın, ender bir zeka ve yaratıcılığa sahip tüm sanatçı ve aydınlardan, her konuda taşı gediğine oturtan Bertolt Brecht'ten dem vuruyordu.

Frida, Alejandro'nun Diego'nun anlattığı Berlin yaşamını paylaşamayacak kadar genç olmasından, Almanya'nın bu yüzünü görüp kendisine mektuplarında anlatmamış olmasından dolayı üzüntü duyuyordu. Kendisinin de oralara gidememesinden ötürü hayıflanıyordu, birden boğazına bir şeyler tıkandığını, kazadan önce hep içinde taşıdığı seyahat etme arzusunun su yüzüne çıktığını hissetti. Ama bu kez iyileşmesi önceki dönemlere göre daha barizdi, o yüzden belki de tüm şansını yitirmemiş olduğunu düşündü. Avrupa'yı düşlemeye başladı ve hastalıklar yakasını bırakmasa bile oraya gideceğine dair kendi kendine söz verdi.

Diego hâlâ konuşuyordu. Anlattığı her şeyin taklidini yapıyor, coşuyor, ağzının içine bakan dinleyici kitlesini bir mıknatıs gibi kendine çekiyordu.

Hiç yolunu şaşırmaksızın Meksika'dan Almanya'ya, Sovyetler Birliği'nden Berlin'e, oradan da Aztek piramitlerine gidip geliyordu.

Gecenin sonunda yine Berlin'den sözederken, bir kahvede geçmiş bir olaya değindi. Prag'dan ya da Viyana'dan gelmiş, Lotte Schwartz adında birkaç doktora sahibi genç bir kadın, kendisini uzun uzun dinledikten sonra gülümseyerek, "Diego Rivera, siz tanıdığım en büyük, en olağanüstü konuşmacısınız ama insanın sizinle evlenmesi için çılgın olması gerek," demişti. Kadına bir resim armağan ettiğini, onun da kendisi üzerine küçük bir inceleme yapıp yollama sözü verdiğini ekledi.

O dönemde Diego'nun Milli Eğitim Bakanlığının duvarlarına freskler yaptığını biliyordum. Yanılmıyorsam iş bitmek üzereydi, birkaç rötuş kalmıştı.

O, benim gözümde bir devdi. Sözcüğün hem kutsal hem de gerçek anlamında. Her şeyi dev boyutlardaydı. Üretkendi, canlıydı, yaşam, enerji, söz, hareket, dinginlik, fikir ve resim doluydu. O güne kadarki çalışmalarını yüzlerce kilometre kare olarak ifade etmek mümkündü. Bunun bir yeteneği kanıtlamak için olmasa bile bir çalışma gücünü hiç tartışmasız gözler önüne serme açısından önemli olduğunu düşünüyordum. Onu bir tür Meksikalı Mikelanj olarak tanımlayabilirdim. Etkileyiciydi.

Diego Rivera'yı herkes tanıyordu. Övgülere olduğu kadar sövgülere de maruz kalıyordu. Duvar resmi yapanlara karşı provokatör oldukları yönünde devamlı kampanyalar sürdürülüyordu. Resimlerinin üzerine yazılar, sloganlar yazıldığı oluyordu. Gayet kaba bir güldürü olan bir oyunun şu dizelerini anımsarım:

"Las muchachas de la Lerdo
toman bano de regadera
pa' que non parezcan
*monos de Diego Rivera.**

* "Lerdolu kızlar/Diego Rivera'nın/Maymunlarına Benzemek için/ Duş alıyorlar."

Diego'ya karşı olanlar onun kahramanlarından açıkça "maymunlar" diye sözetmeye başlamışlardı. "Maymun", "yerli" anlamında kullanıldığından bunlar ırkçı sözlerdi. Burjuvazi Diego'nun halkı ve Meksikalı kökenlerini savunmasına tahammül edemiyordu. Yerli kadınları alımlı, egemen sınıfları ise küçültücü biçimde çizmesine dayanamıyordu. Kavgalar, çok doğal olarak devrimci duyguları daha da güçlendiriyordu.

Her neyse, koltuğumun altında çalışmalarımın birkaçı, onu görmeye gittiğimde, Milli Eğitim Bakanlığında bir iskelenin en tepesinde çalışıyordu. Ona sağda solda, kimi akşam toplantılarında rastlamıştım ama doğrudan bir ilişkim olmamıştı. Öylesine aklıma esmişti, biraz da gözü kara olduğumdan kalkıp onu görmeye gitmiştim.

Ağzında sönmüş bir sigara, resim yapıyordu. "Hey Diego, biraz aşağı insenize," diye seslendim. Bana baktı, gülümsedi ama işine devam etti. Üstelemek zorunda kaldım. "Haydi, inin aşağıya." Bu kez gerçekten durdu ve indi. "Bakın," dedim, "iltifat duymaya değil, yaptığım şeyler hakkında içten ve ciddi olarak görüşünüzü almaya geldim".

Küçük yapıtlarımı dikkatle inceledi ve sonunda "Devam edin. İradenizin sizi özgün ifadenize doğru götürmesi gerekir," dedi. Yüzüme baktı ve ekledi. "Başka çalışmalarınız da var mı?" "Evet, efendim. Ama onları getirmem çok zor oluyor. Coyoacan'da, Londra sokağı 127 numarada oturuyorum. Önümüzdeki Pazar, siz bana gelebilir misiniz?" Mutlaka geleceğini söyledi.

Ve o Pazar, eve geldi.

Bir portakal ağacının tepesine tünemiştim, geldiğini görünce çok sevindim. Şapkası, elinde bir puro, belinde iki fişeklik ve iki yanında iki tabanca ortaya çıktığında çok güldüm. Beni dalların arasında, yolunu gözlerken görmek onu hem şaşırtmış hem de eğlendirmişti. Aşağı inmeme yardım ettiğini anımsıyorum. "Asıl maymun benim," dedim, bu lafım onu güldürdü.

Neşe saçıyordu, ailem ne çılgınlıkları ne de bu denli ünlü olması karşısında şaşırdı. Diego, görüştüğü kişileri tavlamasını hep bilmiştir. Ayrıca annemle babam, bu denli ünlü bir kişinin kızlarıyla ilgilenmesinden herhalde gurur duymuşlardı.

Hemen dost olduk. Daha sonra da birçok Pazar eve geldi. Ona "şişman" diyor ve suratının bir kurbağaya benzediğini söylüyordum. Gerçekten de yüzü kurbağaya benziyordu.

İşte böyle. Sonra her şey tahmin edilen seyrini izledi. Bana kur yaptı, ben ona takıldım, oldukça yakınlaştık, birbirimizin cazibesine kapıldık, birbirimizi baştan çıkardık. Dev ile Coyoacan'lı küçük hanım...

Kısa zaman sonra çalışmaları hakkında fikrimi sordu. Beni ilahi bir dikkatle dinliyordu. İnsan, klasik bir temel dışında, resimlerimizin çok farklı yerlerde olduğunu düşündüğünde garipsiyor. Diego, kendi boyutlarında dev yapıtlar verdi, bense, kendime uygun küçük boyutlarda çalışmalar yaptım. O daha çok dışa, toplumsal olana açıktı, bense içe, insanın mahremiyetine dönüktüm. Ayrı türden bu yakınlığın, birbirimizin çalışmasına yönelttiğimiz bu bakışın ve bu konudaki eleştiri duygumuzun yaşamımdaki en güzel şeylerden olduğunu düşünüyorum. İlişkimizin en güzel yönlerinden biri de buydu.

Bir olaya daha değineyim. Bir gün babam Diego'ya yaklaşıyor ve "Görüyorum ki kızıma ilgi duyuyorsunuz," diyor. Diego babamın bu sözlerini nasıl yorumlayacağını kestiremeyip kekeliyor. "Neden?.. Ee.. evet. Evet. Tabii, yoksa onu görmeye gelmek için bu kadar yolu katetmezdim." "O zaman, beyefendi," diyor babam, "sizi uyarayım. Frida akıllı bir kızdır, ama gizli bir şeytandır aynı zamanda. Şeytanın biridir" "Biliyorum," diyor Diego. Babam da "İyi öyleyse, ben görevimi yaptım, sizi uyardım," diye sözlerine son veriyor.

Rivera

Engel boyun eğdirtmez bana: Kararlılık yıkar onu... Direten karanlık, hedefli kararlılık.

Leonardo da VINCI

Diego Rivera, tartışmasız yirminci yüzyılın en ünlü Meksikalı ressamıdır.

8 Aralık 1886'da Guanajuato kentinde doğdu, her zaman keyifle belirttiği gibi kendisi "İspanyol, Alman, Portekiz, İtalyan, Rus ve Yahudi" asıllıydı. İki yaşındayken ölen bir ikiz kardeşi vardı.

Oldukça açık görüşlü olarak tanınan bir aileden gelen Diego'nun babası ilkokul öğretmeniydi. Çocukluğunda oldukça afacan bir yapısı vardı. Ve annesinin bütün ısrarlarına karşın küçük yaşlardan itibaren iflah olmaz bir ateizm eğilimi göstererek onu düşkırıklığına uğrattı. Hem anababası hem de teyzeleri, evin içinde kitap ve kural tanımaz gerçek bir şeytanın aleni olarak varolmasından yakınıyorlardı.

Babası, ailedeki geleneğe uyarak onu askeri bir geleceğe yönlendirmek istiyordu. Ama Diego tamamen farklı bir istikamete yönelerek bunu ısrarla reddetti: Sürekli resim yapıyordu. Tamamen benimsediği bu bilinçli kararlılığı karşısında ailesi, çocuğun henüz on yaşındayken Mexico'da gündüzleri normal orta öğrenimini, geceleri de yaklaşık otuz yıl sonra müdürü olacağı San Carlos Güzel Sanatlar Okulunda sanat eğitimini sürdürmesine karar verdiler.

İnsanın ressam olabilmesi için resim eğitimi görmesi ve iyi hocalara sahip olmasının tek başına yeterli olmayacağı malumdur. Ama Diego, sanatçı olması için temel değilse bile elzem olan bu ek şeye, yaratıcılığa da sahipti. Tuhaf bir içgüdü gibi sahip olduğu yetenek, dikkatleri üzerine çekti.

Onaltı yaşında orta öğrenimini bitirdi ve dört yıl boyunca Meksika'yı bir uçtan bir uca dolaşarak ülkesinin resmini yaptı, daha sonra da genç bir ressamın düşleyebileceği en büyük düşü gerçekleştirerek Avrupa'ya gitti. Talih yüzüne 1906'da güldü. Yirmi yaşındayken Madrid Güzel Sanatlar Akademisinde okumak üzere bir burs kazandı. Orada coşkuyla, soluksuz çalıştı, öte yandan tuhaf karakteri ve tabii fiziğiyle de dikkatleri çekti.

1910'ların başında, Diego İspanya'dan ayrılarak kültürel olarak herkesi etkilemesi gerektiği söylenen Avrupa'yı biraz ziyaret etmek üzere yola revan oldu. Böylece Hollanda'ya, Belçika'ya, İngiltere'ye ve Fransa'ya gitti. İlginç bir biçimde, başlangıçta resim geleneğinin kendisini derin biçimde etkilemesine rağmen İtalya'ya gitmedi. O dönemde Diaghilev'den Picasso'ya, farklı ufuklardan gelme nice sanatçının, geleneklerini ve dillerini birbirine katarak sanat aşkı için omuz omuza yaşadıkları Paris'e yerleşmeye karar verdi. Diego, orada Madrid'de olduğundan daha da fazla çalıştı.

Vollard galerisinde Cézanne'ı gördüğünde şiddetli bir şoka girerek hastalandığı ve ateşinin günlerce kırk dereceden aşağı inmediği söylenir. Breughel'in ya da Goya'nın kalem ya da fırçalarına nasıl hakim olabildiklerini bir türlü anlayamamanın üzüntüsüyle kendi çalışmaları karşısında öfke krizleri geçirdiği de söylenmiştir. Henri Rousseau'ya da sınırsız bir hayranlık besliyor ve Picasso'nun bir dahi olduğunu düşünüyordu.

1911'den itibaren Salon d'Automne'da kübizmden esinlenmiş tablolarını sergilemeye başladı ama Diego Rivera'nın

"gözardı edilmemesi gereken bir sanatçı" olduğunu söyleyen Guillaume Apollinaire gibi kimi tek tük yükselen seslere karşın bu çalışmaları pek büyük bir övgü kazanmadı. Buna karşın 1913'te Salon des Indépendants'da iki tablosu, *Enginarlı Kız* ve *Yelpazeli Kız* dikkatleri üzerine çekti. Dönemin etkin eleştirmenlerinden biri bu tablolarda "fresklerdeki sadelik ve çekicilik"in varlığına değindi. 1914'te Victor Masset sokağının 26 numarasında ilk kişisel sergisini açtı. Yirmibeş tablonun yer aldığı bu sergi hiç dikkate alınmadı.

Sonra, yavaş yavaş kübizmden uzaklaşarak kendi yoluna yöneldi.

"Meksika kovboyu" lakabıyla tanınan ressam, ara vermeden çalışıyordu. Satıcı Léonce Rosenberg, ilgilendiği ressamlar arasında en üretkenin o olduğunu söylüyordu.

Siyasal yaşam, Diego'nun sürekli ilgisini çeken bir konuydu. Hem coğrafi hem de tarihi olarak, 1910'da başlayan Meksika devriminden Rusya'daki 1917 Ekim Devrimine ve Fransa'daki 1914 Savaşına giden bir eksenin tam merkezinde yer alıyordu. Böylece sanatın, yani kendi kişisel uğraşının dünyayı daha güzel ve daha insancıl kılmak için katkıda bulunabileceği düşüncesini benimsedi ve yaşamı boyunca bu inancı hiç yitirmedi.

Diego Paris'te on yıl yaşadı. Büyük umutlarla dolu bu bohem yaşamdan önemli deneyimler kazandı. Zaten her biri bir diğerinden daha olağanüstü olan tüm o insanlarla dirsek teması içinde olup da zenginleşmemek mümkün olabilir miydi ki? Kavgalar bile, ister sanatsal ister kişisel olsun, onlara bir şeyler kazandırıyordu. Rivera'nın yakın dostu olan tarihçi ve sanat eleştirmeni Elie Faure, "toplumsal uyum olmadıkça anıtsal mimarinin olmayacağı"nı ve insanlar çoğulluğa, halka döndüğünde, Antik Roma'dan Rönesansa değin İtalyanların ve kendi uygarlıkları çerçevesinde Azteklerin yapmış olduğu gibi, sanat anıtla bütünselleştiğinde bireyciliğin sona ereceğini kabullenmesine yardım etti.

Diego sonunda İtalya'yı ziyaret etmeye karar verdi ve orada Pompei'den Venedik'e, Floransa'dan Verona'ya değin resim ve freskleri inceleyerek birbuçuk yıl geçirdi. Bu yolculuğun sonunda, dostlarından birinin de yüreklendirmesiyle gördüklerinin kendisine kazandırdığı zenginliklerle dolu olarak Meksika'ya döndü. Avrupa'da elde ettiklerini ne yapıp yapıp tümüyle Meksika'ya maledecekti.

Avrupa'da ondört yıl kalmıştı. Meksika'ya döndüğünde babasının ölümüyle karşılaştı.

Ülkede Meksika devrimi olmuştu ve herkesi heyecanlandıran, insanları yeni bir vatanın güçlenmekte olduğu düşüncesine inandıran yepyeni bir rüzgar esmekteydi. Toplumsal bir süreç başlamıştı, Diego çok kısa bir zamanda bu süreç içindeki yerini alacaktı.

Fransa'da pek ün kazanmamış olmasına karşın Elie Faure'un 11 Ocak 1922 tarihli mektubundaki şu bölümden anlaşılacağı üzere, yine de kendisinden sözettiriyordu: (...) Sen gideli beri, doğaüstü bir dünyaya ait söylenceler kaynağının yokolduğunu düşünüyorum; dünyanın gereksindiği bu yeni mitologya yitmekte; şiir, fantezi, duyumsal zeka ve tinin dinamizmi öldü. Görüyorsun ya... sen gideli beri, efkarlıyım (...)"

Diego'nun dikkat çekmemesi asla mümkün değildi. Diego her geçtiği yerde iz bırakacaktı.

Jose Clemente Orozco, David Alfaro Siquieros, Diego Rivera, üçü de yurtdışından dönen bu sanatçılar, yirmili yıllarda Meksika'nın resmi duvar sanatını paylaştılar. Diego'nun işi hiç de az değildi ve sanatın o yıllarda hükümet tarafından özendirilmesinden yakındığı söylenemezdi. Diego 1923'te "Burjuvalar için resim yapmaktan bıkmıştım," diyordu. Çalışmalarıyla birkaç yüzyıl önce Maya ya da Aztek atalarının verdiği yàpıtın benzerini vermeyi umut ediyordu. Meksika devriminin özendirdiği kökenlere dönüş fikrini herkesten çok

Diego savunuyordu. Model olarak benimsediği Kolomb öncesi uygarlığa duyduğu coşkuya koşut olarak 1922'de Komünist Partisine girdi. Üye kartının numarası 992 idi.

1923'de üç sanatçı partinin yürütme komitesine seçildi: Diego Rivera, Xavier Guerrero ve David Alfaro Siquieros. Kısa zaman sonra işçileri, teknisyenleri ve plastik sanatlarla uğraşanları biraraya getirme amacını güden bir birlik oluşturdular. Bu birliği tanıtmak için de *El Machete* adında bir gazete yayınladılar. Hümanist, devrimci ve halkçı yaklaşımına karşın *El Machete* pahalı bir gazeteydi ve biçimi dolayısıyla emekçi kitlelere kapalı kaldı. Yine 1923'te Diego en önemli yapıtlarından birini, tamamlanması yaklaşık dört yıl sürecek olan Milli Eğitim Bakanlığının yüzseksen freskini yapmaya başladı.

1927'de Diego, Lunaçarski'den Kızıl Ordu Binasının duvarlarına bir fresk yapmak üzere resmi bir çağrı aldı. Ama işleri tahmin ettiği gibi iyi yürümedi: Bir yandan Moskova'da onun konulara yaklaşımını fazla modern bulan eski ekol yanlılarıyla cebelleşmek zorunda kaldı, öte yandan da soğuktan dolayı hastalandı. Freske başladı ama tamamlayamadı, buna karşılık ünlü *Krasnaia Niva* dergisine çizimler yaptı ve Moskava Güzel Sanatlar Okulunda hocalık yaptı. Meksika'daki yakınları, ideallerinin ülkesi Sovyetler Birliği'nde yaşayacağını düşünerek dönüşünden umudu kestiler.

Ama o 1928'in mayıs ayında geri döndü.

Paris'te Diego on yıl boyunca, kendisi de ressam olan bir Rus kadınıyla, Angelina Beloff'la birlikte yaşamıştı. Meksika'ya döndüğünde ise ondan ayrılmanın ötesinde onu terketti. Ülkesinde Jalisco'lu bir Meksikalıyla, Guadalupe Marin'le tanıştı ve aşağı yukarı Sovyetler Birliği'ne gidişine değin, yani yaklaşık yedi yıl onunla birlikte yaşadı, iki kızları oldu.

Angelina ne denli yumuşak, sakin ve sarışınsa, Lupe de o derece esmer, coşkulu ve taşkındı. Diego'nun Angelina'yla

ilişkisine dinginliğin oldukça geniş çapta damgasını vurduğu söylenirken, Lupe'yle ilişkisi de aleni şehveti ve herkesin içindeki taşkın tezahürleriyle ün salmıştı.

Diego asla sadık bir erkek olmadı. Paris'teyken, Angelina ile birlikte yaşadığı sıralar aynı zamanda bir başka Rus kadınıyla, Marievna Vorobiev'le de birlikte olmuştu ve ondan Marika adlı bir kızı oldu. Meksika'da ise kendine modellik eden herkesle ilişkiye girmesiyle ünlenmişti. Nahui Olin, Tina Modotti ve bir sürü başka kadın yaşamına bu yolla girmişti...

İşte bu adamdı Frida'nın yaşamına rengarenk bir anafor gibi sürprizlerle dolu olarak giren: Meksika toplumu içinde, özellikle de entelektüellerin ve sanatçıların dünyasında kendine sağlam bir yer edinmiş olan bu etkileyici, bu skandal meraklısı, Elie Faure'un deyişiyle "efsanevi ya da efsane yaratma hatası", çirkin, zampara adam.

Bir Evliliğin Çevresinde

Tıpkı, Anahuac vadisindeki Popocatepetl ve Iztaccinuatl gibi Diego ve Frida da Meksika'nın tinsel görünümünün birer parçasıydı.

Luis CARDOZA Y ARAGON

23 Ağustos'ta, Mexico'da *La Prensa* gazetesinde aşağıdaki ilan yayınlandı:

"Geçtiğimiz çarşamba günü, tartışmalara yol açan ressam Diego Rivera, Coyoacan'a yakın bir semtte, müritlerinden biri olan Bayan Frida Kahlo ile evlendi. Gelin, (resimde) görüldüğü gibi gayet sade gündüz giysileri, ressam Rivera yeleksiz bir ceket giymişti. Tören çok samimi ve basit bir ortamda, hiçbir süsleme ve seremoni olmaksızın, gösterişsiz biçimde kutlandı. Yeni evliler, düğün sonrası yakınları tarafından sıcak biçimde kutlandılar."

Aynı gün *New York Times*'ta şu haber yer alıyordu:

"DIEGO RIVERA MARRIED

Noted Mexican Painter and Labor Leader
Weds Frida Kahlo

Mexico City, Aug. 23 (AP). Announcement was made today that Diego Rivera, internationally known painter and labor

leader, was married Wednesday to Frida Kahlo in Coyoacan, a suburb of Mexico City."*

Frida, Kahlo ailesinin kızları arasında en son evlenen olmuştu. Onun evlenmesi büyük olasılıkla ailesini rahatlattı. Çünkü hem o dönemde evde kalmış bir kız olmak pek iyi gözle görülmüyordu hem de Frida'nın tıbbi masraflarını ömür boyu tek başlarına karşılamaktan korkuyorlardı. Tüm bunlara rağmen Matilde, kızının müstakbel kocasının kendisinden çok yaşlı, şişman, çirkin, sanatçı, bohem, komünist, ateist, eleştirilen ve ehli keyif biri olmasından dolayı üzgündü. Guillermo, olayları neredeyse tartışmasız kabullendi.

" (...) Diego'ya aşık oldum, ailem bundan hiç hoşlanmadı çünkü Diego komünistti ve bizimkiler onu çok, çok, çok şişman bir Breughel'e benzetiyordu. Bunun bir fille beyaz bir güvercinin evlenmesini andırdığını söylüyorlardı.

Her şeye rağmen, 21 Ağustos 1929'da evlendik(...)

Diego'ya: 'Kızımın hasta olduğunu ve yaşamı boyunca sağlık sorunları olacağını unutmayın. Akıllıdır ama güzel değildir. Bunu da aklınızdan çıkarmayın. (...) Her şeye rağmen onunla evlenmek istiyorsanız, rıza gösteriyorum,' diyen babam dışında düğüne hiç kimse gelmedi."

Frida Kahlo

Angelina'yla evlenmemiş, Lupe'yle ise –Meksika'da geçerli olmayan– yalnızca dini nikah yapmış olan Diego, Frida ile Coyoacan belediyesinde resmen evlendi.

Resimlere bakılırsa yeni evliler gerçekten de çok sade, en azından onların düzeyindeki kişilere göre pek uygun olmayan biçimde giyinmişlerdi: Diego bir takım elbise giymiş ve ütüsüz bir gömleğin üzerine kravat takmıştı, belinde geniş bir

* "Diego Rivera Evlendi: Ünlü Meksikalı ressam ve İşçi Partisi önderi, Frida Kahlo'yla evlendi. Mexico City, 23 Ağustos (AP). Bugün aldığımız bir habere göre uluslararası üne sahip İşçi Partisi önderi Diego Rivera Çarşamba günü Mexico City'nin banliyölerinden Coyocan'da Frida Kahlo ile evlenmiştir."

kemer, elinde ise vazgeçemediği şapkası vardı. Frida'nın ise üzerinde işlemeli, volanlı uzun bir elbise vardı, saçlarını bir eşarpla toplamıştı, bir etolü, boynunda, hemen boğazı hizasında bir kolyesi vardı, elinde bir sigara vardı ki, bu ayrıntı pek çok kişinin şaşkınlık çığlıkları atmasına neden olmuştu.

İkisi arasındaki kontrast çarpıcıydı. Diego'nun yanında Frida, fotoğrafçıların objektifine de tıpkı tablolarını seyredenlere olduğu gibi gözünü kırpmadan küstahça ve dik dik bakan gözleriyle bir çocuğu andırıyordu. Frida'nın yanında Diego ise, olduğundan da yaşlı görünüyordu, çizgileri ağır, belirgindi. Frida incecikti, Diego ise gerçekten de dev gibiydi. Matilde haklıydı: Bir beyaz güvencinle fili andırıyorlardı.

Böylece Magdalena Carmen Frida Kahlo, düzgün bir nikahla Diego Maria de la Concepcion Juan Nepomuceno Estanislao de la Rivera y Barrientos Acosta y Rodriguez'e vardı. O yirmiiki yaşındaydı, kocası ise kırküçünü dolduracaktı.

Bu, her biri kendi çapında iki dev, iki yaratıcı, iki çekici, iki tutkulu insanın evlenmesiydi. Karı–kocanın ikisini de etkisi altına alabilecek, çocukça, salt güdüsel duyguların yönettiği bir delilik gibi görünen ama en azından sıkıntının kıskacından oldukça uzak kalacağı kesin bir evlilikti bu.

Diego Avrupa'dan döndüğünde, bir yandan Avrupa ile dolup taşarken bir yandan da ondan tiksinmiş durumdaydı. Özellikle de Paris'ten tiksinmişti. Bu kentin savaş görüntüsünün griliği ve hüznünü unutmak istiyordu. Meksika kendisini bekliyordu, Diego da ülkesinin mücadeleleri, görüntüleri, mitologya, gizem, sanat ve dehşet dolu Kolomb öncesi geçmişiyle, halkının gelenekleri ve renkleriyle mest olmaya hazırdı. Tabii kadınlarıyla da. "Avrupalı kadınların beyazlığı"ndan bıkmıştı, tatlı, sadık Angelina çekiciliğini işte bu nedenle yitirmişti. Milliyetçi bir dürtüyle tüm görkemi içinde "Meksikalı kadın"ı

arıyordu, curcunası ve yabanıl güzelliğiyle Lupe Marin bu talebi hiç tartışmasız karşılıyordu.

Böylece Frida, Diego'ya rastlayınca erkek elbiselerinden, bahçıvan pantolonlarından, işçi önlüklerinden, oğlan çocuğu havasından vazgeçerek jüponlar, dantelli uzun eteklik ve renkli elbiseler giyen, saçlarına kurdelelar, ağır takılar takan ve omzuna mutlaka bir *rebozo* alan bir kadına dönüştü. Diego'nun hoşuna gitmek istiyordu ve giderek Meksikalılardan daha Meksikalı oldu, üstelik de yarı yarıya Orta Avrupalı, biraz da İspanyol olmasına, Mexico'nun en şık ve ünlü lisesinde öğrenim görmesine, anadili gibi Almanca konuşmasına ve Batı kültürünü özümsemiş olmasına rağmen. Herkesin dikkatini çekmek pahasına, Frida aşırı bir Meksikacılığa yöneldi ve argo konuşan bir Aztek Prensesi görünümüne büründü. (Ayrıca uzun etekler ve Tehuantepec yarımadasının *huipil*'ini* giyen yalnız o değildi. Çevresindeki Meksikalı ya da yabancı kadınlar arasında da bu moda hüküm sürmeye başladı.)

Diego Rivera'nın karısı, babasının söylediğinin tersine, güzeldi ve dikkatleri üzerine çekiyordu.

Evlenmelerinden kısa bir süre sonra Diego ve Frida, Tina Modotti'nin evinde bir parti düzenlediler. Tüm dostları biraraya toplanmıştı ve önemli bir toplantı havası esiyordu: Uzun tartışmalar yapılıyor, *pulque*** ve tekila su gibi akıyor, müzik ve neşeli çığlıklar birbirine karışıyordu. Lupe Marin de oradaydı, neşeli ve samimiydi. Ama en beklenmedik anda, gecenin kraliçesine, Frida'ya doğru yaklaştı. Yanına geldiğinde gülümseyerek:

– Bir dakikanızı rica ediyorum! dedi.

Frida, biraz şaşkın ama güvenerek kadına bakıyordu. Gürültü kesildi, herkes Lupe'ye döndü. Herkes, içlerinden birinin çılgınlığına, provokasyonlara, büyük ifşaatlara, sulu şakalara alışıktı.

* Biçimi pançoya benzeyen ama yanları dikili gömlek.
** Meksika içkisi.

– İyice bakın!

Birden Frida'nın eteğini yakaladı ve dizlerinin üzerine kadar kaldırdı. Frida öylesine şaşırmıştı ki, bir tepki göstermedi.

– Bakın! Diego, benim bacaklarımın yerine şimdi bu iki değneğe sahip oldu.

Eteği sert biçimde bıraktı, etrafın şaşkın bakışları ve bir iki kahkaha arasında, kendinden emin, odadan çıktı.

Frida bir şey demedi, birkaç dakika sonra o da çıktı. Evin üst katındaki terasa gitti, asılı çamaşırların arasından geçerek korkuluğa dayandı. Gece aydınlıktı, aşağıda gürültü yeniden başlamıştı ama sesler uzaktan geliyordu. Derin derin soludu ve Diego'nun evinin bulunduğu yöne, Reforma caddesinin 104 numarasına doğru baktı. Eve dönmek istiyordu.

Bir sesin kendisini çağırdığını duydu.

– Frida! Frida! Orada mısın?

– Buradayım, dedi, yorgun bir sesle.

– Çarşaflardan hiçbir şey göremiyorum... Frida, gelmen gerek. Diego ortalığı dağıtıyor.

– Nasıl yani? Ne oluyor?

– Gidişat kötü... Onca tekilayı içtikten sonra... Sen belki onu engelleyebilirsin.

Frida gölgelerin arasından çıktı ve arkadaşının ardından gitti. Terasta uzun süre kalmış olmalıydı. Diego zil zurna sarhoştu ama iş işten geçmişti. Tabancasını çıkarmış, şakayla karışık bir saldırganlıkla ateş ediyordu. Bir abajur patlayarak kırıldı, kurşunlar birçok başka eşyayı kırdı ya da deldi. Bir kurşun birisinin elini sıyırarak serçe parmağını kırdı.

Bir panik havası esiyordu. Diego küfürler savuruyor, kavga arıyordu.

– Çıldırmış! diye bağırdı Frida ona yaklaşırken. Diego, canım, yeter, haydi gidelim.

Ama Diego hiçbir şey işitmiyordu, ona da küfretmeye başladı.

– Boyumun ölçüsünü aldım... Bu düğünü hiç unutmayacağım. Biri eteğimin altına bakar, öbürü yakında masaların altına yıkılacak halde...

– İsyankârı mı oynuyorsun?

– Ben sana hiçbir şey yapmadım Diego. Ama sen buna karşılık çok içtin. Devam etmek istiyorsan sen kalabilirsin, ben gidiyorum.

Ses tonu gitgide yükseliyordu, gayet anlamsız bir kavgaydı. Kimse kavganın nasıl başladığını bilmiyordu. Frida nihayet oradan kurtulmayı başardı ve Coyoacan'a geri döndü.

Diego'nun süklüm püklüm onu almaya gelmesi için aradan iki üç gün geçmesi gerekti. Frida gayet sakin bekliyordu. Onu kınadığını partiyi terkederek ifade etmişti, ayrıca gururluydu, her şey olup bittikten sonra sitemde bulunmanın güçsüzlük olduğunu biliyordu. Gerekirse özeleştirisini yapmak Diego'ya düşerdi.

Kolkola evlerine döndüler.

Ama Mavi Ev'e geri dönmekte gecikmediler. Bir süre sonra Matilde ve Guillermo'nun içinde bulundukları parasızlık ve Londra sokağındaki evde bol bol yer olduğu düşünülerek Rivera çiftinin oraya yerleşmesinin uygun olacağına karar verildi.

Diego'nun çok işi vardı: Eğitim Bakanlığının duvar resimlerini bitirmekte ve Sağlık Bakanlığının duvarlarıyla ilgilenmeye başlamaktaydı. Bir zaman sonra, hükümetin talebi üzerine Ulusal Sarayın* bir bölümünü de dekore edecekti. Yıl sonunda Mexico yakınında Cuernavaca kentinde bulunan Hernan Cortes sarayının duvarlarını resimlemek üzere Amerikan konsolosu Dwight W.Morrow tarafından çağrıldı. Diego'nun başarısı gitgide artıyordu.

* Hükümet sarayı.

Bununla birlikte, hükümetle dostluğu ve yakınlığı dolayısıyla kendisini suçlayan Komünist Partisinin eleştirilerine hedef oluyordu. Partiden ihraç edildiği gün, yoldaşlarının karşısında "Meksika'nın küçük burjuva hükümeti ile işbirliğine girerek" davasına ihanet ettiğinden ötürü kendi kendisini suçladı. "Özeleştiri"sine Diego Rivera'nın partiden ihraç edildiğini açıklayarak son verdi. Sonra bir tabanca çıkardı, birkaç dakika elinde tuttu ve seyircilerin hayretli bakışları altında sert bir hareketle tabancayı kırdı: Tabanca alçıdandı.

Cuernavaca'da yaşam gayet keyifli bir biçimde sürüp gidiyordu. Frida kocasına eşlik etmişti ve o duvarını resmederken, kendisi tembellik yapıyordu. Sağlığı yerindeydi, az çalışıyordu, hamile kaldı.

Bir gün öğle üzeri, iskelesinde çalışan Diego'nun yanına giderek mutlu haberi verdi:

– Diego, in aşağı. Harika bir haberim var.

Diego aşağı indi.

– Ama... dedi, duvar resmini göstererek, bu at ne böyle?

– Frida, aşkolsun! Zapata'nın atı.

– Görüyorum da... Sen çıldırdın mı ne?

– Fazla gösterişli mi buldun?

– Diego, aşkım, beyaz bir at yapmışsın. Zapata'nın atı siyahtı! Gece gibi, gözleri gibi, sonsuzluk gibi kapkaraydı.

– Peki, düzeltirim. Senin isteklerin benim için emirdir yavrucuğum... Bırak biraz düşüneyim.

– Ama bu benim isteğim değil ki Diego, gerçeğin ta kendisi.

– Hımmm... Galiba atı beyaz bırkacağım. Çünkü ben onu kafamda beyaz olarak canlandırdım.

– Mutluluk nedir, biliyor musun? diye sordu Frida, muzip bir bakışla.

– Sosyalizm olabilir ya da belki nirvana.

– Hayır, öyle değil, şu an mutluluk nedir?

– Sıcacık öğle yemeğini getirdiğin çiçekli küçük sepet.

– Bak Diego, yine bulamadın. Şu an mutluluk, bu söylediğinin biraz daha ötesinde bir şey: Hamileyim... Duyuyor musun? Kurbağayla beyaz güvercin karması minik bir bebeğim olacak.

Ama yazgının kararı farklıydı. Üç ay sonra, Lupe'nin kardeşi Doktor Marin, Frida'nın legenkemiğinde doğuştan bir kusur bulunduğunu, bunun gebeliğini tamamlamasını engelleyeceğini söyleyerek bebeği aldı.

Frida ölesiye ağladı. Kaza döneminin karabasanları, bir süre odasının kapısını çalar oldu. Diego yanındaydı ve onu olabildiğince avutuyordu ama yine de kendini yalnız hissediyordu. Yanıt bulamadığı bir soru, takıntı haline dönüştü: Günün birinde bir çocuğu olacak mıydı yoksa çocuğu tramvay raylarında, bir daha geri gelmemecesine ölmüş müydü?

Kafaları karıştıran bir birliktelikti bu. Dalga dalga eleştirilere, kışkırtıcı heyecanlara, dedikodulara, meraklara neden oluyordu. Hep kuşku uyandıran bir birliktelik. Birilerinin kafasında mutlaka şu tür bir soruya neden oldu: "Bunlar birbirlerini nasıl seviyorlar?" Yani, aslında "Bunlar birbirlerini nasıl sevebilirler? Ne tür bir ilişkileri olabilir? Kim kimi seviyor? Acaba birbirlerini seviyorlar mı?" Hatta: Kadın adamın annesi, adam kadının babası, ikisi birbirinin çocuğu, adam kadının ağabeyi, kadın adamın sevgilisi, adam kadının vazgeçemediği aşığı, birbirlerinin aşığı değiller, bunlar iki dost, iki yoldaş, ilişkilerinde sapkın bir yan olmalı, ilişkilerinin erotizmle hiçbir ilgisi olamaz, birbirlerine ihtiyaçları var, her biri kendi kendine yetiyor, eşitsiz bir ilişki, bunaltıcı olsa gerek, aralarındaki yirmi yaş fark bir köprü mü oluşturuyor yoksa bir engel mi? Bu işte şike var, birbirlerine iliklerine kadar bağlılar, dramatik bir şey mi bu? Harikulade!

Evet, kafalar bu sorularla kurcalanıp duruyordu.

Sanatçılara ait magazin haberleri besliyor, hatta daha da ötesine gidiyorduk.

Evet, tüm bunlar biraradaydı. Aşk mıydı? Bilmiyorum. Eğer aşk her şeyi kapsıyorsa, çelişkileri ve taşkınlıkları, aşırılıkları ve söylenemeyenleri, evet, o zaman aşk diyebiliriz. Ama aksi takdirde, hayır, aşk değildi bu.

Evliliğimiz küçük bir skandal yaratmıştı. Herkes karışıyor, birimize ya da diğerimize öğüt veriyordu. Örneğin, bir

sonbahar günü Lupe'den bir mektup aldım. "Frida, sana yazmak zoruma gidiyor ama ne senin, ne annenin ne de babanın, Diego'ya ait şeyler üzerinde herhangi bir hakka sahip olduğunuzu bilmeni isterim. Diego yalnızca, bugüne değin bir kuruş dahi yollamadığı Marika da dahil olmak üzere, çocuklarına bakmak zorundadır." Bu belki de, Mavi Ev'de oturma kararını almamıza ilişkin kötü bir imaydı... Bu tür polemiklere girmeme kararı almıştım. Yanıt olarak, birkaç yıl sonra Lupe'nin portresini yaptım.

Tina, yolda birlikte yürüdükleri bir sırada öldürülen dostu, sevgilisi Juan Antonio Mella'nın katili olmakla suçlanarak iftiraya uğradı. Zavallıcık. Her zaman güzel ve sakin olmasını bildi, cesaret örneği verdi. Sürdürdüğümüz yaşam zordu: Yaşam, aşk, dostluk, siyaset, hepsi sürekli birbirine karışıyordu. Diego partiyi (Diego'nun "ailesi", Tina'nın "vatanı") terkettiğinde onunla konuşmama kararı almış olan Tina, bu partiden ayrılmamış olduğum halde hıncını benden alırcasına "Frida, bir devrimci gibi giyinmiyorsun," dedi. Bakışı güzel, yüzü etkileyiciydi. Buna karşı "siyasal" gerekçe olarak içimdeki Meksikalıya sahip çıktığımı ileri sürdüm. Ruhumda mevcut olan ve dile getirmediğim tek neden ise erkeğimin beni böyle beğenmesi ve bunun çok güzel olmasıydı.

Zaman zaman şaşkına döndüğümü hissediyordum. Diego'nun Ulusal Hazırlık Okulunun duvarlarını resimlediği, benim uzun kurdelaları sırtıma sarkan hasır şapkam ve kolejli küçük Alman kızı üniformamla onu seyretmeye gittiğim günler aklıma geliyordu. O sanatsal ve siyasal hareketlilik, gerçek ya da yalancı tüm çatışmaların içinde yeni yetmeliğimin saflığını düşünüyor, onu yitirmemek için dua ediyordum. Aslında bunun derin bir soluk, bir tür temiz hava olduğunu biliyordum. Bu yanımı yitirmediğimi sanıyorum.

Belki de yalnızca, her birimizin içinde varolan geveze duyarlılığı için bir anlam taşıyan bütün o gereksiz sözler: Diego

onu etkileyecek, Diego onu ezecek, ressam olan Frida, Frida özgünlüğünü yitirecek, Frida dokunulmazlığını koruyacak kadar kişilikli vb... Diego evliliğimizin başında beni etkilemiş olabilir, düşünmeye çalışıyor, bilemiyorum. Her halükarda o dönemde pek az resim yaptım. Yeni yaşamıma alışıyordum. Biraz boşveriyordum, bir çocuğum olsun istiyordum. *Otobüs* ve *Küçük Kız* tablolarımda, Diego'nun bazı izleri olduğunu sanıyorum. Konularımı biraz fazla didaktik bir kaygıyla temsil etmişim. Ama ikinci otoportremde, en tepesinde bir çalar saat bulunan kitap yığınıyla birlikte bir balkonun önünde göründüğüm, tepede uzaklarda bir uçak olan tabloda, daha önceki birkaç yapıtımın çizgisini yeniden ele aldığım ve bu tablo henüz biraz zayıf olsa da kendi yolumu açmaya başladığım kanısındayım.

Tuhaf değil mi, acılarımın daha az olduğu o dönemlerde, daha az resim yapmışım. Eyvah! Acının, sanatın belirleyici öğesi olduğuna ilişkin savları doğrulayacağım galiba... Daha bu konuda söyleyecek çok şey var. Bu konuya ilerde değineceğim.

Yani, belki canavarca ama kesinlikle kutsal olan birlikteliğimiz konusuna geri dönecek olursak, şunu söylemek isterim: Bu bir aşk beraberliğiydi. Bize uygun, taşkın bir akarsu gibi delişmen, Nikaragua şelalesi ya da Iguazu çavlanları gibi coşkulu, denizlerin dibi gibi derin ve gizemli, Odysseus'un Akdeniz'i gibi fırtınalı, Patzcuaro gölleri gibi uysal ve Aztek *chinampa*'ları* gibi verimli, çöller gibi yorucu ve altın pırıltılı, yırtıcı hayvanlar gibi ürkünç, yaşayan evren gibi rengarenk.

* Eski Meksika'daki yüzen bahçeler.

Amerika

Evleri, akşamları herkese açık olurdu; isteyen giderdi. İnsanlarla ilişkilerinde çok samimiydiler. Diego'nunki gibi bir ev görmedim. Orada, prensesler, kraliçeler, Karun kadar zengin bir kadın, işçiler, emekçiler görebilirdiniz. Hiçbir ayrım yapmazlardı.
(...)
Frieda harikaydı (...) Çalışması gerçeküstücüydü (...) Ama Frieda'nın ifade ettiği biçimiyle gerçeküstücülük, Meksika'yla müthiş bir uyum içindeydi.

Louise NEVELSON

Diego Rivera, Meksika basınının birkaç ay önce "sanatçıların Mussolinisi" diye adlandırdığı adam, 1930 sonbaharında bir dizi duvar resmi yapmak üzere Amerika'ya davet edildi. San Francisco Art Institute'a ve San Fransisco Stock Exchange Luncheon Club'e çağrıldı.

Sağlam ve skandallarla çevrili bir ün salmış olduğu ABD'de gayet iyi biliniyordu. Amerikalılar onu davet etmekle ne denli liberal olduklarını kanıtlamak istiyorlardı. Buna karşılık Meksika'da eleştiriler yağıyor, Diego ise kapitalist ülkede duvar resimleri yapmakla Amerikan toplumu ile açık mücadeleye gireceği ve bu ülkenin halkını etkileyeceği gerekçesini öne sürüyordu.

Zaten karalayıcı sözlerden etkilenme gibi bir alışkanlığı yoktu. Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki deneyimlerinden

sonra, üstelik yeni olan her şeye karşı beslediği dinmek bilmez merakının da etkisiyle Diego, Frida ile birlikte 10 Kasımda ABD'ye hareket etti.

Bu, Frida'nın onca düşten sonra yapacağı ilk uzun yolculuktu!

Amerika'ya neşe içinde vardılar ve San Fransisco'da, 716 Montgomery Street'te, heykeltraş Ralph Stackpole'ün evine yerleştiler. Diego çalışmaya hemen başlamadı ve yıl sonuna kadar serbest olmalarından yararlanarak San Fransisco'yu gezdiler.

Sonra Diego iskelesinin üzerine çıktı, Frida ise kenti keşfetme gezilerini tek başına sürdürdü. Çok keyifliydi. Yorulmak bilmeksizin sokaklarda dolaşıyor, evlerin güzelliği karşısında coşku duyuyor, dostlarıyla birarada İngilizce öğreniyordu. Sabahtan akşama kadar dışardaydı, yoldan geçenler ona bakmamazlık edemiyorlardı: San Fransisco'da da, her yerde olduğu gibi, jüponlar, fırfırlı elbiseler, işlemeli bluzlar, uygun renkli *rebozo*'lar giyiyor, yeşimlerin, lapislerin, firuzelerin süslediği altın ve gümüş takılar takıyordu. Çağrılı oldukları toplantılarda Frida neşesiyle, kötü İngilizcesiyle, anlattığı öykülerle, esprileriyle, sevimliliğiyle, yemek bittiğinde söylediği Meksika şarkılarıyla kısa zamanda ilgilerin odağını oluşturuyordu. Tina'nın eski sevgilisi Edward Weston onu bir taş bebeğe benzetiyordu. "Tabii yalnızca dış görünüşü açısından, çünkü öte yandan başka konularda güçlüydü ve çok güzeldi," diye yazıyordu.

Frida'nın çekiciliği, Diego'nun Amerikalı modelleriyle günlerce ortadan yokolmasını engellemiyordu. Bu dönemlerde Frida da en sevdiği bölge olan Chinatown'da saatlerce gezme fırsatı buluyordu. Vitrinler, olağandışı şeylerle doluydu. Frida, o mağazalarda mutlaka yeni bir takı ya da bir etek dikebileceği ipekli kumaşlar buluyordu.

Ama sağ bacağı yeniden sancımaya başlayarak kendini hissettirdi. Lifler kasılıyordu ve sağ ayağı biraz daha uyuşuktu. Zorlukla yürüyordu. San Fransisco General Hospital'in başhekimi olan Leo Eloesser'dan randevu aldı. Eloesser sanat aşığı, siyasetle ilgili, uzun yolculukları seven, ilginç bir adamdı. Frida'ya sırtıyla ilgili olarak yeni şeyler söyledi: Önemli bir omurga kayması vardı, omurga kemiklerinden biri yerinden oynamıştı.

Doktor Eloesser, Frida'nın "benimsediği" ve güvendiği ilk hekim oldu. Şükranının kanıtı olarak, birkaç ay sonra evine giderek onun portresini yaptı:

"For Dr. Leo Eloesser with all love, Frida Kahlo. San Fransisco. Cal. 1931."

3 Mayıs 1931'de Frida çocukluk arkadaşı Isabel Campos'a şöyle yazıyordu:

" (...) *gringuerio*'yu* hiç sevmiyorum, çok sıkıcı insanlar, hepsinin de yüzü (özellikle de yaşlı kadınların) tam pişmemiş keklere benziyor (...) İngilizcemin sözünü bile etmiyorum, gerizekalı izlenimi veriyorum. Temel şeyleri söylüyorum ama iyi konuşmakta zorlanacak gibiyim. Her şeye rağmen kötü niyetli bakkallar bile ne dediğimi anlıyorlar.

Pek kadın arkadaşım yok. Bir iki kişi var ama onlara da dost denemez. Dolayısıyla günlerimi resim yaparak geçiriyorum. Eylülde New York'ta bir sergi (ilk sergimi) açacağım. Burada sergi açmaya vakit bulamadım, ancak birkaç tablo satabildim. Ama her halükarda buraya gelmem çok yararlı

* Meksika ağzında Amerikalı anlamına gelen "gringo"dan gelmektedir.

oldu çünkü gözüm açıldı, birçok yeni ve hoş şey keşfettim (...)"

Ağrıyan bacağıyla hareketsiz kaldığı bu yeni dönemde Frida yeniden düzenli bir biçimde resim yapmaya başladı. Dr. Eloesser'den başka da birçok kişinin portresini yaptı ve Meksika'dayken resmi üzerinde etkisini gösteren Diego'nun tarzından kurtuldu. Yeni portreleri, üzerinde daha çok çalışılmış, daha yaratıcı, daha şiirsel resimlerdi.

Kendisini Diego ile birlikte temsil eden bir resme başlarken mutluydu. Bu resimde ikisi de ayaktaydı ve elele tutuşmuşlardı. Diego öbür elinde bir palet tutuyordu: Ressam oydu. Frida ise ancak omzuna geldiği bu kocaman adama doğru başını sevgiyle eğmişti. Diego'nun ayakları o kadar kocamandı ki, Frida'nınkiler zor görülüyordu. Weston'ın dediği gibi Frida bir oyuncak bebeğe benziyordu.

Frida kendilerini temsil eden bu resmi seviyordu. Birlikteliklerini vurguluyor, aşklarını ya da en azından onun Diego'ya olan aşkını ve onun karşısında ne denli alçakgönüllü bir konumda olduğunu kanıtlıyordu bu resim: Sevecen, gösterişsiz bir Meksikalı kadındı. Dini geleneklere bağlı olarak, başlarının üzerinde pembe bir şeritin içinde bir yazı vardı:

"Burada, ben Frida Kahlo'yu, sevgili kocam Diego Rivera'nın yanında görüyorsunuz; bu portreleri dostumuz Albert Bender için, Nisan–Mayıs 1931'de Kaliforniya'da güzel San Francisco kentinde yaptım."

Ama haziran ayında, Diego, Meksika hükümeti tarafından geri çağrıldı: Ulusal Sarayda yapması gereken çalışmaları yarım bırakmıştı. Böylece Rivera çifti, Diego'nun daha sonra Detroit'te bir duvar resmi yapması için kendisine verilen bir davet mektubu ile geri döndü.

Önceki aylarda kazanılan dolarlarla Diego, San Angel

mahallesinde, Altavista caddesi ile Palmas caddesi arasında kaktüslerle çevrili yeni bir evin yapımını başlatırken geçici olarak Mavi Ev'e yerleştiler.

Günleri çok doluydu. Diego her zamanki gibi yorulmak bilmez, dalgacıydı. Frida da dinamik ve neşeliydi. Sonra projeleri, yeni evleri –bu ev birbirine köprüyle bağlanan iki bölümden oluşacaktı– dostları... Bu dostlara bir yenisi eklenmişti: *Que Viva Mexico*'nun çekimi için Meksika'ya gelen Sergey Eisenstein!

– Bir film için bundan güzel bir isim olamazdı, Bay Eisenstein, dedi Frida, konuklarını Mavi Ev'de karşıladığında.

– Bundan güzel konu da olamazdı, dedi Diego.

Eisenstein sakin, gülümsüyordu. Diego ve Frida çevresinde pervane olmuşlardı. Filmle ilgili her şeyi bilmek istiyorlardı. Her zamanki gibi şeytani bir merak sergiliyor, sürekli konuşuyor, önerilerde bulunuyor, vatanlarının büyüklüğünü övüyorlardı. Daha sonra içkilerini içerken Frida yönetmene birkaç tablosunu gösterdi, bunlar orada bulunan tablolardı: Bir otoportre, Cristina'nın bir portresi, Adriana'nın bir portresi, *Küçük Kız*, *Otobüs*. Ayrıca Amerika'da kalan tablolarının fotoğraflarını gösterdi.

Eisenstein dikkatle bakıyordu. Frida söze karıştı:

– Gözlerinizi yormayın efendim, bunlar pek de değerli şeyler değildirler...

– Her halükarda, sizde bir fotoğrafçı gözü var, izninizle bunu anlayabilecek konumdayım. Ayrıca siz kuşku duysanız bile, aynı zamanda ressamsınız... Bir gün Sovyetler Birliği'ne gitmelisiniz. Eminim ki, bizdeki ikona sanatı çok ilginizi çekecektir. Resminizde bu tür bir içe dönüklük hissediyorum. Aynı türde bir içe dönüklük.

– Beni pek fazla onurlandırıyorsunuz! dedi Frida, konuyu bir el hareketiyle uzaklaştırarak. (İki dakika düşünceye daldı, sonra yeniden konuştu.) İkonalar, kutsal alana girmek

demektir. Siz de bu alandasınız. Bunun yanında, ben neredeyim ki? Sadece çalışıyorum. Gördüğünüz benim kendi evrenim... Şimdi benimle gelin, haydi. Patio'da birlikte bir fotoğrafımızı çekelim.

Frida büyük bir şefkatle konuğunun koluna girdi ve dışarı çıktılar. Taşlığa vardıklarında, parmağını uzatarak neşeyle seslendi:

– Bakın orada gördüğünüz ağaç, çocukken dibinde düş kurduğum ağaçtır. Ben de kendi sinemamı yapıyordum. *Que Viva Mexico*, değil mi?

Diego sürekli, Amerika'daki yaşamını özlediğini söylüyordu. Frida ise aslında özlediğinin dolarlar ve şöhret olup olmadığını sorarak ona takılıyordu. Kendisi ise yavaş yavaş, pek de özlem duymaksızın Meksika'daki dünyasına dalıyordu: Dili, ailesi, dostları oradaydı.

Oysa yaşam Diego'nun arzularını yanıtlayacaktı: Amerika Rockefeller'in sanat danışmanı Frances Flynn Payne'in ağzından onları yeniden davet ediyordu. Matisse'ten sonra bu onura layık görülen ikinci ressam olan Diego, New York Modern Sanatlar Müzesinde sanatının bir retrospektif sergisini açmaya çağrılıyordu.

Böylece valizlerini hazırladılar ve kasım ayında Doğu sahiline gitmek üzere yola çıktılar. Yolculuk, Diego'nun olağanüstü öyküleri, tabanca oyunları ve dünyanın geleceğine ilişkin söylevleriyle şenlendi. Frida ise Mısır denizinde Kleopatra misali, süslü ve hayranlık uyandıran tavrıyla *corrido*'lar söylüyor, tüm cazibesini ve yumuşaklığını, zekasının inceliğini sergiliyor, yalnızca erkeklere değil kadınlara da cömert gülücüklerinden paylar dağıtıyordu. Diego'ya yanaşan kadınları uzaklaştırmanın en emin yolunun tüm bakışları üzerine çekmek olduğunu anlamıştı.

Gemi ancak Manhattan koyuna girdiğinde sakinleşti. Sessizlik hüküm sürüyordu, yolcular gözlerini dört açmışlardı. Frida Hamburg'tan gelip Veracruz'a varan babasını düşündü, daha da heyecanlandı. Kapitalist Yeni Dünya –suda parlayan ışık ve parıltı dolu bu peri masalı– karşısındaydı.

Parıltıları ve gizlilikleriyle kendisini küçülten bu kentli canavarın karşısında zevk ve korkudan ürperdi. "Kimbilir kaç kişi bu olağanüstü anı yaşamıştır," diye düşünüyordu. "Daha kaç kişi aynı anı yaşama ayrıcalığına sahip olacak? Acaba kaç kişi ağladı! Kaç kişi heyecandan öldü! İnsanlığın eli, Tanrının yarattığı insanın elinden çok daha güçlü, canım anneciğim..."

İskelede, onları karşılamak için bekleyen küçük bir grup vardı. Birkaç dost ve bizzat gelmiş olan Modern Sanatlar Müzesi müdürü A. Conger Goodyear, hoşgeldin deyip yolcuları Hotel Barbizon Plaza'ya yerleştirdiler.

Diego ile Frida, ayaklarının tozuyla monden yaşamın başdöndürücü programının içine sürüklendiler. Frida arada bir, dünyanın yoksulluğunu bilmezlikten gelirmiş gibi görünen tüm bu şölenlere karşı duyduğu tiksintiyi yüksek sesle ifade etse de, aslında, kendini biraz da zevk alarak bu sürüklenişe bırakıyordu. John Rockefeller junior ve eşi Abby'nin arkadaşları onlara belli bir hoşgörüyle yaklaşıyorlardı. Oysa Frida palaslara, hizmetçilere, şöförlere, konforun getirdiği kolaylıklara alıştıkça daha kışkırtıcı davranıyordu. Yalnızca doğal muzipliğini sergilemekle kalmıyordu, monden partilerde hedefe ok atmada da beceri kazandı. Ama o hem sanatçı hem de sanatçı karısıydı ve bu durum, başka tür kişilere asla tanınmayacak bazı özgürlüklerden yararlanmalarını sağlıyordu. Frida çevresini eğlendiriyordu.

Modern Sanatlar Müzesindeki sergi Diego için dev bir işti: Yaklaşık yüzelli çalışması sergilenecekti, bunların içinde

en basit eskizden duvar resmi parçasına kadar pek çok yapıt vardı. Yemek davetleri dışında Diego tartışılmaz şöhretinin yarattığı sarhoşluğun da etkisiyle tümüyle işine yoğunlaşıyordu. New York'un soğuğunda, Noelden üç gün önce, insanlar serginin açılışına gitmek için birbirlerini eziyordu. Kapitalizmin en üst düzey temsilcileri ile komünizmi savunanların yanyana yer aldığı müzede ilginç bir hava esiyordu. Ama bu biraz da hoş bir havaydı. Kapitalistler kendilerini daha liberal hissediyor, diğerleri de mücadelelerinin birkaç puan ilerlediği duygusunu taşıyorlardı. Bir gece için Kuzey ile Güney de birleşmişti.

Rakamlara bakılacak olursa, sergi çok başarılıydı: Bir ayda yaklaşık altmış bin ziyaretçi kaydedildi.

Diego herkesi şaşırtıyordu. Kendisiyle aynı niteliğe sahip olan New York'u seviyordu. New York onun boyutlarına uygun bir kentti. Avizeler ve fotoğrafçıların patlayan flaşları altında kendini rahat hissediyordu. Partilerde, tüm *curly haired* kadınlar çevresinde pervane oluyorlardı. Hatta koca purosunun dumanını samur kürklerinin üzerine üflediğinde bile hayranlıklarını yitirmiyor, üstelik onu daha da *charming* buluyorlardı. *Oh Diego, you are a genius! What a wonderful man, really!* Bazıları komik derecede yapışkandı. Benim Diego'cuğum, daha da çirkin olsa, onu daha fazla seveceklerdi. Karşıtlıklar sanatını, sonunda hep işin içinden sıyrılarak Diego kadar güzel evirip çeviren bir ikinci kişi tanımadım. Sanatsal olarak da, sayasal olarak da, gündelik olarak da, her zaman her işin içinde sıyrılıyordu. Fırdöndü *man*'di Diego...

And what about me? Aslında, sanki dört bir yana çekiştirilip duruyordum. Çoğu zaman şampanya kadehleri arasında midem bulanıyordu. Ama şampanya yüzünden değil de köpüğün sesinden; inci kolyelerin görüntüsünden değil de Amerikanca ahkam keserken *lady*'lerin o kolyeleri çekiştirerek çıkardıkları sesten midem bulanıyordu. Hele Paris'ten getirdikleri parfümlerin, beylerin puro kokusuna karışması. Merced'in kokularını, Zocalo'daki *tortilla*'ların* kokularını özlü-

* Mısır unundan yapılma yufka ekmeği.

yordum. Mutlaka Fransızca söylemesi gereken bir *gratin* dauphinois* ya da bir *crème à l'anglaise* görünce, anneciğimin pişirdiği bir *enchilada*, bir *guacomole**, kaşık kaşık *cajeta** yemek ve koca bir bardak *pulque* içmek için dayanılmaz bir arzu duyuyordum.

Topluluktan birisi, hep Fransa'dan gelen şarap şişelerinden birinin yapım tarihini farkettiğinde hayranlık nidaları yükseliyordu, bense, ülkemde birkaç damla mikroplu su içtiklerinden dolayı her gün onlarca insanın zehirlendiğini düşünüyordum... Elimde bir *petit four*, Amerika'daki yoksulluk üzerine gördüğüm korkunç resimleri anımsıyordum. İşte o zamanlar, daha da ufalmak ve inanılmaz derecede yumuşak bu kadife koltukların, entelektüel uyutmaya yönelik olarak yapılan o koltukların içine daha da gömülmek istiyordum. Ve kendi kendime, bize beyaz eldivenleriyle servis yapan garsonun, Barbizon Plaza otelindeki uşağın, o saatlerde kışın ortasında Bowery çevresinde küçük yaşamlarını sürdüren dilenci ve berduşların nasıl bir varlıkları olduğunu düşünüyordum. Altına hücum, Meksika devrimi, geçmişte olan ya da yolumuzu gözleyen tüm savaşlar gözümün önünden gelip geçiyordu.

Kendi kendime dürüst olup olmadığımı soruyordum. Burjuva salonlarında bulunmamdan dolayı değil, inandığım şeylerin belki de yitirilmiş birer dava olmasından dolayı... Ve belki de, en azından aldığım eğitimden ötürü geçmişte de halen de iktidardan yana olduğum için. Diego'nun ise hiç böyle kuşkular duymadığını zannediyorum; rahatlıkla fikir değiştirmek, kuşku duymak anlamına gelmez. Belki de ben, sonuç olarak ondan daha fazla bir bütünselliğe sahibim. Dosdoğru yürümeme yardım eden bir tür çocuksuluk belki. Belki de sadece bir gösteriş...

Hep astarlı zarflarda yollanan iki davetiye arasında, yine de New York'tan kâm ve ilham alıyordum. Oturduğumuz-

* Soslu taco; Avocado püresi; Keçi sütüyle yapılan pasta.

Central Park'ın güney kesiminden *downtown*'a yürümeyi çok seviyordum. Benim alanım Little Italy ile Hester Street arasındaydı. New York'taki Çin mahallesinde, Frisco'dakinden daha az geziyordum. McDougal Street çevresinde oturmayı tercih ederdim. Bunu Diego'ya söylediğimde, "belki ilerde" yanıtını alıyordum. Oteldeki yapmacık davranışlar arasında rahat edemiyordum. Yerlere eğilmeler, uzun reveranslar asla benim tarzıma uymamıştır.

Birkaç dostum vardı. Özellikle Suzanne ve Lucienne Bloch. Hele duvar resimleri konusunda Diego'ya asistanlık eden ve daha sonra bir başka asistanla, Stephen Dimitroff'la evlenen Lucienne'i çok seviyordum. İlerde ondan daha fazla sözedeceğim. Her yürüyüşe çıktığımda ufak tefek bir şeyler, iki metre kurdela, bir İtalyan şalı ya da kolye yapmak için tahta boncuklar aldığım için Lucienne hep bana takılırdı. Değerli ya da değersiz dağınık şeyleri birleştirerek bir şeyler yaratmaya benim kadar yetenekli hiçbir kadın görmediğini söylerdi. Zevkin, zerafetin, kuşkusuz bu yaratma sanatında yattığını söylerdi. Bu iltifatlardan çok hoşlanırdım.

Şıklığım da yaşadığım parçalanmayla bağıntılıydı. Vicdanımın savunduğu soylu davaları unutmamaya çalışıyordum ve bu her aklıma geldiğinde, gözümün önünden bir sürü görüntü geçiyordu. Aynı zamanda New York sefalarına katılmaktan da pek geri kalmıyordum.

Ama çoğu zaman utanıyordum. Hem de yalnızca kendimden değildi bu utanma.

Meksika'yı özlüyor ve yeterince resim yapmıyordum.

"Bu kent (Detroit) zavallı köhne bir köye benziyor. Hiç sevmiyorum ama Diego hararetle çalıştığı için mutluyum (...) Sanayi bölgesi Detroit'in gerçekten en ilginç yeri, geri kalanı, Amerika'daki her yer gibi çirkin ve anlamsız."

Frida Kahlo

Detroit'te bir duvar resmi için 25.000 dolar... Amerikan sanayisi her türlü imkanı sağlıyordu. Resmin teması ise sanayi olacaktı. Resim yapılacak yüzey gerçekte devasaydı ama kimi zaman kullandıkları terimle yeni Mikelanj için bu pek de ürkütücü değildi. Yeri ise, Detroit Arts Company'nin işlettiği Detroit Institute of Arts'tı –ki Detroit Arts Company de Ford Motor Company'nin başkanı olan Edsel Ford'un sorumluluğundaydı.

1932 Nisanında Diego ile Frida Detroit'e vardılar. Diego bu arada New York'tan, apartmanlarından birine bir duvar resmi yapması için Rockefeller'lardan bir öneri aldı.

Haftalarca, Diego Detroit'teki fabrikaları gezdi, not defterlerini mekanların ve kullanılan malzemelerin krokileriyle doldurdu. Bir yerden bir yere koşuyor, büyük bir merak ve heyecan sergiliyordu. Tüm bedeni ve ruhuyla kendini bu yeni işine vermişti. Frida, en azından gün boyu sakindi: Yine hamileydi. Üstelik kenti hiç sevmiyordu. Detroit bir çalışma kentidir, korkunç derecede tutucudur. San Fransisco ya da New York'tan çok daha ağır bir havası vardır, Frida kendini orada daha az özgür hissediyordu.

Detroit'te Rivera çiftinin taşkınlıkları başka bir boyut ka-

zanıyordu, üstelik bu kentte kendilerini daha sıkıya alınmış hissettiklerinden, kendiliklerinden daha saldırgan davranıyorlardı. Çevreyi güldürmüyorlardı, herkes onları tuhaf birer yaratık olarak görüyordu. Bununla birlikte, yakalarını monden davetlere çağrılmaktan kurtaramıyorlardı.

Henry Ford'ların evindeki bir davette Frida ev sahibiyle dansederken, kavalyesi:

– Sevgili Frida, elbiseniz ne kadar güzel, dedi.

– Bence de çok güzel efendim. Sizce komünistlerin kötü giyinmesi mi gerekir?

– Öyle söylemek istemedim, dedi Ford, Frida'yı müziğin ritmiyle döndürürken.

– Bize kentin en iyi otelinde kaldığınızı söylediler...

– Evet, gerçekten de öyle.

Frida kavalyesine meydan okurcasına keskin bakışlar fırlatıyordu. Dansa devam ediyorlardı, konuşmaya devam etti.

– Neden kentin en iyi oteli olduğunu da söylediler.

Henry Ford sevimli bir tarzda gülümsedi.

– Çünkü otele Yahudiler kabul edilmiyormuş, dedi Frida sözlerinin yarattığı etkiyi görmek için biraz geri çekilerek.

Ford cevap vermedi. Sonra,

– Biliyor musunuz, sağda solda söylenenler... diye başladı.

– Onu bilmem ama bildiğim bir şey varsa, o da hem Diego'nun hem de benim kanımızda Yahudilik olduğu. Ve şu anda siz benimle dansediyorsunuz.

Frida, Ford'u incelikle kışkırtıyordu. Ford'un Yahudi düşmanı olduğu söylenirdi. Ford tepki göstermiyordu, bu tür şeylere alışıktı. Ama Frida'yı biraz daha tenha bir yere götürmek için danseden çiftler arasından sıyrılmaya çalışırken Frida birdenbire:

– Peki ya siz Bay Ford, siz de Yahudi misiniz? dediğinde adam yerinden sıçradı.

Frida bir yanıt beklemiyordu. Nasıl olsa yanıt alamayacaktı. Bir divana oturup eteğinin altından sağ bacağını ovuşturmaya başladı; ortopedik alet canını acıtıyordu. Gebeliğinden ötürü sürekli midesi bulanıyordu ve dansederken fırdönmüş olması her şeyi daha da beter etmişti. Bahçeye çıktı ve kustu. Sürekli kusuyor, hiçbir şey yemiyordu.

Davetten ayrıldıklarında, şöförlü bir araba onları bekliyordu. Henry Ford taşlığa çıkıp yanlarına geldi.

– Bu Frida için küçük bir armağan.

Frida şaşkına döndü.

– Ama ben araba kullanmasını bilmem ki.

– Şöför emrinizde kalacak.

Frida kanama geçirmeye başladı. Doktor Pratt içini rahatlattı. Bebek tehlikede değildi ama Frida'nın kesinlikle daha az hareket etmesi gerekiyordu. Söylenene uydu, özellikle de kafasını toparlamaya çalıştı. Gündelik yaşamında endişeli, dağınık olduğu kanısındaydı. Diego bundan rahatsızlık duyuyor ve kendileriyle birlikte oturan Lucienne Bloch'a bu konuyu açıyordu.

– Frida'ya nasıl davranacağımı bilmiyorum... Durumu iyi değil. Ne yapacağımı bilmiyorum! Yeterince çalışmıyor.

Frida da aynı şeyi söylüyordu. Bir an için Detroit'i biraz unutması, kendisine gereksinim duymadığı anlaşılan Diego'yu daha az düşünmesi, New York'u daha az kurması ve Meksika'yı daha az özlemesi gerekiyordu. İçindeki tüm düşünce akımlarını yönlendirmenin tek yolu yeniden çalışmaya koyulmasıydı.

Ve kendisini Meksika–Amerika sınırında temsil eden bir otoportre yapmaya başladı. Üzerinde ayakta durduğu kaidede "Carmen Rivera, 1932 yılında portresini yaptı" yazılıydı.

Diego neredeyse hiç evde bulunmuyor, böylece Frida'nın çalışmaya bol bol zamanı oluyordu. Günışığında tablo biçimle-

niyor, o dönemdeki dünyasını gözler önüne sererken aynı zamanda da bu dünyayı düzene sokuyordu. Sol yanında Amerika, belki de yalnızca Detroit vardı: Borular, üzerinde FORD yazan bacalarıyla bir fabrika, fabrikanın bir bulut oluşturan dumanı, büyük binalar. Sağ yanında bir Aztek tapınağı, Kolomb öncesinden kalma tarihi yapıtlar, gökyüzünde güneş ve ay, bir de özellikle kökleri bir kupa biçiminde resmedilmiş bitki ve çiçekler. Birbirinin böylesine karşıtı bu iki dünya, köklerinin bulunduğu dünya ile bu dünyaya yalnızca bir elektrik temasıyla bağlı ikinci dünya arasında uzun pembe bir elbise giymiş ve bir davete gitmek üzere yola çıkmışçasına eldivenler takmış Frida vardı, her zamanki gibi ciddiydi. Kuş kanatları gibi alnında birleşen kalın, kara kaşları Frida'nın yüzünün simgesiydi ama bu kaşlar aynı zamanda da gitme, yürüyemese bile uçma isteğini, yani özetle düşsel kaçışlarını da simgeliyordu.

Frida kendini daha dingin hissediyordu. Rengi yavaş yavaş yayan fırçası kaygılarını yatıştırıyordu. Bu kaygılar bir tuvalde ifade buluyordu. Yanıbaşındaki boya tüpleri, Frida'ya güven veriyordu. Akşamları fırçasını ve paletini temizliyor, her yeri siliyor, her şeyi ertesi gün yeniden kullanıma hazır biçimde yerli yerine koyuyordu. Gün bitiminde kendisini hoşnut kılan, tuhaf bir yoğunluğun içine yayıldığını duyumsuyordu. Diego'suz saatler daha çabuk geçiyordu.

Haziranda birden sıcaklar bastırdı. Hâlâ kanamaları, mide bulantıları vardı ama resim yaparak her şeyle mücadele etmeye çalışıyordu. Yine de çocuğun varlığına ilişkin kaygısı sürüyordu. Doktorlar annenin yaşamının tehlikede olmadığını söylüyorlardı, Diego bundan kuşku duyuyordu, aslında artık çocuk sahibi olma arzusu kalmamıştı. Yine de Frida'ya, nasıl isterse öyle yapmasını söylüyordu. Frida için hedef çok büyüktü. Bedeninin işlevlerini normal bir biçimde yerine getirmesi, ona ummadığı bir mutluluk veriyordu: Öte yandan Diego'-

nun olumsuz bir tepki göstermesi riski, çocuğu reddetmesi düşüncesi, ilişkilerinin kurulmuş olduğu düzen çerçevesinde son bulması olasılığı Frida'yı allak bullak ediyor, umutsuzluğa düşürüyordu. Tuvalinin önünde, içindeki Meksika–Amerika sınırını resmederken, bütün bunlar kafasına üşüşüp duruyordu, huzur bulmak için Meksika'ya olan bağını ve Amerika'da asla kabul edemeyeceği şeyleri resmediyordu.

Temmuz geldi. Açık pencereden içeriye beton ve toz kokan bir kokuyla karışık sıcak hava giriyordu. Frida zaman zaman çalışma iskemlesinden kalkıp pencerelerden birinin perdesini açıyordu. Meksika'da yaz akşamları kopan fırtınaları özlüyordu. Korkunç bir sıcak vardı. Hafif tahtadan paletiyle yelpazeleniyor, bir an için terebantin kokusu dışardan gelen kokuyu bastırıyordu.

Karnına dokundu ve yakınındaki bir takvime baktı. Yakında gebeliği iki ayını dolduracaktı.

"Çocuk sahibi olma konusu Diego'yla aramızda hep sorun yaratmıştır. Ben bir çocuğumun olması için her şeyimi verebilirdim, oysa hiç de aynı kanıda değildi. Resim, onun için her şeyden önce gelir, bu da normal bir şeydir. Üstelik onun zaten Marika'sı ve Lupe'den olma kızları vardı.

İkinci kez Amerika'da hamile kaldığımda, Diego sağlığımdan endişelendiğini söyledi. Doktorların bu konuda ne düşündüğünü bilmek istiyordu. Doktor Pratt, o ilk feci gebeliğin tersine, gebeliğim süresince uslu durduğum takdirde ve doğumun sezaryen olması durumunda, çocuğun doğabileceğini savunuyordu. Fikrini almak üzere Doktor Eloesser'e mektup yazdım, o da meslektaşıyla aynı kanıda olduğunu belirtti. İçine dalacağım dikenli ruhsal ortama gelince, sonuçta bu konuda karar verecek tek kişi bendim.

Bana öyle geliyor ki, Diego'daki ilgi eksikliği, benim sağlığım konusunda duyduğu kaygıdan çok, hatta belki de tamamen resmin yaşamındaki öneminden kaynaklanıyordu. Onu gayet iyi anlıyordum ve boyun eğerek çocuğu aldırtmaya hazırdım. Doktorlar geleceğim konusunda bana güvence verirken aslında hayati bir tercih yapacağım ortamı hazırlıyorlardı.

Çocuk bağımızı güçlendirecek miydi yoksa tersine koparacak mıydı? Kendi kendime sorular sorarak, olabilecek her şeyi düşünerek saatler geçirdim. Zihin yorgunluğu, göz yaşları hiçbir işe yaramıyordu, karar veremiyordum. Olumlu ve

olumsuzlukları tartıp bir dizi sonuç çıkarmam hiçbir sonuç vermiyordu. Her seferinde kendimi işin en başında buluveriyordum.

Henüz iki aylık hamileydim. Her şey mümkündü.

Kötü uyuyordum. Konuyu Diego ile tartışmaya çalışıyor, sonra bu kısır döngü içinde dolanıp duruyordum. Ama yavaş yavaş, son ve en doğal yöntem olarak, istek kendini gösterdi. Çocuğu, bebeğimi istiyordum. Ona sahip olma arzum, sahip olmama gerekçelerinden çok daha güçlüydü. Tıpkı, eskimiş, artık size ait olmayan bir şeyden sıyrılırmışçasına, endişenin uçup gittiğini farkettim. Tatlı uykularıma yeniden kavuştum.

Birbuçuk ay sonra, yazgım beni bir lokmada yuttu gitti. Yazgının dişleri köpekbalığınınki gibidir. Bir gecede, her şeyi yitirdim. Ağlamamın, inlememin, çığlıklarımın, duvarların ötesinden duyulduğu söyleniyor. Sabah, yalnızca, mutsuz ifadesiyle bir Diego ve bozulmuş örgüleri yaşlardan sırılsıklam olmuş, bir ambülans sireni gibi çığlığıyla tükenmiş bir Frida kalmıştı. Bugün ise yazmış olduğum şu sayfalar da var:

Uçsuz bucaksız bir su, altın ve kan yağmuruydu. Sonra hiçbir şey görmez oldum, yer ayağımın altında kayganlaşıyor, şimşek parçaları bedenimi parçalıyor, mutlak bir üzüntü benliğimi kavrıyor, bedenim sıvılaşıyor, yitireceği önceden belli bir mücadele veriyordu, birdenbire el ve ayaklarım kaskatı kesildi, bir bütün parçalara ayrıldı, bir beden açılmış canını veriyordu, ölüm veriyordu, kendi ölümünü doğuruyordu.

Çıldırtıcı bir kederdi.

Panik gibi bir korkuydu. Dehşet. Bir sıkıntı, ter ve kan, dayanıp güç alacağım hiçbir sağlam şey yoktu; duvarlar tozdan yapılmış gibiydi, eşyalar oynuyordu. Elle tutulur hiçbir şey yoktu, tüm görüntüler bulanıktı. Gökyüzünün maviliğine hançer darbeleri vuruluyordu. Yaşamın yolunda kapkara ku-

rumdan çatlaklar açılıyordu. Ufuk çizgisi dayanılmaz bir solgunluktaydı. Vahim bir öykü.

Bunu istememiştim. Her şeyi isteyebilirdim ama bunu değil. Beni dolduran şeyin onmaz yitimini, yaşamımın sakatlanmasını, benliğimin böyle şiddetli biçimde bozulmasını istemememiştim. Delilik o denli uzak değil. Delilik bir adım ötede. Delilik, acının tümel olduğu, yaşamın her parçasına çarptığı, ışığı boğduğu, her hareketi düğümlediği, her tür kurtulma çabasını yerle bir ettiği, her hava kabarcığını yutmaya çalıştığı, güçleri parçalamaya sebat ettiği bu yere dokunuyor ya da kapsıyor.

Atlattığımda kırgındım.

"Kırgınım" denemez, "bir parçalanma yaşıyorum" denemez; hiçbir şeyi atlatmadım henüz, yaşama kavuşmadım. Düşlemsel de olsa, henüz *mevcut* değilim. Patlamalar, kırılmalar, parçalanma, gözyaşı tufanı ve bu isimsiz boşluğu dolduran hiçbir şey olmaması. Bu, ben miyim? Güçlü, çarpıcı bir tuhaflık yayıldı içime, beni etkisi altında tutuyor, umutlara karşı dilsiz kılıyor, bir yaşam boşluğu, evet ısrarla söylüyorum, üstelik bir de anlam boşluğu. Anlamından sıyırtılmış, öylesine sevgiyle sahip olduğu şeyden yoksun bırakılmış bir beden. Düzensizlik, dağınıklık. Sarhoş bir gemi, enginlerin sarhoşu bir gemi gibi, içi boş bir sandal gibi dalgalar arasında sallanıp duruyorum. Yaralıyım, hiç bu denli yara almamıştım.

Çocuğum, suçluyum. Kendimi ne denli suçlu hissettiğimi bir bilsen. Seni sıcacık bağrımda tutmak, korumak için her şeyi yaptım. Sevdim, sevdim, görmezden, tanımazdan, anlamazdan çok önce, sevdim seni. Ama bu yetmedi. Bir şeyler eksik kaldı, bir parçan eksik kaldı. Belki de, babanın "mevcut değil" hanesine çarpı koyduğu mekandı bu. Gerçekte sen onun eksikliğini duydun, ben de senin, benden gelmeyen, noksan kalarak eksikli olmana yol açan o parçanı doldurmak

için yeterli güce sahip olamadım. Onun, bendeki eksikliğini doldurmaya da gücüm yetmedi.

Sen ve ben, bu zaman zarfında birleştik, aynı yazgı ile bağlandık, aynı şeylere tosladık, aynı noksanların acısını çektik. Bunun ayıbı bana ait, yalnızca bana. Seni iki kişilik sevme, kendimizi iki kişilik sevme, seni aksiliklerden koruma gücüne sahip olmalıydım. Her tür acıyı çekmeni engelleyebilecek, yitip gitmenin önüne geçebilecek, birlikte yıkılmamızın önüne geçebilecek denli güçlü olmalıydım. Senden af diliyorum, sonsuza kadar af diliyorum.

Senin duyumunu bir daha asla bulamayacağım. O gece kanatlarını açan, sıcaklığıma bir kıvılcım yağmuru gibi, el ve ayaklarımın hazzına girift ilmekler gibi dolan bu istek geri gelmez artık. O bana ulaşmaya çalışırken ben hazzımın tüm gücüyle onu ağırlamaya, içimde kök salman için ona sahip olmaya çalışıyordum. Ve tanıdık bir toprakmışçasına, yerinin orası olduğunu her zaman bilmişçesine karnımın içine yuvalandın. Gerindin, karanlık ve nemli yuvanı oraya yaptın.

Kabahatliyim, daha güçlü olmalıydım, bin kez daha güçlü olmalı, sana gelecek her tehlikeyi engellemeli, bedenin ve ruhunla seni içimde tutabilmeliydim. Her şey yıkıldı, içimde ve çevremde bir uçurum açıldı: Sen yoksun artık ve yitimine yaklaşan, parçalanan kendi bedenim. Hiçbir umuda yer yok artık.

Yok oldum. Tıpkı üzerime bir granit parçası düşmüş gibi. Onu engellemeye, kaçmaya çalıştım. Ama gücüm o an beni felce uğratarak, elimdeki her şeyi alarak, beni bir hiçliğe teslim ederek, uçtu gitti. Yok oldum. Ne düşünecek kafam, ne bedenim, ne cinsiyetim kaldı. Ben, seninle dopdoluydum. Senin yitmen, birdenbire her şeyimi aldı götürdü. Bana getireceğin gelişmeden, aydınlanmadan yoksun kaldım. Varlığının bana getirdiğinden, böyle, şiddetle kopmak ölçülebilir bir şey değil: Ayrımsız, her şeyi yitiriyorum. Hiçliğe gidiyorum.

Günışığını göremeyen yavrum, kendimi kaybediyorum.

Birbirimize bu denli yakındık, nasıl terkedebildin beni? Sana nasıl izin verdim? Birbirimize mahkumduk, hâlâ da öyleyiz. Her gittiğim yere seni de götürüyordum. Şimdiyse, sen beni gittiğin yere götürüyorsun. İnanmıştım, umudumu yitiriyorum. Sana bağlı olarak vardım, bana bağlı olarak vardın. Dahası: Birlikteydik, ikimiz tektik. İsyan etmek isterdim, ama yıkım öyle yoğun ki, edemiyorum. Bu yıkım, hırçın kum dalgaları arasında boğulan biri gibi beni alıp götürüyor.

Ne yaptım da bizi bu hallere düşürdüm, söylesene? İmdadına yetişemedim, sen de benim imdadıma yetişemedin, kimse bizim imdadımıza yetişemedi.

Artık söyleyecek hiçbir şey yok: Sözdağarcığım da üzüntüm gibi yoksul.

Yavrum, senin pahan biçilemezdi: Sen, benim gözümde pahası olan her şeyi kendinde birleştirmiştin: Diego'yu, aşkı, yaşamı, iletişimi, insanın kendini feda etmesini. İnsan sevdiklerini korumalı, her şeye karşı, her şeye rağmen koruması gerektiğini bilmeli.

Çıldırtıcı bir keder.

Artık, seni yaralı bir giz gibi içimde taşıyorum. Çevreme bakıyorum: Sessizlik yutuyor beni, eşyalar siliniyor, bacaklarım halsiz. Hiçbir mihenk taşı yok, hiçbir mekan yok. Ben işte bu dağınık maddeyim ve içim sessizlik dolu. Çevremde ise eter kokusu yayan, bozulmuş bir evreni kapsayan dört beyaz duvar var. Beklemek...

Bir Bebeğin Ölümü Üzerine Bir Annenin Ölümü Üzerine

"Şeyleri, yaşamı, insanları çok seviyorum. İnsanların ölmesini istemiyorum. Ölümden korkmuyorum ama yaşamak istiyorum. Ama acıya gelince, hayır, acıya dayanamıyorum."

Frida Kahlo

4 Temmuz 1932'de, artık bebek yoktu. Gece yarısı, bir düşük onu götürmüştü. Frida, saatler boyu sancıdan kıvranmış, sonra görmek, dokunmak, resmini yapmak, bir biçimde saklamak için fetüsü kendisine vermelerini istemişti. Yakarışları boşunaydı. Bir ambülans geldi ve onu Henry Ford Hospital'e götürdü. Bütün kanı boşalıyordu adeta.

Sonraki günlerde bir deli gibi, ölen çocuğunu istemeye devam etti. Sonra doktorlardan, durumunu resme dökebilmesi için gerek duyduğu anatomi resimlerini bulabileceği tıp kitaplarını vermelerini istedi. Doktorların geri çevirmesi üzerine Diego, o denli istediği kitabı getirdi Frida'ya.

İki hafta hastanede kaldı. Aşırı bir umutsuzluk içinde eskiz üzerine eskiz yapmaya girişti. Kimi zaman, döktüğü gözyaşlarından eridiği için kağıtların tümünü yırtmak zorunda kalıyordu. Az konuşuyor, sürekli ağlıyordu. Çok solgun, zayıf, bitikti, yaşama, kendisine acı çektiren şeyin resmini yaparak sarılıyordu.

Nemli bakışının tül perdesinin ardından, titreyen parmaklarına rağmen, görüntüler beliriyordu.

Kendisi ayaktadır, çıplaktır, boynunda bir kolye, gözlerinde iri yaşlar vardır. Karnında bir fetüs, karnının dışında

göbek bağıyla kendisine bağlı, ikinci, daha iri bir fetüs, bir oğlan vardır. Cinsel organından bir bacağından aşağı kanı akmakta, toprağa süzülerek, beslemekte, kökler ve bitkiler doğurmaktadır: Yaşam yeniden doğmaktadır. Gökyüzünde hilal şeklinde bir ay, Frida'ya bakarak ağlamaktadır.

Diego endişeliydi. Yalnızca resmin onu kurtaracağını biliyor, onu özendiriyordu. Lucienne'den, Frida hastaneden çıkar çıkmaz onu bir litografi atölyesine götüreceğine dair söz aldı.

– Evet, dedi Frida, tereddütsüz. Son günlerin resimlerini taşa kazıyacağım.

– Litografi çok zevkli bir iştir, dedi Lucienne, birlikte gideriz. Seveceğini sanıyorum.

– Biliyorum Lucienne, artık ya çalışacağım ya da umutsuzluğa kapılacağım.

Frida gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu ama hıçkırıklıklarla sarsılıyor, burnunu çekiyordu. Lucienne yanına yaklaştı, onu kollarına aldı. Frida başını arkadaşının omzuna yasladı ve mırıldandı:

– Esas, Diego'nun canını sıkmamak gerekir. Sağlığım kötülediğinde, kendisini sevmediğimi söylüyor. Bunun doğru olmadığını biliyorsun, değil mi Lucienne? Bana katı davranıyor... Müşkülpesent olan sanat aslında.

– Diego, Chicago'dan bir mektup aldı: World's Fair'de bir duvar resmi yapması için davet ediyorlar.

Frida kafasını kaldırdı, gözyaşlarını sildi.

– Öyle mi? Peki ya Detroit?

– Fiili çalışma ancak 25 Temmuzda başlayacak. Buna rağmen eleştiri yağmaya başladı.

17 Temmuzda, Frida, Henry Ford Hospital'den çıktı. Aşırı derecete zayıftı ama hiç zaman yitirmeden çalışmaya koyuldu. Yarıda kalan gebeliğini konu olan eskiz dizisini sürdürdü ve sonunda metal bir levha üzerine yağlı boyayla yapılan *Henry Ford Hastanesi* adlı tablosunu bitirdi.

Bu tabloda, parmaklıklı bir yatakta yatmaktadır. Yatakta hastanenin adı ve resmin yapıldığı tarih yazılıdır. Frida çıplaktır, karnı yuvarlak, saçları dağınıktır. Gözünden yine yaşlar akmaktadır, yatağın çarşafında kan lekesi vardır. Bir elinde, onu altı dağınık nesneye bağlayan altı ip tutmaktadır: Bunlar bir salyangoz, bir erkek fetüs, bedeninin karın hizasından profili, tuhaf madeni bir makine, bir orkide ve basen kemikleridir. Ufuk çizgisinde bir sanayi kenti yer almaktadır.

Hareket edecek duruma gelir gelmez Lucienne'le birlikte litografi atölyesine gitti. Gerektiği biçimde, aynı işi tekrar tekrar yapıyordu. Sessizce ve inatla, yarıda kalan gebeliğini çizip duruyordu. Lucienne onu gözlüyor, yardım ediyordu. Son derece sinirli olmasına karşın Frida işine ilgi gösteriyordu. Sonuçtan memnun değildi. Ama her şeye rağmen, atölyeden geçen ve çalışmasını gören insanların burun kıvırmasına, bunaltıcı sıcağa rağmen, inatla çalışıyordu.

– Nasıl olsa umutsuz olacaksam, hiç olmazsa üretken olayım, diyordu Lucienne'e. Hiç olmazsa, saf ve katıksız öz yıpranmadan, bu kadarını kurtarmış olurum.

Lucienne Frida'nın koluna girdi, gülümseyerek dışarı doğru ilerledi:

– Diego birazdan müzeden döner, haydi gidelim.

3 Eylülde, Mexico'dan bir telgraf geldi. Kansere tutulmuş olan Matilde'nin durumunun kritik olduğu haberini veriyordu. Frida yıkıldı. Amerika ile Meksika arasında telefon bağlantısı olanaksızdı. Telgraf şebekesinde sorun olduğunu söylediler. Frida gecikmeden bir uçak bulmak istedi ama Detroit–Mexico arasında uçak seferi yoktu.

– Tüm bu fabrikaları yapmak neye yarar, hangi akla hizmet! diye bağırıyordu. Tüm bu ilerleme hiçbir işe yaramıyor.

Tek çözüm vardı: Tren, otobüs. Binlerce kilometre... Frida, kendinde onca yolu katedecek gücü buluyor muydu?

– Her şeyi yapabilirim, anlıyor musunuz? Mexico'ya gidiyorum işte, gerekirse kamyonetle giderim.

Diego, Lucienne'den karısına eşlik etmesini istedi. Kendisi işini bırakamıyordu. 4 Eylülde iki kadın trene bindiler. Frida tek kelime etmiyor, bir çocuk gibi ağlıyordu. Saatlerce, kıpkırmızı gözlerle dışarıdan akıp giden manzarayı seyrediyordu. Gece, trenin gürültüsüne rağmen Lucienne onun karanlıkta hıçkırdığını duyuyordu. Kanaması yeniden başladı. Amerika'nın güneyinde aşırı yağmur sonucu Rio Grande taşmıştı ve rayların sular altında kalmasına rağmen ilerleyebilmek için tren yavaşladı. Yeni Meksika'ya geldiklerinde, yollarına otobüsle devam etmeye karar verdiler.

Frida'nın yürüyecek hali yoktu. Lucienne'e:

– Bir kiliseye gidip dua etmezsem, oraya canlı varmam olanaksız... Lucienne, bütün kanım boşalıyor... Otobüsten korkuyorum, dedi.

Lucienne onu sakinleştirmeye çalışıyordu.

– Tanrıya ne yaptım ki, bana bu tahilsizliği reva gördü, söylesene.

Lucienne, Frida'nın umutsuzluğunun, onu avutmak için söyleyeceği tüm sözcüklerden daha güçlü olduğunu hissediyordu.

Sınıra yaklaştıklarında, Teksas eyaletinde, Laredo'da kısa bir mola verdiler. Otogar gürültülü ve hareketliydi. Birkaç Amerikalı da vardı ama asıl *chicano*'larla* doluydu. Bekleme salonu hüzünlü, karanlık ve pisti. İlerlemiş saate rağmen yolcular itişiyorlardı. Bankların üzerinde insanlar, dizlerinin üzerinde ya da ayaklarının dibindeki bagajlarıyla sıkışık biçimde oturuyorlardı. Bazıları bir ellerinde bir torba, öbür ellerinde yüzlerini kapadıkları bir şapkayla uyuyorlardı.

Bir fırtına sıcağı vardı. Seyyar satıcıların tezgahlarındaki

* ABD'ye göçen Meksikalılara verilen ad.

yiyeceklerin kokusundan ötürü Mexico'nun uzak olmadığı hissediliyordu. Frida, Lucienne'in koluna tutunmuştu, gelen geçen onlara bakıyordu.

– Lucienne dışarı çıkıp biraz yürüsek.

– Yürüyebilecek gücün var mı?

– Hayır, ama burada da boğuluyorum.

Sokaklar karanlıktı. Tek tük titreşen ışıklar, açık bir kahvenin varlığına işaret ediyordu, birkaç sallanan berduşun gölgesini gördüler. Frida, Lucienne'e yaslanarak küçük adımlar atıyordu. Arada bir Frida'nın soluklanması için duruyorlardı.

– Sence şu kahvelerden birinde oturabilir miyiz?

– Bence oralara girmemek daha doğru olur.

– Otobüsleri sabahın dördünde kaldırmak da ne akıl kârı, yani.

Otogara dönerlerken şişman bir yerli kadın yanlarına geldi ve Frida'ya:

– Sen el falına baktırmalısın, tehlikedesin, dedi.

Frida Lucienne'in kolunu sıktı ve kafasını çevirdi:

– Bunu nereden çıkardınız?

– Bakışından anladım. Bakışlar ruhun aynasıdır.

– Gözlerim böyle güzel konuşuyorsa, el falıma baktırmamın gereği yok... Başka bir şey duymak istemiyorum, siz benim yolun sonuna da varamayacağımı söylersiniz....

Yerli kadın, eteklerinin arasında bir şeyler aradı. Frida'nın boştaki elini yakaladı, hiç çekinmeden avcuna bir şeyler koydu:

– Bunu al. Umarım sana uğur getirir, dedi.

Küçük bir naylon içinde bir Meryem resmi, birkaç kırmızı paçavra parçası, tohum taneleri ve Frida'nın yeni yetmeliğinde, Mexico katedralinin önünden satın aldığı türden iki adak heykelciği vardı; biri bir bacağı, diğeri de bir yüreği temsil ediyordu.

Meksika'nın kuzeyinde manzara çok güzeldi. Yaz yağmurlarından dolayı yemyeşil ve yabanıl dağ manzaralarıydı bunlar. Işık çok çiğdi, Frida gözlerini kırpıştırıyordu. Gördüklerini aklında tutmaya çalışıyordu. Bu doğal biçimlerden, çarpıcı yeşillerden hiçbirini unutmama arzusundaydı, onları tablolarında kullanmak istiyordu.

– Midem bulanıyor, belki de hapı yuttum Lucienne, ama Tanrım! Memleketim ne kadar güzel.

Nihayet, 8 Eylülde menzile ulaştılar. Frida ayakta zor duruyordu. Kendisini bekleyen kızkardeşlerinin kollarına yığıldı ve ablası Matilde'nin evinde yattı. Ertesi sabah annesinin başucundaydı. Kadıncağızın kurtuluş umudu yoktu. Frida anlamaktan aciz, diğerlerini dinlemekten aciz, tek kelimeyle umutsuzdu.

Annesi 15 Eylül'de öldü, Frida gece gündüz hıçkırıklara boğuldu. İyi kötü babasını avutarak, zaman zaman da kızkardeşleri tarafından avutularak bir ay Meksika'da kaldı. Arada bir Lucienne'le birlikte, San Angel'deki evin inşaatının ne durumda olduğunu görmeye gidiyordu. Ne Meksika'da olması, ne arkadaşlarının kendisine gösterdikleri sıcak ilgi onu teselli edebiliyordu. Buna rağmen, memleketinde olmaktan multu olduğunu söylüyordu. Ama, sınırın öbür ucunda Diego vardı...

21 Eylülde Frida ve Lucienne, gidişlerindeki kadar yorucu bir yolculuk sonrası Detroit'e vardılar.

Frida hemen çalışmaya başladı. Diego, Detroit Institute of Arts'da son derece meşguldü, 1933 baharında, New York'taki Rockfeller Center'da bir duvar resmi yapmasına ilişkin kontratın onayı gelmişti. O da sağlık sorunları nedeniyle zayıflıyordu, bu da sinirlerini yıpratıyordu. Frida, ne pahasına olursa olsun, yapacağı en iyi şeyin çalışmak olduğunu biliyordu.

Böylece resim yapıyor, ağlıyor, ağlıyor ve resim yapıyordu.

Bir anlamda kendi ölümü gibi yaşadığı çocuk düşürme olayını hiçe saymak istermişçesine *Doğumum* adlı tabloyu yaptı. Bedeninin üstü çarşafla örtülü –ölüler gibi– bacakları ayrık bir kadın, başı kan lekeli yatağın üzerine çıkmış, gözleri kapalı bir çocuk –o da ölü gibi– doğuruyor. Yatak boş bir odanın ortasında, duvarda yalnızca boynundan iki kez hançerlenmiş bir Dolorosa Ana portresi asılı. Tablo, bu doğumun şiddetinin temsilindeki sadelikle şok yaratıyordu. Frida'nın dünyaya gelmesi mi, doğumumu mu yoksa ölümü müydü bu? Çocuğunun doğumu mu, ölümü müydü? Yoksa yeniden doğumu muydu çocuğun?

Frida hiçbir ahlaksal ya da estetik kaygıdan etkilenmeksizin, gerçek ya da simgesel, kendi evrenini çizmeye kararlıydı. Frida, çektiği acıda özgürdü.

Diego'nun çalışması, dört bir yandan eleştiriliyordu, ama o buna aldırmıyordu. Şeytan kendini savunuyordu, ünü de gitgide artmaktaydı. Siyasal ya da sanatsal polemiklerin merkezi olarak bildiğini okuyor ve bundan gurur duyuyordu.

1933'te New York'a geri döndüğünde, kendisini eleştirenlerle savunanlar arasında, Rockfeller Center'ın duvarında çalışmaya başladığında ateşler içinde yanıyordu.

Frida ise Manhattan'a kavuştuğundan dolayı mutluydu. Orada kendini daha az yabancı hissediyordu. Suda balık gibi, sanatçılardan aristokratlara gidip geliyordu. Carnegie Hall'da bir Çaykovski konserinde kağıttan uçaklar yapıyor ve yanındaki kadının anlattığı saçmalıklara gülüyordu. Kendisiyle röportaj yapmaya gelmiş bir gazetecinin, boş zamanlarında ne yaptığı sorusuna, tereddüt etmeden:

– Aşk yapıyorum, efendim, yanıtını verdi.

Adam, hem sıkılmış hem de hoşuna gitmiş bir biçimde gülümsedi. Devam etti:

– Hayattaki idealiniz nedir?

– Aşk yapmak, yıkanmak, aşk yapmak, yıkanmak, aşk yapmak, yıkanmak... Daha devam edeyim mi?

– Hayır, teşekkür ederim, Bayan Rivera. Burada kesebiliriz.

– Tabii, her şeyin bir sonu vardır. *You don't feel shocked, do you?*

– Yoo, hayır. Bizim mesleğimizde, malum... sanatçılar...

– Tıpkı psikanalistler gibi, hep bunu düşünürler değil mi? Ama yine de sanatçılar, psikanalistlerden daha seksi, değil mi?

– Şey... Bayan Rivera, Detroit hakkında bir iki şey söyler misiniz?

– Çelikten... bir delik. Burjuvaları başka yerdekilere göre biraz daha zırhlı. Normal değil mi?

"Hep birlikte çıkıyor ve çok eğleniyorduk, çılgınlıklar yapıyorduk. Ondördüncü sokakta, bodrum katında bir İtalyan lokantasına gidiyorduk. Bir örnek vermem gerekirse, beyaz bir masa örtüsü vardı, üzerine şeker ekiyorduk, ben bir resim yapıyor, masanın ucundaki Diego'ya iletiyordum, o da bir şeyler çiziyordu ve oyunumuz böyle sürüp gidiyordu. Bunlar, öylesine, anında yapılan gerçek kompozisyonlardı. Biraz şarap ya da başka bir şey döküyorduk, üzerine karabiber ekliyorduk... Lokantadan çıktığımızda, örtü gerçek bir manzara resmine dönüşmüş oluyordu."

Louise NEVELSON

New York yaşamı, Frida'nın resmi açısından pek verimli sayılmazdı. Detroit'te geçirdiği aylar ve annesinin ölümünden sonra hoşça vakit geçirmek istiyordu. Ressam dostlarını ziyaret ediyor, Greenwich Village'de gezinti yapıyor ya da sadece

evinde oturup kitap okuyordu. Yine de, karmaşık bileşimiyle, oldukça gerçeküstü bir tabloya başladı. *My dress hangs there*: Amerikan tarzı binalar, bir Yunan tapınağı, kolaj biçiminde bir yığın işçi, George Washington'ın heykeli, fabrika bacaları, içinden her tür şey fışkıran bir çöp kutusu, bir telefon, bir tuvalet, bir kilise, deniz, bir gemi, özgürlük heykeli, bir duvar saati, alevler içinde birkaç apartman, Mae West –"ne yazık ki yalnızca ekranda gördüğüm en olağanüstü yaşam makinesi, demişti Frida– özellikle de tablonun tam ortasında asılı Frida'ya ait ama içi boş bir elbise. Frida'nın gördüğü biçimiyle, Amerikan dünyasının süprüntülerinden oluşan tuval, bir meydan okuma, Diego'nun pek sevdiği, Frida'nın ise içinde kendini yok hissettiği Amerikan toplumundan duyduğu tiksintiydi. Bunların içinde, yalnızca görüntüsünün –elbisesinin– yeri vardı.

Bu arada, Diego sınanıyordu. Rockefeller Center'daki duvar resmi dört bir yandan saldırıya uğramıştı. Resimdeki egemen renk kırmızıydı ve tam ortada Lenin'in yüzü görülüyordu. Nelson Rockefeller, resimde düzeltmeler yapmasını istedi. Diego, Lenin'in suratı yerine Abraham Lincoln'ün suratını yapabileceği yanıtını verdi. Bu Rockefeller'ı tatmin etmedi ve olayı kaba kuvvetle çözmeyi tercih etti. Adamlar yollayarak yapılan çalışmanın üzerini örttürdü ve Rivera'dan, mekanı terketmesini istedi. Diego bu emre uydu ama ancak kendisini savunan bir dizi imza kampanyası ve gösteri başlattıktan sonra. Bir şey değişmedi. Rockefeller ağa, siparişinin parasını ödedi ama kararından vazgeçmedi.

Nelson Rockefeller, Eisenstein'ın *Que Viva Mexico* filminin galasında Frida'nın yanına yaklaştığında, Frida ona sert bir bakış fırlatıp sırtını döndü.

Birkaç ay sonra, Diego'nun duvar resmi silindi ve Chicago kontratı iptal edildi. Diego yine de, New York Worker's School için çalıştı ve New York Troçkist Grubu için iki küçük duvar resmi yaptı.

Dönme konusunda Diego'nun sergilediği suskunluğa ve Frida'nın arzusu doğrultusunda, Barbizon Palace otelinden Beşinci cadde ile Sekizinci sokağın köşesinde bir eve taşınmış olmalarına rağmen sonunda Mexico'ya dönmeye karar verdiler.

1934 yılı, Mexico'da San Angel'deki evlerinde başladı.

Yola çıkmadan önce, kışın ayazında, tek başıma Brooklyn köprüsünde dolaşmaya gittim. Feci bir rüzgar vardı, uçmamak için eteklerimi iki elimle birden tutmak zorunda kalıyordum.

Evet, geri dönmek için çok üstelemiştim. Ama orada, köprünün ortasında, Manhattan'ı gördüğümde yüreğim çatlarcasına atıyordu. Burayı delice seviyordum, hele şimdi gitmekte serbest olduğum şu anda daha da fazla seviyordum. Hava griydi, üzerimde etekleri mantomdan çıkan uzun kırmızı bir elbise vardı.

Orada öyle duruyordum, gerçekte küçücüktüm ama ışığın gümüşe ve bakıra boyadığı bu *downtown*'ın görüntüsüyle ürperiyor ve adeta yüceliyordum. Manyetik kent gücünü bana aktarıyordu. Ağlamaya başladım. İnsanlar bana bakıyorlardı, bir zenci yanıma yaklaştı: *"Do you feel OK, young lady?"* Evet, evet, *I feel perfectly OK.* Ayaklarımın altında, eski zamanlardaki gibi siyah ve beyaz olağanüstü bir yelkenli, yelkenlerini şişiriyordu. Başımın üstünde tuhaf minik bir uçak, parıldayan bina cephelerine atlamak ister gibiydi. Becerebilseydim, *States Island Ferry* ile bir tur atardım ama vakit çok geçti, gece olmak üzereydi.

Wall Street'te in cin top oynuyordu, bu sessizlikte sokak daha da eziciydi. Yavaş yavaş yürüyordum. Bacağım ağrıyordu.

New York'ta geçirdiğimiz son günler pek de zevkli değildi. Diego'ya karşı kampanyalar başlatılmıştı, o bunlardan ya-

rarlanıyordu, ben bu rezil memleketten bıkmıştım, o ise her şeye rağmen kalmak istiyordu. Yine de güzel anlarımız oldu, dostların arzu ettikleri gibi gelip gidebilmeleri için kapımızın gece gündüz açık olduğu günler. Bir hareket vardı. Yine örneğin Diego'nun Rockefeller Center'dan parasını alıp eşit miktarlarda zarflara bölüştürerek her biri birbirinden yolsuz Greenwich'li sanatçı dostlarımıza dağıttığı o gün... Ne şölendi! Ne mutluluk!.. Güzel Louise Nevelson'la ilişkisi olmuştu ama ben ses etmemiştim. En azından ilk kez, önüne çıkan ilk süslü kadınla gitmiyordu. Louise harikuladeydi, korkunç bir kadındı, yapıtının yirminci yüzyıl sanatına damgasını vuracağından emin olduğum çok çok büyük bir heykeltraştı. Bir anlamda, Diego'yu anlıyordum. Bir dehanın kaçamağını, hayır, iki dehanın kaçamağını kabullenmem gerekirdi.

Acı çekiyordum, belli etmedim. Diego hep bana geri dönüyordu.

Gidişimiz destansı bir niteliğe büründü, herkes orada, iskeledeydi. Giderken bir kuruşumuz dahi yoktu, dolayısıyla yolculuk harcamalarımız için aralarında para toplamışlardı. Yola çıktığımızdan emin olmak için birkaçı bizimle birlikte gemiye bindi. Havana'da durduk. Çok hoştu. *Malecon*'da* yürüdük. Çok güzel kolonyal stilde evler, müthiş bir Amerikan–Kübalı karışımı hareket, etli butlu, şehvetli kadınlar, şakacı adamlar vardı, rüzgar tuzlu, güçlü bir kokuyla doluydu, deniz yeşildi. Bir açıkhava kahvesinde kocaman istakozlar yedik. Burasının Julio Antonio Mella'nın ülkesi olduğu aklıma geldi, Tina'nın ne olduğunu düşündüm.

Diego'ya bakıyordum, biricik kurbağama aşıktım. Bir soluk alıyordum.

Veracruz'da karaya çıktık...

San Angel'deki eve yerleştik. Daha geniş olan bejli–pem-

* İskele, deniz kıyısındaki bir gezinti yeri.

beli bölüm Diego'ya aitti, daha küçük olan mavi bölüm ise benim. Bir binadan diğerine küçük bir köprüyle geçiyorduk. Diego geri dönmek zorunda kaldığından dolayı keyifsizdi. Kendimi geniş çapta suçlu hissediyordum. Ama ne yapabilirdim ki?

Hareketli bir yaşamımız, iyi dostlarımız –John Dos Passos'tan Başkan Lazaro Cardenas'a kadar– geniş bir evimiz, güzel kaktüslerimiz, hatta maymunlarımız olmasına rağmen Diego'yla yaşam sönmeye başlamıştı. Ulusal Sarayın duvarlarını bitirmek zorundaydı, ayrıca Güzel Sanatlar sarayında, Rockefeller Center'ın duvar resmini yeniden yapması istenmişti. Ama hiçbir iş yolunda gitmiyordu. 1934 yılı boyunca sık sık hastalandım: Bir apandist ameliyatı geçirdim, sağ ayağımı ameliyat etme kararı aldılar –sadece beş parmağım kesilecekti!– çünkü bu ayağım sürekli kuruyor ve çok acı veriyordu ve bir kürtaj geçirdim; bu kez doktorlar, kanallarımın bir çocuğunki gibi gelişmemiş olduğu, bebeğin büyümesinin mümkün olmadığı teşhisini koydular. Diego, sırtına yüklediğim tıbbi masraflardan yakınıyordu. Sayemde "sıfırı tükettiğimizi" söylüyordu...

Üstelik Diego, sanki başka kadın kalmamış gibi küçük kardeşim Cristina'ya gitmişti. Bu, benim yarama bıçak sokmak gibi bir şeydi çünkü Cristina, bir anlamda benim parçam gibiydi ve benden daha iyi durumdaydı. Hoşgörülü ve özgürlükçü olmaya çalıştım. Hepimizin dünyaya bir kere geldiğimiz ve yaşamımızı hem nicel hem de nitel olarak en iyi biçimde geçirmemizin mantıklı olduğu fikrini benimsemeye çalıştım. Yine de acı çekiyordum. Üstelik acı çekmekten dolayı suçluluk duyuyordum, çünkü özgürlükçü düşüncelere sahip olduğunu söyleyen birinin böyle bir acı çekmesi yakışıksızdı. Bir kısır döngüydü, kendimi kurtaramıyordum. Aylar geçiyor, ilişkileri hâlâ sürüyordu.

Tek başıma küçük bir daire tutmaya karar verdim. Ama

bu da hiçbir şeye çözüm getirmedi. 1935 yazında, bu durumdan bıkarak yolculuğun bir kopma yaratacağını, böylece her şeyi daha iyi değerlendirebileceğimi düşünerek New York'a gittim.

New York'ta kuru bir sıcak vardı. Piyanist arkadaşım Mary Shapiro ile birlikte Washington Square yakınında bir otelde kalıyordum. Dostlarımı görüyor, yürüyüş yapıyor, neredeyse buz gibi olan suda yüzüyordum, Diego'ya mektuplar yazıyordum. Aslında, bizim aşkımızla karşılaştırıldığında tüm ilişkileri ne ifade ediyordu ki? Küçük yaramazlıklardı bunlar, Cristina'yla olan bile. Bir kez daha Diego'ya gereksindiğim, onun da bana gereksindiği ve bu yüzden aramızdaki hiçbir şeyi koparmamak, geri kalan şeyleri kabullenmek gerektiği kanısına vardım.

Avuçlarım barış dolu, yeni bir yaşam tarzına ve birbirimizi yitirmeme pahasına her şeye hazır olarak Mexico'ya geri döndüm.

Diego'nun Cristina ya da diğerleriyle olan ilişkilerinden dolayı üzülmemek için elimden geleni yapıyordum. Ortak yaşamımın gizli kontratı karşılıklı destekle birlikte bağımsızlığı da kapsıyordu.

Ama heykeltraş Isamu Noguchi ile birbirimize âşık olduğumuzda, işler pek de kolay olmadı. Aylar boyunca, gizli randevularla zamandan, Diego'dan, yaşamımdan çalınmış bir aşkı yaşadık, Isamu bu saklambaçı pek zor kabulleniyordu. Diego'nun herkesin gözü önünde büyük bir rahatlıkla çapkınlıklarını sürdürdüğünü görüyor ve benim çekingenliğime bir anlam veremiyordu. Yine de bir yıl boyunca dansederek ve aşk yaparak yaşadığımı söyleyebilirim. İlişkimiz, Diego'nun tabancasıyla çıkıp gelmesiyle birlikte son buldu. Isamu anladı ve vazgeçti.

O yıl da pek az çalıştım. Yine de, endişe verici bulunan "Biraz haddini bildirme" adlı tabloyu yaptım. Bu tablonun kö-

keninde adli bir olay vardı. Adamın biri bir kadını bıçaklayarak öldürmüş, mahkemede hakime "Sadece biraz haddini bildirdim," demişti. Bunda belki de kötü niyet yoktu! Tablomda: Katil ayakta ve giyinikti, elinde bıçak, ortada bir yatak ve üzerinde kanlar içinde çıplak kurbanı vardı... Her yer kan içindeydi, tuvalin çevresine bile kan sıçramıştı ve resim doğal büyüklükteydi.

Bu korkunç fikir nereden mi aklıma geldi? Belki de yalnızca bir savunmaydı. Katledilmiş kadın, Diego'nun her gün öldürdüğü ben değil miydim? Yoksa öbür kadın mıydı, Diego'nun birlikte olduğu, benim yoketmek istediğim? İçimde yoğun bir şiddet arzusu vardı, bunu reddedemem ve bu şiddeti becerebildiğim gibi kullanıyordum. Onyedinci yüzyılda, kendisini tuval dışında iğfal eden gerçeklikten öcünü tam olarak alamasa da Judith'i Holofernes'ın kafasını keserken resmeden küçük bir Artemisia Gentileschi olarak görüyordum kendimi.

Lev Davidoviç Troçki: Konuk

"Kötüyüm, gitgide daha da kötü olacağım ama yavaş yavaş yalnız kalmaya alışıyorum, bu bile bir şeydir, bir avantaj, bir zaferdir."

Frida Kahlo (1937)

Evlilik yaşamının sorunları arasında Frida bir dönem, Meksika tarzı elbiselerine, takılarına, kurdelalı saçlarına sırt çevirmişti. Hatta, kısa saçlı bir otoportresini bile yaptı. Sonra, kocasıyla yeniden yakınlaşmaya başlayınca yeniden eski giyim tarzına döndü.

1936'da sağ ayağından üçüncü kez ameliyat oldu: Bazı kemiklerini aldılar. Ama ayağı besleyen damarlardaki çürüme devam ediyordu. Omurgasına gelince, sancılar bir süre yok oluyor, sonra en ummadığı anda yeniden başlıyordu. Frida acı çekiyordu ama acı bile, yaşama sevincini azaltacağına daha da kızıştırıyor ve yıllar geçtikçe, hiç tartışmasız karakterini güçlendiriyordu.

O eski densiz, küçük kızdan eser yoktu. Tamamen kendine özgü, duyarlı, derin, özgün ve çevresindekilerin deyimiyle parlak bir kişiliğe sahip biri olup çıkmıştı. Diego ile arasındaki büyük yaş farkına karşın olgunluğu ve parıltısıyla Diego'nun otoritesine hiç gereksinmiyordu. İnsanlar Frida'yı Diego'nun karısı olduğu için değil, kendi kişiliğinden dolayı seviyorlardı. İnsanları kucaklamaya hazır kollarla karşılıyor ve dünyasına girdikleri andan itibaren onlara sınırsız bir özveri sunuyordu.

Resim çalışmaları düzenli değildi. Kimi zaman resim,

haftalar, hatta aylarca ilgi alanına girmiyordu, kimi zamansa gece gündüz kendini resme veriyordu.

Belki de aile yaşamındaki duygusal sorunlara inat, o dönemde bir tür soykütüğü tablosu yaptı: *Büyükannem, büyükbabam, annem, babam ve ben*. Bu tabloda Meksika, ailesi, evi ve döllenme ögeleri, çocuk Frida'nın avcunun içinde ya da çevresindedir. Yaklaşık on yıl sonra, bir başka aile tablosu daha yapacaktır.

"Bir ressam olarak Frida, Diego'ya hiçbir şey borçlu değildi, yani Diego hiçbir zaman onun hocası olmadı, asla tek bir resmini düzeltmedi demek istiyorum (...) hatta pek çok konuda tam tersi geçerliydi, çünkü Frida'nın onun üzerinde (...) ahlaksal ve sanatsal olarak (...) güçlü bir otoritesi vardı (...)."

Alejandro GOMEZ ARIAS

Cristina, yavaş yavaş yeniden Frida'nın sevgili kardeşi ve en iyi dostu oldu. Birbirlerini tamamlayan suçortağı, birbirlerine engellenemez bir bağla bağlı iki kadın, tıpkı çocukluklarındaki gibi hiç ayrılmaz oldular. Cristina'nın çocukları Isolda ve Antonio, Frida'ya ikinci anneleri gibi davranıyor ve aynı karşılığı görüyorlardı. San Angel'deki evde kendi evlerindeymiş gibi yaşıyor ve Frida'yı çok mutlu kılıyorlardı. Frida'ya yaptıkları resimleri yolluyor, şefkat dolu mektuplar yazıyor, oyuncaklar ve gülücükler veriyorlardı.

San Angel'deki çifte ev çok hareketliydi: Rivera çifti ve dostları, Frida'nın kızkardeşleri, hizmetçiler, şöförler, ayrıca maymunlar, papağanlar, köpekler hep biraradaydı.

Bütün bunlar yüksek bir gelir düzeyi gerektiriyordu ve Rivera çifti olanaklarının kat kat üstünde yaşıyordu. Halbuki Frida bir kuruş bile kazanmıyordu ve Diego'nun başına açtığı tıbbi harcamalardan ötürü suçluluk duyuyordu. Buna geçici bir çözüm buldu: Kendisine borç veren dostlar edindi. Kesin olan bir şey varsa, o da Rivera çifti için para ilişkilerinin pek basit olmadığıydı. Frida bazen, kendisi yüzüne söylemeye ce-

saret edemediğinden, evle, elbiselerinin temizlenmesi ya da alınacak bir ilaçla ilgili olarak para vermesi için dostları aracılığıyla Diego'ya yazılı notlar yollardı. Bu bağımlılığa çok zor katlanıyordu. Ama ne yapabilirdi? Bu sıkıntısını, Diego'ya ve çevresine daha iyi davranarak, davranışı, aklı ve çalışmasıyla ona layık olarak karşılamaya çalışıyordu.

Gündelik ya da yarı gündelik harcamalara bir de Diego'nun Kolomb öncesi sanatına ait eşyalar satın alması ekleniyordu. Yaşamının sonunda bu koleksiyonda toplam 55 481 parça olacaktır. Tabii Frida'nın da adak, folklorik eşya, bebek koleksiyonlarını, giysilerini, takılarını unutmamak gerekir.

Amerika'daki gibi bolluk içinde değillerdi ama yoksulluk çektikleri de söylenemezdi. Arada bir dar boğazdan geçiyorlardı ama pek aldırmıyorlardı. Genelde birinin ya da öbürünün bu konudaki karmaşıklığına karşın gayet zengin bir biçimde hem bohem hem de devrimciydiler.

18 Temmuz 1936'da İspanya'da iç savaş patlak verdiğinde, Meksika'nın başında reformcu ve liberal cumhurbaşkanı, Lazaro Cardenas vardı; ülke için yapıcı bir siyaset izliyordu. Meksika'da bir ifade özgürlüğü havası esiyor, siyasal tartışmalar rahatlıkla sürüyordu. Bu arada Diego komünistlerin eleştirilerine maruz kalıyor, gitgide Troçkistlerle yakınlaşıyordu. Frida, uzaktan pek bir şey yapılamasa da, İspanya Cumhuriyeti'ni savunma yolunda mücadele veriyordu. Rivera'ların çevresinden Meksikalı, Amerikalı ya da Fransız pek çok kişi İspanya'ya gidiyordu. Uluslararası destek dinamik biçiminde oluşmaktaydı.

Julio Antonio Mella'nın öldürülmesinden sonra Meksika'dan Almanya'ya sürülen ve oradan Sovyetler Birliği'ne geçen Tina Modotti de vakit geçirmeden Moskova'dan İspanya'ya hareket etti. Ama Frida, bozuk sağlığıyla bir iç savaşın ortasında ne yapabilirdi ki? Tabii ki, elinden pek az şey gelirdi. Çok fazla tehlike vardı. Bu nedenle, bu dava için kendi ül-

kesinde olabildiğince etkin olmaya çalıştı. Toplantılar düzenledi, mektuplar yazdı, acil yardım topladı, İspanya'ya yollanmak üzere giysi ve ilaç kolileri hazırladı.

Diego'ya New York'tan, Lev ve Natalya Troçki için Meksika hükümetinden siyasal sığınma hakkı alıp alamayacağını soran bir telgraf gelince, politika yeniden devreye girdi. 1928'-den beri zaten sürülmüş oldukları Kazakistan'da yaşarken, Stalin tarafından 1929'da Sovyetler Birliği'nden sınırdışı edilen Troçki, o zamandan beri Meksika'ya değin, Türkiye'de, Norveç'te, Fransa'da çok güç sürgün günleri yaşamıştı.

Hasta olmasına karşın Diego bu işe dört elle sarıldı. O dönemde ülkenin öbür ucunda bulunan Cumhurbaşkanı Cardenas'ı bularak izin istedi ve izin aldı.

9 Ocak 1937'de Troçki'ler sonunda Tampico'ya vardılar. Frida ve birkaç arkadaşı onları karşılamaya gitti. İskelede, gruptan ayrılmış, öne çıkmış gölgesi ve yaptığı el işaretleriyle Frida, Troçki'lerin ilk gördüğü şey oldu. Natalya gemiden inmek istemiyor, Stalin'in kendilerine bir saldırı düzenlemiş olmasından korkuyordu. Sonuç olarak çevrelerinde bir güvenlik çemberi oluşturuldu ve kırksekiz saat sonra Coyoacan'a, polislerle çepeçevre sarılmış olan Mavi Ev'e vardılar.

O dönemde Mavi Ev boştu: Guillermo Kahlo, eski evinde yalnızca fotoğraf çalışmaları için bir oda ayırıp kızlarından birinin evine yerleşmişti.

Evinin birkaç gün içinde bir "blockhaus"a dönüştüğünü –sokaklara bakan pencereler tuğlayla örülmüştü, evin çevresinde polisler vardı, arkadaşları gece ve gündüz devriye geziyordu– görünce kızına sordu:

– Liebe Frida, sence bana bir açıklamada bulunmanız doğru olmaz mı?

– Canım babacığım, yüzyılımızın en önemli adamlarından birini ağırlıyoruz.

– Hep aynı laflar, dedi Guillermo. Peki, kimmiş bu adam?

– Lev Davidoviç Troçki, Lenin'in arkadaşı, Ekim Devriminin temel adamı, Kızıl Ordunun kurucusu, kısacası üst düzey bir Rus devrimcisi...

– Tüm bu önlemler niye?

– Çünkü bu adam aynı zamanda ölüm tehlikesiyle karşı karşıya...

– Peki, sen korkmuyor musun?

–Eğer korkmaya başlarsam, son derece yararsız biri olur çıkarım. Bu da hiç iyi olmaz.

– Siyaset, siyaset!.." Yaşam boyunca, insan iradesi özgürlükten yoksundur..."

– Ne diyorsun?

– Hiiç... Schopenhauer. Dostun Troçki'ye siyasetin hiçbir işe yaramadığını, insana zararlı olduğunu söyleyeceğim. Gidip söyleyeceğim.

"Yaşamımın son derece olağandışı olduğunu reddedemem. Ama bunun nedenlerini benim kişiliğimde değil, dönemin koşullarında aramak daha doğru olur. Ama tabii, üstlendiğim görevi üstlenmiş olmak için bazı kişisel özellikler de gerekmekteydi."

Lev Troçki

Lev ve Natalya Troçki, Coyoacan'daki eve büyük bir zevkle yerleştiler. Mekanın hoş olması bir yana, son gezginlik dönemlerinden sonra bir barınak bulmuş olmaları başlıbaşına bir nimetti. Siyasal çalışma yavaş yavaş örgütlendi: Jean van Heijenoort sekreterdi, bir daktilo bulundu, arkadaşları şu ya da bu görevi üstlendiler. Meksikalı üst düzey bir bürokrat olan Antonio Hidalgo, Başkan Cardenas ile ilişkileri örgütlüyordu. Diego ve Frida, dikkatli ve özveriliydi.

Evin içindeki etkinlikler titizlikle örgütlenmişti. Sabahla-

rı, herkesin günlük programı belirleniyordu. "Troçki ve oğluna ilişkin olarak Moskova'daki davalarda açıklanan iddianameler" ile ilgili olarak bir soruşturma komisyonu oluşturulmuştu. Yitirilecek bir dakika bile yoktu. Troçki'nin tüm bu mücadele yıllarının getirdiği deneyimin bir meyvesi olarak her şey gayet etkili biçimde yapılıyordu. Hiçbir şey tesadüfe bırakılmıyordu, hele de Troçki'lerin çevresindeki kişiler...

Buna rağmen, Diego ve Frida özel bir statüye sahip gibiydi. Diego her zamanki rahatlığı içinde Troçki ile onun genelde herkesle kuramadığı türden açık ve özgür ilişkiler kurdu. Diego'nun Troçki tarafından pek iyi gözle bakılmayan bir tür anarşizmine karşın doğal içtenliği ve cömertliği her şeyin üstesinden geliyordu.

"Frida, güzelliği, karakteri ve akıllığıyla son derece ilgi çekici bir kadındı."

Jean van HEIJENOORT

Frida'nın elinde kullanmasını çok iyi bildiği birçok koz vardı. Lev Davidoviç güçlü, son derece akıllı bir adam, çoğunlukla zor ama tartışılmaz biçimde çekici bir kişiydi. Aynı zamanda Natalya'yla kapalı bir dünyada, belki biraz zoraki yaşamış ama yaşamın onları maruz bıraktığı mücadeleler içinde pekişmiş bir beraberlik içinde yaşamış, sürekli takip altında bulunan ellisekiz yaşında bir adamdı. Hafifliklere, çapkınlıklara olanak tanımayan bir yaşamdı bu çünkü tehlike sürekli kol geziyordu.

Lev Davidoviç ile Frida arasında kurulmaya başlayan aşk oyununun nedenini "zaaf"ta aramamak gerekir. Asıl neden yaşamın kendisinde, çıkışlarında ve gizli gücünde yatar. Troçki'nin dünyası zorlu bir dünyaydı, Frida'nınki de, başka bir bağlamda, aynı konumdaydı. Birbirine rastlayan ve bir an için birbirlerine kendilerinden bir şeyler veren iki kişi. İşte ilişkinin oluştuğu çerçeve böyle tanımlanabilir.

Troçki ve Frida'yı çevreleyen, gerek siyasal gerekse psiko-

lojik ortam düşünüldüğünde, ilişkinin hiç de kolay olmadığı görülür. Natalya Sedova büyük bir kadındı, gerek insan gerek mücadeleci olarak Troçki'nin her zaman yoldaşı olmuştu. Frida'nın kocası çapkın ama feci derecede kıskanç bir devdi.

Dikkatli olmaya çalıştılar: Aralarında İngilizce konuşuyorlardı (Natalya İngilizce bilmiyordu). Okuması için kendisine verdiği kitapların içine Troçki, Frida'ya yazılmış aşk mektupları koyuyordu. Bunlar, sıradan aşkların bilinen kurnazlıklarıydı. Ve hiçbiri Natalya'nın gözünden kaçmadı, kadın acı çekmeye başladı. Diego her şeyden habersizdi.

Mevsim bahardı. Ama her şey, siyasetin gereklerinden ötürü, boğulma riskine karşın duvarlar arasında cereyan ediyordu. Troçki ile Frida arasında dönen dolaplar gitgide daha görünür hale geliyordu. İşi Cristina'nın evinde buluşmaya kadar vardırdılar. Mavi Ev'in sakinleri bu durumdan endişe duyuyorlardı: Her davranış tehlikeli olabilirdi. İlişkilerinde yaşadıkları hazza ve sıcaklığa karşın iki aşığın peşleri bırakılmıyordu. Siyasal sonuçlar ortaya çıkmadan önce, durumu çözmek gerekiyordu...

Troçki'ler yalnız başlarına düşünme kararı aldılar. Temmuz ayında Troçki bir süre için kentten ayrılarak köye gitti.

Ayın 8'inde Natalya'ya "Beni, hiç merak etmeden düşün," diye yazıyordu. Ama öte yandan Frida'ya kendisini bırakmaması için yakaran mektuplar yolluyordu. Hatta arkadaşlarından birinin aktardığına göre Frida "Moruk'tan bıktım artık," demişti. 11 Temmuz'da Frida Troçki'yi kırdaki gizli barınağında ziyarete gitti. Gündemde ise, kuşkusuz, ilişkilerinin bitirilmesi vardı. Her aşkın bitiminde kimin kimi bıraktığı düşünülür ve bir türlü yanıt bulunamaz ya. Bu konuda da hâlâ dedikodu yapılmaktadır.

Troçki, Natalya'yı iki misli daha fazla sevmeye başladı ve üç hafta sonra buluştular. Frida ve Natalya, birbirlerine bazen

soğuk, bazen içten davranıyorlardı. Rivera çifti Mavi Ev'e, her zamanki tavırlarıyla, sıcaklık, neşe ve destek dolu olarak Troçki'lerin ziyarete gidiyorlardı. Bir gün Lev Davidoviç'le sohbet etmeye kafasının üzerinde bir papağanla gelen Diego, hâlâ bir şey bilmiyor gibiydi.

Görünürde Frida ile Troçki'nin ilişkileri derin bir dostluk ilişkisini andırıyordu, bu da Mavi Ev sakinlerini rahatlatmıştı.

İstihbarat örgütünden sürekli korkan Troçki, Frida'dan, kendisine yazdığı mektupları geri vermesini istedi. Frida söyleneni yaptı Barışı, ya da belki yeni biten aşklarını kanıtlamak için Frida Troçki'ye 7 Kasım 1937'de bir otoportresini hediye etti.

Tabloda ayaktadır, uzun pembe eteği ve kırmızı bluzuyla gayet mağrurdur. Omuzları deve tüyü rengi bir *rebozo* ile iyice örtülüdür. Her iki yanında, resmi bir törende, bir ödül törenindeymişçesine beyaz perdeler vardır. Bir elinde küçük bir çiçek demeti vardır, diğerinde ise bir kağıt tutmaktadır:

"Bu resmi, bütün sevgimle Lev Troçki'ye ithaf ediyorum. 7 Kasım 1937, San Angel, Mexico."

Aynı ay içinde Diego, Dördüncü Enternasyonalin Meksika bölümüne katıldı. Malum çılgınlıklarına, doğuştan gelen anarşizmine rağmen o dönemde Troçkistlerle omuz omuza ciddi biçimde militanca çalıştı.

(Bundan yaklaşık iki yıl sonra Natalya, bir grup fotoğrafı üzerinde Frida'nın suratını öfkeyle karalamıştır.)

Altılı

Frida Kahlo de Rivera eşikteydi, müstesnaydı (...) Çevresinde, kendisi gibi trajik ve çarpıcı tuvalleri vardı.

Jacqueline LAMBA

Yeni Mektuplar, Eylül–Ekim 1975

Yıl sonuna doğru Stalincilerin Troçkistlere saldırıları gitgide daha sıklaştı ve keskinleşti. Mavi Ev'in içinde tamamen endişe ve gerginlik dolu bir hava esiyordu. Komşu evlerden birinde kuşkulu geliş gidişler saptandı... Diego o evi satın almaya karar verdi. Binkırk metrekareydi alan...

1938'in Şubat ayında, Troçki'nin tehdit altında olduğu düşünülürken ve korunması için gerekli önlemler alınırken, Mexico'ya oğlu Liova'nın ölüm haberi geldi. (Diğer oğlu Serge, 1935'ten beri Sovyetler Birliği'nde kayıptı.)

Troçki'ye haberi, Jean van Heijenoort'un eşliğinde Diego verdi. Troçki hemen Natalya ile birlikte bir odaya kapandı. Suskun bir acının hakim olduğu yaslı günler yaşandı evde. Troçki buna rağmen oğlunun Gizli Polis tarafından öldürülmesini teşhir eden bir yazı üzerinde çalışıyordu.

Anlaşılan hiçbir ülke Troçki'nin yaşamında rahat bir soluk alma olanağını yaratamıyordu. Mavi Ev, duvarlarının içinde esen yumuşak havaya, çiçekleri ve portakal ağaçlarına karşın onu dinlendiremiyordu. Yakınlarının sıcaklığı yarasına merhem olamıyordu. Frida'nın yakın bir zaman önce bir

kız arkadaşına, o yıl başına gelen en güzel şey olduğunu belirttiği bu adam her yerde izleniyor, süründürülüyordu.

Nisan ayında, Meksika'ya André Breton ile karısı Jacqueline'in geldiği haberi duyudu. Fransa Dışişleri Bakanlığı, doğal olarak gerçeküstü öğeler taşıyan bir dizi konferans vermesi için Breton'u bu ülkeye yollamıştı.

Breton çifti, daha uzun süre kalmak üzere Rivera'ların San Angel'deki evlerine yerleşmezden önce birkaç gün Lupe Marin'de kaldılar. Frida konuklarını coşkuyla karşıladı. Breton yeterince ünlüydü, karısı Jacqueline ise Frida gibi ressamdı.

Breton, Frida'nın resmini ilk bakışta beğendi. Ama Frida, kısa zamanda adamı küstah, sıkıcı ve sanatsal görüşleri açısından fazla kuramsal bulmaya başladı. Oysa kendisi, resminden sözetmek için hiçbir kurama başvurma niyetinde değildi. Hele resim yapmak için kuramın zerresine bile gereksinmiyordu: Tamamen özgürdü.

Aralarında İngilizce konuşuyorlardı:

– Siz bir gerçeküstücüsünüz, dedi Breton.

– Bunu nereden çıkardınız?

– Gerçeküstücü tanımına tıpatıp uyuyorsunuz.

Frida, gözlerinin içine baktı.

– Ben hiçbir tanıma uymak istemediğim kanısındayım.

– Peki Frida, o zaman izin verin de size farkına varmaksızın gerçeküstücü olduğunuzu söyleyeyim.

Frida biraz düşündü.

– Hayır, ben gerçeküstücü değilim. Bütün bunlar, gereğinden fazla gözde büyütülmüş şeyler. Oysa ben en azından bir şeyden eminim: Kendi gerçeğimi resmediyorum.

Breton gülümsedi. Frida, onun betimlemelerde yer alan

Fransız erkeklerine benzediğini düşündü, güzel ve çekiciydi. Şimdi Freud ve bilinçdışı üzerine mi, edinilen ve doğal olan üzerine mi yoksa rastlantılar üzerine mi tartışmaya başlayacaklardı acaba?

– Hangi ressamları seversiniz Frida?

– Eee... Piero della Francesca'yı bütün kalbimle severim. Rembrandt'ı, Grünewald'ı, bir de sizin Douanier Rousseau'nuzu severim... Bir de bütün anonim sanatçıları, yani atalarımı severim.

– Peki, benden önce ülkenize gelen Antonin Artaud'yu tanıdınız mı?

– Hayır. O da benim atalarımı sevenlerden biridir. Ona rastladım, yani... daha doğrusu El Paris kahvesinde otururken gördüm.

– ...

– Biliyor musunuz, orası bir çılgınlar kahvesidir. Her masa yanındaki masanın düşmanıdır ve birbirini tanıyan kişiler arasında bir küfür yağmurudur sürer gider... Olanaksız bir diyalogdur. Bunu zorlayan da siyasal nedenlerdir...

Frida gülmeye başladı.

– El Paris, diye sözüne devam etti, işte orası gerçeküstücü bir kahvedir... Tabii her şey terimlere ne anlam yüklediğinize bakar. Şöyle bir yer düşünün: Çepeçevre insan dolu, birbirine yapışık gibi duran masalar, laf atmalar ve kavgalardan ötürü sürekli yükselen ses tonu –ki bu dalaşmalar, dediğim gibi çoğu zaman siyasaldır– ben, Diego'nun terimiyle "Meksika'nın görkeminin canlı temsilcisi", jüponumun altında, kötü anlarımda moralimi yükseltmesi için getirdiğim, evde yapılmış özel kokteyli saklıyorum... Ya Artaud? Ha, evet, kahvenin sahibi kadın Artaud'yu himayesine almıştı... Artaud'nun çılgın bir tipi vardı, kamburunu çıkarır, kahvenin en dibinde ve hep yalnız otururdu... Çevresinde ise bir sürü hokkabaz olurdu, tabii ki bu hokkabazlar, bizdik...

– Artaud büyük bir şairdir.

– Bu sanat siyaset karışımı dağınıklığın içine katılamayacak denli büyük bir şair. Bir yabanıl. Ne istediğini bilen... Kuşkusuz hiç kimseye gereksinim duymayan... Ömrüm boyunca o görüntüyü unutmayacağım: El Paris kahvesinin dibinde oturan çılgın görünümlü... Sanrılı adam.

Frida Breton'a ananas suyu ikram etti.

– O da gerçeküstücü mü? diye sordu.

– Karmaşık bir soru.

– Size bir şey söyleyeyim mi André. Yaptığınız en güzel şey, o mükemmel cesetler. Amerika'da, Detroit'te ben de onlardan yapabilmek için saatlerle uğraşmışımdır. Benim elimden çıkanlarda cinsel organlardan, ereksiyondan başka bir şey bulunmadığını söyleyerek beni eleştiriyorlardı...

Kahkahayla güldü.

– Küçük kağıtları açan Lucienne Bloch'un yüzü hâlâ gözümün önündedir. Nasıl da kızarıyordu!

– Beni dinleyin, Frida. Resminizi gerçekten çok seviyorum. Paris'te sergi açmanızı sağlamamız gerekir.

– Sonbaharda sergi açmak için, New York'taki Julien Levy Gallery'den bir çağrı aldım.

– Güzel. Sonra da Paris'e gelin. Sizi ağırlarız.

Frida göz ucuyla Breton'u süzdü.

– Bence, sergi açmaya çok daha fazla hak kazanmış ressamlar var... Benim pek bir değerim yok, kendi kendini yetiştirmiş biriyim. Pek fazla resim yapmadım, yaptıklarımı da zafer ya da ünlenme arzusuyla yapmadım. Daha çok kendi zevkim için çalıştım.

Meyve suları bitmişti. Frida boş bardakları topladı.

– Unutmayın, düşlerimi değil, kendi gerçeğimi resmediyorum.

– Çektiğiniz acı, resimlerinizde bir şiire dönüşmüş.

– Artık hazırlanmamız gerekiyor. Küçük gezimiz için yo-

lumuz pek uzun değil ama yine de ihtiyarı ve Natalya'yı Coyoacan'dan almak için yola çıkmalıyız. Güzel eşinize bir yün hırka almasını söyleyin, arzu ederse ona bir *rebozo* verebilirim.

Kollarında sepetleri, ceplerinde defterleri ve kalemleri, bellerinde tabancaları, Rivera'lar, Troçki'ler ve Breton'lar, yanlarında Jean von Heijenoort ve birkaç dostlarıyla iki üç arabaya doluşup Mexico civarında piknik yapıyorlardı.

Teotihuacan piramitleri ve tapınaklarını ziyaret ettiler, olağanüstü Popocatepetl'e çıktılar, hatta bir kez daha da ileri giderek Toluco yakınındaki Desierto de los Leones korusunda, Taxco ve Cuernavaca'da gezdiler.

Troçki, sürgündeki kapanından biraz sıyrılmış olmaktan dolayı mutluydu. Breton Meksika'da gördüğü her şey karşısında hayranlıktan mest oluyordu. Kimi zaman on kişiyi bulan grup, genellikle blok halinde hareket ediyor, Troçki'ye gelebilecek her tür saldırıya karşı bir duvar oluşturuyordu. Sağda solda grup fotoğrafları çekiliyordu.

Ama yalnızca ülkeyi gezmekle yetinmiyorlar, aynı zamanda da hararetli bir biçimde tartışıyorlardı. Diego ve Frida ile Kolomb öncesi Meksika'dan, tüm grupla da siyaset ve sanattan konuşuyorlardı. Diller birbirine karışıyordu: Fransızca, İspanyolca, İngilizce. Kısa zamanda Troçki ve Breton bir uluslararası bağımsız devrimci sanatçılar federasyonu oluşturma fikrini ortaya attılar. Federasyonun manifestosu Breton tarafından kaleme alınacaktı. İki adamın arasında birçok anlaşmazlık konusu vardı. Troçki'ye göre her şeyin sonu siyasal etkinlikti, Breton'a göre ise siyaset sanat ve şiirin bütünsel bir parçasıydı. Breton "sanatçının yapısı"nı araştırmak istiyordu, Troçki ise bununla, ancak somut uygulamaları olabileceği düşüncesiyle ilgileniyordu. Yine de, her ikisi de tartışmalarını çok yararlı buluyordu. Bir konuyu ele aldıklarında ikisinin de ortak kaygısı, bu konuyu sonuna değin işlemekti.

Bir gün, grup Michoacan bölgesine bir gezi yapmayı kararlaştırdı. Bölgede birkaç gün kaldılar. Diego her zamanki gibi folklorik eşyalar peşindeydi, Breton ise hayranlığını sürdürüyordu. Küçük Patzcuaro kentinin çevresindeki bazı köylerde, köylüler adak niteliğinde ya da uğur sayılan renkli seramikler yapıyorlardı. Biçimleri kimi zaman Kolomb öncesi dönemlerdekileri andıran boyalı tahta masklar da vardı.

Üzerinde sandalların ve balık ağlarının kelebekler gibi gezindiği bir gölün ortasında yer alan küçük Janitzio adasına gittiler. Adaya vardıklarında, insanlar ya meraktan ya da kömür ateşinde pişmiş nefis beyaz balıklarını ikram etmek için yanlarına yaklaştılar. Janitzio adası ve adadaki küçük köy bir serabı andırıyordu; ama en ilginç olanı belki de, yılan gibi kıvrılan küçük sokakları arşınlayıp her köşeye, renkli etekleriyle dolaşan her yerli kadına, büyük bir ciddiyetle birbirlerinin bitlerini ayıklayan harikulade güzel çocuklara, duvarlarındaki yarıklarda kaktüsler bitmiş minnacık mezarlığa ilgiyle bakan grubun elemanlarıydı.

Adadan ayrılmak üzere gemiye bindiklerinde, Frida:

– Orda, göl kenarında çamaşır yıkayan şu kadınların güzelliğine bakın, dedi.

Diz çökmüş kadınlar söyleneni duydular ve doğrularak, yabancılara baktılar.

– Zaman, acaba daha ne kadar Janitzio'daki bu yavaşlığını sürdürebilecek?

– Adanın kutsal bir yapısı var. Dünyaya bunca yakın olmasına karşın dünyadan uzak. Topraktan çok suya ait sanki.

Frida, Breton'a baktı. Eski zaman efendilerini andıran çok güzel bir yanı vardı. Hiç tartışmasız, büyük bir çekici güce sahip bir çapkın olmalı, diye düşündü. Sezgi ve duyarlılık gücüne sahipti, işte bundan dolayı şairdi. Ama Frida onda, bir de hafif üçkağıtçılık yeteneği seziyordu, iyi kullanmasını bildiği bir otoriteye sahipti, gerçeküstücülerin "papa"sı olma-

sının nedeni de buydu. Gerçi Diego da üçkağıtçıydı ama alaycıydı. Breton ise soylu bir kurnazlığa sahipti.

Küçük gemilerinin çevresinde balıkçı sandalları, kelebek kanadı gibi ağlarını gölün gümüşlü suyuna salarak sallanıyorlardı.

– ... Su... Su... İşte yaratının ta kendisi. O çok sevdiğiniz tablom *Suyun bana verdiği*, bundan ibaret: Su, düş gücünün barındırdığı unsurları içine attığı zihinsel uzam, bu unsurlar gerçek, alışılmış, metaforik olmuş önemi yok, onlar benim yaşamım... Yaşamımın acımasızlığı hatta, suyun getirdiği, üzerinde yüzdürdüğü, erittiği... Dağınık onlar, onları birleştiren su, belleğim...

Breton dikkatle dinliyordu. Sonra düşünceleri, kaleme alması gereken manifestoya kaydı. Bir türlü işe başlayamıyordu. Bir anlamda, Troçki'nin, metnine yönelteceği eleştirilerden çekiniyordu. Hani neredeydi o rahatlık, o kendiliğinden alıp başını giden kalemi? Kendini engellenmiş hissediyordu. Oysa Troçki onu sıkıştırıp durmaktaydı.

– Kıyıya yaklaşıyoruz, dedi Frida. Patzcuaro'dan yeniden geçeceğiz. İyi olur, çünkü bir gözümüz gördü, bir gözümüz görmedi. Minicik, nefis bir kenttir.

Patzcuaro'ya vardıklarında, grup, *zocalo*'ya bakan kolonyal bir restoranın kocaman loş salonuna yerleşti. İçersi serindi. Gezmeden sonra sıra istirahata gelmişti.

Bu gevşeme esnasında sanat ve siyaset tartışmaları yeniden başladı. Aslında Troçkistlerle gerçeküstücüler arasında adeta bir hendek vardı. Diego'ya gelince, o her iki ayağıyla da top sürüyordu. Birkaç ay sonra, dünyanın en doğal şeyiymiş gibi Dördüncü Enternasyonalin Meksika bölümünün sekreteri olabileceğini açıkladı. Sonra bu açıklamanın militanlara yersiz görünmesi üzerine geri dönüş yaptı ve kendini tümüyle resme vereceğini belirtti.

Troçki, sinemaya gitmek istediğini söyleyerek herkesi şaşırttığında Frida neşe içinde Jacqueline Breton'la gevezelik ediyordu. Diego, Troçki'ye bunun tehlikeli olacağını söyledi. Ama o hiçbir şey duymak istemiyordu: Bu küçük kaçamaktan yararlanmaya hakkı olduğunu düşünüyordu.

Mexico'ya dönüş yolunda, küçük bir kent sinemasında bir kovboy filmi oynuyordu. Diego bir kez daha Troçki'yi vazgeçirmeye çalıştı ama başaramadı.

– Yüzünüzü mendilinizle saklayın, dedi Diego, hiç olmazsa tanınma tehlikesi olmasın.

– Hiçbir tehlike olamaz, dedi Troçki. Burada tehlike olamaz.

– Belli olmaz ki, düşman her yerde.

Görüş birliğine varıldı. Grup, sinemaya girerken Troçki'yi çembere aldı ve salonun neredeyse boş olmasına karşı içerde Lev Davidoviç'in çevresinde bir daire oluşturdu. Film iyi değildi, ayrıca sesin kesilip filmin habire kopması da büsbütün can sıkıyordu. Ama herkesin elinin altındaki tabancalara ve yüksek gerilime karşın bu öylesine nadir bir eğlence türüydü ki, ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yaşanması gerekiyordu. Grup kahkahalarla gülüyordu.

Kente döner dönmez herkes işinin başına geçti. Breton nihayet cesaretini topladı ve ünlü manifestoyu yazmaya girişti. Troçki yazılanı okudu, bazı görüşler ekledi. Son halinde şu satırlar yer alıyordu:

" (...) Nasıl üretici güçlerin geliştirilmesi için devrimin merkezi plana bağlı bir sosyalizm *geliştirmesi zorunluysa, entellektüel yaratım için ise tersine, ta en başından kişisel özgürlüğü temel alan* anarşist *bir düzen sağlanmalıdır (...)"*

Breton'lar bir süre sonra Fransa'ya geri döndüler. Frida, Ekim ayında New York'ta açılacak sergisi için yoğun biçimde çalışmaya girişti.

Siyasal tartışmaları, dostları ve hatta biraz da Diego'yu unutarak tümüyle çalışmaya daldı.

Diego benim resimden başka hiçbir şey yapmamamı isterdi. Bu arzusu hoşuma gidiyordu, çünkü bana inandığının bir kanıtıydı. İlişkimiz, onun bana olan aşkı konusunda kuşkuya kapıldığım zamanlarda ise benim dünyamın onunkine, dolayısıyla ona gereksinim duymama gerek bırakmayacak kadar güçlü olmasını istediğini düşünürdüm. Böylelikle tamamen özgür olacaktı. Her neyse, benim, yalnızca benim, dengem ya da yaşamımı sürdürebilmem için tümüyle resme dört elle sarılmam, resmin içine kök salmam gerektiğini hissediyordum.

1937–1938 yılları, sanırım bu duyguyu yansıtır ve bu anlamda bir dönemeç niteliği taşır. Kendi yolumda yürümekteyim, ama aynı zamanda da artık beni hiçbir şeyin bu yoldan döndüremeyeceği gerçeğini görmekteyim. Yaşamımın buna bağlı olduğunu biliyorum.

O dönemde, tuvalimin karşısında saatlerce duracak gücüm vardı. İnanılmaz bir sabra sahiptim, üstelik de o zamanlar, çoğunlukla küçük boyutlu resimler çiziyordum. Resmimin fotoğraflarını görenler, gerçekle karşılaştıklarında çok şaşırmışlardır: Kocaman bir tablo beklerken, otuza kırk santimetre, hatta kimi zaman daha da küçük bir resim bulurlardı karşılarında. Daha büyük boyutta çalıştığım pek enderdi.

Koca bir dünya minyatürleşmişti. Bu tür resimde iri fırça darbeleriyle çalışmak mümkün değildir, bu da çok özel bir dikkat gerektirir ve insanın eline daha fazla kramp girer. Düş gücünün dağınıklığa yol açmasını engellemek, bileğin sergile-

mek istediği o büyük enerjiyi doğru yönlendirmek gerekir. Örneğin Bosch gibi biri, imgelemsel bir cinneti, had safhada incelikli bir resim çalışmasıyla örtmektedir. Zaten başka türlüsü hem başkaları hem de kendisi için dayanılmaz olurdu. (Örnek olarak Bosch'u almamın nedeni onu çok beğenmemdir, yoksa kendi resmimi onunkiyle karşılaştırma iddiasında değilim. Sadece anlamaya çalışıyorum.)

Geriye dönüp de yapıtıma baktığımda önemli bir ressam olduğum kanaatine varıyorum. Hayır, sözcükler beni korkutmuyor çünkü bu söylediklerim kendi gerçeklerini içermekte. Resim, kendinden önce varolanın üzerine kurulur, orta yerde, bazı ressamlar bu uzun çalışmayı kesintiye uğratırlar: Resimlerini inşa ederken kendilerini temel aldıkları için yoldan çıkar, güçlerini suratınıza fırlatır, süreklilik çizgisini koparırlar. Onların çılgın oldukları düşünülür. Van Gogh'u ele almak yeterli. Halbuki Van Gogh'un resmine baktığımızda, bu resmin büyük bir dengeyi yansıttığını görürüz. Tabii, sanatsal (plastik) dengeden sözediyorum ama bu denge akli dengeyle ilişkilendirildiğinde hiç de önemsiz değildir. İnsan, resmini yaparken isabetli olmalı. Kişilik –tabii karşılık varsa– tablonun önünde yer alır. Eğer bir içedönüklük aktarılmışsa, bu gözle görülür, ses getirir. Her şey hemen kavranabilen dev bir yoğunluğun içinde birbirine bağlanır, büyük ressamların dengesi çarpıcıdır.

Tıpkı sizin ona baktığınız gibi tablonun da size bakması gerekir.

İşte ben bu alanda, elli santimetrekarelik resimler çerçevesinde daha güçlüyüm, evet, Diego'nun yirmibeş metrekarelik duvar resimlerinde olduğundan daha güçlü olduğumu söyleme cüretini gösteriyorum. Üstelik bu çok önemli bir konu: Hayatta bazı şeylerin sizi sorgulaması gereklidir. İnsan kendini o şeylere göre belirler, sonra bir bakar ki ilerliyor.

Ayrıca resim tarihinde portre çalışanların az olduğu ço-

ğu zaman unutulur. Tabii gerçek portre ressamlarından sözediyorum. Yani bir yüzü çizerken o yüzün ardındakileri çarpıcı bir biçimde gösterenlerden. Bu, psikolojik kavrayış gerektiren bir çalışmadır. El Greco'nun ya da Piero della Francesca'nın çizdiği yüzleri bir inceleyin: O yüzün saklamak isteyeceği hiçbir şey resimden kaçamaz. Her şey çarpıcı biçimde karşınızdadır: Varlığın en uzak noktaları bile görülür ve bu mevcudiyet sizin en derin duygularınızı etkiler. Tekrar ediyorum, sorgulama ve tablonun size bakması çok önemlidir.

Zaman zaman, sürdürdüğüm biçimiyle resmimin, bir ressamınkinden çok bir yazarın yapıtına benzeyip benzemediğini düşünürüm. Bir tür günce, tüm bir yaşama ilişkin mektuplar. İlkiyle imgelemimi ortaya serip olgularım ve davranışlarımı çözümledim, ikincisiyle de sevdiklerime kendime ilişkin haberler verdim ya da daha basitleştirirsek, kendimi verdim. Nitekim tablolarımı hemen hemen hep armağan etmişimdir, çoğunlukla daha başından kime gideceği bellidir tablolarımın. Tıpkı bir mektup gibi.

Yapıtım: Asla yazılamayacak denli güzel özyaşam öyküm-dür.

1938 yazında, eğer belleğim beni yanıltmıyorsa, Amerikalı aktör Edward G. Robinson, bir anda dört tablomu birden satın aldı. Bu benim ilk büyük satışımdı. Değerimin bilinmesinin verdiği keyifle önüne geçilmez bir rahatsızlık arasında gidip geliyordum: Çalışmam, böyle ısrarla satın alınmaya değer miydi? Tabloları imha etmek, istedim; bir yerlere gidip saklanmalıydım. Nitekim mali işlemleri Diego yürüttü, ben beceremezdim. Ama öte yandan parlamak, başarı elde etmek de istiyordum.

Sonbaharda New York'a hareket ettiğimde, bu ikinci duygu baskın çıkmıştı. Julien Levy Gallery, 1–14 Ekim arasında yapıtlarıma kucak açmıştı. Yirmibeş tablom vardı.

Son hazırlıkları yapmak ve havaya girmek için birkaç hafta önce gittim New York'a.

Oldukça netameli sağlık durumuma karşın moralim yerindeydi. Birdenbire Diego'dan uzaklaşmış olmakla tuhaf bir özgürlük duygusuna kapılmıştım. Duygusal etkisinden sıyrılmak, cazibe yeteneğimi rahatlatmak, kendimi kanıtlamak istiyordum. Zincirden boşanmış izlenimi uyandırdığımı sanıyorum. Hiç rahatsızlık duymadan bir erkekten bir diğerine koşuyordum.

Serginin açıldığı akşam büsbütün heyecanlıydım. Bir kraliçe gibi giyinmiştim ve bu durum etkisini gösteriyordu. Galeride müthiş bir kalabalık vardı. Rockefeller'lardan fotoğrafçı Alfred Stieglitz'e, karısı ressam Georgia O'Keeffe'ye, Meyer Schapiro'dan Dorothy Miller'a, herkes oradaydı. Millet tabloları görmek için sabırsızlanıyordu ve resimler genelde insanları etkilemekteydi. Apaçık bir başarıydı bu. Basında çok iyi eleştiriler çıktı ve fotoğraflarım yayınlandı; gazetelerden biri, sergi kataloğunun başında yer alan André Breton'un önsözünü, Fransızca olduğu için eleştirmişti. Gazetecilerden biri ise kabalık derecesini, resimlerimin daha çok doğum uzmanlığını çağrıştırdığını söylemeye kadar vardırdı.

O gazeteci, herhalde hiç kendi derinliklerine inmemiştir, bir kadının nasıl olduğunu bilmiyordur, sanatın açık ya da gizli nasıl bir sancıyı içerdiğinden habersizdir, belki de sanatı bir dekorasyon şakasıyla karıştırmıştır.

Diego, uzakta olmasına karşın, sergimle olabildiğince ilgilendi, sanatım üzerine en güzel şeyleri o yazdı ve yazdıklarını sanat eleştirmeni Sam A. Lewinson'a yolladı. Yazdıklarında o engin şefkatini görmemem mümkün değil:

"Frida'yı size kocası olmam sıfatıyla değil, hem mayhoş hem de tatlı, çelik gibi sert ve bir kelebeğin kanadı kadar ince ve nazik, güzel bir tebessüm kadar harika ve yaşamın acılığı kadar derin ve zalim sanatının heyecanlı bir hayranı olarak tavsiye ediyorum."

Çapkınlıklarım arasında bir gözde edindim. Bu tercih giderek bir aşka dönüştü, adı Nickolas Muray'di. Onunla, ikimizin de –onun benden biraz daha fazla– Macar asıllı olduğumuzu keşfettiğimiz bir gün Mexico'da tanışmıştım. Bir fotoğrafçı olarak ona hayrandım. Bu hayranlık ünüyle değil, görüntüleri karşısında duyduklarımdan kaynaklanmaktaydı, yapıtının yumuşaklığını ve güzelliğini, insancıllığını seviyor, bir insan olarak canlılığını seviyordum. Orada, New York'ta birbirimize bağlandık.

New York – Paris

> Ruhun içsel bir gereksinimiyle ilgili her şey güzeldir. İçsel olarak güzel olan her şey güzeldir.
>
> Wasily KANDINSKY

Frida'nın eskiden beri tanıdığı o ünlü New York kışı başladı. Bir kez daha, ilk kişisel sergisinin karşılığıymış gibi, yaşamındaki tüm mutlulukları burnundan gelmek zorundaymış gibi, jüponları ve dantelleri arasında bir güzel gizlenmesine karşın sağ ayağındaki sancılar yeniden başladı.

O doktor senin, bu doktor benim, gayet yakından tanıdığı bir seyrüseferdir başladı, nihayet içlerinden biri, çektiği ülseri tedavi etmeyi başardı. Ayağında kaçınılmaz ve zorunlu olarak sürüp giden bir dolaşım yetersizliği vardı. Kaza, zaten çocuk felciyle başlamış olan sorunu büsbütün azdırmıştı.

Gereksindiği avunma ve sıcaklığı Frida, şöhretinin zirvesinde olan Amerikalı fotoğrafçı Nickolas Muray'de buldu.

Diego karısına mektup yazıyordu ama uzaktaydı. Frida uzun zaman uzakta kalmasından dolayı suçluluk duygusuna kapılırken, Diego, bu yolculuktan çalışması açısından büyük yarar sağlayacağını söyleyerek yüreğine su serpmişti. Diego'nun ilgisi hiç kuşkusuz samimiydi, Frida buna inanıyordu ama ya birbirlerine karşı duydukları sevgi, o neredeydi? Her birinin, birbirinden uzakta kendi köşesinde yararlandığı özgürlükte mi, uzaklığa rağmen birbirlerine olan bağlılıklarında mı, yoksa her ikisinde mi?

Aralık başında, yaşgünü dolayısıyla Frida Diego'ya şu satırları yazıyordu:

"Benim gece çocuğum,

"Saat sabahın altısı ve hindiler ötüyor, insanca şefkatin sıcaklığı. Refakatli bir yalnızlık mı bu? Yaşamım boyunca senin mevcudiyetini unutmayacağım. Sen beni, paramparçayken aldın, bir bütün haline getirdin. Bu küçük dünyada bakışlarımı nereye çevireyim? Öyle engin, öyle derin ki bu dünya! Vakit kalmadı, hiçbir şey kalmadı. Uzaklık. Kalan tek şey gerçek. Olan, değişmez bir biçimde oldu. Şimdi kökler ayrışıyor, saydam, değişmiş. Sonsuza dek meyve veren ağaç. Senin meyvelerin çoktan kokular saçıyor, çiçeklerin rüzgarın ve tomurcuğun neşesiyle açarak renklerini sunuyor. Diego adı, aşkın adı. Seni böylesine sevmiş, tohumunu toplamış, yaşamını sabahın altısında billurlaştırmış ağacın susuz kalmasına engel ol."

Ona yolladığı yazılarda, hiç değişmeyen bağlılığı, satır aralarında okunuyordu. Diego bitmek bilmeyen aşklarıyla Frida'yla ilişkisini tehlikeye atarken, Frida'nın aşkları onun Diego'ya duyduğu kutsal sevgiyi asla koparmıyordu. Halbuki Frida da kendini aşklarına tamamen teslim ediyordu.

Tıpkı bir dokunuşuyla tereddütsüz açıldığı Nickolas'ya teslim olduğu gibi. Nickolas doğal olarak Diego'nun varlığından haberdardı. Frida bunu gizlemiyordu ama kocasının varlığının hiçbir şeyi engellemiyor olmasından hoşlanıyordu. Hiçbir tereddüt ve çekinmeye yer vermeden, Nickolas'yla aşkın kollarına atılıyordu. Yeni erkeğiyle yaşamın tadını çıkarıyor, onun zekasından, şehvetinden yararlanıyor, kendisine hissettirdiği güzel, özgün ve çekici kadın imgesinden hoşlanıyordu. Sahipleniciydi, Nicholas bir tek kendine ait olsun istiyordu.

Aynı durumda bir başka kadın olsa tedirginlik duyardı ama Frida son derece doğal bir şekilde –insanın elini kolunu

bağlayan yanı da buydu– sevgilisinden kendisine sadık kalmasını, yine de onu aldatacaksa bunun "yataktan" öteye gitmemesini, bu durumda da arzulanan kadını "sevmekten" özellikle kaçmasını talep ediyordu.

Frida ile Nickolas, New York sokaklarında iki aşık gibi dolaşıyor, kavşaklarda durup öpüşüyor, her fırsatta kahkahalarla gülüyor, birbirleri karşısında coşkuyla doluyorlardı. Nickolas'nın iki fotoğraf çalışması arasında ve Frida'nın bacağından yakınmadığı durumlarda, günün moda müzikleriyle başları dönene kadar dans ediyorlardı.

Yıl sonunda Frida'ya Paris'ten haber geldi. Yüreği hem heyecan hem de endişeden çarparak, elinde buruşmuş bir mektup ve parmakları mürekkep lekesiyle dolu, Nickolas'nın fotoğraf sütüdyosuna gitti.

– Koşa... koşa geldim... Dışarda su... sulu kar yağıyor.

Derin derin soluk alırken, çantasında mendilini arıyordu.

– Yürürken aynı zamanda mektubu okuyor... dum, mürekkep bulaştı... Nick! Gerçeküstücüler beni... Paris'e bekliyorlar.

– Başarıdan başarıya koşuyorsun güzelim.

– Ama, Nick, aşkım, senden ayrılmak istemiyorum.

– Ne kadar sürecek?

– Yaklaşık bir ay, dedi Frida, dalgın. Bir de... biliyor musun...

Nickolas soran bakışlarla Frida'ya baktı. Frida ıslak çorabını çıkarmış, bacağını ovuşturuyordu.

– Benim gerçeküstücü olduğumu sanıyorlar. Halbuki değilim.

– Yine aynı tartışmaya girmeyelim. Bu tür sıfatlar sonuçta pek önemli değil Frida. Sen bütünlüğünü koruduktan sonra.

– Gerçeküstücü olmak ne demek? diye sürdürdü Frida.

Eğer eşyaları bulundukları ortamdan çıkarıp başka bir ortama yerleştirmekse, resim zaten tarihi boyunca hep bunu yaptı... Ama eğer, saçmalık oyunu oynamaksa, ben yokum.

– Tekrar ediyorum, sen yerinin nerede olduğunu biliyorsan, geri kalanı önemsiz... Kimsenin sana dokunamayacağını biliyorum.

– Gerçeküstücülerin en önemli sorunu, kendilerini aşırı derecede ciddiye almaları. Breton'da bu gayet açık.

– Şanslısın, insanlar seni pek az etkiliyor. Endişesiz ve özgürsün, üstelik bunu gösteriş olsun diye de yapmıyorsun.

– Bunun nedeni aslında hırslı olmamam. Tek hırsım resimdeki arayışım düzeyinde – ama bunun toplumsal başarıyla, yani her tür görünümü kurtarma hedefiyle hiçbir ilişkisi yok.

– Seni gerçekten etkilemiş birisi oldu mu?

Frida düşündü ve yüzüklerle dolu parmaklarıyla saymaya başladı sessizce.

– Aristokratlar, büyük sanayiciler, sanat ya da siyaset dünyasının ünlüleri... Hayır, ne Rockefeller, ne Don Passos, ne Steinbeck, Reed... Bunların hiçbiri değil. Evet, beni gerçekten etkileyen, ruhumun derinliklerine kadar işleyen, olağanüstü bulduğum biri var, Troçki!

– Halbuki, sen doğal gücünle beni etkiliyorsun.

– Nick, sana taptığımı, sürekli seni, gözlerini, ellerini, gülümsemeni düşündüğümü nasıl söylesem. Seni bütün yüreğimle sevdiğimi ve bende senden başka –bir de özel ve değişmez yer tutan Diego var ama bunu biliyorsun– hiçbir şeyin mevcut olmadığını nasıl söylesem. İkinize karşı öyle büyük bir aşk duyuyorum ki, beni aşıyor, çoğalıyorum... İkisi de birbirinden beter aşkla dolu iki Frida'ya dönüşüyorum.

Sonra ağladı, çünkü Paris uzak bir gezegen gibi gözünde büyüyordu, iki erkeği de orada olamayacaktı, Fransızca bilmiyordu, ayrıca orada da havanın çok soğuk olmasından korku-

yordu... Ama öte yandan eskiden beri kurduğu Avrupa düşü gerçekleşmekteydi ve elinden zor kurtulduğu kaza, endişe, zevk, her şey, içinde birbirine karışıyordu.

New York'ta sergilediği yirmibeş tablodan onikisi satılmıştı. Birkaç da sipariş almıştı. Siparişlerden biri bir otoportreydi; bunu hemen Hotel Barbizon Plaza'da gerçekleştirdi. Bir diğeri de *Vanity Fair* gazetesinde çalışan Clare Booth Luce için yapacağı, arkadaşı Dorothy Hale'in portresiydi.

Dorothy Hale'in resminin öyküsü gayet çarpıcıdır. Dorothy Hale, Amerikalı genç bir oyuncuydu, Ekim 1938'de tüm Amerikan basınını allak bullak etti. Bir sabah saat altıda en güzel giysilerini giydi ve New York'taki Hempshire House binasının bir penceresinden aşağı atladı. Çok etkilenen Frida, gazeteci Clare Booth Luce'e, oyuncunun anısına bir resim yapmak istediğinden sözetti. Clare de Frida'ya, tabloyu ölen oyuncunun annesine armağan etmek üzere satın alacağını duyurdu. Anlaştılar. Birkaç ay sonra tablo alıcısının eline ulaştığında, bir skandal havası esti: Dorothy Hale'in portresi, Dorothy Hale'in *intiharı*'nın resmi olmuştu.

Bu tam da Frida'ya uygun bir durumdu: Tuvalin üzerinde intihar kararından önceki endişeyi ve olayın gerçekleşmesini billurlaştırarak oyuncunun yaşamındaki trajik yanı yansıtmıştı. Üstelik, bu hiç kuşkusuz Frida'nın tanıdığı bir fanteziydi. Ama, bir tablo alıcısının zevkine pek zor uyabilirdi, hele yaralı bir anaya, kızının anısı olarak asla verilemezdi.

Bu arada Frida, 1939'un ocak ayında Fransa'ya gitti. Mexico'dan bu denli uzun süre uzak kalmasının doğru olup olmadığını düşünüyor ve Avrupa'daki siyasal durumdan endişe duyuyordu. Sergisi konusunda ise pek iddialı düşler kurmuyordu.

Fransa'ya varışı, elverişsiz koşullarda gerçekleşti. Frida'ya göre Breton sergiyle yeterince ilgilenmemişti, tablolar gümrükte bekletiliyordu, sergi için henüz hiçbir galeriyle bağlantı kurulmamıştı. Frida hemen geri dönmeye yeltendi. Diego'ya telgraf çekti ama Diego en azından tabloların sağ salim geri gelebilmeleri için kalmasını öğütledi. Üstelik Paris'te hava, Frida'nın hiç görmediği kadar griydi ve insanların evleri küçücüktü.

Bir süre Breton'ların Rue Fontaine'deki evlerinde, kızlarının odasında kaldı. Gözlerine inanamıyordu: Mexico'da da, New York'ta da insanlar daha büyük mekanlarda yaşıyorlardı! Frida gayet keyifsizdi ve "gerçeküstücü denen şu zırdeli orospu çocukları"na karşı diş bileyip duruyordu. Frida'nın gözünde hiçbir incelikleri yoktu: Onları aşırı derecede entelektüel, yararsız, kirli, çulsuz (ve tembel), hiçbir değeri olmayan teorik gevezeliklere dalan, tüm zamanlarını kahvelerde tartışarak geçiren kişiler olarak tanımlıyordu. Aralarında ne işi olduğunu düşünüp duruyor, asla onlara karışmak istemiyordu...

Frida kendini yalnız hissediyordu. Yağmurlu, tarihin sürekli tehdidi altındaki yağmurlu bir kentte, dost olarak çevresinde dolanan kişileri sevmediği ve dilini bilmediği bu kentte yürüyordu. Fransızca zoruna gidiyor, sokakların adını bile aklında tutmakta güçlük çekiyordu. Bununla birlikte, neredeyse kendine rağmen, kentin güzel olduğunu duyumsuyor ve hep aynı yerlerde geziyordu: Vosges meydanı, kendisi için, Diego, babası, Nick, Troçki, Cristina ve çocukları için mumlar yaktığı Notre Dame kilisesinin çevresi, Diego'nun sürekli sözünü ettiği Montparnasse, sık sık gittiği yerlerdi. Montmartre'a gitmek istedi ama yorulmuştu, gözü yemedi, Luxemburg bahçeleri ise, ona bir türlü sahip olamadığı çocukları anımsatarak içini burkuyordu.

Yine de ilgisini çeken insanlarla tanıştı: Paul Eluard, Yves Tanguy, Max Ernst, Marcel Duchamp gibi... Ernst ve

Duchamp'ın çalışmalarına bayılıyordu. Duchamp'la yakınlaşarak kendisine yaptığı yardım önerisini kabul etti. Duchamp tabloların gümrük sorununu halletti ve galeri konusuyla ilgilenmeye başladı.

Düzenlemeyle ilgili zorluklara karşın Breton'un kafasında bir düşünce vardı: Frida sergiyi tek başına açmayacaktı: "Meksika" adı altında, tabii Frida'nın tablolarının yanısıra Kolomb öncesinden kalma heykelcikler, maskeler, uğurlar, folklorik eşyalar, ondokuzuncu yüzyıla ait Meksikalı fotoğrafçı Manuel Alvarez Bravo'nun fotoğrafları olacaktı...

Derken Frida hastalandı. Yüksek ateşli bir böbrek iltihabına tutuldu ve Neuilly'deki Amerikan hastanesine kaldırıldı. Ateş düşüp de sancılar azaldığında, Amerikan hastanesinde olmaktan büyük bir zevk duydu: Hiç olmazsa İngilizce konuşabilecekti!

Duchamp'ın Mary Reynolds adındaki Amerikalı karısı hastaneye Frida'yı ziyarete geldi.

– İyi ki geldin, dedi heyecanla Frida. Haberler iyi mi?

– Korkarım pek iyi değil.

– Bu mu ışık şehri? Dert şehri demek daha yerinde olur. Neyse, sen yine de söyle. Kendimi en kötü şeylere bile alıştırdım.

– Sergi için galeri bulundu. Seine sokağındaki Pierre-Colle galerisi, ama Colle'ün ortağı tablolarının hepsini sergilemek istemiyor, fazla çarpıcı olmalarından ürküyor.

– O zaman cehenneme kadar yolları var. Burdan çıkıyor ve derhal çantamı hazırlıyorum... Tabii, gerçeküstücülerin bokları çarpıcı bulunmuyor, değil mi?

Mary bir an sessiz kaldı, sonra yavaş yavaş konuştu:

– Frida, siyasal durum da...

– Her ülkede benzer siyasal durumlar var ama buradaki kadar sahte sanatçı yok, inan bana!

– Sergi 10 Mart'ta açılacak.

Frida saçlarını yolarmış gibi yaparak:

– Ve daha şubat ayındayız, dedi.

– Yine de iyi bir haberim var: Buradan çıktığında seni bizim eve alacağız. Bizde kalacaksın.

Frida onu öptü.

– Siz harikasınız, benim için tüm yaptıklarınız için ne denli teşekkür etsem azdır...

Ayağa kalktı ve pencereden dışarı baktı.

–... Her halükarda kalmak zorundayım, Diego öyle istiyor... Üstelik Breton'a da eski Meksika tablolarını restore etmesi için 200 dolar vermiş bulundum...

New York'a dönüp Nickolas Muray'e kavuşmak için sabırsızlanıyor, mektuplar yazıyordu:

(...) Nick'im, seni seviyorum. Seni sevdiğimi –senin, beni beklediğini– senin de beni sevdiğini düşündükçe mutlu oluyorum (...)"

(...) Sevgilim, dünya güzelim, Nick'im, hayatım, çocuğum, sana tapıyorum (...)"

Şubat sonu Duchamp'lara yerleşti. Mary kendisine fedakarlık dolu bir ilgi gösteriyor, Frida da Mary'ye minnet duyuyordu. Kendini çok iyi hissediyordu.

Sergi ticari açıdan pek başarılı değildi. Zaten siyasal istikrarsızlık da buna pek olanak vermiyordu, buna karşılık gösterilen ilgi ve saygı açısından büyük bir başarıydı. Frida serginin yıldızı oldu. Yves Tanguy'den Picasso'ya kadar pek çok ressamın hayranlığını kazandı. Resminden çok etkilenen Picasso daha sonra Diego'ya şöyle yazacaktı:

"(...) Ne sen, ne Derain ne de ben, Frida Kahlo gibi yüzler çizmeyi biliyoruz (...)"

Ama başka çevreleri de etkilemişti Frida. Örneğin moda çev-

relerini. Frida'nın giyim tarzının cazibesine kapılan Elsa Schiaparelli, tüm Paris için "Madam Rivera elbisesi"ni yarattı; *Vogue*'un kapağında Frida'nın yüzüklerle dolu elinin resmi çıktı.

Ve Louvre müzesi bir tablosunu satın aldı.

Öyle ya da böyle, Frida'nın hakkı teslim ediliyordu ve bunu yapanlar da pek yabana atılacak kimseler değildi... Frida bunun bilincindeydi ve her şeyi, şöhretten başı dönmeksizin, gerektiği ölçüde değerlendiriyordu.

Mart sonu Le Havre'a gitmek üzere Paris'ten ayrıldı. Kafası sakindi. Hatta kendisini New York'a götüren gemide *Dorothy Hale'in İntiharı*'nı yapmaya başladı: Tuvalin ortasında, bulut kümeleri arasında yer alan New York tarzı bir bina yükseliyordu. Atlayan kadının hareketi üç boyutta çizilmişti: Camdan atlarken başka hiçbir şey görünmüyordu. Ölen Dorothy bir kan gölünün ortasında yatıyor ve kulaklarından, burnundan, ağzından kan fışkırıyordu. Kan çerçevenin kenarına kadar sıçramıştı. Halbuki ölümünün ötesine, tablonun ötesine bakan kadın, hâlâ çok güzeldi...

Diego bir gün New York'ta "Tanrıya inanmıyorum ama Picasso'ya inanıyorum," demişti. Ne kadar haklıydı. Bu ufacık adamın eşi benzeri yoktu. Louise Nevelson da kendi tarzında benzer bir şey söylemişti. "Daha beşikteyken bile Picasso bir melek gibi resim yapıyordu."

Bense çok daha sıradan bir şey söyleyeceğim, ne yapalım: Ne göz var Picasso'da! Hayatımda, onunkine benzer bir ikinci bakış görmedim. Gözleri çevresindeki her şeyi, sizi, beni, her şeyi anında tuvalın üstünde sabitleştirir gibiydi. Korkunçtu o bakış. O bakış sayesinde, sırf o bakışa sahip olduğu için doğuştan yarı yarıya ressamdı zaten.

Gayet iyi anımsıyorum. Serginin odak noktası olmakla birlikte, açılış kokteylinde biraz geri planda duruyordum. Wassily Kandinsky beni kutluyordu: Heyecandan ağlıyordu, küçük gözlükleri buğulanmıştı. Harika bir şivenin renklendirdiği derme çatma İngilizcesiyle, bir yandan da gözlerini silerek bana hayranlığını ifade etti. Rus ruhu her yerde kendini gösterir! Joan Miró pek konuşmadı ama heyecan ve sevgiyle beni kollarına alıp sımsıkı sarıldı. Max Ernst her zamanki gibi soğuk ama samimiyetle, yoluma devam etmemi söyledi. Picasso da kucakladı beni, cömertçe övgüde bulundu.

Çalışmamı takdir etmeleri beni derinden etkiliyordu, hele bu takdirin tanınan en ünlü ve iltifat konusunda en cimri ressamlardan gelmesi mutluluğumu bir kat daha arttırıyordu.Hem ressamlar hem de birbirinden farklı bir sürü önemli kişi, herkes Friduchita'yla ilgileniyordu.

Paris'ten ayrılana değin Picasso'yla sık sık görüştüm. Bana karşı çok açık davranıyordu, birisini sevmediği zaman ne denli nemrutlaşıyorsa, bana karşı da tersine, o denli açık davranıyordu. Birlikte çok hoş anlar geçirdik. Bol bol şarkı söylüyorduk: Meksika şarkılarını, İspanyol şarkıları izliyordu... Bir gün bana harika bir çift küpe hediye etti. Birine vermediysem, hâlâ bendedir bu küpeler.

Böyle rastlantıları ya da Duchamp'lar ve Tanguy'ler gibi kişilerle tanışmamı, bir de kentin bazı yerlerini görmemin getirdiği ayrıcalığı düşündüğümde, Paris'e gitmiş olmaktan ötürü pişmanlık duymuyorum. Geriye ne kaldığını düşünecek olursak, sanatçılar, özellikle de Fransızlar çalışmaktan çok söylem üretiyorlardı, bu da beni şaşırttı. Evet, biliyorum, o dönemlerde tarih arka odada, zehirini akıtmaya hazır bir biçimde gelişmekteydi, atmosfer ağırdı ama bütün bunlar çalışma arzusu içindeki bir sanatçıyı engellemek için pek de geçerli gerekçeler değildir.

Kahvelerde geçirdiğim ender akşamlardan birinde isyan ettim: Eluard, Dali'nin resmini övüyordu, bense ona ressam sıfatını bile yakıştırmıyordum. Olsa olsa, o da zorlayarak, görüntü üreticisi denebilirdi Dali'ye... Şu Fransızlar tuhaf insanlar. Renoir gibi bir adamı göklere çıkarıyorlar, Renoir'ın hiçbir değeri olmadığını söylemek istemiyorum ama örneğin Monet gibi birisiyle karşılaştırıldığında, pek de ahım şahım biri sayılmaz. Buna karşılık, yapıtının vasat olduğu kanısıyla Derain gibi birisine gölge düşürüyorlar.

Konuşmalarından fazlaca bunaldığım ve doldüğum zamanlarda, bu Fransızların en önemli yönünün ülkelerinde barındırdıkları yabancılar olduğunu düşünüyordum!

Yabancıların sözü açılmışken, aklıma bir şey geldi... Sağdan soldan, örneğin Dördüncü Enternasyonale bağlı arkadaşlardan edindiğim bilgileri değerlendirdiğimde, İspanyol cumhuriyetçilerine yapılan yardımın pek yetersiz olduğunu anladım. Diego'ya mektup yazdım ve elimden geleni yaparak yaklaşık dörtyüz kadar mültecinin Meksika'ya sığınmasını sağla-

dım. Bu pek fazla bir şey değildi, yeterli sayılmazdı ama zaman engeline karşı ancak buna gücüm yetiyordu.

Siyasal olaylar içinde beni en çok etkileyenlerden biri bu savaştır. Gaddar, iç paralayıcı bir olaydır.

Çok içiyordum, böbreklerim yüzünden hastaneye yattığım süre dışında sürekli içiyordum. Çok diyorsam: Hiçbir zaman yerlerde yuvarlanmadım, hiçbir zaman da hesap tutmadım. Ama tabii bu az içtiğim anlamına gelmez. Dostoyevski'nin kahramanları türünde biri olmadığımdan, ben de herkes gibi bazı şeyleri unutmak ya da bendeki bazı şeyleri daha da belirgin kılmak için ama asla şiddetle sonuçlanmayan bir biçimde içtim. İnsanda şiddet arzusu yaratan içki kadar kötüsü yoktur; ben bunu hiç affedemem, çünkü insanın bazı şeyleri farkında olmadan yaptığı yolundaki iddialar yanlıştır. Kötü niyetten kaynaklanır. Ne kadar içilirse içilsin, biraz abartma ya da silinmelerle de olsa, her şeyin farkına varılır. Birdenbire kekelemeye başladığının, daha yüksek sesle güldüğünün, yalpalayarak yürüdüğünün farkına varır insan; başkalarının size yönelttiği bakışların da farkına varırsınız. Her şey ağırlaşır, beden de, sözler de, böylece artık içmemek gerektiğinin de farkına varılır. Ne içmelerine rağmen içmediklerini söyleyenlere ne de sorumluluklarını sırtlanmamak için alkolün ardına saklananlara inanırım.

İçki cinsel gücü artırıcı olabileceği gibi iyi bir maske de olabilir. Ben bu anlamda içkiden hiç yararlanmadım.

Sonuçta, evet, çok içtim ama miktarını ancak yine kendimle, kendi durumlarımla karşılaştırabiliyorum. Bununla birlikte alkol beni hiçbir zaman kökten değiştirmedi, işte bu yüzden hiçbir bahane peşinde değilim.

Paris'te konyak güzeldi.

Çok içtiğim zamanlar asla iyi resim yapmadım. Asla sarhoşluğu resmetmedim.

İki Frida

"Her haliyle köküne kadar Meksikalı olduğunu gösteren Frida, büyük şaşkınlık yaratmaya devam ediyor: Resmi ve yaşamı, yaşamı ve resmi, tıpkı iki Frida gibi, çizdiği iki Frida gibi birbirine bağlı (...)

Elena PONIATOWSKA

Frida New York'a, eski dostlarına, Nickolas'ya kavuşmak için sabırsızlanıyordu. Varışından yirmidört saat önce, kamarasında valizlerini hazırlamış, beklemekteydi. İçinde resim malzemeleri olan, yarı tahta, yarı deri, üzerinde adı yazılı dört köşe bir sandığı andıran resim çantası, düşme tehlikesine karşı iki valizin arasına dikkatle sıkıştırılmıştı. Birdenbire yolculuk etmekten, iki ülke arasında, iki otel arasında mekik dokumaktan bıkkınlık duydu, yaşamının bagajlar içinde dörde katlanmış olduğu kanısına vardı.

Birden bir gürültü duydu, siren acı acı çalarken güverteye çıktı. Gök neredeyse beyazdı, utangaç bir güneş vardı. Gözlerini kırptı ve göğün aydınlığından korunmak için elini gözüne siper etti. Gemi yaklaştıkça, Manhattan, Frida'ya hoşgeldin diyen suskun bir beton ve çelik yığınıymışçasına hareket eder gibiydi. Limanın kokusu başını döndürüyordu, yanaklarından yaşlar süzüldü.

Nick onu bekliyordu.

Frida, ezilme korkusuyla insanların inmesini bekledi. Bir elinde resim çantasını tutuyor, öbür eliyle eteğini kaldırıyordu. Valizleri arkadaki hamalın arabasındaydı. Taksi hazırdı.

Arabada Frida Nickolas'ya sımsıkı sarıldı. Nick ise onu daha iyi görebilmek için şöyle biraz kendinden uzaklaştırdı, sonra başını salladı.

– Neden olumsuzsun, benim canım Nick'im. Bak, buradayım işte, sen de buradasın, dünyada bu andan başka hiçbir şey mevcut değil.

Nickolas çatık kaşlarıyla gülümsedi. Frida Nickolas'ya yaslandı ve başını hafifçe yana eğerek hiç konuşmadan sokağa bakmaya başladı.

– Frida.

Frida çenesini sallayarak, evet, dedi.

– ... Sana bir haberim var, iyi mi kötü mü, bilemiyorum: Evleniyorum.

Frida hiç kıpırdamadı. Karanlıktan başka hiçbir şey göremeyecek biçimde sımsıkı yumdu gözlerini, yüreğininkinden başka hiçbir ses işitmeyecek biçimde... Sonra gözlerini açarak doğruldu. Nickolas'nın ellerini avuçlarına aldı ve şefkatle öptü.

– Şu anda başka hiçbir şey söyleme Nick'im. Bunu daha sonra konuşuruz... Sana dünyanın en büyük mutluluğunu dilediğimden ve ne olursa olsun seni hep seveceğimden emin ol, yeter.

İçinde kocaman bir boşluk duygusundan başka hiçbir şey yoktu. Ne bir gözyaşı, ne bir fikir. Aklı gökyüzü gibi bembeyazdı, yüreği artık çıkacakmış gibi çarpmıyordu, bedeninde her şey sakindi. Belki de aşırı derecede sakindi her şey. Nick'e alelacele söylediği sözcükler bile sanki kendisine ait değildi.

Otelin asansöründe hademenin söylediklerini duymadı. Odasına varır varmaz tuvalete koşarak kustu. Sonra yüzünü musluktan akan soğuk suyun altına tuttu, yavaş yavaş kaydığını hissetti ve yere çöktü. İşte o zaman hıçkırmaya başladı. Bu ilişkinin bitme nedeninin, kendisinin onu aşırı ileriye gö-

türmüş olmasında mı yoksa tersine, yeterince ileriye götürmemiş olmasında mı yattığını düşünüyordu. Kendi yaşam acıları içinde, Meksikalı damarıyla aşırı davranışları ve tutkusu yüzünden mi her şeyi bitirdiğini, yoksa bazı erkekleri kendine çeken ama aynı zamanda da ürküten kırık dökük bedeninin mi kabahatli olduğunu ya da Diego'nun her yerde hazır ve nazır görüntüsünün mü buna neden oluşturduğunu sorup duruyordu kendi kendine.

Ayağa kalktı, sırtı bedenini ileriye doğru itti.

Otel odasında volta atıyor ve her şeyin normal olduğunu görerek gözyaşı döküyordu: Kendini tümüyle Nickolas'ya vermişti, zaten bu doğasında vardı ama ondan hiçbir şey istememiş, asla ortak bir proje sunmamıştı. Her seferinde böyleydi, aşkından çok şey veriyor ama sonuç olarak ulaşılmaz niteliğini koruyordu.

Valizlerini açmaya başladı. Ama sonra canı bu işe devam etmek istemedi. Açık valizlerin üzerine Dorothy Hale'in henüz bitmemiş resmini koydu. Yatağının kenarına oturarak resme baktı. "Bulutların çerçeveye doğru taşması gerek, diye düşünüyordu. Her şey insandan dışarıya taşmıyor mu, kan, gözyaşı, bulutlar, hatta yaşamın ta kendisi..." Oturduğu yerde, büyük aynada kendisini görüyordu. "Allah kahretsin. Görüntümüz hep bize geri dönüyor."

Daha sonra, ona hayatta hiçbir şeyden dolayı kızgınlık duymadığını, onun adına çok mutlu olduğunu, kendisine taptığını ve ömür boyu dostu olacağını belirtmek için Nickolas'ya telefon etme gereksinimini duydu. Ondan bazı isteklerde de bulundu: Aşklarına tanıklık eden yerleri ve bu aşkı simgeleyen resimleri, eşyaları korumasını istedi. Nickolas söz verdi ve Frida'ya dostluğundan emin olmasını rica etti.

Frida hâlâ ağlıyordu ama bunlar artık acı gözyaşları değil, daha yumuşak yaşlardı. Topyekün bitimi engelledikleri için şefkat ve dostluk birer avuntu olmuşlardı. Tutku, kırgın-

lıkları unutmuş, gücünü şefkat ve dostlukta yitiriyordu. En sonunda, yüzüklerini ve saçındaki kurdelaları bile çıkarmadan uyuyakaldı. Sonuçta, uzun süren bu yolculuk sonrası, bir yandan geri dönmeyi arzulamakla birlikte, öte yandan da Meksika'da Diego'yla çıkabilecek sorunları düşünerek New York'tan ayrılmaya çekiniyordu. Bir karar veremediğinden, Manhattan sokaklarında düşüncelerinden, Nick'in anısından ve alması gereken kararlardan kaçmaya çalışıyor, valizlerini bir türlü yapmıyordu. Neyse ki, dostları oradaydı ve Frida'yı yalnız bırakmıyorlardı. Sonunda otelden ayrılarak bir kadın arkadaşının evine yerleşti ama kalıp kalmamak konusunda hâlâ tereddütteydi. Biraz biraz çalışmaya başladı, desenler, tropikal meyveleri temsil eden natürmortlar yapıyor, *Dorothy Hale'in İntiharı*'nın son rötuşlarıyla ilgileniyordu... Ama içinde bir sıkıntı vardı, bir şeyler dönüş kararını engelliyordu, bu engel belki Nick'ten tamamen kopma fikri, belki de Meksika'da karşılaşacağı şeylere ilişkin bir önseziydi.

Bir sabah, eşikten atladı.

Meksika'da durum, her açıdan çok gergindi. Diego'nun pek çok serüven yaşadığı söyleniyor, özellikle de ressam bir Macar kadınla olan ciddi ilişkisinden sözediliyordu. Siyasal alanda da karışıklıklar yok değildi.

Troçki, Diego'yla bağlarını koparmasının ardından, taşınma hazırlığındaydı.

– Laf aramızda Diego, Troçki sana müdahale etmem için bana Paris'e mektup yazdığında zorunlu olarak seni savundum... Ama insanın adı bir kez Diego Rivera'yken, hangi akla hizmet Dördüncü Enternasyonalin Meksika bölümünün sekreteri olmaya heveslenir, işte bunu anlamıyorum.

– Ona yeterince sadakat göstermiştim, bu görevi haketmemiş olduğumu düşünmüyorum. Üstelik tam anlamıyla sorumsuz birisi olduğum da söylenemez.

– Evet, ama sen her şeyden önce bir ressamsın, bir siyaset adamı değil. Nitekim Dördüncü Enternasyonalden ayrılmak istediğinde sen de aynı şeyi ifade ettin...

– İhtiyar'ın yöntemleriyle hemfikir değildim...

– Artık kendini tamamen resme adayacağını söyledin.

– Bunlar da benim çelişkilerim. Ya da kafama esen şeyler, nasıl adlandırırsan adlandır...

– İyi de, sen de kabul etmelisin ki, Troçki gibi birisi için insanın en eski dostlarına tek bir ters laftan ötürü kızması, onlarla bağlarını koparması pek de güven verici bir durum değil... Hedeflenen şeyler çok büyük... ve tehlikeli.

– Siyasette de, yaşamda olduğu gibi kırgınlıkların ve kopmaların önüne geçmek olanaksız.

Frida her halükarda Diego'nun tarafını tutacağını biliyordu. Ama yine de, bir kez daha taşınmak zorunda kalan Troçki ve Natalya için endişe duyuyordu. İlişkilerinin bozulmasından ötürü, Mavi Ev'den ayrılmak için gerekeni yapacaklarını Troçki bizzat bildirmişti.

Frida bu durumda kendini rahatsız hissediyordu ama daha fazla bir şey yapması ya da söylemesi de sözkonusu değildi. Üstelik, Diego'nun Troçki'yle olan ilişkisini de duyduğu söyleniyordu. Tabii bu bir söylentiydi ama Diego'nun gerek Troçki'ye, gerekse kendisine karşı gösterdiği saldırganlık, bunun doğru olabileceğinin bir kanıtıydı. Acaba bu durum, iki adamın ilişkilerinin tamamen kopmasında belirleyici mi olmuştu? Bunu ne bilmek ne de üzerine konuşmak istiyordu Frida. Diego'nun hem kıskançlığından hem de sürekli sadakatsizliğinden bıkmıştı.

– Öbür kadınları sevmiyorum, diye bahane uyduruyordu Diego. Ben yalnız küçük, güzel Frida'ma gereksiniyorum.

– Duygularının bu incelikli yanını bilmek sorunu değiştirmiyor, yanıtını veriyordu sürekli Frida.

Diego'nun, bir süre için Meksika'da bulunan oyuncu

Paulette Goddard'la ilişkisi olduğu söyleniyordu. Öte yandan Macar Irene Bohus'le olan aşkı da sözkonusuydu... Frida'nın yüreği parçalanıyordu. Yaşamları üzerine köklü bir karara varmanın zamanı gelmemiş miydi? Diego'ya olan bağlılığına son veremiyordu, ona acı çektiren de buydu. Bu acı kendisini tahmininden de fazla yaralayan, ama doğal olarak Diego'ya sözedemediği, Nick'in yitimiyle daha da çoğalıyordu.

Yaz yaklaşırken, bir kez daha Mavi Ev'e taşınmaya karar verdi.

Yer güzel, geniş ve aydınlıktı, duvarların içindeki mavi, yeşil, kiremit, sarı gibi renkler canlılık veriyor, patio'daki bitkiler mekanı canlandırıyor, etrafa yaşama sevinci saçıyordu. Yapılırken, pek çok yerine konan camlı bölmeler sayesinde, ev göğe ve güneşe kucak açar gibiydi. Yine de Frida umutsuzluğa kapılıyordu. Ne çıkmak, ne insan görmek istiyor, dört dönüp duruyordu. Pek az kişiye açıyordu dertlerini: Nickolas'ya mektup yazıyor, ondan kendisine olan desteği ve sevgisini tekrarlayan yanıtlar alıyordu; bir de her zaman olduğu gibi yanında olan Cristina'ya açılıyordu.

Çalışmadığı zamanlarda bile saatlerce atölyesinde kalıyordu. Bu ev dünyasıysa, atölye de bu dünyanın merkeziydi. Frida herhangi bir avuntunun ancak oradan gelebileceğini biliyordu. Cristina da aynı şeyi söylüyordu:

– Her şeyden önce kendini ve işini düşünmelisin.

– Farkında mısın, Diego beni görmeye gelmedi bile.

– Daha iyi ya, Frida... Sonuçta evden ayrılmaya karar veren sensin.

– Bıkmıştım... Lupe Marin, diğer kadınların Diego'yu elimden almalarına izin verdiğim için aptalın biri olduğumu söylüyor... Yırtıcı davranmakla sorunu çözebileceğimden emin değilim... Haklı mıyım, değil miyim, bilmiyorum... Her şeyi biliyor ve hiçbir şey bilmiyorum...

Frida ağlıyordu.

Hıçkırıklar arasında, gülerek:

– Bu ev, bunca yarayı sığdırabilmek için çok küçük, dedi.

Cristina gülümsedi.

– Korkunç bir şey. Kendimi hem kendim için yaşayabilecek denli güçlü ve iç zenginliğine sahip hissediyorum... hem de değil bir davranışın, en ufak bir düşüncenin bile paralayabileceği kadar dayanıksızım...

İki kızkardeşin oturdukları salıncaklı iskemleler gıcırdıyordu. Atölyenin camlarında güneş ışınları oynaşıyordu.

– Zavallı Dorothy'yi anlıyorum: Kendini öyle parçalanmış hissediyordu ki, bu duygusunu gerçekleştirmek istedi...

– Sen de onu resmet.

– Evet, tabii, ben de onu resmedebilirim. Bu, kırılmış bir bütünü yeniden onarmanın düşlemsel bir yoludur... bu bütünü kırılmış olarak resmetsem bile...

– Şu sahip olduğun güç...

– Yaşamımı sürdürmenin tek yolu.

Ve bu sözcükleri söylerken, bir rahatlık dalgasının içine yayıldığını hissetti. Gözlerini sildi ve iskemlesini durdurdu.

– Mutfakta çocuklar için bir karpuz var, çok tatlı.

Frida, adını *İki Frida* koyacağı büyük bir tabloyu düşlemeye başladı. Doğal büyüklükte, hatta daha büyük sağlam bir Frida, yaralı, kan kaybeden ikinci bir Frida'nın karşısında duracaktı. Biri sevilen, diğeri sevilmeyen iki Frida.

Ama, denetlemesine fırsat kalmadan yaşlar yeniden gözlerinden akmaya, gözlerini, düşlemini, düşüncelerini, arzularını bulandırmaya başladı. Diego yüzünden mi yoksa yalnızca kendisinden ötürü mü ağladığını, bu denli çok gözyaşının nereden geldiğini, yaşların ne denli acı, yaşam hatta belki de neşe taşıdığını bilemiyordu. "İnsanın kanını tükettiği gibi ben de gözyaşımı tüketiyorum... Gözyaşı, kanın negatif baskısı-

dır. Sonuçta aynı şeydir. Sözcüklerin, bedenin akması, sıvılaşmasıdır. Kabuk tutmayan yaraların sıvılaşmasıdır. Tabii, eğer insanın kökleri kurumuyorsa..." Sonra tekrar *Suyun Bana Verdiği* adlı tablosunu ve Breton'un tabloya ilişkin olarak söylediği, pek ayırdına varmasa da anladığı sözleri düşündü: "Tablo (...) farkına varmadan, bir zamanlar Nadja'nın ağzından duyduğum cümleyi anımsatıyor: "Ben aynasız odada, banyonun üzerindeki düşünceyim."

Gecelerim, çarpan kocaman bir yürek gibi.

Saat üç buçuk.

Gecelerim aysız. Gecelerim, pencerelerden süzülen gri ışığa gözünü kırpmadan bakmakta. Gecelerim ağlıyor, yastığım nemli ve soğuk. Gecelerim uzun, upuzun ve sürekli belirsiz bir sona doğru uzuyor. Gecelerim beni yokluğuna itiyor. Seni arıyorum, yanımdaki dev bedenini, soluğunu, kokunu arıyorum. Gecelerim "boşluk" yanıtını veriyor; gecelerim beni üşütüyor ve yalnızlıkla dolu. Bir temas noktası arıyorum: Tenini arıyorum. Neredesin? Neredesin? Dönüp duruyorum, yanağım nemli yastığa, ıslak saçlarım şakaklarıma yapışıyor. Burada olmaman mümkün değil. Kafam serseri serseri dolaşıyor, düşüncelerim gidip geliyor ve parçalanıyor, bedenim artık anlamak istemiyor. Bedenim seni istiyor. Bedenim, şu sakat külçe, senin sıcaklığında bir an için kendini unutmak istiyor, birkaç saatlik dinginliğe çağırıyor. Gecelerim paçavraya dönmüş bir yürek. Gecelerim sana bakmak, ellerimle bedeninin her kıvrımını izlemek, yüzünü bulup okşamak istediğimi biliyor. Gecelerim, yokluğundan dolayı soluğumu kesiyor. Gecelerim seni çağırmak istiyor ama sesi çıkmıyor. Yine de seni çağırmak, sana kavuşmak, bir an için sana sarılmak ve katleden zamanı unutmak istiyor gecelerim. Bedenim anlayamıyor. Tıpkı benim gibi bedenimin de sana ihtiyacı var, belki de onunla ben biriz. Bedenimin sana ihtiyacı var, çoğu zaman beni tedavi etmişsindir. Gecelerim, teni hissetmeyene kadar ka-

zınıyor, sonunda duygu maddesel tözden arınarak daha güçlü, daha keskin bir hale geliyor. Gecelerim beni aşkla tutuşturuyor.

Saat dört buçuk.

Gecelerim beni tüketiyor. Senin eksikliğini çektiğimi biliyor ve tüm karanlığı bu gerçeği saklamaya yetmiyor. Bu gerçek, karanlıkta bir bıçak gibi parlıyor. Gecelerim sana uçabilmek, uykunda seni sarıp, sarmalayıp bana getirebilmek için kanatları olsun istiyor. Uykunda, yanıbaşında olduğumu hissedeceksin ve kolların sen uyanmadan beni saracak. Gecelerim öğüt vermiyor. Gecelerim uyanık görülen bir düş gibi seni düşünüyor. Gecelerim üzülüyor ve yolunu yitiriyor. Gecelerim yalnızlığımı, tüm yalnızlıklarımı artırıyor. Sessizliği, ancak benim içimdeki sesleri duyuyor. Gecelerim uzun, uzun, upuzun. Gecelerim günün hiç doğmamasından korkuyor; ama aynı zamanda günün doğmasından da ürküyor gecelerim çünkü gün, her saatin iki saatmiş gibi uzun olduğu ve sen olmadığın için tam anlamıyla yaşanmayan yapay bir gün. Gecelerim, gündüzlerimin de gecelerime benzeyip benzemediğini düşünüyor. Böylece günden neden korktuğumu anlayabilecek gecelerim. Gecelerim beni giydirmek ve gidip erkeğimi getirmem için beni dışarı itmek istiyor. Ama gecelerim her tür deliliğin düzensizlik yarattığını ve yasak olduğunu biliyor. Gecelerim nelerin yasak olmadığını düşünüyor. Onlarla bütünleşmenin yasak olmadığını biliyor, ama bir bedenin umutsuzlukla birlikte kendisiyle bütünleşmesinden sıkılıyor. Çünkü beden, hiçle birleşmek için yaratılmamıştır. Gecelerim seni tüm derinliğiyle seviyor ve benim derinliğimin yankısını taşıyor. Gecelerim düşsel yankılarla besleniyor. Geceler bunu yapabiliyor. Bense başaramıyorum. Gecelerim beni gözlüyor. Bakışları düzgün ve her şeyin içine doğru akıyor. Gecelerim, sevgiyle senin de içine akabilmek için burada olmanı istiyor. Gecelerim seni umut ediyor. Bedenim seni bekliyor. Gecele-

rim, senin omzunda dinlenmemi, senin de benim omzumda dinlenmeni istiyor. Gecelerim, senin ve benim hazza eriştiğimizi görmek için röntgencilik yapmak istiyor, seni ve beni zevkten titrerken görmek istiyor. Gecelerim gözlerimizi görmek ve zevk dolu gözlerimize sahip olmak istiyor. Gecelerim, her sarsıntıyı elleri arasında tutmak istiyor. Gecelerim çok yumuşak davranacaktır. Gecelerim sessizce senin yokluğundan inliyor. Gecelerim uzun, uzun, upuzun. Aklını yitiriyor ama senin görüntünü benden uzaklaştıramıyor, arzumu yok edemiyor. Senin burada olmamandan dolayı ölüyor ve beni öldürüyor gecelerim. Gecelerim sürekli seni arıyor. Bedenim birkaç sokağın ya da adi bir coğrafyanın bizi ayırdığını anlayamıyor. Bedenim, gecenin ortasında senin gölgeni görememekten dolayı acıdan çıldırıyor. Bedenim uykunda sana sarılmak istiyor. Bedenim gece uyumak ve karanlıkta senin öpüşünle uyanmak istiyor. Gecelerim, bugün bundan daha güzel ve daha zalim bir düş tanımıyor. Gecelerim haykırıyor ve yelkenlerini yırtıyor, gecelerim kendi öz sessizliğine çarpıyor ama senin bedenine ulaşamıyor. Eksikliğini öylesine hissediyorum ki! Hele sözcüklerinin, hele renginin eksikliğini.

Birazdan gün doğacak.

(Uzaktaki Diego'ya mektup, Mexico, 12 Eylül 1939; yollanmamıştır)

Bağlanma

"Resim tüm yaşamımı doldurdu. Korkunç yaşamımı doldurabilecek üç çocuğumu ve bir dolu başka şeyi yitirdim. Tüm bunların yerini resim doldurdu. Çalışmaktan iyisi yok herhalde."

Frida Kahlo

1939 yazı umutsuzluk içinde geçti. Diego, yaşamını San Angel'deki evde geçiriyor, Frida'yı pek ender ziyaret ediyordu. Frida, içindeki derin acıya karşın harekete geçmeye çalışıyordu: Yaşamının geri kalanı için kocasından ya da kendi deyimiyle herhangi bir erkekten maddi yardım almak istemiyordu.

Amerikalı bir mühendis olan Sigmund Firestone ona bir portre ısmarladı, ayrıca arkadaşlarının aracılığıyla Amerika'da birkaç resmini daha satmayı başardı. Ama bunlar yeterli değildi. İçlerinde Nickolas Muray'in de bulunduğu birçok kişi, gündelik harcamaları ve ilaç masrafları için ona her ay para yollamaya karar verdiler. Dostları etrafındaydı, yani sevdikleri tarafından terkedilmemişti. Sadıktılar, ona yardım etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Ama Frida kendini dışlıyor, Diego'yla görüşen dostlarını görmek istemiyordu. Ama bunun nedeni kesinlikle taraf tutma duygusu değil, onların salt mevcudiyetinin bile kendisine kocasının yokluğunu anımsatmasıydı. Aslında bunun da bir yararı yoktu, zira böylesine dünyayla ilişkisini kesmiş olduğu anlarda bile Diego'nun anısı ve bu anıyla birlikte keder dalgaları ruhunu sürekli istila ediyordu.

Esas barınağı, korunağı, selamete ulaştığı yer, kapandığı ev değil, basbayağı resimdi.

İki Frida biçimlenmeye başladı. Dertli bulutlarla kaplı gri bir gökyüzünün önünde oturan ve seyirciye bakan iki Frida yer almaktadır: Tehuana bluzu ve eteğini giymiş olan birincisi, elinde, içinde Diego'nun çocukluk resmi bulunan bir madalyon tutmaktadır; eski dönemlerdeki gelinler gibi dik dantel yakalı beyaz bir elbise giymiş olan ikincisi ise bir doktor pensesiyle açık kalbinden akan kanı durdurmaya çalışmaktadır. Ama olan olmuştur, iz bırakmaktadır: Pense Frida'nın bedeninden boşalan kanı durduramamaktadır, beyaz elbise leke içindedir.

Nickolas Muray bir süre için Meksika'ya geldiğinde, resim iyice ilerlemişti. Frida'nın iç yaşamından sahneleri temsil etmesi, resmini gayet iyi tanıyan Nickolas'yı şaşırtmamıştı, ama tuvalin boyutları genç adamı çok etkiledi: Eni de boyu da bir metre yetmiş santimetreden büyüktü.

– Bu kez büyük boyutta çalıştım çünkü öyle yapmam gerekiyordu, dedi Frida.

– İnsan etkileniyor.

– Bir ressamın yaşamında mutlaka büyük boyutlu resimleri... ve büyük bir atölyeyi düşlediği anlar olur.

– Senin atölyen vardı...

– Resmim yoktu... Bu kez içimdekileri sıkıştıramazdım.

Nickolas tuvale uygun bir mesafeden bakıyordu. Atölyenin içindeki ışık mükemmeldi, güneş yazın ortasındaki şiddetini yitirmişti.

– Tehuanalı Frida üzerinde yapmaya başladığın şu yürek...

– Evet, o tam bir yürek, diğerinin açık yüreğine karşı... Avuçlarımda Diego'yu tuttuğum zamanlar ben de tamım... Öbür Frida'nın yaşamı parçalanmış, yüreği kanıyor...

Nickolas'ya döndü ve gülerek şu sözleri ekledi:

– Korkunç derecede basit... Bir damarın iki yüreği birbirine ve her ikisini de, kaynağım, yaşamdaki atılımım olan Diego'nun resmine bağlayacağını da söyleyebilirim...

Patio'nun duvarlarından birinin ardından çekilen güneşle birlikte bakışı kararıyordu.

– İnsanın her zaman bağlanacağı bir şey vardır. Her şey birbirine bağlıdır, her şey ayakta durur, biz ve benliğimiz, benliğimiz ve eşimiz, benliğimiz ve başkası, benliğimiz ve dünya... (Yeniden gülmeye başladı:) Peki ya siz bayım, siz ne görüyorsunuz bu tabloda?

– Bir Frida, iki Frida, doğal büyüklükte Frida. Fırtına ağırlığı taşıyan ve seni kendisine çekmesine karşın gitmediğin bir gök... Akan kanda, umutsuzluğun betimlenmiş; gökyüzünde ise umutsuzluğun bir bütün halinde, tehlikeli, kendi kendisiyle başbaşa bırakılmış... Kuş gibi kaşların göğe uçma tehlikesini göze alamıyor.

– Böylesi daha iyi, o riski göze alsalardı, tablodan uçarlardı!

Tabloya yaklaştı.

– Elbisenin danteli üzerine biraz daha çalışmalıyım. Kanın akmasıyla bir karşıtlık oluşturacak denli donuk ve katı olmasını istiyorum.

Sonra yeniden kahkaha attı.

– Sonuçta alçıdan bir korseye benzeyecek!.. Belki de asıl istediğim bu!.. Diego esin kaynağım, düşünebiliyor musun Nick? Kötü koca ama...

Nickolas gülümsüyordu. Frida yaklaştı, işaret parmağını ağzına götürdü, diğer işaret parmağını da Nick'in ağzına uzattı, eğlenen, çocuksu bir havaya büründü.

– Sana bir şey göstereceğim, diye fısıldadı. Bana armağan edilen nefis bir şey, canlı bir harika.

Ve arkadaşını dışarı çıkardı. Evin ağaçlarından birinin yanında bir yavru ceylan vardı.

– Çocukluğumdan beri hep bunu düşlerdim Nick! Evlat edindiğim çocuklardan biri: Ceylan Granizo.

– Kahlo ailesinde bir ceylan, maymunlar, keklikler, papa-

ğanlar, muhabbet kuşları, köpekler var... *My darling* ve küçük hayvanat bahçesi...

– Esas hayvanat bahçesi olan yaşamın ta kendisi. Hayvanlara gelince, unutulmuş ruhlar hayvanların içine girmiş... Hem ayrıca, onlar benim çocuklarım.

Bir süre sonra, New York'a geri dönen Nickolas'ya yazdığı mektubunda, Frida her şeyin gitgide kötüleştiğinden ve belki de Diego'yla ilişkisinden bir şeyler kurtarmanın mümkün olmayacağından sözediyordu. Diego onu unutuyor ya da en azından, ondan kopmaya çalışıyordu; kesin olan bir şey varsa o da Frida'yı görmeye hiç gitmediğiydi. Madem ki kendisine hiç gereksinim duymuyordu, o zaman kopmayı kabullenmek gerektiğini düşünüyordu Frida: Kendisinden başka kimseyi sevmediğini söyleyen ama kendisi dışında tüm kadınlarla ilgilenen bir adamı zorla tutmanın hiçbir anlamı yoktu.

Eylül sonunda Diego ve Frida anlaşmalı olarak boşanma davası açtılar. 1939 sonunda Kahlo–Rivera evliliği son bulmuştu. Basına, ayrılıklarının resmileşmesinin basit bir formalite olduğunu söylediler; Diego boşanmalarının duygusal ya da sanatsal gerekçelere dayanmadığını açıkladı; daha dikkatli olan Frida, boşanma nedenlerinin tamamen kişisel olduğunu ve bunları kamuoyuna açıklamayı düşünmediğini belirtti.

"Tablolarım güzel yapılmıştır, hafife alınmamış, sabırla işlenmiştir. Resmim kendinde acının mesajını taşır. En azından bazı kişilerin ilgisini çektiğini sanırım."

Frida Kahlo

Önüne geçilmez, ama aynı zamanda da dayanılmaz bir ayrılık sonucu kırılmış, iyice duyarlı hale gelmiş Frida o kadar kötüydü ki, sağlığının bundan etkilenmemesi düşünülemezdi. Sırtı öylesine acı veriyordu ki, omurgasınının yirmi kiloluk bir alet aracılığıyla sabitleştirilmesi düşünüldü.

Her şeye karşın hırsla resim yapıyordu. 1939–1940 kışı verimli bir dönem oldu. Hem duygusal hem de fiziksel acıları içinden çıkarıp atma mücadelesiyle, tablolar birbirini izledi: *İki Frida, Maymunlu Otoportre, Kısa Saçlı Otoportre, Dikenli Kolyeli ve Yılanlı Otoportre.*

1940 yılının Ocak ayında, Mexico'da, Meksika Sanat Galerisinde, "Uluslararası Gerçeküstücülük Sergisi" yapıldı. Bu sergiye Frida da, *İki Frida* ve *Yaralı Masa* adlı tablolarıyla katıldı. André Breton, César Moro ve Wolfgang Paalen'in düzenlediği sergide pek çok ünlü isim biraradaydı: Alberto Giacometti, Raoul Ubac, Yves Tanguy, Man Ray, Giorgio de Chirico, Pablo Picasso, Paul Delvaux, Meret Oppenheim, Matta Echaurren, Wassily Kandinsky, Paul Klee, André Masson, Henry Moore, René Magritte, Manuel Alvarez Bravo, Hans Arp, Kurt Seligman, Humphrey Jennings, Salvador Dali, Denise Bellon, Hans Bellmer, Diego Rivera... Sergi çok iddialıydı ve yer alan yapıtlar, gerek kullanılan teknikler gerekse içerikleri nedeniyle eklektik bir görünümdeydi. Yine de sergi umulanı vermedi.

17 Ocaktaki açılış kokteyli, gece onbirde öngörülen ve pek beklenen "Gecenin Büyük Sfenks'inin kendini göstermesi"ne karşın tamamen bir burjuva partisini andırıyordu.

Sanatçılardan oluşan gruplar, bir ellerinde kadehleri, öbür ellerinde sigara, gülüşüyor ve söyleşiyorlardı. Gayet renkli biçimde giyinmiş olan ve duvarlardaki yapıtlara takılarının parlaklığını yansıtan kadınlar son derece güzeldi. Gerçeküstücülerin büyük çılgınlıklarından eser yoktu, hareket özümsenmişti ve artık herkesin yaşamının bir parçası haline gelmişti.

Sağda solda gerçek konuyla ilgili bazı yorumlar yapılıyorsa da genelde daha basit konuşmalara, duruma ilişkin dedikodulara rastlanıyordu.

– Gerçeküstücülük artık skandallar yaratmıyor.

– O zaman ölmüş demektir.

– Ölmüş denemez belki ama göbeklenen ve burjuvalaşan kendi halinde bir adama dönüştü.

– Gecenin Büyük Sfenks'i hakkında ne düşünüyorsunuz?

– Bunun harika bir salaklık olduğu kanısındayım.

– Sizce Picasso'nun burada ne işi var?

– Kendisiyle hiç ilgisi olmayan kişilerin pas tutmuş madalyalarını parlatmakla meşgul.

Frida oturacak bir koltuk bulmuştu, *İki Frida*'nın pek uzağında değildi. Çok içmişti, gözleri parlıyordu ama bu parlamanın çakır keyiflikten mi yoksa endişeden mi olduğunu anlamak kolay değildi. Fiziksel olarak yıkılmış halde olmasına karşın pırıl pırıl görünüyordu.

– Bu sergide yine de bazı sürprizler var, dedi birisi, neredeyse sırf senin tablon görünüyor. Sen bizi buna alıştırmamıştın.

– Yaşlandıkça büyüyoruz... dedi Frida gülümseyerek. Bu felsefi bir yaklaşımdır... Çünkü aslında yaşlandıkça kuru üzüm gibi kavruk bir hal alırız.

– Sizin gibi şöhretinin doruğundaki bir prenses mi söylüyor bunu?

– Frida, pek dışarı çıkmıyorsunuz.

– Mexico pek gezilecek bir kent değil... Ülkenin diğer bölgeleri çıldırtıcı bir güzelliktedir ama yolculuk yapacak durumda değilim... Çok çalışıyorum, hiç ara vermeden: Benim yolculuğum da böyle işte... toprağın içine yolculuk...

Sergi salonlarından birinde, çevresinde eski sevgililerinin, şu anki sevgililerinin ve olası gelecek sevgililerinin de bulunduğu bir sürü kadınla çevrili olan Diego, şirinlik saçıyordu. Grubun içinden kafası görülüyordu, boşanmasıyla ilgili sorular soran bir gazeteciyi yanıtlıyordu.

– Yeniden evlenmeye niyetiniz var mı?

– Bakın, yaşadığım sürece zifaf geceleri yaşamak isterim.

– Peki, ya Frida Kahlo?

– Onu hayatta her şeyden fazla severim, ama hiçbir eşyayı yerine koymadığım ve toplamadığımdan dolayı bana sinirleniyordu. Bu da benim canımı sıkıyordu çünkü o da tam tersine her şeyi her zaman topluyor ve yerine koyuyordu...

– Bu boşanmak için yeterli bir gerekçe mi?

– Basit bir şey, ama yaşamı asıl oluşturan da ciddi olmayan şeylerdir. Frida için kaygılanmayın. Güzel, genç ve akıllıdır, ayrıca çağımızın en büyük ressamlarından biridir. Ne söylediğimi gayet iyi biliyorum.

– Kendinizi gerçeküstücü bir ressam olarak görüyor musunuz?

– Ben komünist bir adamım. Bunun altına imzamı koyar ve yolumdan dönmem.

Diego döndü ve gazeteciye oradaki kadınlardan birini çenesiyle işaret etti.

– Şu kadını görüyor musunuz, dedi. Ne kadar güzel. Komünist olsaydı, mükemmel olurdu.

– Yani kendinizin mükemmel olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

– Hayır, yok canım... Tam değilim, tamamlanmamış gibiyim yani. Ama komünistim, bunu tekrar etmeme gerek yok.

– Peki ya Troçkist dostlarınız?

Diego ceketinin altındaki tabancasına dokundu.

– Artık onların yöntemleriyle hemfikir değilim... ve size bu konuda nutuk atmaya da hiç niyetim yok.

Gecenin ilerlemiş bir saatinde, kendisini evine götüren arabanın içinde, iri gözyaşları Frida'nın yanaklarından yuvarlanıyor ve renkli izler bırakıyordu. Öyle çok içmişti ki, sıkıntı hissetmiyordu aslında, neden ağladığını da bilmiyordu.

Mavi Ev'in tüm ışıklarını bir bir yaktı ve atölyenin ortasına, bir başına oturdu. Şövalesi üzerinde duran, *Dikenli Kolyeli ve Yılanlı Otoportre* kendisine bakmaktaydı, henüz bitmemişti. Batan dikenler, hafifçe kanayan boynu ve küçük dallara asılmış ölü bir yılan. Frida kendini yalnız hissediyordu. Tuvale bakarken resme canlı bir hayvan eklemek gerektiğini düşünüyordu, kendisine eşlik etmesi, sevgi göstermesi için canlı bir hayvan. Bir maymun ya da tüyleri simgesel olarak içini ısıtacak kara bir kedi. Düşleri anımsatacak kelebekler, yaşamın o inanılmaz çıtkırıldımlığını simgelemek için de bir kızböceği eklemeliydi.

Biraz başı dönüyordu, bedeni ağırdı. Duvara yaslı diğer tabloları ters çevirmek için ayağa kalktı. Onları şövalenin çevresine dizdi ve oturdu. Kendisini boynu yaralı bir biçimde temsil eden bir başka otoportre vardı. Onun sağında, bir iskemlenin üzerinde *Düş* adlı tablosu duruyordu: Sütunlu yatağında yatıyordu, yatağın tavanında kendisinden daha büyük bir iskelet vardı, uzanmış, dinlenmekteydi. Sigmund Firestone için yaptığı otoportre tamamlanmak üzereydi: Bu resimde Frida, eskiden dul İspanyol kadınlarının yaptığı gibi saçlarını bir fileyle toplamıştı ve boynunda, boncukları asma kilitleri andıran bir kolye vardı.

Frida'nın gözleri bir tablodan öbürüne kayıyordu. Ağır, tuhaf bir rahatsızlık duygusu yavaş yavaş içine yayılmaktaydı. Baktığı kendi çalışmasının ürünleriydi, ama bu ürünler birdenbire korku vermeye başlamıştı. Her fırça darbesinde acısından bir parça vardı, fon oluşturan bulutlarda, orda burda, içdaralmalarının dağınıklığı ve yoğunluğu, yaşam belirtisi ama aynı zamanda havasızlık demek olan gür bitkiler çizerken de varolan. Ve ölüm, her adımda öylesine yakın, her yerde hazır ve nazırdı. Her gün karşısına çıkan bu ölme korkusundan sıyrılmayı öyle isterdi ki, ama elinde değildi.

Dünyasının, resmettiği dünyanın endişe verici olduğunu

düşünüyordu. Acaba insanlar bunun farkına varıyorlar mı, diye düşündü, yoksa kanın olduğu yerde bile yalnızca egzotik çerçeveyi mi görüyorlardı.

Tabloları yeniden duvara yasladı ve şövaleye *Düş*'ü taktı. Bu gri–beyaz bütünlük içinde sarı, gerçekten sarı bir lekenin olmasını istedi ve uyuyan bedeninin üzerindeki örtüyü boyamaya başladı. Kafasında, Amerika'dayken okuduğu Emily Dickinson'a ait bir şiirin dizeleri vardı:

Ample make this Bed –
Made this Bed with Awe –
In it wait till Judgment break
Excellent and Fair.
Be its Mattress straight
Be its Pillow round –
Let no Sunrise' yellow noise
Interrupt this Ground.

Az sonra gün doğacaktı ama Frida'nın uykusu yoktu. Bunun nedeni bol miktarda içtiği tekila olabilirdi. Resmin ve terebantinin etkisiyle ayılmaya başladığından sağ elindeki kaşıntı kendini yeniden hissettirdi. Tüm yüzüklerini çıkardı: Derisi kızarmıştı, tahrişten açık yara gibi olmuş lekeler vardı. Deri iltihabı demişlerdi, ama aylardır hiçbir melhem geçirmiyordu. Frida hep en kötü olasılığı düşünüyordu: Elinin de tıpkı ayağı gibi yavaş yavaş canlılığını yitirmesi ve çalışmasını engellemesinden korkuyordu. Hayır, bu kuruntudan başka bir şey değildi, bu havaya girmemesi gerekiyordu.

Kısa bir süredir Frida bir günce tutuyordu. Yalnızlığını daha az hissetmenin, Diego'ya sessizce hitabetmenin, düşüncelerini açıklığa kavuşturmanın, duygularını ifade etmenin, daha güçlü biçimde varolmanın bir yoluydu bu.

Fırçalarını temizledi, atölyenin ışıklarını söndürdü ve yavaş yavaş yatak odasına doğru ilerledi, bir lamba yaktı. Zilli

Çin botlarını çıkardı, yatağının üzerine oturdu ve güncesini açarak yazmaya başladı:

"Yeşil: Ilık ve güzel bir ışık.
Al: Tlapalli azteki. Kurumuş kan. En canlı ve en eski olan.
Kahverengi: *Mole* rengi, düşen yaprak rengi. Toprak.
Sarı: Delilik, hastalık, korku. Güneşin ve neşenin bir bölümü.
Kobalt mavisi: Elektrik ve saflık. Aşk.
Siyah: Hiçbir şey tam olarak siyah değildir. Evet, hiçbir şey.
Yaprak Yeşili: Yaprak, hüzün, bilim. Tüm Almanya bu renktir.
Yeşil–sarı: Büsbütün delilik ve gizem... Tüm hayaletler bu renk elbise giyerler... en azından çamaşırları bu renktir.
Koyu yeşil: Kötü haberlerin ve kötü işlerin rengi.
Lacivert: Uzaklık, mesafe. Şefkat bu renk olabilir.
Magenta: Kan mı? Kimbilir?

O anki tablolarında, fiziksel ya da kişisel acılarından öte, savaşın yaraladığı Avrupalı köklerinin de izinin olup olmadığını düşündü. Ulusal Hazırlık Okulundan bu yana, hep Meksikalı kökenlerini ortaya çıkarmıştı, şimdi ise belleğinde Yahudi ve Alman kökenleri uyanmaktaydı. Sık sık savaşı düşünüyordu. İçinde bir tel titreşiyordu: Savaşın kendisini yakından ilgilendirdiğini hissediyor ve bunun tek nedeninin siyasal bilinci değil, daha gizli, onu canevinden yaralayan bir şey olduğunu biliyordu.

Diego'ya mektup yazıp ona bundan sözetmek, endişesini, savaşın kötü sonuçlarıyla ilgili düşüncelerini, nasıl kaygılandığını, babasının hiç aklmdan çıkmadığını, eylemde bulunmak için ne yapacağını bilemediğini, tüm bağlılıklarından kuşku duyduğunu, hatta yeteneğinden bile kuşkulandığını, tablolarının dahi kendisinde huzursuzluk yarattığını, her şeyin nasıl da acı verdiğini ona anlatmak istiyordu.

Diego'ya kendisini özlediğini belirten birkaç satır karala-

dı, sonra bunların üzerini çizdi ve altına kendini güçlü hissettiğini yazdı. Defterin kenarına hançerlenmiş bir yürek ve ağlayan yüzünü çizdi; diğerlerinden daha büyük bir gözyaşının içine Diego'nun profilini andıran bir eskiz yaptı. Sonra sayfayı kopardı ve yırttı.

Frida yeniden karabasanlar görmeye başlamıştı. Çoğu zaman Diego'nun elinden alındığını Avrupa'da savaşa katıldığını ve sakat kaldığını, yaşamla ölüm arasında mücadele ettiğini ve kuşatılmış bir kentte, gri suratlar arasında soğuktan öldüğünü görüyordu. Ya da birdenbire tabloları yaşamaya başlıyor ve her bir Frida yerinden çıkarak onun peşine düşüyordu, resimlerdeki bütün kanlar yere damlamaya başlıyor ve yavaş yavaş Mavi Ev'i kan seline boğuyordu. Yatağı bir tabuta dönüştürüyordu. Diego, yüzünde inanılmaz bir hüzünle, tek bir söz bile etmeden üzerine eğiliyordu. Tamamen parçalanmış bedeni, gereksiz bir biçimde bir boşluğa atılıyordu. Kaza sırasında aslında yaşamını yitirmişti, yaşadığını zannettiği, ölen Frida'nın biçimsiz bir hayaletiydi. Çölde acısını haykırıyordu, kimse yoktu, güneş öldüresiye yakıyordu ve ayaklarının dibinde ceylanı, papağanları, maymunları, küçük köpekleri, taşlaşıyordu.

Mayıs ayında, duvar ressamı David Alfaro Siquieros'un finanse ettiği ve Meksikalı Stalinci gruplar tarafından gerçekleştirilen suikast girişimi az kalsın Lev ve Natalya Troçki'nin yaşamına malolacaktı. Sürekli Troçki aleyhtarı açıklamalarda bulunduğundan ötürü Diego derhal polise çağrıldı. Koşulların yardımı ve Paulette Goddard'ın sayesinde saklanmayı ve daha sonra Irene Bohus'le San Francisco'ya kaçmayı başardı.

21 Ağustos'ta basın iri manşetlerle Troçki'nin evinde, bir "yoldaş" tarafından öldürüldüğü haberini veriyordu. Frida yıkıldı: Ramon Mercader adlı katil, birkaç ay önce onun güvenini kazanmayı başarmıştı.

Yaklaşık otuz polis memuru arama yapma bahanesiyle Mavi Ev'in altını üstüne getirdi. Frida ile Cristina karakola çağrılarak gözaltına alındı.

Evine döndüğünde Frida öfkeden burnundan soluyordu. Troçki'yi Mexico'ya getirmiş olmasından ötürü Diego'ya lanetler yağdırıyor, siyasal olaylarından dolayı tüm dünyaya belalar okuyor, bir katile kandığı için kendini suçlu görüyor ve eski dostunun ölümünden dolayı da derin bir hüzün duyuyordu.

– Tüm bunlar Diego'nun kabahati, dedi hıçkırıklar arasında. Niye Troçki'yi buraya çağırdı ki!.. Tanrım, niye hiç kimse bu felaketi önleyemedi! Niye hiç kimse ihanetin farkına varamadı! Hiç kimse, Cristina, duyuyor musun? Tanrım. Kendime kızıyorum, bir bilsen kendime nasıl kızıyorum.

Kafesteki bir aslan gibi öfke içinde, sürekli volta atıyordu.

– Ne boktan işler bütün bunlar... İğrenç, ne kadar iğrenç. Bak işte, ihtiyar bizim, hepimizin yüzünden öldü... Kendimi asla affetmeyeceğim... Ama artık her şey anlamsız. Suçluluk duygum, bu yaşamın gerçek dramının yanında uyduruk bir müsamereye benziyor... İşte tarihi ayakta tutan şey: Cinayetler... Herkes bundan bıktı, yine de... Herkes birbirinden demagog...

Frida kendini yatağına attı, yastığına toslar vurarak ağlamaya devam etti. Zaten hıçkırıklarla sarsılan bedeni, tümüyle titriyordu. Cristina yanına yaklaştı ama çırpındığını görünce uzaklaştı.

– Sakinleşmelisin Frida.

– Of, sus, lütfen, yalvarırım sus. Hepimiz birer hiçiz, gerçekten. Herkese kızıyorum. Çelişkilerinden dolayı Diego'ya kızıyorum, kendime kızıyorum... diyordu sürekli. Böylesine yabanıl bir yaşama nasıl dayanılır! Sürekli cinayet... Gizli polis... Biz.

"Otobüste küçük Siova'ya –Lev Troçki'nin torunu– rastladım. Natalya ile birlikte Coyoacan'daki mezarın anısıyla yaşıyor. Annesi Zina Luovna Berlin'de intihar etti; babası hapishanelerde kayboldu; 1940 Mayısında Siquieros'un Troçki'ye karşı giriştiği suikastta yaralandı; dedesinin öldürüldüğünü gördü ve 'bir yoldaş' olan katili tanıdı (...)"

Victor SERGE 2 Mayıs 1944

Frida'nın içinde bulunduğu ruhsal ve fiziksel durumu duyan Diego birden kaygılandı. Ayrıca pek itiraf edemese de Frida'yı özlüyordu. Dr. Eloeesser'in kendisini Amerika'da tedavi görmesi konusunda ikna etmesi üzerine Frida San Francisco'ya gitti.

– Endişeyle aşk birbirine bağlı mıdır? diye sordu Diego'ya havaalanına indiğinde.

Diego Frida'ya baktı ve:

– Zayıflamışsın. Solgunsun, küçük canavar! dedi.

– Sana sorumu tekrarlıyorum: Endişe, aşkın önemli bir bileşkesi midir?

– Ne demek istiyorsun?

– Bana olan bağlılığın, ölüme iyice yaklaştığımda doruğuna mı çıkacak?

– Bağlılık lafı doğru, ama tek doğru olan bu. Cümlenin geri kalanı gereksiz. Bu ayrılık ne senin için iyi oldu ne de benim için.

– Nasıl da ileri gidiyorsunuz, Bay Rivera.

Diego Frida'nın gerçekten alay mı ettiğini, yoksa şakasının arkasında kötü gizlenmiş bir şefkat mi olduğunu düşünüyordu.

Frida birden ayak parmaklarının ucunda ayağa kalktı ve ona sarıldı.

– Son zamanlarda çok çalıştığını söylediler. Ayrılık meyvelerini vermiş.

– Meyvelerimi olgunlaştırdım!.. Buna, olayları kendi ya-

rarına değiştirme diyorlar. Bu kahrolası dünyanın her şeyi zenginleştirici olsa da, her şey, her an, kimi zaman şiddetle, kimi zaman yavaşça, bizi ölüme doğru sürüklüyor. Bu tartışmanın sonu yok.

– Sözcüklerle oynuyorsun Frida.

– Yaşamla oynuyorum. Yaşamın ateşiyle oynuyorum. Yolculuğum da bunun bir kanıtı. Yaşamla ölüm arasında, cambazın ipi üzerindeymişim gibi, tüm riskleri göze alıyorum.

Diego, koluna girerek onu havaalanı binasının dışına çıkardı. Yaz bitiyordu.

- Yine üç ayımı neredeyse sürekli yatarak geçirdim. Bıktım Diego, dedi Frida durarak. Ölmeyi tercih ederdim.

– Burada daha iyi bakılacaksın.

– Artık hiç canım yanmasın istiyorum... Tabii seni görmem, rahatlamam için bir başlangıç...

– Buluşmamızı kutlayacağız.

Tanrım! Sancının kökü bende herhalde. Sancı bende büyüyor, bende haykırıyor. Beynim bu dağılmayı ne dereceye değin yönetiyor acaba? Yaşamımın sorumluluk derecesi ne? Bazen çocuk felcini hiç geçirmemiş ya da kazanın hiç olmamış olduğunu, bedenimin kendiliğinden bozulup karanlık bir kendi kendini yıkma isteğiyle her şeyi uydurduğunu düşünüyorum.

Beden bir bütündür, değil mi? Bir uyumdur. Ögelerinden biri koparılıp alınırsa –estetik cerrahi yoluyla bile olsa– bir şeyleri eksik kalacaktır. Bedenin bir bölümünün dönüştürülmesi ya da kesilmesi, uzun bir sakatlanmanın başlangıcıdır. Ardından o bedenden başka şeyler de alınacak ve sonunda hiçbir şey kalmayacaktır. Ben böyle düşünüyorum. Benim yaşamım işte bu süreci izledi.

Bazı safdiller –ya da alaycı kişiler mi bilemiyorum– hâlâ neden tablolarımda kendimi hep çok ciddi çizdiğimi sorma cüretini gösteriyorlar. Kıpırdamadan ve yanıtlamadan bakıyorum onlara. Herhalde kendimi sürekli kahkahalar atarken resmedecek değilim. Gündelik yaşamımda kahkaha atmadığımdan değil, ama kendi kendimle başbaşa kaldığımda –ki resim yaptığım zamanlar tam da bu anlara tekabül eder, başka türlü olamaz– hiç gülecek halim yoktur. Onlara yaşamımın acıklı bir öykü olduğunu, resim yapmanın da yaşamımdan bir farkı olmadığını söyleme cüretini gösterebilir miyim acaba?

Oh Tanrım! Uzanmak nasıl bir şey? Bilemiyorum. Sırtıma yerleşen sancıyı tek isteyen omurgam değil bence, ona bağlı damarların diken diken olduğunu sanıyorum, ona destek olan kaslar düğümlenerek çalışıyor, işlerini yarım bırakmamak için kendi kendilerine sancılanıyorlar. Ensemden belime kadar bütün halinde sağır bir sancı ve korkunç bir dayanıksızlık duygusu hissediyorum. Neyin neyi ayakta tuttuğunu bilmiyorum. Her şey sıkışıp kalıyor ya da her şey birden iflas edecek gibi.

Oh, Tanrım! Uzanıp yatmak...

Yaşamım boyunca kaç korse ve benzeri ortopedik gereç kullandım? Kabaca düşündüğümde yaklaşık otuz tane sayabiliyorum. Onları süsledim; boyalarla, küçük kumaş ya da kağıt parçaları yapıştırarak, renkli tüyler, minik ayna parçalarıyla süsledim onları.

Yine de, bu alçı parçaları ya da çirkin demirlerle donanmış yaralı bedenime karşın, Breton'un terimiyle "çılgınca sevilmiş" olduğumu kabul etmeliyim.

Tlazolteotl, Aşk tanrıçası benimleydi, herhalde.

Sevildim, sevildim, sevildim... yine de yeterince değil, zira insan asla yeterince sevemez, bir ömür buna yetmez. Ben de hep sevdim. Aşkla, dostlukla. Erkekleri kadınları.

Bir erkek, bir seferinde bana lezbiyen gibi seviştiğimi söylemişti. Kahkahayla güldüm. Ona bunun bir iltifat olup olmadığını sordum. İltifat olduğunu söyledi. Bunun üzerine ona, bir kadının tüm bedeniyle doyuma ulaştığını ve kadınlar arası aşkın en büyük ayrıcalığının bu olduğunu söyledim. Karşısındakinin bedenini, kendininkinin benzeri bir bedeni daha derinden tanımanın verdiği daha bütünsel bir haz. Bir müttefiğin tanınması. Yeniyetmeliğimde sürüklendiğim o çok yüzeysel serüvene karşın kaza geçirmemiş olsaydım, bir kadınla yeniden ilişkiye girer miydim, emin değilim.

Kaza, resim yapmaktan tutun da sevme biçimime kadar

öyle çok şeyimi belirledi ki! Böylesine büyük bir yaşama arzusu, yaşamdan çok şey talep etmeyi de beraberinde getiriyordu. Kaybetmeme ramak kalan şeyin her adımda bilincine vararak, yaşamdan çok şey bekledim. Yarım yamalak şeylere yer yoktu, ya hep ya hiçti. Yaşama, aşka susamışlığım dinmek bilmezdi. Hem sonra bedenim incindikçe, onu kadınlara teslim etmeye daha çok gereksinim duydum: Onlar bedenimi daha iyi anlıyorlardı. Sessiz anlaşma, dolaysız yumuşaklık. (Halbuki erkekleri tercih ederim, gerçekten, Diego topluluk önünde New York'ta Georgia O'Keeffe'yle nasıl flört ettiğimi hatırlatarak tersini savunmaktan hoşlansa da!)

Kimi zaman "cinselliğin bulanık, bu tablolarında okunuyor" dediler. Sanırım, yüzümün daha erkeksi çizgilere sahip olduğu tablolarımı düşünüyorlar. Ya da ayrıntıları ele alıyorlar: Örneğin şu tabloda bir salyangoz var, salyangoz hermafroditliğin simgesidir... A, evet bir de şu küçük bıyığım var. Sözü gelmişken, itiraf edeyim: Bu Diego'yla aramızda bir sorun olmuştur. Bir gün bıyığımı aldırmak istemiştim, Diego korkunç öfkelendi. Diego bıyığımı sever, onun için bu bir ayrıcalık belirtisidir. Ondokuzuncu yüzyılda Meksikalı burjuva kadınları bıyıklarıyla İspanyol kökenli olduklarını sergilerlermiş (çünkü malûm, yerliler kösedir).

Bence insan çoğuldur: Erkekler kadınsılığın izlerini taşır, kadınlarda ise bir erkek öğesi vardır: Ve her ikisi birden içlerinde çocuk öğesini taşırlar.

Resmimde erotizm var mıdır? Resmim erotizmin sınırındadır. Zaten bence erotizmin gücünü ortaya çıkaran da bu sınırdır. Erotizmin tümünün keşfiyle, hem gerilim düşecek hem de gerilimle birlikte bir bakışın, bir elin duruşunun, bir giysi kıvrımının, bir bitkinin, bir gölge ya da bir rengin içerdiği şehvet duygusu azalacaktır.

Bu parçalanmış bedenin temsilinde mazoşizm, sapkınlık var mı derseniz, insanın derisine kazınmış olan böylesi bir

yazgının çözümlemesini yapmayı yetkili kişilere bırakıyorum.

Ama, buna karşılık gerçek ya da simgesel yaralarımı yargılama hakkını hiç kimseye vermiyorum. Yaşamım işte o yaraların üzerine kızgın demirle dağlanmış, zarfım saydammış. Ve bu zarf, beni fazlasıyla ele geçirerek her an bana sahip olmuş. Alışverişin güçlüğüne karşın ben o zarfı hep duyumsadım. Böylesine yoğun bir yaşamı ya da o yaşamın ifadesini resimde bulan gücünü yargılamaya hiç kimsenin hakkı yoktur.

Raslantı mı? Yoksa yazgı mı? Böyle bir sancının yanıtı yoktur.

Her Zaman Diego

> O, kişisel yaşamında işlerin altından kalkamayan ama toplumsal yaşamında mücadeleci olan harika bir adamdı. İnsanların önünde ayağa kalkabilir ve örneğin Rockefeller'leri iki dakika içinde yerle yeksan edebilirdi.
>
> Louise NEVELSON

Diego uyarmıştı, göreceği kadını sevecekti. Genç ve zengin sanat koleksiyoncusu Heinz Berggruen, hastanede Frida'nın odasından içeri girdiği anda çarpıldı. Öylesine hasta ve kırgın olduğu söylenen bu kadın, müthiş güzeldi. İlk bakışta önüne geçilmez biçimde cazibesine kapıldı. Bazı tablolarını görmüştü ama Frida gerçekte tablolarındakinden çok daha güzeldi: Gerçekten canlı, neşeli, sıcaktı.

Hastane dekorunun hiç uygun olmamasına karşın Frida ile Heinz kendilerini ilk anda aşkın kucağında buldular. Heinz, Diego'ya rastlamamaya çalışarak her gün Frida'nın ziyaretine gidiyordu. Diego'ya yeniden kavuşmasına karşın Frida da Heinz'ı izledi.

Hastanede iyi beslendiği, alkollü içkilerden kesinlikle uzak durduğu, elektroterapi, kalsiyoterapi ve omuriliğinden su alınarak tedavi gördüğü bir ayın sonunda Frida, Heinz'la birlikte New York'a gitti.

Frida'nın daha önce de birkaç aşk yaşadığı ayrıcalıklı oteli Barbizon Plaza'ya gittiler. Tanıdığı, tanındığı ve ilgi gördü-

ğü bir yere kavuşmanın zevki, Frida'nın kafasındaki soru işaretlerini sildi süpürdü.

Dostlarına kavuşmanın mutluluğuyla Heinz'ı akşam yemeklerine, davetlere, monden toplantılara ya da sanatçılar arasında düzenlenen daha içtenlikli şölenlere götürüyordu. Her zamanki gibi çevresinden ses getiriyor, meclisleri şenlendiriyor, gözleri kamaştırıyordu. Heinz tümüyle Frida'nın cazibesine kapılmıştı ve Frida bundan büyük zevk alıyordu. Adam Frida'ya kapılmıştı, Frida ise kedi fareyle oynar gibi bir kovalamaca başlatmıştı. Frida yaşamında ilk kez aşkı hafife alıyordu; halbuki bu hiç de huyu değildi. Ama Diego beşbin kilometre uzakta da olsa oyunu bulandırıyordu. Mektup yazıyor, Frida'ya yeniden evlenme teklif etmek için telefonlar yağdırıyordu.

Frida ne yapacağını bilmiyordu. Bir yandan, geçirdiği müthiş bunalımlı yıldan sonra eğlenmek istiyor ve bunu biraz da yapmacık bir neşe sergileyerek gerçekleştiriyordu. Öte yandan, Diego'yla yeniden birlikte yaşama düşüncesi ona hem belli bir güven hissi veriyor hem de yaşadıkları sorunlara yeniden dönme korkusuyla endişelendiriyordu. Talep edenin Diego olduğu bu durum karşısında onu bekletmekten de kuşkusuz bir miktar zevk alıyordu.

Heinz durumdan endişeleniyor ama Frida son kararının ne olacağını pek bilmeksizin onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Kafasında günü gününe yaşama, güzel vakit geçirme arzusu vardı ve bunu fazlasıyla hakettiğini düşünüyordu.

Hava soğumaya başlamıştı. Central Park'ın yollarında, rüzgar tomarla kuru yaprağı kaldırıyor, sonra düşen yapraklar yerde metrelerce sürükleniyordu. İnsanlar kışlıklarına sarınmaya başlamıştı ve en ufak bir güneş ışığını görür görmez, tüm yüzler neredeyse zorunlu bir biçimde aydınlanıyordu. Fonda ise Avrupa'da süregiden savaş vardı, kimse bunu aklın-

dan çıkaramıyordu. Radyo haberleri, gazeteler dikkatle izleniyordu. Haberler hiç iç açıcı değildi, savaş kötü başlıyor ve gelecekte en kötü şeylerin olabileceği izlenimini veriyordu. Tabii, aslında Amerika çatışma alanlarından çok uzaktı ama herkesin Atlantiğin öbür yakasında bir dostu ya da yakını vardı.

Frida, Heinz'a Greenwich Village'deki Figaro kahvesinde randevu vermişti. Sokağa bakan alçak pencerenin yanında bir masaya oturmuş, bol kremalı bir kapuçino söylemişti. Akşamüstüydü, salon loştu. Duvarlardaki tablolar seçilemiyordu, insanlar gölge halinde görülüyordu.

Öpüştüler.

– Herhade asla İtalya'ya gidemeyeceğim için kapuçino'yu burada içiyorum, dedi Frida gülerek. Spagettiyi de az ilerde yiyorum... Sokaklar ise mamma'larla dolu. Tek eksik Floransa'nın yapıları ve Pompei'deki gizemler Villa'sı...

– Bir de içinde gerçek bir Tosca ile Castello San Angelo.

– Açıkçası bunun pek eksikliğini hissetmiyorum. Mexico'daki Garibaldi meydanının *mariachi*'lerini her zaman klasik müziğe tercih ettim.

Birkaç yudum içti ve ikinci bir kapuçino istedi.

– Heinz, sen dünyanın en harika adamısın, Diego ise bir canavar, bunu biliyorum... Ama, bana bugün telefon etti: Galiba onunla yeniden evleneceğim.

Heinz bir iki dakika düşündü ve:

– Bana bütün anlattıklarından sonra böyle bir şey yapmanın çılgınlık olduğunu düşünüyorum ama aslında bu beni pek de şaşırtmıyor.

– Gençsin ve sana göre ben çok hastalıklı birisiyim.

– Sorun bu değil. Ben senin dengin değilim, bunu biliyorum. Ama bana öyle çok şey veriyorsun ki...

Frida masanın üzerinden elini uzattı ama Heinz elini geri çekti.

– Dünyanın en iyi iki dostu olacağız.

– Bunu asla yapamam, seni çok fazla seviyorum.

– Ben de seni seviyorum...

– Sen pek çok kişiyi seviyorsun Frida... Ben asla senin dostun olamam, asla. Çünkü istediğim bu değil.

– Ama olaylara böyle yaklaşmanı istemiyorum.

– Olaylara becerebildiğim gibi yaklaşıyorum... Diego'yla ilişkini anlamıyorum. Zaten bu ilişkiden bir şeyler anlayabilen yalnızca ikiniz olmalısınız.

Frida'nın gözleri yaşla dolmuştu, Heinz'ın da...

– Haydi iç, dedi Frida, soğuyacak.

Heinz fincanı kaşığıyla karıştırdı ama içmedi.

– Ben sana hiçbir söz vermedim Heinz. Ayrıca asla sadık olmayacağımı da söyledim.

– Tuhaf, aslında öyle mantıklı, öyle canlısın ki... Seni mutsuz kılacak, tamamen çılgın bir ilişkiye neden dönüyorsun?

– Herhalde ihtiyacım olduğu için.

– Diego'nun çılgınlıklarına, sana çektirdiği acılara ihtiyacın var... Sanatçı olduğu için her şeyini affedeceksin.

– Bilmiyorum. Onu seviyorum. Birlikte olmadığımız süre boyunca çok kötüydüm, biliyorsun. Bu iki musibetten hangisi evla bilmiyorum.

– Onun çevresindeki kadınlara da ihtiyacın var... Kıskançlığına rağmen.

– Ya da belki kıskançlığımdan ötürü. Sevgilileri hep en iyi dostlarım olmuştur, bak bu doğru... Lupe, Irene, Paulette... ve yolumu bekleyenler! Gerçi bana acı çektiriyorlar ama sonunda yine de onları seviyorum, onlar da beni. Kıskançlığın yönünü değiştirmenin, yazgının üstesinden gelmenin bir yolu bu...

– Diego da kıskanç.

– Evet.

Frida öyle bir kahkaha attı ki, bir an için kahvedeki tüm sesler kesildi.

– ... böylece beni kadınların kollarına itiyor. Bunu tercih ediyor çünkü böylesi bizim için daha tehlikesiz.

Frida gülmesini sürdürüyordu.

– Öylesine güzelsin ki, dedi Heinz. Hayır, seninle asla arkadaş olamam çünkü olursam bu takasta çok şey yitirdiğim duygusuna kapılırım.

Gitmek üzere ayağa kalktı. Garsonu çağırdı, hesabı ödedi ve Frida'ya:

– Şimdi tek başıma gitmem daha iyi olacak, biraz daha kolay olacak, dedi.

– Ama, görüşeceğiz değil mi?

– Sanmıyorum. Büyük olasılıkla asla görüşmeyeceğiz.

Frida Heinz'ın gidişini seyretti. Öylesine hüzünlü bir durumdu ki, onu yakalamak, kollarına alıp sarılmak istedi. Ama hiçbir şey yapmadı. Yumurtalı bir marsala ısmarladı. İçkisini içerken, kendi kendine Diego, Diego, Diego diye tekrarlıyordu. Aslında bunu belki de kendi kendini ikna etmek için yapıyordu çünkü bir yandan ona kavuşma düşüncesi içini neşeyle dolduruyor, öte yandan da yüreği burkuluyor ve içini bir korku sarıyordu...

Ertesi gün öğleden sonra kendi kendini sorgulamakla geçirdiği bir sabahın ardından, Diego'ya o ayın, yani kasımın sonunda San Francisco'ya geleceğini bildiren bir telgraf çekmeye karar verdi. Heinz otelden bütün hesabı ödeyerek ayrılmış ama en ufak bir not bırakmamıştı. Frida böylesinin belki de daha iyi olacağını düşündü, birtakım ek vicdan azapları belki de en iyi böyle engellenebilirdi.

Haberi hemen Greenwich Village'li dostlarına yetiştirdi. Hiç kimse şaşırmadı. Siyasal endişelerin yoğun olduğu o dönemde bu haber, insanlar için bir hoşluk oldu.

– Peki ne zaman evleniyorsunuz?

– Tarih henüz saptanmadı. 8 Aralık, Diego'nun yaş günüdür, uygun bir gün olabilir. Fena bir doğum günü hediyesi sa-

yılmam, ne dersiniz? Felaket bir topal, omurgası iyice hapı yutmuş, sağ eli tuhaf kızarıklıklarla dolu, çok ağlayan, çok gülen (gözünden yaş gelene dek!) yara bere içinde, erkeklere ve kadınlara aşık, hep ölmek üzere olan, hermafrodit, vasat ressam ve babamın dediği gibi hiç de güzel olmayan biri... Annemle babam ilk evlendiğimizde ne diyorlardı, biliyor musunuz? Bu bir fille bir beyaz güvercinin evliliği... Hah, ha, ha. Şimdi yine aynı işe girişiyoruz. Ne dersiniz, ha? Haydi, size kocası tarafından terkedilmiş, kendini içkiye vermiş bir kadının corrida'sını söyleyeyim:

Si te cuentan que me vieron muy borracha
Orgullosamente diles que es por ti
Porque yo tendré el valor de no negarlo
Gritaré que por tu amor me estoy matando
Y sabran que por tus besos me perdi... *

Elinde bir sigara, Frida şarkı söylüyordu, yürekten söylediği belli oluyordu. Birden sustu.

– Evet, galiba Diego'yla bunun için yeniden evlenmek istiyorum. Birlikte hep şarkı söylerdik.

8 Aralıkta Frida ile Diego, kendi aralarında yeniden evlendiler. Frida Diego'ya bazı koşullar koydu, Diego da bunları kabul etti. Bu koşullardan en önemlisi cinsel ilişkilerinin olmamasıydı çünkü başka kadınlarla ilişkisi olması durumunda, eğer cinsel ilişkileri sürüyorsa Frida çok acı çekiyor, dayanamıyordu. Anlaşmaları, birbirlerine karşı hoşgörüden, önemli miktarda bağımsızlık ve dostluktan oluşan yeni bir *modus vivendi* oluşturmalarını sağlayacaktı.

* Sana sarhoş olduğumu söylerlerse,/ Onlara gururla bunu senin için yaptığımı söyle/ Çünkü bunu yalanlayacak gücüm olmayacaktır./ Böylece aşkın uğruna kendimi öldürdüğümü/ Ve öpüşlerinin beni yitirdiğini bilmiş olursun.

Mexico'ya dönüşlerinde, birlikte Mavi Ev'e yerleştiler. Frida, özenle Diego'ya bir oda hazırladı.

Ve resim, gündelik işler, dostlar, siyasal kaygılar, evdeki hayvanlar çerçevesinde yaşam yeniden başladı. Yeni evliliğin üzerine kurulduğu antlaşma gayet güzel yürüyordu. Karşılıklı destek ve saygı... Rivera çifti, çatışmaları önlemek için bu ögeleri en iyi biçimde kullanıyordu.

Resmi, yaşamını sürdürmesine yetecek kazancı sağlamıyorsa da, Frida'nın ünü almış yürümüştü. Mexico'dan Paris'e, Philadelphia'dan San Francisco, New York'a, Londra'ya –savaş ufukta görünmeseydi 1939'da orada da sergi açmış olacaktı– kadar her yerde; resimlerini sergileyen ve hakkında övgü dolu sözler söyleyen Peggy Guggenheim gibi ünlü sanatseverler de dahil herkese kendini kabul ettirmişti. Diego'ya gelince, herkesin içinden söylediğini o yüksek sesle tekrar ediyordu: Frida kendisinden daha iyi bir ressamdı. Onu sürekli özendiriyor, tanınması için çaba gösteriyor, ilerlemesine çalışıyordu. Resim, aralarında rekabetin olmadığı bir alandı. Herbiri kendi yolunda yürüyor ve ötekine koşulsuz bir hayranlık duyuyordu.

Frida, Diego'yla ortak yaşamı ve acı çeken bedeni izin verdiği ölçüde çalışıyordu. Aslında yalnız kaldığı, çok daha endişeli olduğu, buna karşılık ev ile hiç ilgilenmediği dönemde daha fazla resim yapmıştı. Diego'nun, Frida'nın deyimiyle "enerjisiyle saatleri ve takvimleri duman etmesi"ne karşın, Frida günde ancak birkaç saat çalışıyordu. Ama çalışmasını hep aynı titizlikle sürdürüyordu, en küçük renk hafife alınmıyor, bir maymunun tüyleri bile tek tek dikkatle boyanıyordu. Tuvalin aylarca resim tahtasının üzerinde kalması hiç önemli değildi: Onun resmi saate karşı bir koşu değildi ve bunu sonuna değin savunuyordu.

1942'de Mexico'da biraz özel bir okul açıldı. Malzemenin devletçe sağlandığı, özgürlükçü bir halk pedagojisinin uygulandığı bu sanat okulunun adı, bulunduğu sokakla aynıydı: Esmeralda. Okul açılır açılmaz büyük ün kazandı.

Ders veren ressam ve heykeltraşlar arasında Diego ve Frida da vardı. Hoca olmaktan çok sanatçı oldukları için dersleri de kişiliklerinin damgasını taşıyacaktı.

Bu iddialı girişim için aslında mekan yetersizdi. Ders bazen okul dışında yapılıyordu, nitekim bu durum okulun politikasına da uyuyordu. Frida sağlığı dolayısıyla çok kısa bir zaman sonra dersleri evinde vermeye başladı. Her ay öğrenci grubunun geleceği gün, Mavi Ev'de bir bayram havası esiyordu. Sabahtan itibaren Frida yemek ve soğuk içecekler hazırlıyor, koşuşturuyor, öğrencilerinin zevkle çalışması için elinden geleni yapıyordu.

O birkaç saat boyunca herkes evin içinde serbestçe dolaşıyordu. Frida, gördüklerini resmetmeleri, yapmacıktan kaçınmaları için gençleri özendiriyordu. Basit eleştirilerden kaçınıyordu, çünkü basit birkaç teknik bilgi dışında resim yapmayı öğrenmenin kuralı olmadığını, tek kuralın kişinin duyarlılığını olanaklarının sonuna değin kullanması olduğunu düşünüyordu. Karşısındakilerin tek tek kişiliklerini anlamaya çalışıyor ve onlarda hissettiği potansiyeli uyarıyordu.

Frida, şaşırmamaları için insanları yöntemleri konusunda uyarmıştı: O profesör değil, ressamdı ve bir ressam olarak öğrencilerine aktarmak istediği de kendi deneyimleriydi. Öğrenciler müthiş mutluydu: Göğüslerini gere gere sanat dünyasına giriyor, onu gözlemliyor, etkileniyor ve tüm bunları güzel, sıcak, sevgi dolu, kendilerine özen gösteren, düşlerdeki gibi bir hocayla birlikte yapıyorlardı.

"Bugünün Meksika'sındaki sanatçı kuşağının en çarpıcı ögelerinden olan ardıllar yetiştirdi. Onlara sürekli, çalışmalarında kişiliklerini korumaları ve geliştirmelerini, aynı zamanda da fikirlerinde toplumsal ve siyasal bir açıklık oluşturmalarını söylerdi."

Diego RİVERA

"Bugün, 19 Haziran 1943, saat 11.00'de, büyük *pulqueira** La Rosita'nın dekoratif resimlerinin açılışı yapılacaktır."

Konfetiler, müzik ve çatapatlar arasında Coyoacan sakinlerine dağıtılan broşürde bu satırlar yer alıyordu... Frida'nın öğrencileri "Frido"lar, Mavi Ev'in birkaç adım ilersinde ilk duvar resimlerini gerçekleştirmişlerdi. Bu halk sanatı girişiminin arkası gelecek, *pulquiera*'lardan sonra –buraları süsleme geleneği o dönemde yitmeye yüz tutmuştu– ressam grupları belediye çamaşırhanelerini de duvar resimleriyle süsleyeceklerdi.

Gün boyu, Frida'nın mahallesinde bayram vardı. La Rosita ile evi arasında, mahalle sakinleriyle sanat ve siyaset dünyasının en ünlü isimlerinin birarada bulunduğu bir yürüyüş yapıldı. Pulque su gibi akıyor, Frida'nın Garibaldi meydanında bulup getirdiği bir *mariachis* grubu, herkesin eşliğinde dansettiği ünlü parçaları seslendiriyordu.

Frida mutluydu. Öğrencilerinden biri, Guillermo Monroy, o gün için bestelediği bir *corrida* söyledi.

Rosita'yı resimlemek için
Çok emek verdik
İnsanlar, pulqueira sanatını
Çoktan unutmuşlar
Dona Frida de Rivera,
Sevgili öğretmenimiz
Bize: Gelin yavrularım
Size yaşamı göstereceğim, dedi.

* *pulque* içilen yer.

Coyoacan'lı dostlar
neşelenmek istiyorsanız
La Rosita'yı seveceksiniz
Bakın nasıl da güzel!

Sarhoş olmak, şaşı bakmak
ya da çift görmek istemiyorum
yalnızca keyiflenmek istiyorum.
Çünkü yoksulun zevki budur!

Herkes alkışladı ve nakaratlar koro halinde söylendi. Frida dansa davet edildi. Coyoacan'ın alçak evlerinin ardında gün batıyordu.

– Dansedemem, dedi.

Birkaç dakika sonra Mavi Ev'e girip ortadan kayboldu. Odasına girerken "Bu lanet olası korseden bıktım, diyordu, bana ne, acırsa acısın, artık buna tahammülüm kalmadı...."

Bir arkadaşının yardımıyla korseyi çıkardı ve dolabın dibine tıktı.

– Ben de dansedeceğim. Hakkım değil mi yani?

Sonra komşuları, arkadaşları, öğrencileriyle gözünü kırpmadan dansetti.

Bir köşede oturan bir adama:

– Bana bir şiir söylesene, çok sevinirim, dedi.

Biraz utangaç olan adam ayağa kalktı ve:

– Olur ama Fransızca söyleyeceğim, dedi.

– Tabii, nasıl istersen...

– Mon avion en falmmes mon château inondé de vin du Rhin
mon ghetto d'iris noirs mon oreille de cristal
mon rocher dévalant la falaise pour écraser le garde–champêtre
mon escargot d'opale mon moustique d'air
mon édredon de paradisiers ma chevelure d'écume noire

mon tombeau éclaté ma pluie de sauterelles rouges
mon île volante mon raisin de turquoise... *

Yüksek sesle okunan şiirleri pek sevmem... Üstelik hepsi ezberimde değil...

– Meksika'da her şey serbesttir!

– Fransız dostumuz, *mariachi* sözcüğünün nereden geldiğini biliyor mu?

– Hayır, dedi adam.

– Fransızcadan geliyor. *Mariage*'dan (düğün). Bunlar, eskiden düğünlerde çalan müzisyenlermiş.

Müzik yeniden başlamıştı. Diego adama yaklaştı ve onu *zapateado*** oynamaya davet etti

– Bak dostum, ben *zapateado* oynamasını bilmem.

– İyi ya işte, öğrenmek için mükemmel bir fırsat.

– Hayır, yapamam.

– Hayır mı?

Diego tabancasını çıkardı, kahkahalar daha da arttı.

– Hayır mı?

Adam kafasını sallayarak, gülümseyerek ayağa kalktı. Diego adamın omzuna vurdu ve dans başladı. Fransızın gözleri Diego'nun ayaklarına dikili, takip etmeye çalışıyordu.

– Kim bu?

– Benjamin Péret, Fransız şairi, Esmeralda'da hoca.

* Uçağım yanıyor, şatom Ren şaraplarının seli altında/ kara gözbebeklerinden oluşan gettom, kristal kulağım/ köy korucusunu ezmek için yardan inen kayam/ opal salyangozum, havadan sivrisineğim/ cennetkuşlarından yorganım, kara köpükten saçlarım/ çatlayan mezarım, kırmızı çekirgelerden yağmurum/ benim uçan adam, türkuvaz üzümüm..

** Ritminin ayaklarla noktalandığı bir tür dans.

Kan. Evet, bol bol kan.

Kan–yaşam.

Kan–kadın.

Kan–acı.

Kan–tutku.

Kan–yürek.

Péret "Kan damlaları, kadınların en eski takılarının su damlalarıdır," diye yazmış.

Toprağın, güneşin, evrenin varlıklarını sürdürmeleri için kan isteyen Tanrıya, Chac'a hibe edilen, Azteklerdeki kurban–kan.

Resmimde kan var, ölüm var, yaralı bir kadın olarak, ben varım. Evet.

İmzam, neredeyse hep kan kırmızısı. Kırmızı kurdelalar, saçlarımda kan damarları gibi bağcıklar var. Evet.

Evet, bunların tümü var. İyi de insanlar neden korkuyor aslında? Midesi bulanmadan, baygınlık geçirmeden bakılamayacak olan şeyden. Yaşamımızın parçası olan ama utançla saklamak istediğimiz, dehşete düştüğümüz, tabu olan... Ama böylesine saklamak istediğimiz, bizzat kendi yaşamımızın temsilidir: Damarlarımızda akan ve suyun bitkiye can vermesi gibi bize yaşam veren kan; saklamak istediğimiz belki de aslında yaşamın antitezi olmayan ölümdür, çünkü ölümden yeni bir yaşam doğar, toprağın yaşamı, biz ona karışırız, onunla, kökleriyle, özsuyuyla, demiriyle, kireciyle, kum taneleri, taşları, ölü yaprakların maddesiyle, katmanlara inen yağmur-

la dolanz. Ve saçlarımızda köklenerek başımızın üzerinde çiçekler açar. Yaşam oradadır, tek eksik olan bizim bilincimizdir. Hatta bunu bile bilmiyoruz, nasıl olduğunu bilemiyoruz.

Ne kadar çok kan var! Ne kadar çok kan, diye şaşırıyor insanlar. Onları, tablolarımı gördüklerinde bir tiksinti ifadesiyle sırtlarını dönenleri, laflarını yutanları ya da tersine o lafları bir balgam, bir silah, bir kurtuluş gibi fırlatanları görür gibiyim.

İşin tuhafı, savaşlarda akıtılan kan, o adaletsizlik ırmakları, insanlık utancının kırmızısı, işte bu kan insanları tiksindirmiyor, kaçırtmıyor. İnsan "aşıldığını" düşünüyor. Ama bir cenin, açık bir yürek resmi (halbuki onlar bizim bir parçamız, burada sözkonusu olan kendi varlığımız, bilinçdışı temsilimizden, saklı gerçeğimizden gelen bir şey bu, kaçmak istediğimiz bir anı), işte bundan korkuyoruz, insani zaaflarımız, bedensel bir tutarlılık karşısındaki yetisizliğimiz gözlerimizin önüne seriliyor...

Çünkü, biz kendimizin idealleştirilmiş, sürekli idealleştirilmiş bir görüntüsünü bulmak istiyoruz. Çünkü her birimiz bir Tanrı olmayı arzuluyoruz. Ama Tanrı değiliz, işte! Bal gibi, et ve kan karışımıyız. Tüm berelerin üzerine yazıldığı bir bedenimiz var ama biz yalnızca manevi yaralara ilgi gösteriyoruz çünkü onlar incelenebilir, düşlenebilir, ama ele gelmez. Çıplak gözle görülemeyeni yüceltiyoruz. Hepimiz tanrılaşmak, bilmediğimiz bir konumda, ölümsüzlük içinde varolmak istiyoruz.

Rembrandt *Anatomi Dersi*'ni yaptığında bizi gerçekte olduğumuz şeye indirgedi, buna tahammül edemedik. Böyle bir doğruculuk bakışları yaraladı.

Ben ise, bir insanoğlu olan Frida Kahlo'nun, yaşamdaki olgular sayesinde bedeninin tam varlığının bilincine vardığını söylüyorum. Bir kadın olan Frida Kahlo'nun bedenini açtığını ve o bedende hissettiklerini dile getirdiğini söylüyorum.

O bedende hissettikleri öyle şiddetliydi ki, eğer onları kavrayıp, tanımlayıp sonra da düzene sokmasaydı, asla anlayamadığı ve üzerinde oynayamadığı şeyler ve acılarla çıldırabilirdi. Bence insanın acısını gömmesi, içten içe o acı tarafından, bulanık ve anlamsız yollardan geçerek kemirilmesi demektir. İnsanın ifade edemediği şeyin gücü patlayıcı, hasar verici, kendi kendini yıkıcı bir güçtür. İfade etmek kurtulmanın başlangıcıdır.

Diego'nun Gözüyle Frida

" (...) Sanat tarihinde ilk kez bir kadın, tam bir içtenlikle, yalın ve sakinliği içinde acımasız denebilecek bir içtenlikle yalnızca kadını ilgilendiren genel ve özel olguları dile getirmiştir. Çok yumuşak ve zalim olarak da nitelenebilecek içtenliği, bazı şeylerin kesin ve tartışmasız biçimde tanıklığını yapmasını sağlamıştır; bunun için kendi doğumunu, meme emmesini, ailesi içinde büyümesini ve her türden korkunç acılarını, kesin olgularla duyguları genelleştirip, onları kosmogonik ifadesine ulaştığı durumlarda bile her zaman yapmış olduğu gibi gerçekçi kalarak, derine inerek resmetmiştir. (...)

Frida Kahlo, gerçekte normalin çok üzerinde bir yaşama gücüne ve acıya karşı dayanıklılığa sahip, harika bir varlıktır. Bu güce ek olarak, ki bu da çok doğaldır, üstün bir duyarlılığı, inanılmaz bir inceliği vardır. Bu sinirli bünyeye uyum gösteren gözlerinin bebekleri olağanüstüdür. Gözbebeğinin mikrofotoğrafı kabarcıkların eksik olduğunu gösterir ki, bunun sonucu Frida'nın gözleri tıpkı bir mikroskop lamı gibi işler. Bizlerden çok daha uzağı, çok daha küçük şeyleri görür, bu da onun, başkalarının düşünce, niyet ve duygularına yaklaşma gücünü pekiştirir. Gözleri bir mikroskop gücüne sahip olduğu gibi, beyni de gözlediği varlığın duyumsal–entelektüel yaratımının saydamlığım etkileyecek X ışınlı bir alet gibi güçlüdür. (...)

Resmi, bizim nitelik ve niceliğimizin bir eşdeğeri olmaktan öte yoğunluğu ve derinliğindeki içerikle, duvar resimlerimizin büyük yüzeylerine yayılmasa da, Frida Kahlo Meksika-

lı ressamların en büyüğüdür.(...) Çağımızın en iyi ve en büyük plastik belgelerinden ve gerçek insani belgelerinden biridir. Geleceğin dünyası için sahip olduğu değeri ölçmek mümkün değildir.

Böylesine bir içerik, kendisini içereni etkilememiş olamaz, tıpkı içerenin, içeriğin özelliklerinden etkilenmemesinin mümkün olamayacağı gibi. İşte bu nedenle, Frida Kahlo olağanüstü güzel bir kadındır, genelgeçer bir güzellik değildir onunki, tıpkı ürettiği gibi müstesna ve karakterlidir (...)"

Aman, Umut Ağacı, Sağlam Ol

> Frida hastanedeydi (...) Olağanüstüydü, öleceğini biliyordu sanırım, ama görünürde bundan rahatsızlık duymuyordu; nazik ve neşeliydi, gülüyor, sululuklar yapıyordu. Kısa zaman sonra öldü.
>
> Louise NEVELSON

Diego, bir elinde rengi atmış bir resim kağıdı, diğerinde bir baltayla burnundan soluyarak çıkıp geldiğinde, Frida atölyesinde resim yapıyordu.

– Frida, köpeğini kolla. Çünkü yakalarsam, geberteceğim.

– Hey, sakin ol, dedi Frida gülerek (öfkeli anlarında Diego'yu hep gülünç bulmuştur).

– Suluboya resimlerimin üzerine işemiş.

Frida kendini tutamadan kahkahayla gülmeye başladı. Kendini tutmak için eliyle ağzını kapadı. Ama gülme krizine tutulmuş, tir tir titriyor, gözlerinden yaşlar boşalıyordu.

Küçük köpek hızla odaya girdi, Diego'yu gördü, başını öne eğip hemen Frida'nın ayaklarının dibine gitti. Frida hâlâ sağ elinde tuttuğu fırçayı yerine koydu ve küçük hayvanı kucağına aldı.

– Bay Xolotl... diye söze başladı.

Diego ıslak resmini ve baltayı bir yere bıraktıktan sonra, oldukça sakinleşmiş biçimde küçük köpeği ellerine alıp başının üzerine doğru havaya kaldırdı.

– Bay Xolotl, dedi, siz gördüğüm en iyi sanat eleştirmenisiniz...

– ... ve büyük ustanın yapıtının üzerine etme cüretini gösteriyorsunuz, diye atıldı Frida hemen. Evet her yapıtın zaafları vardır ve Bay Xolotl bu işi bilen biridir.

Ve yeniden gülmeye başladı. Öyle yüksek sesle gülüyordu ki, küçük köpek korktu ve Diego'nun elinden kaçtı. Öyle çok gülüyordu ki, sırtındaki gerilmeler yeniden başladı. Yüzünü buruşturdu, dik durmaya çalıştı, yeniden oturdu.

Yılların geçmesiyle birlikte Frida'nın sağlığı bozuluyordu. Alçıdan ya da deriden korselerden sonra 1944'te ilk kez çelik bir korse giymişti. Sırtının dik durduğunu biliyordu ama acıları dinmiyordu. Gözle görülür biçimde zayıflıyordu. Bu nedenle dönem dönem, zorunlu beslenme dönemleri geçiriyor, hatta kimi zaman kan nakli gerekiyordu.

1945'te ilk kez, sağ ayağı için tabanı doldurulmuş ortopedik bir ayakkabı yapıldı ve yeniden alçı bir korse verildi. Korse o kadar sıkıydı ki, Frida tahammül edemedi: Yalnızca sırtında değil, ensesinde, başında, gövdesinde feci sancılara neden oluyordu. Korsenin çıkarılması gerekiyordu. Röntgenler, omurilikten su almalar, çeşitli iğneler, ağrı kesiciler, sinir ilaçları: Bunlar artık Frida'nın alıştığı şeylerdi.

1946'da doktorlar, bir omurga kemiği ameliyatının şart olduğu kanaatine vardılar. Çeşitli araştırmalardan sonra, bunun New York'ta Hospital for Special Surgery'de olması kararlaştırıldı.

Mayıs ayında Frida, Cristina'yla birlikte New York'a gitti. Ameliyat haziranda oldu. Dört omurganın, kalça kemiğinden alınan bir parça ve onbeş santimetrelik bir metal ile birbirine tutturulması sözkonusuydu.

Ameliyattan az sonra kadim dostu Alejandro'ya şöyle yazıyordu:

"Büyük ameliyat oldu. Üç haftadır habire kemikleri kestiler. Bu doktor öylesine harika ve bedenim öylesine yaşam dolu ki, bugün beni iki dakikalığına ayaklarımın üzerine kaldırdılar, ben bile inanamadım. İlk iki hafta acı ve gözyaşı doluydu. Böyle bir acıyı düşmanıma bile dilemem – öyle şiddetli ve kalıcı acılar ki, ama bu hafta çığlıklarım azaldı ve pastiller sayesinde iyi kötü idare ettim. Sırtımda şöyle (mektupta bir resim bulunuyor) kocaman bir yara izi var (...)"

Nekahat dönemini New York'ta geçirdi. Resim yapması yasaktı ama bu yasağı henüz hastanedeyken bozmuştu.

Sonbaharda Meksika'ya döndüğünde çelik bir korse taktılar. Bu korseyi yaklaşık sekiz ay taşıdı. Geçici bir iyileşme sonrası sırt ağrıları feci şekilde yeniden başladı, ancak yüksek dozda morfin ağrılarını dindirebiliyordu, Frida ise morfine uyum göstermiyordu. Hatta Meksikalı doktorlar, Amerika'daki ameliyat sırasında omurga kemiklerinin kaynamasında bir hata olup olmadığını düşünmeye başladılar. Bir yıl sonra benzer bir ameliyat sırasında önceki ameliyatla ilgili kaygıların doğru olduğu ortaya çıktı.

Frida, gitgide kötüleşen durumundan kurtulma ümidini yitirmeye başlıyordu. Doktorlar vaatlerde bulunuyor, korseler birbirini izliyor, sağ bacaktaki felç beter oluyor, bir süre için düzelen sağ elindeki deri hastalığı yeniden başlıyor, morali ilaçların ya da alkolün geçici yardımına karşın umutsuzluk sınırlarını zorluyordu. Resim tüm bu acıların tek kurtuluşu olarak yeniden ortaya çıkıyor ve Frida her gün saatler boyunca resim yapıyordu.

50'li yıllara değin birbirinden güzel ve hüzünlü tablolar birbirini izledi.

Örneğin, ölüm imgesinin Frida'nın alnına kazındığı *Ölümü Düşünürken* adlı otoportresi; asla yeterince yanında olma-

yan, hep uzakta bulunan ama düşüncesi artık bir takıntı haline gelen Diego'nun resminin kendi alnına çizildiği, inanılmaz bir resim inceliğine sahip *Aklımdaki Diego ile Otoportre* gibi.

1944'te *Kırık Omurga*'yı yapar. Bu resimde Frida, belden yukarısı çıplak, saçları açık, ağlamaktadır; üzerinde korsesi vardır, bedeni açılmakta, etinin kırmızılığı içinde Yunan stili paramparça bir sütun görünmektedir; ve bedenin görünen her yerine, ağrı noktalarını simgeleyen çiviler çakılıdır.

1944, aynı zamanda *Çifte Portreyi* (Diego ve Frida) yaptığı yıldır. Bu, onbeş yıllık beraberliklerini kutlayan, minyatür bir tablodur, her birinin yüzünün yarısı birleştirilerek tek bir yüz, bir kökyüreğin içine yerleştirilmiştir. Yine, *Açık Yaşamı Görünce Korkan Nişanlı Kız* da aynı döneme aittir; bu, Frida gibi kalplerini gösteren yarılmış tropikal meyvelerden oluşan bir natürmort'tur.

1945'te tüyler ürpertici bir tablo ortaya çıktı. *Umutsuz* adlı bu tabloda, yatakta yatan ve ağlayan Frida, her şeyi kusuyordu: Bir süt domuzu, bir balık, bir kurukafa; adeta yaşamı kusuyordu.

New York'taki ameliyattan az önce *Yaralı Geyik*'i yaptı, sırtına ve yüreğine giren oklarla yaralanmış bir geyik bedeniyle Frida'nın otoportresiydi bu, oklar Frida'nın ezeli ve ebedi olarak taşıdığı gerçek ve simgesel yaralara işaret ediyordu.

Arkadaşları Lina ve Arcady Boitler için yaptığı resmi, onlara şu dizelerle birlikte verdi.

Sizden uzak olacağım
Gün ve gecelerde
Yanınızda olmak için
Portremi bırakıyorum

Hüzün, tüm resimlerime
Yansımıştır
Ama, benim durumum bu
Çözümüm yok

Buna karşılık
Arcady ve Lina'nın beni
Olduğum gibi sevdiklerini düşününce
Yüreğim neşe doluyor

Sevginiz ve
Engin yumuşaklığınızın
Karşılığında şefkatle
Yaptığım bu tabloyu kabul buyurun.

Ameliyattan az sonra, *Umut Ağacı* gerçekleşti. Sedyede yatan bir Frida, sırtında açılan yaraları gösterir, bir elinde bir korse, diğerinde ise "Aman, umut ağacı, sağlam ol" yazan küçük bir sancak tutan kırmızılar giymiş, ciddi ve çok güzel bir diğer Frida, birincinin önüne oturmuştur. Güneş ameliyatlı Frida'yı aydınlatmaktadır, diğer Frida'nın üzerinde gece vardır: Her ikisinin de ayaklarının dibinde dar bir vadi uzanmaktadır.

Cristina uzunca bir zamandır tek laf etmeden ablasının odasında oturmaktadır.

– Neden susuyorsun, diye sorar Frida

– Odanın hazinelerle dolu bir mağaraya benzediğini düşünüyordum. Ne çok eşya, ne çok oyuncak var, ne büyük fetişizm.

– Benim dünyam bu... Anılarım, muskalarım, renklerim, Meksika, benim bugünüm. Bundan başka hiçbir şeyim yok ki.

– Tüm bu ilaçları, şişeleri, şırıngaları kaldırabiliriz.

– Onlar da benim dünyam, Cristi. Her an onlara gereksiniyorum.

– Sana gazete getirdim. Diego ile senin boşanacağınızı ve Diego'nun ünlü oyuncumuz Maria Felix'le evleneceğini yazıyor.

– Kadınların peşinden koşmasını engelleyemem.

– İyi de, her seferinde sanki ilk kez oluyormuş gibi ağlıyorsun.

– Elimde değil, acı çekiyorum.

– Gazete senin Maria Felix'e bir hediye vermek istediğini, bunun da Diego olduğunu yazıyor.

– Umutsuzluk işte. İnsan hem cömert hem de esprili olmalı... Tek üzüntüm bir çocuğumun olmaması... Bizim aile ne tuhaf, bak. Dört kızdan bir tek senin çocuğun oldu.

– Bir şeye ihtiyacın var mı? Dışarı çıkacağım.

– Resim yapmak istiyorum.

Odadan çıkmadan önce Cristina duvarlardan birinin tepesine baktı, kırmızıyla şu sözler yazılıydı: "Irene Bohus'ün evi. Maria Felix, Frida Kahlo ve Diego Rivera'nın Odası, Elena (Vazquez Gomez) ve Teresita'nın (Proenza) odası, Coyoacan 1953, Machila Armida'nın evi." Sonra geri döndü, Frida'yı öptü ve gülümseyerek dışarı çıktı.

Frida güncesini açtı. Sayfalarını karıştırırken içini bir kaygı bürüdü. Tüm acıları, estetik filtreden geçmeden, tablolarındakinden çok daha sert biçimde bu defterde kayıtlıydı: Cümle parçacıkları ya da uzun yazılar, şiirler, arada felçli ya da kesilmiş bacağını gösteren resimler, kazayı yaşatan ya da Frida'nın kendi deyimiyle bedeninin yavaş yavaş çürümesini resmeden çizgiler. Bir de Diego'ya yönelik tüm çağrı ve yakarmalar ve ona duyduğu aşk, hepsi o defterdeydi.

O defteri atmak istiyordu: İçerdiği o yaşam parçalarını, özellikle de tüm yaraları saklamak sağlıklı mıydı

Kazadan sonra ölmekten öylesine korkmuştu ki. Sonra tüm gücüyle umutlanmış ve mücadele etmişti. Şimdi kırkıncı yaşını bir yük gibi taşıyordu, sevmeye bile istek duymuyordu, umudu yoktu.

Doktorlar kendisine sık sık, fiziksel acılarının bir bölümünü psikosomatik hale getirdiğini söylemişlerdi. Gerek ço-

cuk felcinin gerekse kazanın bıraktığı izler açıktı ama bunlar Frida'da normalin üzerinde yansıyordu. Anlamaya çalışıyordu Frida. Neyi büyütmüştü? Neden? Pek belirgin biçimde olmasa da durumunun başkalarına karşı duygusal bir baskı olabileceğini duyumsuyordu. Başlangıçta bunu nasıl panik halinde yaşamış, hatta sonunda bunun yakasını kurtarmayacağı bir yazgı olduğuna kendisini inandırmıştı. O ağrılar, o sürekli endişe, tuhaf bir biçimde kendini hep canlı hissetmesini sağlamıştı. Ölümle burun buruna geldikten sonra hiçbir şey duyumsamamak, ölmek gibi bir şey olurdu.

Başlayan süreç 1950'ye kadar yavaş yavaş ilerledi. Çarpıcı bir kopma olmadan ama iyileşme de olmaksızın, aynı sağlık ve moral bozulmasını yaşadı.

Görünürdeki neşe, derin hüzün ve bunların yanısıra şeylerin anlamını arayıp boşluklarını doldurmak için resim... İşte yüzyılın bu ikinci yarısının arifesinde Frida'mn yaşamı bunlardan ibaretti.

– Böyle hareketli döneme, öyle hareketli kişiler yakışırdı...

– Orozco, Siqueiros, Rivera, yıllarını birbirleriyle çatışmak için miting yapmakla geçirdiler.

– Tatsız oldukları söylenemez ama biraz palyaçovariydi.

– Prensler gibi yaşıyorlardı ama beş paraları yoktu.

– Çok şatafatlıydılar.

– Komünist düşüncelerine dört elle sarıldıklarından gerçek Meksika'dan tamamen ayrı düşüyorlardı.

– Hatta faşist düşüncelere yaklaşıyorlardı.

– Bu biraz abartma oldu.

– "Yerli"ye, doğala bel bağladıkları için haklı olduklarını düşünüyorlardı.

– Birdenbire Ortaçağa özlemin ortaya çıktığı Victoria döneminde olduğu gibi.

– "Meksika pembesi", "Meksika mavisi" icat ediyorlardı.

– Örneğin Frida, III. Napoleon döneminin kahramanlarına benziyordu.

– Çok güzeldi. Onu, gayet güzel boyanmış olarak yatağında yatarken anımsıyorum. Yerli gibi olmak istemişti, pek hoş bir görüntüydü! Tabii zapotek ya da mistek köylerinden gelen gerçek bir yerliye hiç de benzemiyordu.

– O rüküşlüğü yapmak zorunda değildi.

– Konuşma tarzı son derece coşkuluydu. Yani kızılderili karakterinin tam tersi.

– Gerçekte, "kentli ve melez" anlamında tam da Meksikalıydı.

– Evet, Meksikalı.

– Diego'yla tuhaf bir çift oluşturuyorlardı. Aralarında olup biteni Tanrı bilir. Yaşam kuralları, dışarıdan bakıldığında tümüyle anlaşılmaz görünüyordu.

– Diego, Frida için çok önem taşıyordu.

– Halbuki, tıpkı Diego gibi Frida da aslında kimseyi sevmedi herhalde.

– Diego manevi bir korunmaydı, yoksa maddi bir korunma değil. Parayı sağa sola savururdu.

– İnsani açıdan sevimli değildi.

– Frida'ya yardımcı olamazdı. Aylar boyunca ortadan yok olduğu olurdu.

– Yolunun üstünde rastladığı tüm kadınlara el atardı.

– Amerikalı kadınlar peşini bırakmazdı.

– Yaşlı bir ataerkildi.

– Ve her zaman silahlı dolaşırdı.

– Buna karşın Frida çok sevimliydi.

– Evet.

– Gerçekten harika bir insandı.

– Herkes tarafından sevilirdi ve insanlarla çok ilgilenirdi.

– Mahalle sakinleri sorunları olduğunda onun ziyaretine giderdi.

– Gezmeye çıktığında, nesi varsa hep dilencilere verirdi.

– Evet, doğru.

– Ve hep başkalarıyla konuşmaya zaman ayırırdı.

– Hem de herkese zaman ayırırdı, prenseslere de dilencilere de. Çok insan bir kadındı.

– En umutsuz anında bile insana moral verme gücüne sahipti.

– Entelektüel açıdan da Diego'dan daha namusluydu.

– Ondan daha yetenekliydi de.

– Kesinlikle.

– Aslında Diego da yetenekliydi. Hem de çılgınca yetenekliydi ama sürekli sanatçı rolünü oynardı. Ve bu yüzden kaybederdi.

– Frida'nın çok daha kişisel bir resim yaklaşımı vardı.

– Şiir yazar gibiydi.

– Çok acı veren bir narsisizm yaşıyordu herhalde.

– Parçalanmıştı.

– Tarifi olanaksız.

– Tüm yaşamı baştan sona bir ıstıraptı. Ama aynı zamanda da gerçek bir yaşamdı.

– Çektiği acıyla yaşama arzusu daha da şiddetli bir hal almıştı. Böylece başkalarına göre çok daha dolu dolu yaşadı.

– Varlığı tartışılmazdı.

– Evet, üstelik bunun çevresiyle hiçbir ilgisi yoktu.

– Yine de kötü bir çevresi vardı.

– Bir kraliçe gibi etrafında koca bir maiyet vardı. Ama bunlar, yaşamlarında hiçbir şey yapmayan, asalak, ikinci sınıf insanlardı. Gerçekten düzgün olan insanlar çalışırlardı ve pek boş zamanları olmazdı.

– Gerçekte çevresi ona pek yardımcı olmazdı.

– Her dakika telefon başındaydı... Sevgi doluydu.

– Her halükarda çok sevilirdi.

– Aslında ikisi de çok sevilirdi.

– Korkunç bir çiftti. Benzerini bulmak kolay olmasa gerek.

– Korkunç deyimi yetersiz kalır.

– Aralarında kimbilir ne fırtınalar kopardı.

– Yaa, evet.

Düşler. Tuhaf düşler. İnsanı dört elle sarıldığı yaşamdan saptıran, olanaksızı yaratan düşler. Bazı günler, bu tuhaf düşler benden çıkıyor, sonra geri geliyor, derime yapışıyorlar. Alkol, morfin ve geçen zaman arasında, binlerce somut düşünce arasında, belleğimin derinlerde kalmış parçaları olarak, sizi kabulleniyorum, benim derin mi derin birer parçamsınız.

Dün geceyi de siz süslediniz.

Ölmüş babam, elini omzuma koyuyor ve kocaman bir gülümsemeyle "Ben kalp krizinden ölmedim. Siz öyle sandınız. Anneni ziyarete gittim. Anlıyor musunuz? Onca yalnızlıktan sonra..." diyordu. Ben de ona, yokluğun gerçekten uzun olduğunu söylüyor ve öylesine derin iç çekiyordum ki, sanki koca bir ağırlık bedenimden çıkıp gidiyordu. Fırçamı aldı, kanarya sarısına batırdı ve bir tuval üzerinde beceriksiz çizgilerle hesap yaptı: "1954–1941 = 13 yıl." Sayılara bakıyor, hiçbir şey anlamıyordum. Gülüyordum ama bu gülme değildi aslında, korkuydu: Hiçbir şey anlamıyordum. Sayılar bana hiçbir şey ifade etmiyordu, saçma görünüyordu. Ama korkuyordum. Ne anlama geliyordu o sayılar, hiçbir anlam veremiyordum? Sonra dedi ki: "Seni görmek istedim. Durumun kötü. Çok yalnızsın." Saçlarının, anımsadığım gibi beyazlaşmamış olduğunu görüyordum. Gençti. Sonra benimle Almanca konuştu. Sözcükler anlaşılmazdı, sonra kalın bir sesle, çok yavaş şu melodiyi söylemeye başladı:

Der Tod, das ist kühle Nacht,
das Leben ist der schwüle Tag.
Es dunkelt schon, mich schläfert,
der Tag hat mich müd gemacht.
Über mein Bett erhebt sich ein Baum,
Drin singt die junge Nachtigall;
sie singt von lauter Liebe, von lauter Liebe,
Ich höres, ich höres, sogar im Traum..."

Çocuk gibi yüzümü ellerimin arasına alıp ağlıyordum.

Onu gözyaşlarımın arasından görüyordum. Gözleri tamamen birer gözyaşına dönüştü, misket gibi kalın, yuvarlak ve saydam. Başını salladı: "Size göre kalp kriziydi, bana göre ise kafama esmişti." Hiçbir şeyi kavrayamıyordum. Ne demek istiyordu? "Galiba yakında seni de yanıma alacağım. Yakında. Benim olduğum yerde rahatımız yerinde. Her şeyi oluruna bırakıyoruz. Seni de yanıma alacağım. Yakında. Gece üzerine çullanıyor, küçük kızım. Kocaman kanatlarıyla bir gece. Bilgi edineceğim."

Bu tuhaf sözleri kullandı: "Bilgi edineceğim."

Babam 1941 baharında öldü. Kızkardeşlerim haber verdi. Aniydi, kabul edilir gibi değildi. Onu öyle çok seviyordum ki. Bana neler öğretmişti: İnsanlık acısını, fiziksel acıyı, gözlemi, okumayı, namusu.

Çok acıydı. Bundan hiç sözedemedim.

İnce ve güçlüydü, valsleri, sarası, Schopenhauer, onun zamanının Almanyası'yla, nazileri ve yaralarıyla, şimdiki farklı Almanya ile, onu hep içimde taşıyacağım. Gazeteleri sessizce okurdu. Onları yorumlayamazdı. Öylesine etkileniyordu ki. Belki de bundan dolayı öldü, çıldırmış olan o farklı Almanya'dan dolayı.

Babam ve suluboya resimleri, söylencesel hüznü, eski deri baskılarıyla fotoğraf makineleri, fotoğraf arşivleri, hazineleri, şivesi, dominoları, Alman baskısı sararmış nota kağıtları.

Tedavülden kalkmış Baden Baden'i. Babam bana öylesine inanmıştı ki. Benim ileri atılmamı sağlayan o çok değerli şeyi o verdi bana: Güvenini verdi.

Baba, Peder bey. Bay Wilhelm Kahlo. Sana ihanet etmedim. Elimden geleni yaptım. Yaptığım resmin yanımda. Onu yapmak için uzun süre bekledim. Ama şimdi burada işte.

Seni seviyor, seni düşünüyorum.

Bir başka düş daha gördüm. Tablolarımın içindeydim. Bir tanesinin sedef çerçevesinin kenarı, boyalı bölümü yoketmeye başlıyordu, ben de içindeydim, küçücüktüm, yok oluyordum. Bu kadar küçük boyda bir resim yaptığımdan dolayı pişmandım ama artık çok geçti. Bir başka tuvalde suratım sarılı morlu, güzel, çekici bir çiçeğin ortasındaydı. Birden açık taçyaprakları üzerime kapanmaya başlıyor, beni boğuyordu. Ama tablonun içinde olduğum için dilsizdim, haykıramıyordum. Renkli damlacıklar gözlerimden süzülüyordu. Böylece tablo yavaş yavaş tüm renklerini yitirdi. Kendi kendime "Kendi tuzağına düştü," diyordum.

Sigmund Freud'un kitaplarını okudum, hatta Musa üzerine yazdığı kitapla ilgili olarak bir tablo yaptım. Ama düşlerimi yorumlayamıyorum. Yalnızca bu düşlerde ne duyumsadığımı biliyorum. Hayatım beni terkediyor.

Belki, yakında.

Evet, doğru. "Yakında," diyordu babam. "Bilgi edineceğim."

Çabuk bilgi edin, canım babam, gece üzerime iniyor.

Çabuk bilgi edin ki, kendimi mavi ötesine kapıp koyuvereyim.

Sana elimi uzatacağım.

Gece üzerime iniyor.

Uçurumun Kenarında

Uykuya dalmazdan önce, bedenimde, hafif kollarımın ucundaki yumruklarımın ağırlığını hissettim.

Franz KAFKA

Güzel, hayvansı bir yüzü, her şeyi söyleyen gözleri vardı. Bir kadın için biraz fazla güçlü kolları ve bu kolların ucunda şaşırtıcı elleri vardı: Kaslı, biraz ağır, tuvallerinde çizdiği porselen gibi pürüzsüz ellerle hiç ilgisi olmayan amele elleriydi bunlar. Bedeninin alt kısmı üstüne göre daha zayıftı. Sırtı yaralar ve korselerin bıraktığı izlerle doluydu. Sağ bacağı gitgide daha hissizleşmişti. Ayağının ucu siyahtı. Kan dolaşımı bozukluğu mu? Flebit mi? Kangren başlangıcı mı? Doktorların çözümü köktendi. Kesilecekti.

Ama biraz daha beklemek gerekiyordu. Çünkü omurgasının durumu daha da vahimdi.

1950 yılında Frida'nın durumu çok kötüydü.

"Bir yıl boyunca hasta kaldım. 1950–1951 yılında omurgamdan yedi ameliyat geçirdim (...)"

Frida Kahlo

İngiliz hastanesine yatırıldı ve kısa zaman sonra ameliyat oldu: Yine omurga kemiklerinin kaynaması sözkonusuydu.

Ama müdahale sonrası sırtta açılan yer, korsenin altında iltihaplandı. İlk abse tedavi edildi ama yara bir türlü kapanmıyor ve iltihap sürekli nüksediyordu. İltihabın daha da derin ol-

ma olasılığı da vardı. Yeniden ameliyat ettiler. Yara yine kapanmıyordu... Ayrıca buna ek olarak Frida'nın bağışıklık sistemi iyice yıpranmıştı. Çoğunlukla zorla besleniyor, arada kan nakli yapılıyor ve vitaminlere garkoluyordu.

Sonuçlar yine de olumsuzdu.

Aylar geçiyordu. Frida'nın hastanedeki odası kitaplar, eşyalar, fotoğraflar, resimler ve resim malzemeleriyle dolmaya başladı.

Diego bazı akşamlar karısının yanında kalabilmek için hastanede bir oda tutmaya karar verdi. Gerçekten kritik anlar dışında, Frida'nın hastanede bu kadar uzun süre kalması belki de pek gerekli değildi. Ama bunun Diego'nun işine geldiği söylenebilirdi. Gündelik yaşamında daha fazla hareket özgürlüğü sağlayan kolay bir çözümdü bu. Hele bir de hasta ve hareketsiz kalan Frida'nın, Diego'ya yönelik kuşkularını ve kıskançlığını daha da arttırdığı düşünülürse.

Frida'nın odası boşalmak bilmiyordu. Kızkardeşlerinden birinin getirdiği leziz yemekler zevkle yeniyor, kahkahalar atılıyor, bazen birazcık itiş kakış bile oluyordu. Kahlo kardeşler, arkadaşları, Frida'ya karşı özel bir ilgi gösteren –ve bunun karşılığını fazlasıyla alan– hastane personeli sürekli hastanın yanındaydı ama hastaya göre yine de aylar birer yüzyıl gibi ağır geçiyordu. Bu zorunlu dinlenmenin getirdiği edilgenlik durumuna zor katlanıyor, sabırsızlanıyordu. Sonuçta, gerçek destek, gerçek refakat resimdi onun için, sonunda doktorlar ona da izin verdiler. Frida kendini o an yarı yarıya kurtulmuş saydı. Hastane yatağında olmasına rağmen.

Bir yıl sonunda onca ameliyattan güçsüz düşmüş bir biçimde evine döndüğünde, biraz zoraki bir iyimserlikle şöyle yazıyordu:

" (...) Doktor Farill beni kurtardı. Bana yeniden yaşama sevinci verdi. Hâlâ tekerlekli iskemledeyim ve yakın zamanda yürüyüp yürüyemeyeceğimi bilmiyorum. Son derece rahatsız olmasına karşın sırtımı

daha da iyi hissetmemi sağlayan alçıdan bir korse taşıyorum. Ağrım, sızım yok. Yalnız büyük bir yorgunluk hissediyorum... Ve doğal olarak zaman zaman umutsuzluk duyuyorum. Hiçbir sözcüğün betimleyemeyeceği bir umutsuzluk bu. Her şeye rağmen yaşamak istiyorum. Doktor Farill'e hediye edeceğim tabloya başladım. Ona olan bütün sevgimle üzerinde çalışıyorum (...)"

Frida Kahlo

Söylediği ya da yazdığı sözcüklere, sergilediği neşeye karşın Frida gerçekte bunları hissetmiyordu. Kısa dönemde, mahkum olduğunu hissediyor, yılların aleyhine çalıştığını anlıyordu. Çektiği acılardan dolayı yaşama, bazen de diğer insanlara kızıyordu. İlişkilerinde, önceleri hiç yapmadığı biçimde saldırganlaşıyordu.

Bir hemşire sürekli kendisiyle ilgileniyordu. Cristina her gün onu görmeye geliyordu. Frida yakınıyordu:

– Sakarlaştım. Her şeyi deviriyorum. Her yanım boya lekeleriyle dolu, sanki resim yapmasını hiç bilmiyormuşum gibi.

– Sinirleniyorsun da ondan.

– Ama böyle öfkemin burnumda olması normal değil.

– Dinlenmeye ihtiyacın var.

– Dünya kadar dinlensem de, çevreme göre yine dinlenmeye ihtiyacım var.

– Hayatta böyle dönemler olur Frida, bazen insanın hep dinlenmeye ihtiyacı olur.

– Dayanamıyorum... Hiçbir şeye dayanamıyorum. Çocuklara bile. Ah, Cristina, canım hiçbir şey istemiyor.

– Her şeyin bir zamanı vardır. Formda olmanın bile.

– Doğru... Ölmenin de bir zamanı var.

– Frida, lütfen...

– Ve hiçbir zaman çok iyi olmanın zamanı yok. Yucatan'daki Maya tapınaklarını, Floransa'daki harika şeyleri görmeye de zaman yok. Bedenim hep yolumu kesti benim.

– Böyle konuşmaya hakkın yok.

– Sevmeye bile zaman yok artık. Sevecek beden kalmadı ki!

Tekerlekli iskemlesinde Frida, Doktor Farill'e vaadettiği portreyi yaptı: Bazı tablolarındaki renk cümbüşünden farklı olarak, gayet sade bir tuvaldi bu. Şövalenin üzerinde Doktor Farill'in portresi, önünde de Frida, tekerlekli iskemlesine oturmuş, bir elinde yürek biçiminde bir palet, diğer elinde ise kanayan birçok fırça. *Doktor Farill'le Otoportre*, derin ve onmaz bir yalnızlık duygusunu yansıtır.

Biten tabloya baktığında "Hâlâ atan ve yaşamın kızıla boyadığı bu kocaman yürekle bu tek siyah beyaz görüntünün nasıl da beni anlattığını bilmiyorlar," diye düşünüyordu.

Birçok kez onu yarı baygın buldular. "Ölmenin de bir zamanı var"dı, Frida o zamana doğru gidiyordu. Acılardan, sancılardan, Diego'dan, yaşamın kendisinden kaçmak için ona doğru ilerliyordu. Çok içiyordu, konyak, brendi, tekila, *kahlua** ya da hepsi birden! Kendini nasıl yıprattığını biliyordu ama umutsuzluğu öyle yoğundu ki, çarkı durdurmak istemiyordu. Sert alkollerin karışımına bir de hapları, elinin altındaki tüm ilaçları ekliyordu. Bu davranışı hiç de masum değildi: Böyle sürdürmektense bitirmek istiyordu.

İntihar girişimleri onu iyice halsiz düşürmüştü, tek bir söz edecek takati yoktu, yuttukları bedenini ağırlaştırmıştı. Ama ölümcül doz neydi, onu bilmiyordu. Bir kez canlı canlı yanıyordu. Ama yaşamaya devam etti. Yaşıyordu. Yaşama hâlâ inanmaya çalıştığı anlar, pırıl pırıldı, tutkusunu onca kez ifade etmiş o Frida yeniden geri geliyordu.

"İstediğim gibi olmak istiyorum – çılgınlık perdesinin ardında. Bütün gün çiçeklerle ilgileneceğim; acıyı, aşkı ve şefkati resmedeceğim, başkalarının aptallıklarına yürekten güleceğimi, herkes 'zavallı, çıldırdı' diyecek (özellikle de kendime güleceğim). Öyle bir dünya kuracağım ki, ben yaşadığım sürece, bütün dünyalarla uyum içinde ola-

* Kahve likörü.

cak. Yaşayacağım gün, saat ya da dakika, hem bana hem de herkese ait olacak (...)

Devrim, biçimle rengin uyumu ve her şey bir yasaya bağlı olarak hareket etmekte. Bu yasa, yaşam. Kimse kimseden ayrılamaz. Kimse kendisi için mücadele etmez. Her şey her şeydir ve tektir. Endişe ve acı, haz ve ölüm, bunların tümü varolmak için bir süreçten başka bir şey değil. Devrimci mücadele, bu süreç içinde akla açılan bir kapı.

Aşk çocuk. Bilim. Yaşarken karşı koyma istemi, sağlıklı neşe. Sonsuz minnettarlık. Ellerdeki gözler ve bakışlardaki dokunma. Meyvenin temizliği ve yumuşaklığı. İnsan yapısının temeli olan koca omurga kemiği. Göreceğiz, öğreneceğiz. Hep yeni bir şeyler vardır. Ve bunlar, hâlâ yaşayan eski şeylerle bağıntılıdır. Yanımda ise Diego, benim binlerce yıllık aşkım."

Frida Kahlo

Hep Diego. Karısının acı çekmesine dayanamadığından ortadan yok olan Diego. Artık yaşamak istemediği bu ağır can çekişmeye son vermek için, gücü olsa, onu kendi elleriyle öldürebileceğini de söyleyen Diego'ydu.

Ve Frida birdenbire bir kahkaha atarak haykırıyordu.

– Kırkbeş yaş. Hiçbir şey değil canım. Önümde koca bir ömür var. Tüm merhametinizden dolayı sizlere minnettarım. Hayır, ağlamayın. Günün birinde sizi şaşırtacağım. Beyazlamış örgüleriyle küçük bir nine olacağım, tüm korseleri ve bu lanet olası tekerlekli iskemleyi fırlatıp atmış olacağım, sadece bambudan küçük bir bastonum olacak ve sizinle ilgilenmek zorunda kalacağım çünkü siz benden daha kötü durumda olacaksınız, Tanrım.

Gözleri büyüyor ama yüzü tamamen çöküntüde olduğunu haykırıyordu. Kaşları asla bir kırlangıç gibi kanatlanamayacaktı, insan onlara baktığında, boynunun çevresinde resmetmiş olduğu, ayrıca kağıt üzerine de kara kalemle çizdiği ölü kuş akla geliyordu, evet o kuş, kaşlarının arasında ölmüştü.

Geçen gün evime genç bir kadın geldi. Eski bir öğrencim tarafından geliyordu. Gayet sade giyimliydi, uzun kumral saçlarını arkaya atmıştı, yüzünde sonsuz bir yumuşaklık, bir dinginlik vardı. Gözleri babamınkilere benziyordu, kocaman ve saydamdı.

Alaycı bir biçimde, yüzünün gizemli bir arayışı mı yansıttığını sordum. Gülümsedi ve bana hafif bir sesle.

– Adım Carmen, dedi.

– Carmen Meryemi mi, yoksa çingene Carmen mi?

Yanıt vermedi. Kahkahayla güldüm.

– Melek yüzler, bazen büyücülük eğilimlerini saklayabilir. Bazen de genç şeytan yüzlerinin ardında melek yürekli kişiler vardır.

– Mutlaka.

– Evet?

– İçgüdüleri güçlü birisiniz Bayan Kahlo, bunu benden iyi bilirsiniz.

– Peki, o zaman küçük bir şeytan mısınız, yoksa küçük bir kahin mi?

– Ben yıldızlarla ilgilenmiyorum... Eğer buradan hareketle bende kara büyü ya da ilahi eğilimler görecekseniz... Bu sizin yorumunuz olur.

Sözünü sakınmıyordu. Biraz şaşırmıştım. Yine güldüm.

– Bunlar boş laflar.

– Neden? Neden yıldızların ardına saklanamıyorsunuz?

– Yaşamımın böyle göstergelere ihtiyacı yok. Tanrıya şükür, bir Marksistim.

– Yıldızlar gösterge değildir. Kesinlikle değildir. Yalnızca nirengi taşlarıdır. Marksistsiniz ama kaçmadınız, hatta bir kökenlere dönüşün savunuculuğunu yaptınız. Çelişkiler üzerine bir söylev çekecek değilim, yaşam kendi karşıtlıklarıyla doludur.

– Nereye varmak istiyorsunuz?

– Hiçbir yere, Bayan Kahlo. Sizi dogmalara hapsetmek istemiyorum. Yalnızca çorbaya bir tutam tuz getiriyorum, herkesin yaptığı gibi. İzin verirseniz..."

Odanın bir ucuna bıraktığı eşyalarını almaya gitti. Sonra yeniden oturdu ve bir evrak çantasından bir dizi kağıt çıkardı.

Düş gördüğümü sanıyordum. Çünkü bir düşten çıkıp gelmiş gibiydi. Tuhaf, zamandışı, nereden geldiği bilinmeyen, gelişlerini görmeden karşımızda bulunduğumuz kahramanlardan biriydi. Ama ben de başkaları üzerinde aynı izlenimi bırakıyor olabilirim.

"Yıldız haritanızı yaptım. Bu belki sizi güldürecek, avutacak ya da tepkisiz bırakacak. Pek önemi yok. Bugüne kadar hakkınızda hiçbir şey bilmediğimi itiraf ederim. Benim çevrem sizinkinden çok farklı, üstelik sanatçı da değilim. Bunu, benden isteyen G'ye duyduğum dostluktan dolayı yaptım. Şart olarak, bana doğum günü ve saatiniz dışında hakkınızda hiçbir şey söylemeyecekti. Bu çalışmayı size getirmemin doğru bir hareket olacağını düşündüm, ayrıca bu benim de hoşuma gidiyordu. Açık olmaya çalıştım. Çalışmamla ilgili veri ve sonuçları yazıya döktüm. Yaptığımın ne denli geçerli olduğunu bilebilecek tek kişi sizsiniz. Bilmenizi istediğim tek şey ise bu yaptığımın her tür iddia ve gösterişten uzak olduğudur. Daha fazla kalmayayım, bu sayfaları okumak ve orada bulmak istediğinizi bulmak için bana ihtiyacınız yok. İzninizle.

– Bu hikayeniz, şu lanet olası bacağımı keseceklerini, artık tahammülüm kalmadığından belki de öleceğimi söylüyor mu?

– Hayır. Ben kendi yöntemlerimle bir kişilik yaklaşımı yaptım. Kehanet uygulaması değil.

– Bir şey içmez misiniz? diye sordum.

– Hayır, teşekkür ederim. Sizinle tanışmış olduğum için sevindim... Size hayranım, çok acı çekmişsiniz ve harikulade bir güce sahipsiniz. Sizin gibi insanlara her zaman rastlanmıyor.

Geldiği gibi parmaklarının ucunda yürüyerek gitti. Hiçbir kanat sesi duyulmadı, dolayısıyla melek değildi. Ama şeytan da değildi, belki de bir hayaletti.

İşte bana verdikleri.

"6 Temmuz 1907 saat 8.30'da Meksika'nın Mexico kentinde doğmuş, kadın.
Yengeç Burcu, yükselen burcu Aslan (Güneş Yengeç burcundayken, birinci ev Aslan burcunda).

Birinci Ev: Gezegenler, göğün üst katında: Psişik dünyaya dönük, pek maddi olmayan, aşk dışında maddi sorunlarla ilgilenmeyen bir kişi. Tutku.

V evi: Anlaşma noktası. Oğlak, Mars ve Uranus birarada. Oğlak tarafından gelecek aşk ilişkisinde cazibe, tutku ama aynı zamanda da mesafe olması mümkün.

Ay X. Ev'de Boğa'da: Çoğunluk tarafından tanınan bir insan. Belli bir sosyal statüye ulaşmış bir kadın (feminist).

Platon, XI. Ev'de İkizler'de: Çok insan tanıyan, pek çok dostu olan ve onlarla ya her şeyi ya da hiçbir şeyi yaşamayan (tam, bütünsel bir kişi) kişi.

Neptün ve Güneş, birarada XI. Ev'de Yengeç'te: Önsezisi çok güçlü. Tüm önsezi güçleri, tek bir kişiye değil, insanlara yöneltilmiş.

IV. Ev Akrep'te: Enerji içselleştirme güçlerinin tümünü annesine borçlu. Yaratma gücü –Ay ve Venüs X. Ev'de– mesleğinde babasının rolünü dile getiriyor.

Satürn ve Balık VIII. Ev'de: Kısıtlı, en azından sınırlandırılmış bir cinsel yaşam.

V. Ev'in sahibi VIIII. Ev'de (Satürn): Kapsayıcı (Possesif) karakter, kıskançlık.
Kaçma eğilimi; yüceltme etkisi (bu kişi, fiziksel olarak yaşayamadığını, tutkularında yaşar).

Merkür ve Aslan XII. Ev'de: Yazmakta zorluk çeken ama örneğin hastanede kalmışsa mektuplar yazmış olabilen bir kişi. Omurgada ya da kalbinde, sinirsel sorunları var.

Jüpiter XI. Ev'de Yengeç'te: Bu kişinin dostları, toplumsal açıdan kendisine yardım etmişlerdir.

IX Ev'in sahibi Oğlak'ta: Pek fazla yolculuk yapmamış. Yaptıklarını da aklına estiği gibi yapmıştır.

VII. Ev'in sahibi V. Ev'de: Eğer evli değilse, bu kişi Uranüs–Güneş–Neptün karşıtlığından dolayı, geç dönemde bir evlilik yapacaktır.

II. Ev'in sahibi XII. Ev'de: Parasal açıdan oldukça yoksul olmasına karşın çok müsrif.
Düşünmek için yalnız kalmaya gereksinme.

V. Ev'in sahibi VII. Ev'de: Başından şiddetli bir şey geçmiş (kaza, yaralanma, kopma ?) ve kemiklerini etkilemiş (basen, omurga ? – tabii yukarda dediğim gibi etkilenen yürek değil de kendisiyse).
Çocuk sahibi olmakta büyük güçlük çekiyor.

IV. Ev'in sahipleri arasında varolan bağıntıdan dolayı aynı kişi (ki, bunun şiddetli bir olaydan ötürü olduğunu tekrarlıyorum) çocuk sahibi olmaktaki olanaksızlıktan dolayı sosyal olarak çok tanınır. Çalışması, yaratıcılığı sağlık sorunlarından sonra ortaya çıkmıştır (karnına, kalçasına ilişkin sorunlar).

Altıncı Pluton Jüpiter (X ve XI. Ev'ler): Toplumsal ve ahlaksal kuralları kabullenme zorluğu. İsyan.

Yaşamına ilişkin gelişme spiralinde önemli anlar:

16 yaşında güçlü bir aşk hikayesi.

18 ve 19 yaşlar arasında zor bir dönem (II Ev'in ikinci bölümü Akrep'te). Hemen ardından evlenmesi mümkün. 27,28 yaşları arası gerçek yaşamı başlıyor. 31 yaşında: Güçlü biçimde kendisinin bilincine varıyor. 34 yaşında ünlenmeye başlıyor. 47, 48 yaşlarında güçlü bir bunalım.

Renkleri: Sarı, turuncu, mavi, koyu kırmızı, siyah. Çarpıcı renkler.

Bu kişinin derin kişiliği hakkında şunları söyleyebilirim. İki belirleyici özelliği, insani sıcaklığı ve çalışmasının kalitesi. Bir sistemin merkezi olarak Ben'in güçlü olması. Üç çok önemli öge var, bunlar sırasıyla:

- Ölüm,
- Seks,
- Aşk.

Çok çalışan (ya da çalışmış olan) ve çalışması içsel, bilinçdışı güçleri tarafından yönlendirilen bir kişi. Gücünü kullanan bir kişi."

Biraz Daha Bekleyeceğim

> Ama bence, Aztek sanatını en tuhaf biçimde belirleyen, Ölüm'ün temsilidir. Bu, Etrüsk vazolarının çocuksu ve soğuk ölümü değil, yüce bir ölümdür. Meksikalı Kızılderililerin hâlâ Akrobat diye tanımladıkları ölümdür.
>
> Paul MORAND

Frida Kahlo'nun retrospektif sergisi bir "saygı gösterisi"ydi. Fotoğrafçı Lola Alvarez Bravo'nun güzel galerisinde, Omberes sokağı 12 numarada açılan serginin kokteyli 13 Nisan 1953'te yapıldı.

Davetiyelerdeki metni Frida yazmıştı:

Dosdoğru yüreğimden gelen
Dostluk ve sevgiyle
Seni nacizane sergime davet ediyorum.

Akşam sekizde –sonuçta her zaman saat bellidir–
Lola Alvarez Bravo'nun galerisinde
bekliyorum.

Yer, Amberes sokağı 12 numarada.
Kapılar sokağa açılıyor,
Böylece yolunu yitirmezsin
Çünkü tarifim burada sona eriyor.

Tek istediğim bana samimi ve açık
Fikrini söylemen
Kültürlüsün
Bilgin değerli.

Bu resimleri
Kendi ellerimle yaptım
Duvarlarda,
Kardeşlerimin
Hoşuna gitmek için bekleşiyorlar.

Evet, sevgili dostum,
Frida Kahlo de Rivera, sana
Ruhunun derinliklerinde yer alan böylesi gerçek
Bir dostlukla
Teşekkür eder.

Herkes sanatçıyı bekliyordu. Gelecek miydi? Sağlığına ilişkin haberler endişe vericiydi. Sergi kalabalıktı. İnsanlar üstüsteydi, itiş–kakış vardı. Herkes gayet ateşliydi, bazıları kaldırımda bir arabanın gelmesini bekliyorlardı. Neredeyse ölmek üzere olan Frida'nın görüntüsü resimlerinden daha fazla ilgi uyandırıyordu.

Frida'nın son günlerinin yaklaşmakta olduğunu hisseden Lola Alvarez Bravo, henüz vakit varken ona bu sergiyi armağan etmek istemişti. Ağır bir hava esiyordu. Mavi Ev'e telefonlar ediliyordu. Dünyanın dört bucağından galeriye telefonlar yağıyordu. Frida'nın evinde yatalak bir durumda olduğu, yürüyemediği ya da yolda olduğu yönünde söylentiler dolaşıp duruyordu.

Birden, hiç beklenmediği bir anda, bir ambulansın imdat düdüğü gelişini müjdeledi. Gelmesi durumunda hazır olması için, ta sabahtan, Frida'nın odasında duran ve üzerinde her yanından çeşitli eşyalar sarkan sütunlu yatağı getirilmişti.

Frida'yı ambulanstan sedyeyle indirdiler ve insanlardan yol açmaları için ricalarda bulunarak yatağına taşıdılar.

Tuhaf bir andı. Gayet güzel giyinmiş ve saçları yapılı Frida yatağına uzanmıştı. Çizgileri gergindi, en basit hareketin dayanılmaz bir çaba gerektirdiği hissediliyordu. Gözleri bak-

mıyor, adeta insanlara tüm güçleri, tüm yoğunluklarıyla asılıyorlardı, o gözler ki, ölmekte olan bu bedenin tek hareketli ögeleriydi. Kendiliğinden oluşan bir kortej içerisinde birbirine yapışan insanlar, onu kutlamak, özendirmek, öpmek için sırayla yatağının önünden geçiyorlardı.

– Atlatacaksın.

– İyileşeceksin.

– Emin ol ki, iyileşeceksin.

– İyileşmek mi? dedi Frida. Ama ben hasta değilim ki. Kırık döküğüm. Aynı şey değil, anlıyor musunuz?

Gülümsemiyordu, gözleri imdat çağrısıydı.

Birkaç kez galerinin arkasına götürüldü. Çok acı çekiyordu, iğne yapılması gerekiyordu. İnsanlar dini bir törendeymişçesine, pek yüksek sesle konuşma cüretinde bulunmaksızın bekliyorlardı.

– Cenazesindeymişiz gibi, diye fısıldadı birisi.

– Bence de bu bir cenaze görüntüsü.

– Dayanılır gibi değil, ben gidiyorum.

– Şu an, burada bile ölebilir ve insanlar bunu oyunun bir parçasıymış gibi normal karşılarlar.

– Belki de insanlar bunu bekliyorlar... Acının cazibesi... Ölümün çekiciliği.

– Frida'nın gerçekten bu işkenceye ihtiyacı var mıydı diye düşünüyorum.

– Evet, doğru, işkence gören birinin sergilenmesi gibi.

İçerisi sıcaktı. Çok kalabalık vardı.

Frida selam veren bir dostuna soruyordu:

– Natürmortları beğendin mi? Söyle bakayım, yeterince çalışıyor musun?

Konuşmak için büyük gayret gösteriyordu, sözcüklerin diline yapıştığı ve çıkmakta zorlandığı izlenimi veriyordu.

Arkadaşı yatağın kenarına ilişti. Bir şey söyleyemiyordu.

– Frida...

Frida elini Juan'ın koluna koydu.

– Bildiğim tek şey varsa o da resim yapmak istediğim. Aralıksız, hep resim yapmak.

Arkadaşının kolunu bütün gücüyle sıkıyor, tırnaklarını batırıyordu ama farkında bile değildi. Gözleri parlıyordu, insanların yatağın kalabalıktan sarsılan kenarlarına asıldığını hissediyor, ama arkadaşını tutmaya devam ediyordu. Tırnakları bu kola sarılıyor, umutsuzluğunun, şefkatinin izlerini bırakıyordu.

Ama bunun farkında değildi.

Kendisine bir iğne daha yapması için hemşire çağrılmasını rica etti. Galeriden ayrılmak istedi. Tükenmişti.

Yeniden sedyeye koydular, tüm ışıklarını yakarak Coyoacan'a doğru ilerleyen ambulansın içinde kayboldu.

Tıka basa aldığı ilaçlarla, kısa zaman sonra, kendisininki galeride kaldığından başka bir yatakta uyuyakaldı.

Bahar hiçbir yenilik getirmeksizin geldi geçti. Diego'nun yeni bir sevgilisi vardı, Frida ondan sözedilmesini istemiyordu. Diego'nun serüvenleri artık hiç de eğlenceli gelmiyordu. Resim yapmak için kendini zorluyordu ama eli titriyor, çizgileri belirsiz, kaba bir hal alıyordu. Ağrılardan tükenmişti ve kalan yaşamını alkol ve ilaçlarla yıpratıyordu. Verilen öğütleri hiç dinlemiyordu, mücadele etmek istemiyordu artık.

Yaz başında doktorlar tehlikeye işaret ettiler. Sırtından yapılan ameliyatlar hiçbir sonuç vermemişti, bacağı gitgide daha kötü bir hal alıyordu: Zaten bu bacak, bacaktan başka her şeye benziyordu, incecik, biçimsiz, buruşuk yıpranmış derili, yalnızca üç parmağı olan, morarmış bir şeydi. Kan dolaşımı yoktu, bacak neredeyse tamamen ölmüştü. Bu kez karar kesindi: Kesilecekti.

– Asla, hayır asla! diye haykırdı Frida. Tahammül edemem.

– Böyle olması gerekiyor Frida, dedi Doktor Farill. Yapılacak başka hiçbir şey yok.

– Hiçbir şey mi?

– Hiçbir şey. Bir organ bu durumda bırakılamaz. Bütün bedeni çürütür.

– Zaten artık beden de yok ki.

Frida ciddiydi, çevresinde herkes susuyordu.

– Peki o zaman yapabildiğinizi yapın... Ama beni yalnız bırakın... Haydi, hoşt. Herkes dışarı.

Hemşire tetikte, Frida'yı izliyordu.

Frida yatağında ağlıyordu. Sonra hıçkırıklarla kesilen, belli belirsiz bir sesle, eliyle yastığın üzerinde tempo tutarak şarkı söylemeye başladı.

Por una mujer ladina
Perdi la tranquilidad...

Diego içeri girdi ve yatağa yaklaştı. Frida kafasıyla "hayır" işareti yaptı, Diego geri gitti, komodinin yanındaki bir tabureye oturdu. Frida gözlerini sessizce ona dikti ve şarkısına devam etti:

Por una mujer ladina
Perdi la tranquilidad
Ella me clavo una espina
Que no me puedo arrancar... *

Sesi titriyordu ama kendini toplamaya çalışıyordu. Gözlerini Diego'dan çevirmeksizin, yeniden sustu. Diego öylesine bitkindi ki! Saçları dağınık, giysileri buruşuktu; sırtını kamburlaştırmış, ellerini dizlerinin üzerinde kenetlemişti. Bu kez, artık sonun geldiğini bile bile ne diyebilirdi ki? Frida'nın böyle bir ameliyatın altından kalkamayacağını biliyordu.

* Korkunç bir kadın yüzünden/ Rahatım kaçtı./ Bana öyle bir diken batırdı ki, / Çıkaramıyorum...

Birdenbire meydan okurcasına haykırdı Frida:

– Peki, kessinler bakalım şu bacağı! Sonuçta bana ne bu bacaktan? Beni zehirlemekten başka ne yaptı ki bu lanet olası bacak. Daha iyi ya işte, böylece kurtulmuş olurum. Nihayet...

Diego hâlâ bir şey söylemiyordu.

– Duyuyor musun Diego. Nihayet diyorum, nihayet, nihayet! Nihayet! Niye daha önce düşünmediler ki? Hiç işte. Bu bacaktan fayda gelmeyeceğini anlamaları gerekirdi. Ancak ağrı gelirdi bu bacaktan. Evet ağrı ya. Beni asla adam gibi yürütmesini bilemedi, ama ağrıya gelince...

Gözlerini kapadı, derin derin soludu. Bir eliyle çarşafı sıkıyordu. Bu kez, sanki sırf kendisi duyacakmış gibi iyice kısık bir sesle konuştu:

– "Frida tahta bacak." Nihayet tahta bacağım olacak işte. Çocuklar hep doğruyu söyler... Ve her şeyi bilirler. "Frida tahta bacak."

Frida, bacağının kesildiği son ameliyatından bir ay önce kırkaltı yaşını doldurdu. O gün şaka yapmaya çalışıyordu ama saldırgandı. Sonuçta dışavurduğu neşe değildi, umutsuzluğu acı bir neşeyle dile geliyordu. Geceleri Mavi Ev, hıçkırıklarıyla, haykırışlarıyla inliyordu. Diego artık tahammül edemiyor, San Angel'de barınıyordu. Az konuşuyor, yorum yapmak istemiyordu. Kendini güçsüz, Frida'ya yararlı olacak hiçbir şey yapamayacak durumda hissediyordu. Birdenbire ihtiyarladı.

O sabah hava çok sıcaktı ama vantilatörler İngiliz hastanesini serinletiyordu.

Frida sakindi.

Ameliyat salonuna girmezdan az önce:

– Ne güzel işte, kurtulacağım. Benim için üzülmeyin, dedi.

Uzun bir anesteziydi.

Yavaş yavaş kendine geldi. Etrafına baktı. Başucunda bekleyen akrabaları, dostları vardı. Gözlerini yumdu.

Bir an sonra, solur gibi:

– Gidin... hepiniz gidin, dedi.

Frida konuşmuyordu. Hastane odası boş ve aydınlıktı. Hiçbir şey yoktu: Dünyanın sonu gelmiş gibiydi. Frida hiçbir şey bilmek istemiyordu. Onun için her şey bitmekteydi.

Hemşire nefesini denetliyordu: Her şey yolundaydı. Frida susuyordu. Ya da sadece evet veya hayır biçiminde tepki veriyordu. Hiçbir şeyle ilgilenmiyordu, ayılmak istemiyormuş gibiydi.

– İstemiyorum, diye mırıldandı.

Hemşire yaklaştı.

– Pardon, bir şey mi dediniz?

– Yok bir şey.

Günler geçiyordu. Frida durgun, hareketsiz, suskundu. Bazen ağzından kaçırmışçasına birkaç laf ediyordu.

– Sessizlik.

– Efendim?

– Bu oda... ben... ıssızlık... Neden yürümek için ayaklarım olsun ki, uçmak için kanatlarım var...

Yaşama zevkine benzer bir şeylere kavuşması için epeyce zaman gerekti. Mavi Ev'e geri döndükten sonra günler boyu sessiz ve hareketsiz kalıyor, hiç durmaksızın ağlıyordu. Sonra yavaş yavaş başkalarıyla konuşmaya, isteklerini, dileklerini ifade etmeye, fikir yürütmeye başladı. Ama buna rağmen güzel, espri dolu, şık, canlı, pırıl pırıl Frida uzaklarda kalmıştı. Tüm varlığında endişe, korku, parçalanma taşıyordu.

Yine de yaşama tutunmaya çalışıyordu.

Ameliyatından birkaç ay sonra, ünlü tahta bacağı gerçek oldu. Başlangıçta, Frida böylesi bir protez fikrine hiç yanaşmadı. Sonra yavaş yavaş razı oldu. Yeniden biraz yürüyebilecekti.

"Altı ay önce bacağımı kestiler. Bu aylar benim için işkenceyle dolu yüzyıllar gibiydi, zaman zaman aklımı yitiriyordum. Hâlâ intihar etme arzusunu taşıyorum. Ama beni Diego engelliyor çünkü zannedersem gösteriş açısından bana ihtiyacı olabilir. Böyle dedi ve ona inanıyorum. Ama yaşamım boyunca böyle acı çekmedim. Biraz daha bekleyeceğim..."

Frida Kahlo (11 Şubat 1954)

Ama çalışamıyordu ve bu durum acısını daha da arttırıyordu. Zaman zaman birileri onu arabayla gezdiriyordu; bunun dışında, gün ışığının duvarlarda gezinmesini ya da yağmurun cama vurmasını seyrederek odasında kapalı kalıyordu. Ziyaretlere zor tahammül ediyordu, iştahı yoktu ve besbelli ki hiçbir beklenti içinde değildi.

Yeniden yaz geldi.

– Çocukluğumuzdaki yaz fırtınalarını anımsıyor musun? dedi Cristina.

– Anımsıyorum... Güzeldi.

– Dinle Frida, bak... Gökgürültüsü.

– Bana yardım et, patio'ya çıkalım. Yağmur ağrılarımı, tüm acılarımı emsin!

– Bu halinle olmaz.

– Tahta bacaklı topal Majesteleri estek köstek yürüyebilir canım.

– Evet ama, zatürren henüz geçmedi. Dikkatli olmalısın.

Frida yüzünü avuçlarına gömdü.

– O zaman, bütün pencereleri aç!

Cristina bütün pencereleri açtı. Keskin bir ıslak toprak ve taş kokusu odayı doldurdu.

– Ne farkeder... Söylesene... Ciğerlerimi de yitirsem ne farkeder? Aşkı kaybettim, bir bacağımı, omurga kemiklerimi, neredeyse tümüyle yaşamı kaybettim.

Bir an düşünceye daldı. Yağmur arada bir odaya giriyordu.

– Yağmurun beni bir nehre, nehrin de bir boğaza götürmesini... oradan da engine açılmayı isterdim. Yeterince gezemedim, Cristina.

– Daha vaktin var.

– Belki var, belki de yok... Yeterince dans da edemedim. Yeterince sevemedim, resim yapamadım! Oh Tanrım!

– Frida, ağlama.

– Haklısın, ağladıkça boğuluyorum.

Ama 2 Temmuz'da, komünistlerin düzenlediği bir gösteriye katılmak istediğinde, kimse onu engelleyemedi. Yağmur yağıyordu. Diego tekerlekli iskemlesini sürüyordu. Frida'dan tek kalan, kendisinin hüzünlü, tükenmiş bir hayaletiydi. Talana uğramış bir yüzün ortasında dev gibi iki kara gözden ibaretti.

Yaptığı, zatürresi açısından akıllıca bir şey değildi ama aldırmıyordu. Neden korkabilirdi ki? Ölümden mi? Artık ondan da korkmuyordu. Yalnızca, uzakta yer alan bir sinyal gibi Diego vardı, yitirmek istemediği ve neredeyse 25 yılı bulan evlilikleri boyunca onun için her şey olan Diego:

"Başlangıç–Diego
Yapıcı–Diego
Çocuğum–Diego
Ressam–Diego
Babam–Diego
Oğlum–Diego
Sevgilim–Diego
Kocam–Diego
Dostum–Diego
Anam–Diego
Ben–Diego
Evren–Diego"

Hayatımda ilk kez, bumbuşuruk olmasına aldırmadan başıma bir eşarp taktım.

Bu gri günün yağmurunun çizgilerine karıştığı, acıyla buruşmuş yüzümü hissedebiliyordum. Hiç makyaj yapmadım. Neden yapacaktım ki? Şıklık taslayacak halim yok. Ayrıca ne yaparsam yapayım, durumum konusunda kimseyi kandıramazdım. Üstelik içimden hiçbir şey gelmiyordu, acı çekmek bile.

Diego tekerlekli iskemlemi sürüyordu.

Sakatlığım ve acılarımdan daha önemli davalar olduğuna bir kez daha inanmak istedim. Acılarımın yanlarında hiçbir şey ifade etmediği, solda sıfır kaldığı büyük, soylu davalar. Zaten yakından bakıldığında, böylesi bir çöküntü içinde bedenimin hiçbir anlamı yok.

Bireysel olanı, daha evrensel davaların görkemine adamak gerek. Bundan kuşku duymak, insanlığa karşı işlenmiş bir suç olurdu. Öyle zannediyorum.

Gösteri sırasında çekilen resmime bakıyorum.

Neye benziyorum? Yürüyen bir umutsuzluk. Yüzüm hüzünden başka hiçbir şey ifade etmiyor.

Tabloda gölgelerden başka bir şey yok.

Dramatis personae.

Bu resmi yırtacağım. Hayır, mecalim yok.

Son Söz

Hiç mecali yoktu.

Kırkıyedinci yaş günü, tükenmekte olan yaşamında eksilen bir günden başka hiçbir anlam taşımadı. Frida bunun bilincindeydi.

Hiç mecali yoktu. Hiç ama hiç mecali yoktu.

"Akciğer ambolisi." 13 Temmuz 1954'te sabaha karşı Frida'yı yatağında cansız bulan doktorların son teşhisleri buydu.

Son tablosu... İştah açıcı, kesilmiş, kırmızı karpuzlar: *Yaşasın Yaşam* adında bir natürmort.

Son sözleri, güncesine yazdığı şu cümleydi:

"Çıkış yolunun güzel olacağını ve asla geri dönmeyeceğimi umarım."

"Tekrar ediyor, haykırıyor, seni çağırıyorum: İhtiyar Mictlantecuhtli, Tanrı, kurtarın beni.

Evet, çok içiyorum. Kafamın ve düşüncelerimin biraz dalgalanması için böyle yapıyorum. Bedenimin geri kalanı, olabilecek her tür ilaca teslim.

Bana sürekli bu tür karışımların tehlikeli olduğu söyleniyor. Bir başka söyledikleri de, üstelik bunu en didaktik biçimde yapıyorlar, kafamla bedenimin bir bütün olduğu. Bunu, deneyimlerimin zorlamasıyla gayet iyi biliyorum. Ama aynı zamanda inat ediyorum işte: Bir ikilemin varlığına inanma cüretini gösteriyorum. Eğer kafam bedenimle aynı durumda olsaydı çoktandır bir yatakta uzanır vaziyette olmazdım ya da ancak bir deliymişim gibi beni yatağa bağlamak gerekirdi.

Israrla söylüyorum, büyük bir talih eseri, kafam diğer organlarımın yavaş yavaş ama bütünsel parçalanmasından paçasını kurtardı. Başka türlü olsaydı çoktan yerlere yuvarlanırdı. Oysa hep mükemmel bir biçimde omuzlarımın üzerinde durdu. Ne söylediğimi biliyorum. Gorgo'ların Medusası'yla hiçbir ilgim yok. Kafam asla yılanların istilasına uğramadı. Bazen uğursuz birkaç kuş içinde dolaşmıştır, hepsi bu.

Gün be gün çürüyen bir bedenin, insanın varlığı açısından ne denli yıkıcı bir şey olduğunu pek az kişi bilir. Kesin olan bir şey varsa, o da çevremde hiç kimsenin bunu anlayabilecek durumda olmadığıdır.

Bugün hayata dört elle sarılabiliyorsam, bunun tek nede-

ni düşüncelerimin beni yaşama bağlamasıdır. Yalnızca fiziksel acıya –yani, ne yazık ki, her tür analizin elinden kurtulabilen acıya– uygunum, geri kalanı bu yolu izlemiyor.

Öyleyse, hal buyken, bir bardağın, bir hapın ya da bunların karışımının fazla kaçması ne ifade eder ki? Bardağı taşıran son damla mı olur? O zaman en azından kuşku yaratmış olurum: Bu durumda ölürsem, hareketimin iradem dahilinde mi haricinde mi olduğunu bilecek kişiye meydan okumuş olurum.

Son bir gize sahip olmaya hakkım var.

İyi geceler, güneş, ay, yeryüzü, Diego ve aşk. *Buenas noces* Frida!

Post Scriptum

Frida Kahlo, ölümüyle resmi bir cenaze törenine hak kazandı. Açık tabutun çevresinde, sanat dünyasının ünlülerine, üst düzey siyaset adamlarına, büyük burjuvazinin temsilcilerine, sayısız dost ve akrabasına rastlamak mümkündü. Cumhurbaşkanı Lazaro Cardenas da bizzat cenazeye gelmişti.

Ceset süslenmiş, saçları kurdelalarla güzelleştirilmişti. Çapraz duran ellerinde yüzükler ve üzerinde güzel kumaşlar vardı. Son kez, yine şıktı Frida. Diego bir ara tabutun üzerine orak çekiçli Meksika Komünist Partisi bayrağını koydu. Bu büyük bir skandal yarattı ve dedikodular aldı yürüdü. Daha sonra törenin yapıldığı Bellas Artes Palacio Nacional'in müdürü Andres Iduarte, bu olaya izin verdiği için görevinden alındı.

Dolores'teki sivil krematoryumda, Frida'nın bedeni yakıldı.

Diego cebinden bir not defteriyle bir kalem çıkardı ve orada başı eğik, ağlayarak, bu son anları: Alevler arasında giden Frida'yı kağıda geçirdi.

Frida ile Diego

İkili Portre (Diego ile Frida)
(1944), (Francisco Gonzales Varquez kol., Mexico)

Diego ve Ben
(1949), (Samuel A. ve Carol J. Williams kol., Chicago)

Aklımdaki Diego ile Otoportre
(1943), (Jacques ve Natacha Gelman kol. Mexico)

Kırık Sütun *(1944) (Dolores Olmedo kol., Mexico)*

Umutsuz
(1945), (Dolores Olmedo kol., Mexico)

Kökler
(1943), (Özel kol., Houston)

Henry Ford Hastanesi
(1932), Dolores Olmedo kol., Mexico)

Açık Yaşamı Görüp de Ürken Nişanlı Kız
(1943), Jacques ve Natacha Gelman kol., Mexico)

Frida Kahlo bahçesinde
(Gisèle Freund'un fotoğrafı)

Frida ve Düşük
(1932), (Dolores Olmedo kol., Mexico)

Örgülü Otoportre
(1941), (Jacques ve Natacha Gelman kol., Mexico)

"Sanat tarihinde Frida, içinde ve yüreğinde hissettiği biyolojik gerçeği dile getirmek için canını dişine takan sanatçıya tek örnektir."

Diego Rivera

Acının ve hastalığın egemen olduğu bir yazgı... Kadın ve ressam olarak bu yazgıdan ayrı düşünülemeyecek bir Frida Kahlo... Korkunç fiziksel acılarla muazzam bir yaratı gücü arasında parçalanmış kırkyedi yıllık kısa bir ömür...

Belgelere dayanılarak coşku ve duyarlılıkla kaleme alınmış bu kitapta olağanüstü bir kadının portresiyle birlikte devrimci Meksika'dan New York'un gösterişli salonlarına, 30'lu yılların Parisi'nin sürrealist galerilerine, bütün bir dönemin tablosu çiziliyor.

ISBN 975-414-086-3